

EMAKEELE LUGEMIK

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

11-22920
E. JANNO, E. SALUN

EMAKEELE LUGEMIK

III KLASSILE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1959

Kinnitatud Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

2

ARHIIVKOGU

ESIMENE PÄEV.

R. Parve.

Jälle kilkeid, naerukaja,
jooksmist, sebimist ja ruttu
täis on armas koolimaja —
tervitusi, laia juttu.

Toetub trepikäsi puule
väarikana meie Mikk.
Aina imesta ja kuula,
kuidas möödus suvi pikk!
Teisal salgakene peatub,
lausa ninapidi koos,
ja siis Andres uhkelt teatab
kaaslastele jutuhoos,
et sai laagris käidud ära,
pikki matku võetud ette,
kuidas suvi, päiksesära
aina meelitasid vette,
kuidas lõkkeõhtuid tehti,
kogutud sai pohlalehti,
kõõmneid, nõmmeliivateed —
apteegile antud need . . .

Mis meist igaüks ka tegi,
töö ja mäng käis läbisegi,
ja siis juba pooleks juuniks
olid muutunud me palged
hästi ümaraks ja pruuniks,
valgemaks veel juuksed valged.

Jah, see aeg läks lennuhool . . .
Näe, ja ongi aland kool!

JÄLLE KOOLI.

N. N o s s o v.

Mõelda ainult, kui ruttu aeg lendab! Ma ei jõudnud veel ringi vaadatagi, kui koolivaheaeg oli läbi ja tuli kooli minna. Suve otsa ma muud ei teinudki, kui jooksin mööda

tänavaid ja mängisin jalgpalli, raamatute peale aga ei mõelnud üldse. See tähendab, ma ikka lugesin mõnikord raamatuid, kuid mitte õpikuid, vaid mõnd muinasjuttu või jutustust; aga et natuke vene keelt või aritmeetikat korrata — seda küll ei olnud. Vene keelt õppisin ma nagunii hästi, aritmeetikat aga ei sallinud. Kõige hullem oli minu jaoks ülesannete lahendamine. Õpetaja tahtis isegi anda mulle aritmeetikas suvetöö, siis aga hakkas tal minust hale meel ja ta viis mu järgmisesse klassi üle niisama, ilma tööta.

«Ei taha sul suve rikkuda,» ütles ta. «Viin su üle niisama, kuid anna lubadus, et sa suvel ise aritmeetikat kordad.»

Lubaduse ma muidugi andsin, kuid niipea kui koolitöö lõppes, lendas kogu aritmeetika mul peast välja ja ma poleks seda kindlasti meeldegi tuletanud, kui koolimineku aeg poleks kätte jõudnud. Mul oli häbi, et jätsin lubaduse täitmata, kuid nüüd polnud niikuinii enam midagi parata.

Niisiis, tähendab: koolivaheaeg on läbi! Ühel kaunil hommikul — see oli esimesel septembril — tõusin varakult üles, panin oma raamatud pauna ja läksin kooli. Sel päeval valitses tänaval suur elevus. Kõik poisid ja tüdrukud, suured ja väikesed, olid nagu käskluse peale välja ilmunud ja sammusid koolimaja poole. Nad läksid ühe- ja kahekaupa ja koguni tervete salkadena, igaühes mitu inimest. Mõni kõndis tõttamata nagu mina, mõni aga kihutas ülepeakaela justkui tulekahjule. Pisikesed tassisid lilli, et nendega klassi kaunistada. Tüdrukud kiljusid. Ka poistest kiljus mõni ja naeris. Kõigil oli lõbus. Ka minul oli lõbus. Olin rõõmus, et näen uuesti oma pioneerisalka, kõiki meie klassi pioneere ja meie pioneerijuhti Volodjat.

MÄLESTUSI SUVEST

MATKALAUL.

P. Rummo.

Hele päike paitab palgeid,
lõunatuules lendleb juus.
Lähme piki maanteid valgeid —
süda hell ja laulud suus.

Lähme, reisipaunad kukil,
silmsis suvepäikse naer.
Põllul juba tolmlleb rukis,
juba looma hakkab kaer.

Nukrad leinakase salad
peegeldumas järvevees:
sireleis kolhoositalud,
laste kilkeid ukse ees.

Matkalaule rõõmsaid, helli
reipalt helistamas huul,
Kõrvus kajab karjakelli,
palgeid paitab päike, tuul.

1. Mispärast matkatakse?
2. Jutusta oma suvisest matkast!

HEINAL.

R. Vaidlo.

1.

Kolhoosi koondmaleva tööplaani on ühe olulisema punktina võetud vanemate inimeste abistamine heinateol. «Siin ongi meil kõige rohkem töökäsi tarvis,» oli kolhoosi esimees Kaalep heinatööde alguses öelnud. Meeleldi pidas ta pioneeridega kolhoositöö üle nõu. «Olgugi meil tänavu heinapõldudel abiks niisugune masin, mis niidab korraga kümne meetri laiuselt, on ikkagi tegemist ülearu. Kaheksasajapealine kari tahab ju hästi süüa.»

Malev on iga päev põhiliselt kolhoosi heinamaadel. Mõned üksikud käivad mujal abiks. Nende hulgas ka

Tähn. Ta õpib traktoril haakijaks, tahab saada traktoristiks ja kombaineriks. Tähn ootab kangesti, millal tal on kogunenud niipalju aastaid, et teda võetakse vastu mehhaniseerimiskooli.

Imehästi lõhnab heinamaa. Kirevavärviliste suvekleitidega tüdrukud kaarutavad heina. Poisid töötavad enamalt jaolt hoburehadel.

2.

Enn sõidab hobustega heinamaatüki poole, kus töötavad tüdrukud. Vaadaku nad, et tema sõidab hobusega, ja pangu tähele, kui hästi Juku tema sõna kuulab. Kuid poisid viipavad ägedalt teisalt — hoburehaga tuleb ju loogu võtta! Tulgu aga sinna.

Enn sihib silmanurgast tüdrukute poole ja rõõmustab. Nii mõnigi on teda juba märganud ja vaatab siiapoole. Rahuldustundega sakutab Enn ohjadest ja ajab hirmsa nõõtamisega Juku sörkima.

Salgajuht Olev, kes on määratud rehameeste vanemaks, näitab talle kätte töökoha. See on kahest küljest noore kasevõsaga randitud nelinurkne heinamaatükk. «Meil on omavaheline võistlus,» nimetab ta, «kes varem valmis jõuab.» Põllundusbrigadir jagas enne poiste soovil heinamaa ühesuurusteks tükkideks, nagu vanempioneerijuht oli soovitanud.

Olev loeb oma kohuseks anda uustulnukale juhtnõre. «Mööda pikemat külge hakkad sõitma. Kui reha taha on juba kogunenud paras hulgake, astud jalaga pedaalile,» seletab ta asjalikult. «Reha tõuseb üles ja maha jääb piklik heinapeenar ehk vaal. Veidi eemal jällegi sama toiming. Vaalude vahemaad olgu ühtlased. Ja tagasi sõites peab reha üles tõstma täpselt kohastikku juba alustatud vaaludega. Siis saavad need sirged. Ja niimoodi tuleb edasi-tagasi sõita, kuni loog ongi võetud.»

Olev ronib ise loorehale ja näitab, kuidas sellega tuleb töötada.

Ennul on asi varsti selge. Ta muutub juba kärsituks teise aegaviitvast seletamisest ega malda oodata, millal Olev uuesti temani jõuab. Tuleb tegutseda — on ju vaja võita! Las kõik näevad, et Enn Sarapik linnakoolist pole mõni vilets mehike.

Enn sunnib hobust kiiremale sammule ja vihastab, kui Juku liigutab vaid loiult kõrvu. Juba on sõidetud paras maa — nii, nüüd pedaalile... Enn vaatab selja taha — ilus, hästi läks — uuesti — ai-ai, seekord jäi natuke hiljaks... vaja jälgida paremini. Järgmine jääb juba paraja vahemaa peale...

«Trrr...» Enn ongi heinamaatüki teises otsas. Nüüd hobune ringi ja tagasi. Esimestel vaaludel ei satu heinakogused küll täpselt kohastikku, kuid hiljem hakkab asi paremini minema.

Sõitnud juba mitu korda edasi-tagasi, tuleb Ennul meelde uurida, kuidas on lood võistlejatega. Vaata kuidas sa ka vaatad — nende hobused käiksid nagu kiiremini... Ärevus hakkab maad võtma. Viimaks ei tulegi esimeseks! Enn tahab kätevehkimisega Jukut hirmutada, aga too nagu naeraks tema üle — astub oma mõõdetud aeglusega edasi. Poiss püüab näpsata hobust ohjaotstega, nagu teevad seda vanemad mehed. Juku tõmbab korraks järsult ja... Aga miks pidi ta siis nüüd pedaalile astuma — heinahunnik jäi hoopis kahe vaalu vahele. Aga tühja, lööb rehamees käega, kiirustada on tarvis.

Ennu kogu tähelepanu on pööratud sellele, et saaks vaid kiiremini sõita. Töö aga ei edene ikkagi nii, nagu ta alguses arvas. Kui tuleb lõunavaheaeg, on tal kokku riisunud vaevalt pool tükist.

Ohtupoolikul on Ennu meelest heinamaal palju palavam, maa künklikum, tüdrukute kleidid ei paista sugugi enam nii kirevad ja parmud hammustavad valusasti. Ta unustab isegi Juku sundimise ja võistluse. Süda hakkab valutama.

«Kuule, poiss,» äratab teda mõtetest kontrollima tulnud brigadir, «kas see mõni töö on. Vaata ise, nagu sea songermaa. Niimoodi ei saa. Pooled heinad jäta maha.» Ta vangutab etteheitvalt pead: «Kolhoosi vara pole raisata.»

Brigadir seletab, et kui Enn tahab aidata, siis riisugu nagu kord ja kohus. Muidu pole aitamisest kasu. Keegi peab tema taga nagunii töö üle tegema.

Tõesti on pilt näotu. Heinahunnikud on jäänud siiasinna vedelema, vaalud jooksevad sinka-sonka, mõnes kohas lähevad hoopis kokku, mõnes kohas katkevad, mitmes paigas on jäänud hein riisumata. Brigadir teeb ettepaneku, et parandagu Enn ise viga ära. Siis jääb paremini meelde ja teinekord on ta kindlasti hoolikam.

Pahandused hakkavad kuhjuma — mõtleb Enn raske südamega ja sõidab uuesti sinna, kust ta hommikul alustas...

1. Millise punkti oli koondmalev oma tööplaani võtnud?
2. Kuidas otsustasid poisid töötada?
3. Miks kaotas Enn?
4. Loe läbi R. Vaidlo raamatud «Kadunud havi» ja «Kotkamäel karjub kajakas» ning iseloomusta Ennu.

LÖKKETULI.

P. R u m m o.

Malev marsib lõkke juurde —
ootab laagri suurim rõõm:
lõkke sütitame suure,
kõrgele las kerkib lõõm!

Udu hõlmab taevakaari,
lõkkel pragisevad puud . . .
Mitukümmend silmapaari
jälgib jutustaja suud.
Ümber vaikne metsamüha,
õhus lendleb sädemeid.
Hinge asub tunne püha,
mõte rändab kaugeid teid.

Südamesse süttib lõke —
laagritulest kirkam veel:
noorte jaoks ei ükski tõke
liiga kõrge pole teel!

h õ l m a m a — hõlma võtma, haarama; k i r k a m — heledam

KARUPOEGADE PESEMINE.

V. Bianki.

(Kirjalikuks ümberjutustuseks.)

Kord sammus jahimees mööda jõe kallast ja kuulis äkki okste praksumist. Ta ehmus ja ronis puu otsa.

Metsatihnikust tuli jõekaldale suur pruun emakaru ja koos temaga ilmusid nähtavale kaks lõbusat karupoega. Emakaru haaras ühel karupojal hammastega turjast ja hakkas teda vette kastma. Karupoeg vingus ning siples, kuid ema ei lasknud teda enne lahti, kui oli hästi puhtaks loputanud.

Teine karupoeg kartis külma vett ja pistis punuma. Ema sai ta kätte, andis paar matsu ja kastis siis vette nagu esimesegi.

Kui karupojad jälle kuivale maale pääsesid, olid nad suplusega väga rahul: päev oli palav ja neil oli tihedais karvaseis kasukais väga soe olnud. Vesi värskendas neid. Pärast suplust kadusid karud jälle metsa, jahimees aga ronis puu otsast alla ja läks koju.

1. Miks ronis jahimees puu otsa?
2. Kuidas pesi emakaru poegi?
3. Missugune tunne oli karupoegadel pärast suplemist?
4. Jaota pala osadeks. Pane osadele pealkirjad.

SUVEVIHM.

E. Peterson-Särgava.

1.

«Vaata, kui madalalt pääsukesed lendavad!» rääkis väike Paul isale. «Vaata, kui imelik see on! Just nagu tahaksid maha laskuda, aga ometi ei lasku!»

«Täna tuleb vist müristamisvihma,» arvas isa.

«Kust sa seda tead?» päris Paul ja vaatas taevasse, kus praegu oli nii selge ja sinine; ainult mõni harv pilvemürakas ronis aeglaselt mööda taevast, nagu oleks neilgi palav.

«Mis sest teada!» sõnas isa. «Maa on kuiv ja janune. Juba ammu oleks vihma tarvis olnud. Ohk on nii raske ja lämmatav, just nagu müristamise eel.»

Paul ei tahtnud seda uskuda ja läks õega õue mängima. Neil oli eile liivamäel veskiehitus pooleli jäänud ja täna pidi see lõpetatama ja jahvatama ka veel.

Ja sai ka. Veski jahvatas uhkesti. Õde tõi liiva, mida Paul august alla laskis ja mis ilusa kuhjana koopasse langes.

Paul ei pannud tähelegi, mis looduses selle ajaga sündis.

«Vaata, kui pimedaks ilm läheb!» sõnas järsku pisike Juta töö sekka.

Nad vaatasid üles.

Kui mustjaks ja siniseks oli taevas korraga läinud! Allpool seisis sügav mustjas-sinine pilv, mis nii tõsiselt väikestele vastu vaatas.

«Ehk on õhtu?» arvas Paul.

«Lapsed, lapsed!» kuuldi toa poolt ema häält, «tulge ruttu koju, hakkab sadama!»

Ja kiiresti jooksid lapsed koju.

Taevas läheb aga ikka ja ikka pimedamaks; pilv tõuseb juba pea kohale ja ülalt kuuldu siidist kahinat. Järsku lööb tee peal tolmu keerdu, tõuseb kõrgele, ja oma hälli saba püsti hoides tormab ta mööda teed edasi, enesega kuivi lehti, õlekõrsi ja laaste ühes võttes, kusjuures ta saba ikka laiemale ja laiemale vajub. Vaikselt seisvast metsast käib korruga nagu külmavärin läbi: kaskede, leppade, pajude ladvad hakkavad järsku rahutult liikuma; vabisedes kohisevad nad, painutavad ladvad sügavasti alla ja raputavad end nagu koer, kes veest tulles end kuivatab.

Väljadelt ruttavad inimesed koju. Väikesed lapsed kaovad tuppa, kus nad nina vastu aknaruutu surudes välja vaatavad, nagu oleksid neil kõigil lössis ninad ja laiaks surutud palged. Varsti aga aetakse nad akende juurest ära, sest hõbedane tuksatus käib mustjas-sinakast pilvepõuest läbi, seejärel kuuldu kohutavat mürinat ja suvine piksevihm ongi käes.

3.

Nagu klaaspärleid, suuri ja selgeid, puistab pilvepõue esimesi piisku. Jälle tuksatus, jälle mürin — ja vihma vajub nagu oavarrest. Maa müdiseb, aurab, tolmas . . . Tilgad langevad niisuguse hooga, et nad maast üles kargavad, ja paistab, nagu oleks maa kristallnaelu täis löödud. Katuselt voolavad pikad vihmakeeled alla; räästailt valgub vett ojadena. Mets, väli ja majad on silmade eest kadunud: hall vihmäsüli kaisutab neid.

Hobused ja veised seisavad aia ääres, tagumist poolt vastu vihma hoides ja kõrvu lonti lastes. Kukk kanadega on kuhugi vankri alla peitu pugenud; seal nad seisavad nõutult, sabad sorgus, läbi ja läbi märjad. Juba vajub vesi mööda maad madalamaisse kohtadesse, mururohi on

halli vett täis, mööda õue voolab vesi ja viib enesega ühes heinapurru, lehti ja õlekõrsi.

Varsti on aga vihm üle. Veel mõni välgulööök, veel mõni kõva kärgatus — kuid vihm on läinud harvemaks ja ilm selgemaks.

Juba avanevad siin ja seal ukсед ja inimesed tulevad välja.

4.

Ka väike Paul jookseb kärmesti vihma kätte, laseb endale paar tilka pähe sadada ja lippab siis ruttu tuppa tagasi. Varsti on aga terve kari lapsi õues, kõigil riided kõrgele üles kääritud, ja sulistavad seal naerdes ja kilgates, paterdades soojas vihmavees.

Ja juba paistab ka päike. Lõo tõuseb kõrgele ja veel harva langevate hõbepärlite sees supeldes laulab ta oma laulu; metsaladval paistab vikerkaar imeselgeis mahedais värvides ja põldudel neelab tõuvili sadanud taevakastet ahnelt endasse. Maapind kähiseb, aurab . . .

tõuvili — suvivili

1. Missugune on ilm harilikult enne äikest?
2. Kirjelda ilma äikese ajal!
3. Jutusta oma elust juhtum piksevihmast!
4. Missugust kahju võib tekitada pikne?
5. Kuhu püstitatakse piksevardaid?

*Hobu hirnub Hiiumaal,
hää! kostab siia maale?*

SEENELINE.

J. K a i d l a.

Pärast vihma metsa alla
keegi justkui nööpe kallas:
puravikud — päkapikud,
kukeseened — mügarikud
üle öö on siin ja seal
samblast välja pistnud pea.

Jäägu jõkke nüüd kõik lutsud!
Seenemets meid lausa kutsub.
Kalasuppi küllalt saadi,
proovime ka seenepraadi!
Kujutle, et riisikad
juba laual auravad . . .

TEEL.

V. B e e k m a n.

Päike laskus pikkamööda metsa kohal madalamale. Tee-äärsete põõsaste varjud pikenesid ja sirutusid viltuselt üle tee. Päevane kuumus andis maad mõõdukale jahedusele, millest oli tunda õhtu lähenemist. See ainult sundiski poisse kiirustama.

«Kuule, mees, kas sa käed lahti sõita oskad?»

«Küll ma oskan, aga maanteel ei maksa mängida . . .»

«Poja! Hakkame võistleva, kes saab kauemini sõita, käed lahti! Tule välja!»

Söödavad seened: 1. kivipuravik, 2. kaseseen, 3. haavaseen, 4. magepilvik,
 5. kukeseen, 6. šampinjon, 7. kuuseriisikas;
 mittesöödavad: 8. mustjas maamuna, 9. harilik maamuna, 10. harilik kärbseseen.

«Ei tea, tuleb veel mõni suur diisel vastu...» kõhkles Andres ikka veel.

«Värised?! Tule, tee proovi!...» hüüdis Peeter ja tegi algust.

Sellist väljakutset ei saanud Andres juba puht uhkuse pärast tagasi lükata. Ta vaatas igaks juhuks üle õla tagasi — tee oli tühi. Eespool kulges ta samuti sirgena ja siledana. Olgu, ta veel näitab Peetrile, kuidas uhkustada!

Peeter kihutas lahtiste kätega tee vasakpoolsel serval, Andres — parempoolsel. Et aga lahtiste kätega sõites on seda kergem tasakaalu hoida, mida suurem on kiirus, lisasid mõlemad aina hoogu, nii kuidas aga jalad võtsid. Tee otse sööstis vastu ja kadus rataste alla. Kumbki poistest ei tahtnud alla vanduda ja esimesena käsi juhtraua külge panna — võistlus on võistlus! Nii nad kihutasidki kõrvuti mööda teed Sinioru poole.

Andres vaatas kogu aeg teed otse enda ees, kuid viskas aeg-ajalt kõrvalpilke ka Peetri poole. Ja äkki juhtus midagi, mis sundis teda otsekohe käsi juhtraua külge lööma ning järsult pidurdama. Peetri jalgratas jõnksatas kuidagi imelikult ja juba järgmisel hetkel lendas Peeter koos oma masinaga ülekaela kraavi.

Andres sai pidama alles natukese maa taga. Ta hüppas ühe ropsuga sadulast, lükkas jalgratta kraavi küljeli ja jooksis Peetri juurde.

Peeter ronis juba kraavist välja ja upitas jalgratast püsti. Esimene asi, mis Andresele silma torkas, olid värsked kriimustused Peetri paremal käsivarrel.

«Peeter? Kuidas sa's sedamoodi?» oskas Andres ainult küsida.

«Lendasin üle kaela,» vastas Peeter erutusest väriseva häälega. «Ei tea, kas ratas jäi terveks?!»

Ta ronis longates ja jalgrattale toetudes kraavist välja.

«Kas sa ise häda ei saanud?» päris Andres teda aidates.

«Ei ole häda midagi, põlve lõin sutike ära . . . aga vaata, ratas!»

Peetri jalgrattal oli tõega pisut ebatavaline välimus: ta juhtraud oli täiesti viltu käänatud, latern vaatas külje peale ja raami torude värvil paistsid silma sügavad kriimustused. Parempoolne pedaal oli mulda täis ega tahtnud hästi liikuda: ta oli läinud otsapidi maa sisse.

Andres aitas juhtraua õigeks käänata ja lambi otse panna. Selgus, et muud suuremat häda jalgrattal polnudki.

«Noh, paistab, et läks veel õnnelikult . . .» lausus Andres, kui esimene hirm ja ehmatus olid möödas.

«Pagan võtaks!» siunas Peeter.

«Kuidas sa siis niimoodi üle kaela käisid?»

«Üks kurjavaimu kivi oli tee peal ees! Mina teda suure kiiruga ei näinudki, aga tema vist nimelt mind passiski — lõi rooli kohe naksti viltu ja mina kraavi . . . Andsin küll kohe pidurit, aga või see enam aitas! . . .»

Andres läks teed uurima. Natuke maad enne Peetri kukumiskohta leidiski ta maanteelt umbes rusikasuuruse ümariku kivi, mille juurest algas Peetri jalgratta pidurdamisjalg. See oli just nagu sügav vagu maanteekruusas.

«Vedas veel!» pöördus Andres Peetri poole. «Oleks see natuke maad edasi juhtunud . . .»

Ta näitas käega ettepoole, kus teetamm tõusis ümbritsevast heinamaast kõrgemale ja tee oli ääristatud madalate valgeksvõõbatud tsementpostidega. Peeter vaatas ainult ja kehtas vaikides õlgu. Kõik oli sõnadetagi selge.

Peeter kääris püksisääre üles. Põlv veritses üsna tugevasti, ta oli mehiselt marraskil. Vett haava pesemiseks polnud kuskilt võtta. Siis otsis Andres taskupõhjast enam-vähem puhta taskuräti ja sidus sellega Peetri põlve kõvasti

kinni, et rohkem mustust sisse ei läheks. See oli kõik, mis ta teha sai.

«Sõidame nüüd edasi!» ütles Peeter, kui oli end natuke tolmust puhastanud.

«Kas põlv haiget ei tee? Sõita ikka saad?» päris Andres.

«Pole midagi! Näe sõjas tuleb mehel mõnikord pea otsast ära ja kah ei nuta. Ega's me siia öömajale jääda saa! . . .»

Andres istus sadulasse ja ütles otsekui Peetrit rähustades:

«Kilomeetrit neli ongi veel jäänud . . .»

«Kas või nelikümmend!» vastas Peeter muretult.

Esialgu läks sõit üsna hästi, kuid peatselt hakkas Peeter vähehaaval maha jääma. Algul oli ta vait ja alles mõne aja pärast tõi kuuldavale:

«Ära nii kiiresti vehi! Põlv on väga valus . . . ei saa hästi sõtkuda.»

Tempo oli jäänud üsna aeglaseks, päike aga veeres üha madalamale ja Sinioruni oli veel jäänud enam kui kaks kilomeetrit maad. Peeter kannatas vaikides. Ta mõistis, et see on kõik tema enda süü ja kaevata pole põhjust. Andres aga mõtles kogu aeg, kuidas saaks sõpra hädas aidata.

Hooletus ees, õnnetus taga.

MIS LAPSEHOIDJAT KOPLISSE MEELITAB.

A. H. T a m m s a a r e.

Liisi peab venda kiigutama ja hoidma, aga ta on poisist surmani tüdinud, sest see ei ole ju millegagi rahul, sea teda nii või teisiti . . . Iga kord, kui laps kisendama hakkab, ilmub ema, võtab ta väheks ajaks sülle ja vabastab hoidja. See pistab minema, nagu oleks tal kuri kannul.

«Ära sa kaugele jookse, mul on sind varsti tarvis!» hüüab ema Liisile järele, aga vaevalt paneb see neid sõnu tähele. Lapsehoidjal on hirmus palju tähtsat toimetada. Ta peab tulist ja tuhat mööda tänavat alla koplisse kihutama. Seal on lastel ühine majapidamine, millest võtab osa ka karja-Atu.

All koplis murul on kogu Vargamäe oma põldude, niitude, soode ja rabadega.

Loomi on päratu hulk ja nii mõnedki neist ajavad aedu maha või kargavad kraavi. Sauna Kүүt on kange üle kraavide hüppama, nagu poleks teine õige kariloom, vaid elus kits; isegi jõgi ei pea teda, ujub läbi, nina aga teisel veepinnal ja puhistab.

Kõigist sellest teab karja-Atu otse imeasju jutustada. Tema see meister ongi, kes on asutanud koplisse suure kiviäärde murule selle tibatillukese Vargamäe meie- ja teisperega. Tema tehtud on hooned, karjaaiad, tänavad, mets karjamaal, kased heinamaal. Tema meisterdatud on

ka kõik need pudulojused, sõra- ja kabjakandjad, kes ammuvad, määgivad, hirnuvad laudas, karjaaias, tänaval ja metsas, aga ikka Atu enda, Liisi või Mareti suu läbi. Ühel hobusel ja suurel härjal on isegi jalad all ning lina- sed sabad taga. Need on kopli-Vargamäe au ja uhkus.

Peaaegu iga päev, kui Atu karjaga metsast tuleb, koliseb tal uusi loomi taskuis ja leivakotis — kõik aina suur- sugused mõisapullid ja peened sõiduhobused, kes elavad toredates tallides. Neid viimaseid ehitab Atu lõuna ajal, kui kari kodus. Küll käsib perenaine tal natukeseks magama heita, sest muidu ei saa teda hommikul kuidagi lakast maha, aga pole parata, poisil ei jätku aega maga- miseks: kogu kopli-Vargamäe ootab korraldajat, ehitajat.

Niisugune on see tähtis paik, kuhu lapsehoidja nii tulist ja tuhat lippab. Ta peab seal järele vaatama, mis on uut kavatsetud, uut tehtud. Kui ometi aega oleks koplis istuda, Atu meisterdatud loomi karjatada, lehmi lüpsta, sõnne sarvipidi kokku lasta, hobuseid jooksutada ja talveks neile heina teha!

s õ n n — pull; k o p p e l — taraga piiratud karjamaa

1. Mispärast ei tahtnud Liisi last hoida?
2. Kuhu ta põgenes?
3. Mis oli lastel koplisse ehitatud?
4. Keda lapsed oma toiminguis järele aimasid?
5. Kuidas karjatatakse kolhoosides karja?

MINA KA!

J. S m u u l.

Olime kolhoosipõllul. Suurel, laial, Saaremaal.

Äkki kuulsin poisi hüüdu, noort ja värsket: «Mina ka!»

Pööran ringi. Kahle kandis kasvult alles väike mees.

Läks kui liikuv viljakuhi. Rätik punas vaid —

pioneer.

Taevas sõudis kurje pilvi. Vihma tulla ähvardas.

Kiirelt rivistusid hakid. Kahle kandis — tema ka!

Tuli õhtu. Mõned kõrred ainult kollendasid maas.

Raske rukis seisis hakis. Minki koju. Tema ka.

Kõrvuti me astusime. Küsisin: «Tegid tublit tööd.

Seleta. Veel noor sa oled. Miks sa nõnda kaasa lööd?»

Tema aga imestades tõstis oma valge pea.

Vaatas otsa umbes nõnda: — sõber, mis sa elust

tead? —

Vastas: «Näed sa seda rätti? Juba sellepärast teen.

Ega ma ei vaja käsku. Mina olen ju pioneer!

Vili ootab, vihm on karta. Kuidas teisiti siis saab?

Kogu pere oli põllul. Loomulikult mina ka!

Sügisel, siis pole aega, siis pean hästi õppima.

Aga praegu teenin nõnda oma kallist kodumaad!»

Keeras koduvärvasse. Õues välkus valge pea.

Aga südamel on kerge, südamel on soe ja hea.

Ja ma mõtlen — kuivõrd rikas, võitmatu on kodumaa.

Ja kui palju on tal lapsi sääraseid kui «Mina ka».

k a h l — sületäis, kimp, tuust; siin: viljavihk; v i l j a k u h i l — viljahunnik

Kõigi hea on igapähe hea.

METSAPÕLEMINE.

A. H. Tammsaare.

1.

Soe tuul lennutas juba mitmendat päeva lumivalgeid pilvi mööda helesinist taevast. Maad ja metsad olid kuivad nagu suvise põua ajal kunagi. Metsavaht Kirep käis kodus olles mitu korda päeva jooksul lähedalt mäenukilt vaatamas, kas ehk kuskil ei paista metsapõlemise suitsu. Paaril korral ronis ta isegi vana jändriku kuuse otsa, mis kasvas mäenukil, et veel kaugemale näha. Aga tänini polnud talle midagi kahtlast silma hakanud.

Kuid siis juhtus nõnda, et parajasti sel ajal, kui Kirep ise lõunauinakule heitis, arvas tema kuue-seitsmene poeg Ants olevat kohase aja omakorda mäenukile minna. Poiss läks esiti mööda lepiku äärt ja pöördus siis mäele vana kuuse juurde. Aga oli ta kord seal, siis ei võinud ta kuidagi muidu, kui pidi ka kuuse otsa ronima. Ometi ei saanud Ats täna nii kõrgele, sest juba pooles kuuses torkas talle silma suur «suitsutomu», mis oli nii ligidal, et pidi tingimata tõusma nende metsast. Atsi arvates ei põlenud midagi muud kui nende Soonesalu, kus kasvab enamasti noor tihe männik, mõnes kohas ka noori kuuski ja lai kadakaid.

Nähes suitsu nii lähedal, tuli Ats kribinal puu otsast maha ja jooksis nii kui jalad võtsid kodu poole. Ülepeakaela tormas ta mööda redelit laka äärele ja karjus kõigest kõrist:

«Isa! Isa, ae! Soonesalust tõuseb paks tomu!»

«Mmh!» vastas isa läbi une.

«Isa, tõuse ruttu üles, mets põleb!» karjus poiss, tõustes redelil ühe pulga kõrgemale, nii et pea ulatus juba laka otsa.

«Mis sa ütlesid?» küsis isa nüüd.

«Mets põleb, tõuse üles,» vastas poiss.

Nüüd isa taipas, kargas jalule, ronis alla ja tõttas omakorda kuuse otsa suitsu vaatama. Sealt tuli ta hirmsa ajuga alla ja ruttas toa juurde, kus ratta võttis, ja kihutas sellel tulekustutajaid kokku ajama.

Isa kihutas rattaga ühest perest teise ja kutsus inimesi tuld kustutama. Aga leidis ka neid, kes olid ise suitsu tähele pannud ja õnnetuskoha poole rutanud, nii et metsavaht leidis nad juba sealt eest, kui ta rattaga pärale jõudis, nahk seljas märg.

2.

Tuli oli juba üsna laia maa-ala oma võimusesse võtnud, õnneks puhus aga tuul metsa poolt raba poole, nii et kui tulele enne ei suudetud piiri panna, siis märja raba ääres pidi ta ise kustuma. Nõnda siis asusidki inimesed kõigepealt seda tuleviiru kustutama, mis tükkis vastu tuult suure metsa poole, kuna allatuult ruttavale leegile jäeti tee täiesti vabaks. Alles siis, kui suure metsa külg oli tulest puhastatud, läks osa inimesi raba äärde tulele vastu. Oli ju karta, et tulelondid võivad tuules lennata üle madala soone, mis piirab Soonesalu, ja kõrgraba põlema süüdata. Sel juhul oleks üldse tulele väga raske piiri panna ja keegi ei teaks õieti, kus ta oma hävitusega peatuma jääks.

Aga raske oli ka tuule all valvata, sest suits oli lämmatavalt paks ja kibe. Pealegi oli ta täis elavaid sädemeid ja lendavat tahma. Ometi ei hoolitud sellest, vaid käidi suitsu sees rabaserva vaatamas, et see tuld ei võtaks. Lõpuks suudeti isegi Soonesalu tipus salgake noort ilusat männikut tule käest päästa.

Aga õhtul, kui inimesed hakkasid koju minema, olid nad välimuselt hullemad kui rehelised. Nii mõnelgi oli siinseal kehal tulehaavu ja nii mõnegi kehakatted olid kannatanud.

3.

Metsavaht Kirep jäi üksinda põlenud maa juurde valvama, kas ehk kuskil ei hingitse veel salajane tuluke, mis võib tuule käes lausa leegiks muutuda. Kuuseoks käes, kõndis ta mööda põlenud metsa äärt, sopsides üht või teist kohta või tallates jalgadega siin-seal, kus samblast tõusis suitsu. Pärast läks ta kõndima mööda mustaks muutunud maapinda, et silmitseda lähemalt, mis on juhtunud noorte puudega. Kirep teadis, et nende all kasvasid enamasti igal pool kõrge sammal, paks kanarbik, mustika- ja pohlavarred. Nüüd oli järele jäänud ainult paljas maa, sest tuli oli teinud kuivas risus puhta töö. Mustaks olid muutunud mändide tüvedki, ja vaevalt pääses neist mõni eluga, ehk olgu siis mõni vanem puu oma paksema tüvekoorega.

1. Kes märkas metsapõlemist?

2. Missugustes tingimustes tuli töötada metsa kustutamisel?

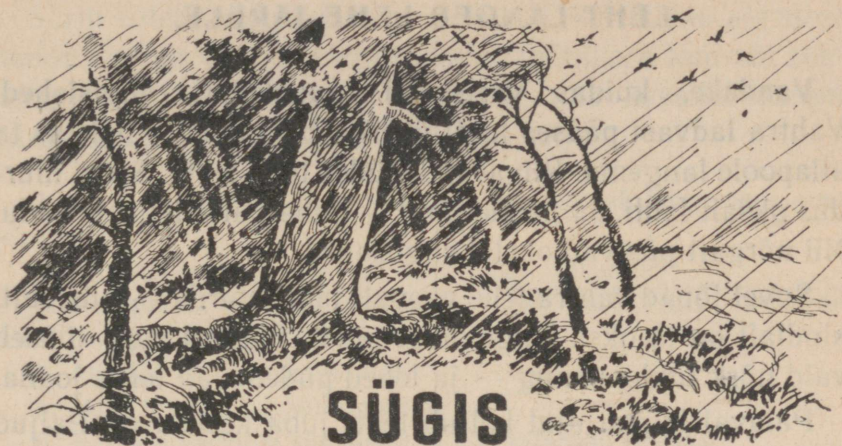
Kuidas seda tehti?

3. Miks oli Kirepil eriti valus vaadata tule hävitustööd?

4. Millest võis tuli olla tekkinud?

5. Kuidas peab metsas tulega ümber käima?

Tuli õelnud vanasti: «Pange tähele, kui ma kämbalaiune olen, siis saate mind kinni võtta, aga kui ma sülega mõõta olen, siis enam ükski mind kinni ei võta!»

SÜGISE MÕTTED.

L. Koidula.

Juba kase ladvalt lehed langvad,
kõle tuul käib üle kesamaa —
aastakellal rõõmu hääl on lõppend:
viimseid tunde hakkab lööma ta.

Kena päike, kas sa väsind oled?
Pikkamisi pead tõstad sa;
kurvalt oma laste peale vaatad —
sügise neid riisub armuta.

Kõrged pilved nagu hirmust aetud
üle maa ja mere lendavad;
kure hääled haledasti hüüdvad,
kodu poole nemad tõttavad.

LEHT LANGEB LEHE JÄRELE.

Vaadake, kuidas varisevad puuokstelt sügislehed. Vahtra ladvast pääses lahti üksik leht. Liueldes hakkas ta allapoole langema. Riivas möödudes teist lehte. Seegi murdus oksalt lahti. Ja nende järel — juba päris lehtede sadu. Nii nõrgalt püsivad okstel sügislehed.

Suvel jõuad vahtra lehe vaevalt lahti murda — püsivalt, kindlalt on ta oksa külge kasvanud. Sügisel aga tõuseb vaid nõrk tuulepuhang — ja lehed pudenevad terve joana.

Palaval kuival ajal koltub lehti juba kesksuvel. Paljud neist langevad maha. Seda teeb põud. Lehed auravad palju vett. Kui mullapind kuivab ja temas ei jätku puule vett, siis hakkab puu lehti heitma ja vähendab niiviisi vett tarvitavate lehtede hulka.

Sügis toob ka puule põua. Kuidas nii? Vett on ju külluses: sajab ja sajab vihma, maa muutub lausa poriks.

Vett on küll palju, kuid puu ei saa seda võtta. Õhk ja maapind jahtuvad sügisel. Jahtuvad ka puude juured. Nad imevad vett ikka nõrgemalt ja nõrgemalt. Lehed aga jätkavad oma tööd ja nendest aurab vett õhku. Vett on ümberringi küll rohkesti, kuid puule tuleb põud. Ja siis hakkavad lehed surema, koltuvad, värvuvad punaseks. Algab lehtede varisemine.

Veelgi hiljem külmub maa. Siis lõpeb juurte töö täiesti. Kuid selleks ajaks on puu oma sügisehtest juba vabane nud.

Lehtede varisemine päästab puu ka teisest ohust. Kui lehed jääksid talveks puusse, murduks palju oksid raske lumekoorma all. Raagus okstel aga ei püsi lund kuigi palju, see vajub läbi okste rahulikult maapinnale.

Kevadel muutuvad metsad kiiresti roheliseks. Veel eile oli mets paljas ja läbipaistev. Kahe-kolme päevaga ehtisid kased end lehtedega. Nüüd annab mets juba rohkesti varju.

Surm tuleb aga pikkamisi. Lehtede koltumise algusest nende lõpliku varisemiseni möödub mõnikord kuu või rohkemgi aega. Ja see on ikka nii: puu, mis kevadel varem lehtis, kaotab sügisel oma lehestiku hiljem.

1. Jälgi, missugune puu meie metsades kaotab kõige enne oma lehestiku.

2. Missugusel puul püsivad lehed kõige kauemini?

3. Kui pärast vaikseid sügispäevi tuleb torm, siis varisevad lehed peaaegu korraga. Millest see tuleb?

4. Mis töö oli lehtedel suvel?

5. Miks lõpetasid lehed oma töö?

6. Kuivata värvilisi sügislehti ja korrasta nad koguks.

TRAKTOR.

R. Vaidlo.

1.

Iga päev oli kolhoosimaadelt kuulda traktorite madalatoonilist urinat. Kui seda ei kosta kesapõldude poolt, siis lainetab võsa tagant, kus suur linttraktor koristab kive ja kisub koos juurtega üles suuri puid. Või tuleb mürin jälle suhkrupeedipõllult, kus töötab kummiratastega vaheltharimistraktor, või siis silopurustaja juurest, või heinamaalt... «Traktoribrigaadi mehed annavad tänavu tõsiselt pihta,» armastab esimees Kaalep sageli rõõmustades öelda.

Täna on aga õhk mürinast veelgi rikkam. Kuskil nagu peetaks päris tankiparaadi. Enn seisatab ja pöörab pead kord siia-, kord sinnapoole. Ahaa! See kostab alt soost, kus haritakse uudismaid. Sinna pole ei tea kui palju maad ja ta otsustab vaatama minna.

Enn näeb enda ees hoopis imelikku pilti. Kaks suurt «Stalinetsi», nii on nende väikese maja suuruste traktorite

nimi, liiguvad teineteise järel; jättes enda taha kaks rööbiti jooksvat valli sitikmustast mullast. Mullavallide vahel paistab aga sügav kraav. Imelik, miks sõidavad traktorid just kraavi kohal? — arutab Enn. Kuid . . . mis see on? — traktorite ees polegi ju kraavi, ainult nende järel on. Korrapealt saab asi selgeks. Siin töötab praegu kraaviader, mille kohta Enn ühel pioneerikoondusel kuulis, et seda veavad kaks suurt traktorit ja sellega saab päevas künda nelja kilomeetri pikkuse kraavi. Kraaviadraga võib teha päevas vähemalt kahesaja inimese töö.

Tükk aega imetleb Enn terasmasinaid ja suuri läikivaid sahaõhmu, mis nagu hiiglase labidad lükkavad mulla kahele poole eemale kraaviservadest. Siis tuleb äkki meelde, et ta tahtis ju Tähni üles otsida.

2.

Juba kaugelt näeb Enn, kuidas Tähn istub tähtsalt saha-
raamile kinnitatud laial istmel ja aeg-ajalt õiendab
midagi.

Tähn viipab tervituseks käega ja Enn püüab talle lõbusalt vastata. Ta jääb künnivaole ootama, millal traktor ringiga siia jõuab.

Traktor aga ei tulegi temani, vaid jääb veidi maad eemal seisma. Mootor köhatab paar korda, nagu oleks midagi kurku jäänud. Traktorist Aksel ronib maha ja uurib kapoti kaane all.

Tehtud aeglusega läheb Enn ligemale. Tähn ei küsigi, kuidas ta siia sattus, vaid kutsub: «Tule vaata. Viiehõlmalinel!» Viimane sõna on öeldud erilise rõhuga, ja nagu Enn aru saab, saha kohta, mis künnab tõesti viis vagu korraga.

«Ahaa, tere linnapoiss,» tervitab Ennu traktorist Aksel. Akselil on riided muutunud õlist nii plingiks ja läikivaks, nagu oleksid need nahast.

Tähn seletab Ennule, mida haakija peab tegema. Kuidas saab saha ratastele tõsta, kust kohast tagumisi, kust esimesi sahaõhmu allapoole lasta, et need künnaksid sügavamalt. Midagi keerulist siin pole.

Enn tahaks kangesti, et praegu juhtuks midagi niisugust, et tema võiks Tähni asemel ronida sinna laiale istmele. Tähn võiks näiteks nikastada käe, jala, tal võiks äkki kõht või ükskõik mis hakata valutama . . . peaasi, et midagi juhtuks. Et saaks sõita tema. Ja kui keegi siis veel peaks tulema ning nägema . . .

«Kas sa proovida ei tahagi?» rabab Ennu ootamatu pakumine. Tal jääb imestusest suugi lahti . . .

«Noh, roni peale,» kiirustab Tähn, sest mootori hääl on juba kõrgenenud ja Aksel vaatab kärsitult tahapoole. «Mahume mõlemad.» Enn otse hüppab istmele. Traktor nõksatab paigalt ja hakkab roomikute lagisedes edasi liikuma.

Saha järele jääb lai riba ümberpööratud niisket tumedat mulda.

k a p o t t — mootorikate

p l i n k — tihe, sile, sitke

1. Missugused masinad töötasid kolhoosis?
2. Kirjelda, millist pilti nägi Enn soos.
3. Jutusta, mida oled näinud või varem lugenud soo kuivendamisest.
4. Mida tunneb ja mõtleb Enn, nähes Tähni saharaamil?
5. Mis on haakija ülesanded?

SÜGISEL.

E. E n n o.

Juba kasel kuldsed lehed,
kõrrekünnil väljas mehed,
masin undab vara, hilja,
kõikjal peksetud ju vilja.

Kuskil kõrgel läevad kured —
talus sügisesed mured.
Lapsed vara rutand kooli,
ei nad karjast enam hooli.

— — — — —

Külm on, hõisata ei taha, —
märg on, kõndida ei taha, —
ainult rukis roheline,
hele, röömumeeleline.

JUHTUMUS METSAS.

F. Vigdorova järgi.

Ühel septembrikuu pühapäeval kogunesid viisteist õpilast jaama ja sõitsid koos õpetajaga linnast välja. Päev oli imeilus, mets paistis läbi ja kuskil tema sügavusest süttisid, värelesid ja sillerdasid kõik kulla ja purpuri varjun did. Ümberringi oli sooja seenelõhna. Kord siin, kord seal süttis sametise punaga ümmargune punapuraviku mütsike ja varjust kerkis järsku esile terve pesakond valgeid seeni: üks suur ja tema ümber paksupõselised, alles veel heledate kübaratega seenemudilased.

Poisid tõid, ise vaimustusest hingeldades, mullaga määrdunud peopesadel seeni. Nad olid lõhnast õhust täielikult joobunud, ajasid sõjakisa tehes üksteist taga, ronisid puude otsa, pidasid jahti kord ussile, kord konnale . . .

Lõpuks otsustati puhata ja einestada. Istuti kõrge õõnsa kase alla. Poisid püüdsid kaua ja tagajärjetult üles ronida ja selgitada, kes seal küll elab, kuid libisesid iga kord alla ja päevitanud jalgadele ilmusid valged kriimustused.

Poisid laotasid oma toiduvarud paberile ja asusid eine kallale, pakkudes üksteisele leiba, kurke, tomateid. «Miks

sa ei söö, Trofimov?» küsis keegi. «Ei taha.» — «Vaatus naljamees, temal pole kõht tühi! Aga mina olen nälgane nagu metsloom. Võta ometi kringleid!»

Seejärel jooksid poisid uuesti igas suunas laiali ja siis läks Trofimov ootamatult õpetaja juurde, võttis kotist suure pirukatüki ja šokolaaditahvli ning ütles sosinal:

«Sööge, palun!»

Õpetaja vaatas talle otse näkku ja keeldus. Trofimov sattus veidi segadusse, läks kõrvale ja hakkas ise sööma.

Lapsed sõitsid tagasi hilja; istusid hämaras vagunis ja arutasid uuesti päevaseid muljeid. Järsku venitas Selivanov murelikult:

«Noh, tee mis tahad — jälle tahaksin süüa!»

Õpetaja võttis portfelligist saia, lõi kas õhukesteks viiludeks ja pakkus kõigile. Poisid ei tahtnud vastu võtta.

«Sööge ise, me ei taha!» kinnitas kõige kaugemast nurgast seesama Selivanov, kes äsja oma nutuse hädakisaga oli äranud teiste söögiisu.

«Ei,» vastas õpetaja, «seltsimeestel peab matkal olema kõik ühine. Kas te tahate, et ma läheksin vaguni teise otsa ja sööksin üksinda?»

See veenas kõiki ja igaüks võttis oma osa.

«Õige,» ütles Rumjantsev, «see on kõige inetum — peita end seltsimeeste eest ja süüa omaette.»

Õpetaja vaatas Trofimovit; isegi selles ähmjas vilkivas valguses oli näha, et ta punastas pisarateni. Õpetaja pööras silmad talt ruttu ära, mõistes, et õppetund, mille poisid olid talle teadmata andnud, oli mõjunud.

1. Milleks sõitsid lapsed metsa?
2. Kuidas nad veetsid selle pühapäeva?
3. Missugune vahejuhtum toimus eine ajal?
4. Mispärast sõi Trofimov pärast üksinda?
5. Missuguse õppetunni andsid õpilased koos õpetajaga Trofimovile?

VARBLASTE PIDU.

E. E n n o.

Peremees läks põllule,
perenaine aita,
poisid, ruttu pidule,
terad pole laita,
kui neid saada otsata
ega vaja otsida!
Hilp! Silp!

Värvupoisid väledad,
ei nad kaua oota;
värvutütud nobedad,
hääd on neilgi loota;
sest siis rehe esine
kohe armas, kodune.
Hilp! Silp!

Vahiks kubu otsas Hilp,
täis tal juba pugu;
kaasaks väike Sibli Silp,
päris julge lugu!
Vahid juttu puhuvad,
teistel pugud paisuvad!
Hilp! Silp!

Kes säält hiilib salaja
piduliste poole?
See on küüntekandija,
Kassi-isand, kole!
Sääil on otsas pidujutt,
kõigil päris kibe rutt.
Hilp! Silp!

Värvupere peenike,
ei ta kurda kaua,
pea nisupõllule
katab uue laua.
Siis on jälle kodune
väli sirgusalgale!
Hilp! Silp!

HALLKAEL.

D. Mamin-Sibirjak.

1.

Ruttu lendas aeg... Oli juba olnud terve rida hallahommikuid ja härmast kolletasid kased ning punetasid haavad. Jõe vesi muutus tumedaks ja jõgi ise paistis laiem, sest perved jäid paljaks — kaldavõsa kaotas varsti oma lehed. Kõle sügistuul roobitses närbunud lehed ja kandis laiali. Sageli katsid taevast rasked sügispilved, piserdas peenikest uduvihma. Üldse, head oli vähe, ja juba mitu päeva lendasid mööda rändlindude parved... Esimestena asusid teele soolinnud, sest sood hakkasid juba kinni külmuma.

Ka luiged, haned ja pardid hakkasid äralennule valmistuma. Üksikud pesakonnad kogunesid suurtesse parvedesse. Vanad ja kogenud linnud õpetasid noori. Igal hommikul tegi see noorsugu lõbusalt käratsedes pikemaid harjutuslendusid, et karastada noori tiibu kaugeks teekonaks. Targad juhid õpetasid alguses üksikute rühmade kaupa ja alles selle järel kõiki üheskoos. Kui palju oli kära, nooruse lõbu ja rõõmu... Ainult Hallkael ei saanud nendest jalutuslendudest osa võtta, kuid tundis eemalt vaadeldes teiste rõõmule kaasa. Ei olnud midagi parata,

tuli leppida oma saatusega. Selle eest, kuidas ta ujus, kuidas sukeldus! Vesi oli talle kõik.

«Vaja teele asuda... aeg on käes!» kõnelesid vanad juhid. «Mis me siin enam konutame.»

Aeg lendas aga omasoodu... Saabus saatuslik päev. Kõik pardirühmad kogunesid jõe ühte elavasse hunnikusse. See oli varasel sügishommikul, kui vee kohal seisis alles tihe udu. Kolmsada parti kogunesid lennuparve. Oli kuulda ainult peajuhtide prääksumist. Vana emapart ei saanud kogu öö sõba silmale, — see oli viimane öö, mille ta veetis Hallkaelaga koos.

«Sina hoi a end ikka tolle perve poole, kust allikas jõkke voolab,» andis ta tütrele nõu. «Seal ei külmu jõgi kinni kogu talve jooksul.»

Hallkael hoidus nagu võõras lennuparvest eemale... Jah, kõigil oli äralennuga nii palju tegemist, et keegi ei pannud teda tähele.

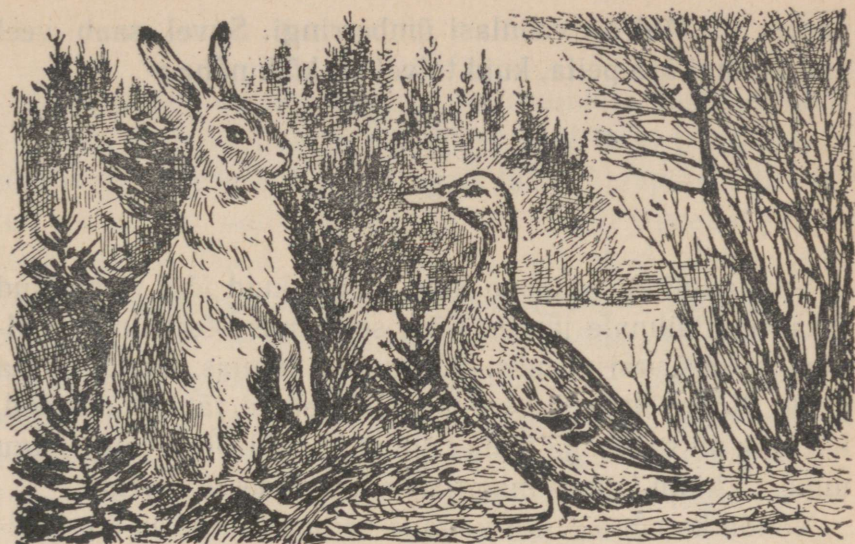
«Noh, teele!» kamandas valjusti vana juht, ja parv tõusis korraga lendu.

Hallkael jäi üksinda jõe ja jälgis äralendavat parve kaua aega. Alguses lendasid kõik ühes hunnikus, mis pärast sirgus korrapäraseks reaks ja kadus vaatepiirile.

2.

Jõgi, kuhu Hallkael jäi, keerles lõbusasti mägede vahel, mille veerud olid kaetud tiheda metsaga. Koht oli kõrvaline ja ümberringi polnud ühtegi inimelamut. Hommikuti hakkas vesi perve veerest külmuma, kuid päeval sulas jää, mis oli õhuke kui klaas.

«Kas tõesti külmub terve jõgi kinni?» mõtles Hallkael hirmuga. Jõgi oli tühi. Elavaid hääli oli kuulda ainult metsas, kus vilistasid laanepüüd ja hüppasid oravad ning jänesed.

Ükskord paterdas Hallkael igavuse pärast metsa ja ehmus hirmsasti, kui jänes põõsa alt uperkuuti välja lendas.

«Ah, kuidas sa mind hirmutasid, rumalake!» sõnas jänes natuke lõõtsutades. «Ja mis sa tolgendad siin? Kõik pardid on juba ammu ära lennanud...»

«Ma ei saa lennata: rebane hammustas mu tiiva läbi, kui ma alles väga väike olin...»

«Ah, ikka see rebane!... Ei ole õelamat looma. Ta püüab juba ammu ka minu kasuka kallale kippuda... Sa hoia end tema eest, eriti siis, kui jõgi üleni külmub. Kohe krapsab kinni...»

Nad said tuttavaks. Jänes oli samuti kaitsetu kui Hallkaelgi ja päästis oma elu alatise põgenemisega.

«Kui mul tiivad oleksid nagu linnul, siis ma küll vist ei kardaks kedagi maa peal!... Ehk sul küll tiibu ei ole, kuid selle eest oskad sa ujuda, või võtad kätte ja sukeldud vette,» kõneles jänes. «Mina aga värisen alati hirmu

pärast . . . Mul on vaenlasi ümberringi. Suvel saab veel end kuhugi ära peita, kuid talvel on kõik näha.»

3.

Varsti tuli ka esimene lumi maha, kuid jõgi ei andnud ikka veel külmale järele. Kõik selle, mis öösiti kinni külmus, peksis vesi puruks. Võitlus oli käimas elu ja surma peale. Kõige hädaohtlikumad olid selged täherikkad ööd, kui kõik oli vaikne ja jõel ei olnud laineid. Jõgi vajus nagu unne, ja külm katsus magajat jääraudadesse neetida.

Nõnda ka sündis. Oli vagane-vaikne täherikas öö. Häälletult seisis tume mets kaldal. Kauge kuu kallas kõik üle oma väriseva sätendava valgusega. Päeval jäi tormine mäestikujõgi vagusaks, tasa-tasa hiilis ta juurde külm ja kattis ta nagu peegliklaasiga. Hallkael oli meeleheitel, sest jääst oli vaba ainult jõe keskkohht nagu väike tiik. Vaba ruumi ujumiseks ei olnud üle viieteistkümne sülla. Hallkaela kurvastus jõudis oma kõrgeima tipuni, kui pervele ilmus rebane, — seesama rebane, kes ta tiiva oli katki murdnud.

«Ah, vana tuttav, tere ka! . . .» ütles rebane, jäädes sõbralikult pervele peatuma. «Ei ole ammu aega teineteist näinud . . . Soovin õnne talve puhul!»

«Ole nii lahke ja mine ära, ma ei taha põrmugi sinuga kõnelda,» vastas Hallkael.

«See on minu lahkuse eest! Oled hea küll, ega midagi ole öelda! . . . Kuid muuseas, minu kohta kõneldakse palju ülearust. Ise panevad midagi toime, aga veeretavad minu kaela . . . Seniks — jälleenägemiseni!»

Kui rebane oli ära läinud, hüppas jänes lähedale ja ütles:

«Vaata ette, Hallkael, ta tuleb jälle tagasi.»

Ja Hallkael hakkas samuti hirmu tundma nagu jäneski. Ta vaeseke ei suutnud enam lõbu tunda isegi tema ümber sündivaist imedest. Saabus päris talv. Maapind oli kaetud lumivalge vaibaga. Ei olnud ühtegi tumedat täppi. Isegi raagus kased, lepad, pajud ja pihlakad olid kaetud härmatisega nagu hõbedast udusulgedega. Kuused aga muutusid veel tõsisemaks. Nad seisis, üleni lumega kuhjatud, nagu oleksid endile kallihinnalise sooja kasuka selga ajanud. Jah, imeilus oli ümberringi; kuid vaene Hallkael teadis ainult üht asja, et see ilu ei ole tema jaoks, ja värises juba selle mõtte juures, et tema tiigike kinni külmub ja tal ei ole kuhugi minna. Rebane tuli tõesti mõne päeva pärast, seisis pervel ja hakkas jälle kõnelema:

«Tundsin sinu järele suurt igatsust, pardike... Tule siis välja; aga kui sa ei taha, siis tulen ise sinu juurde. Ma ei ole upsakas...»

Ja rebane hakkas ettevaatlikult jääd mööda tiigikese poole roomama. Hallkaelal jäi hirmu pärast hing rinnus kinni. Aga rebane ei saanud lahtise vee juurde hiilida, sest jää oli alles väga õhuke. Ta pani oma pea esimestele käppadele, limpsas keelega ja ütles:

«Küll sa oled rumal, pardike... Roni välja jää peale! Ehk, muide, nägemiseni! Ma pean ruttama oma asjade pärast...»

Rebane hakkas iga päev vaatamas käima, kas tiigike ei ole juba kinni külmunud. Saabunud külmad tegid oma töö. Tiigist jäi järele süllalaiune jääauk nagu aken. Jää oli kõva, ja rebane istus otse veere peal. Hallkael sukeldus hirmu pärast vette, kuid rebane istus ja tegi kurja nalja:

«Pole midagi, sukeldu pealegi, küll ma su ikka ära söön... Parem tule juba ise välja.»

Jänes nägi pervelt rebase vigurdamist ja avaldas põlgust kogu oma jänesesüdamega.

«Ah, küll on see rebane häbematu! Küll on õnnetu see Hallkael! Rebane paneb ta nahka . . .»

5.

Arvatavasti oleks rebane Hallkaela ikkagi ära söönud, kui jääauk oleks täiesti kinni külmunud, kuid juhtus teisiti. Jänes nägi kõike seda.

See oli hommikul. Ta lipsas oma urkast välja toidupoolist otsima ja teiste jänestega mängima. Oli käre külm ja jäneseid soojendasid end kápakesi kokku lüües. Ehk küll külm, kuid ometi lõbus.

«Vennakesed, ettevaatust!» kisendas keegi.

Ja tõesti, hädaoht oli juba nina all. Metsa veeres seisis jahimees, kes suuskadel täiesti vaikselt juurde oli hiilunud ja hoolega silmitses, missugust jänest maha sirutada.

«Ah, eit saab sooja kasuka,» arutas ta kõige suuremat jänest välja valides.

Ta tõstis püssi ja sihtis; kuid jäneseid olid teda tähele pannud ja lidusid metsa nagu pöörased.

«Ah, teie kelmid!» pahandas taat. «Küll ma teile . . . Ei saa sellest aru, rumalad, et eit ilma kasukata läbi ei saa. Ei või ju lasta külmal liiga teha . . . Kuid ega te Antsu peta, jookske kui palju tahes. Ants on kavalam. Eit ju kinnitas Antsule: vaata, taat, et sa ilma kasukata tagasi ei tule! Aga teie panete liduma . . .»

Taat hakkas jälgi mööda jäneseid otsima, kuid jäneseid veeresid mööda metsa laiali nagu hernerid. Taat oli ennast tublisti väsitanud, kirus kavalaid jäneseid ja istus jõe pervele maha jalgu puhkama.

«Ah, eidekene, jalga laskis meie kasukas!» kõneles ta enesega. «Noh, puhkan veidi ja lähen teist otsima! . . .»

Istub taat ja hädaldab, ja siis korraga — rebane roomab mööda jõge, justkui kass roomab.

«Ehee, see on alles nali . . .» rõõmustas taat. «Eide kasukale ronib krae ise juurde . . . Nähtavasti tahab juua, aga võib-olla mõtleb ta kalu püüda.»

Rebane ronis tõesti jääaugu juurde, kus Hallkael ujus, ja asetaski end augu äärde. Taadi silmanägemine oli vilets ja rebane taga ei pannud ta parti tähele.

«Peab ta nii maha laskma, et kraed ei rikuks,» arutas taat rebane pihta sihtides. «Sest muidu saab eit kurjaks, kui krae juhtub auklik olema . . .»

Taat sihtis kaua, otsides tulevases kraes laengule kohta. Lõppeks kärgatas pauk. Läbi püssirohusuitsu nägi kütt, et midagi jääs vilksatas, — siis jooksis ta, nagu vanad jalad lubasid, jääaugu poole; teel kukkus ta paar korda maha, aga kui ta jääaugu juurde jõudis, siis lahutas ta ainult käsi. Kraed nagu ei oleks olnudki, ja jääaugus ujus üksinda ärahirmutatud Hallkael.

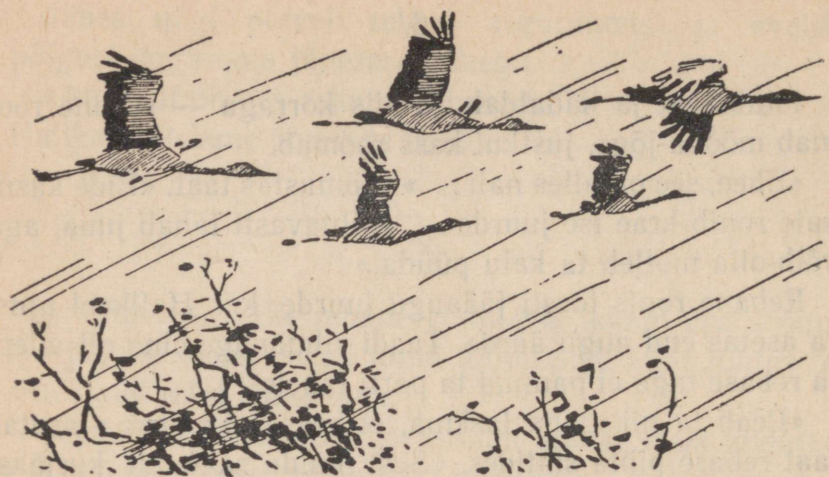
«See on vast vigur!» imestas taat käsi lahutades. «Esimest korda elus näen, kuidas rebane end pardiks muudab . . . On aga kuriloomal kavalus . . .»

«Vanaisa, rebane jooksis ära,» seletas Hallkael.

«Jooksis ära? Kae sulle, eit, krae kasuka jaoks . . . Mis ma nüüd pean tegema? Noh, küll kukkus õnnetult välja . . . Aga sina, rumaluke, miks sa siin ujud?»

«Ah, vanaisa, mina ei saanud ühes teistega ära lennata. Mul on teine tiib vigane . . .»

«Ah, rumaluke, rumaluke . . . Sa külmad ju siin surnuks või sööb rebane su ära! Jah . . . Aga vaat, mis me sinuga teeme: ma viin su oma lastelastele. Küll need rõõmustavad . . . Ja kevadel muned sa eidele ja haud pojad välja. Kae siis, rumaluke . . .»

Taat võttis Hallkaela jääaugust välja ja pistis endale põue.

«Aga eidele ei ütle ma midagi,» arutas ta kodu poole sammudes, «las tema kasukas ühes kraega jalutada metsa mööda. Peaasi: küll lapselapsed rõõmustavad...»

Jänesed nägid seda kõike ja naersid lõbusasti.

p e r v — kallas

1. Millisest aastaajast kõneleb pala algus?
2. Kuidas sellel aastaajal muutub lindude elu?
3. Miks lendavad kured ja muud rändlinnud kevadel lõunast tagasi?
4. Kuidas valmistuvad äralennuks kured, kuidas pääsukesed, kuidas kuldnokad?
5. Miks Hallkael jäi parvest maha?
6. Kes oli ta sõber, kes vaenlane?
7. Jutusta, kuidas rebane jälgis Hallkaela!
8. Kes päästis Hallkaela rebase küüsis? Kuidas?
9. Kuidas ütleb vanasõna lindude äralennu kohta: haned lähevad —tulevad, kured lähevad —tulevad, lüügid lähevad — lumi taga.
10. Leia palast kohad, kus on kirjeldatud talveloodust. Kirjuta 3—4 meeldivamat lauset vihikusse.

KOOL, SÕBRAD, PEREKOND

ESIMENE ÕPILANE.

M. Kuznetsov.

See oli Simbirskis palju aastaid tagasi.

Kui ma jõudsin kooli, oli koridoris suur sagimine. Mina surusin end uute õpilaste juurde. Meie hoidusime omaette salka. Seal pöörduski mu tähelepanu väikesele, kuid tugeva kehaehitusega poisile. Tal olid ruuged juuksed.

Kui helises kell, tormasid kõik klassidesse. Ja siin nägin, et kõrvuti minuga, ühes ja samas pingis, istub seesama poiss. Pärast nimetas õpetaja kõiki nimepidi ja meie saime teada teineteise perekonnanime. Tema nimi oli Uljanov.

Ta oli klassis kõige noorem. Mina sain varsti kaheteistkümne-aastaseks, mõned olid veelgi vanemad, aga tema oli saanud alles üheksa-aastaseks. Sellest hoolimata oli ta julge poiss.

Varsti märkasime kõik, et ta oli väga andekas. Meile

olid võõrkeeled väga rasked. Kui klassis keegi ei osanud mõnd sõna tõlkida, siis aitas Volodja Uljanov hädast välja. Kõik küsisid temalt nõu.

Mina elasin Uljanoviga ühes tänavas, Moskva (nüüd Lenini) tänavas. Koduteel peatus ta vahel minu pool, siis mängisime kurni, aga rohkem siiski laptuud.

Pärast mängimist läksime Svijagasse suplema. Läksime üle sillakese ujulasse, riietusime lahti ja — vette. Tema ujus kaugele jõe keskele. Mõnikord hakkas mul hirm, et vool viib ta ära. Kuid Uljanov oli tugev ja ujus alati välja.

Siis läksime tema poole. Ta toake oli trepiotsa lähedal. Midagi liigset seal ei olnud. Seinal rippus poolkerade kaart, voodi kohal oli käterätt, akna juures riul. Peale õpikute ja sõnaraamatute seisis riulil Puškini, Lermontovi ja Turgenevi teoseid.

Nende küllastuste puhul nägin, kuidas töötas Uljanov. Kõigepealt torkas silma korralikkus, hoolsus, innukus. Ta

ei teinud millalgi midagi rutuga ja ükskõik kuidas. Kirjandit ei jätnud ta kunagi viimasele päevale, vaid asus kohe tööle. Raamatukogust võetud teoseist tegi ta lugemisel endale vajalikke märkmeid.

Koolis oli ta kaheksa õppeaasta jooksul esimene õpilane klassis ning lõpetas gümnaasiumi kuldmedaliga.

Simbirsk — praegu Uljanovsk; Volodja — Vladimir; Laptuu — ühe pallimängu nimetus; gümnaasium — keskkooli tolleaegne nimetus; medal — auraha, mälestusraha

1. Kuidas töötas Volodja Uljanov kodus?
2. Mis näitab, et Volodja Uljanov teadis hästi kõike, mida koolis õpiti?
3. Millest on näha, et Volodja oli julge ja vastupidav poiss?
4. Kuidas lõpetas ta gümnaasiumi?
5. Missuguse nime all tunneb praegu kogu maailm Volodja Uljanovit?

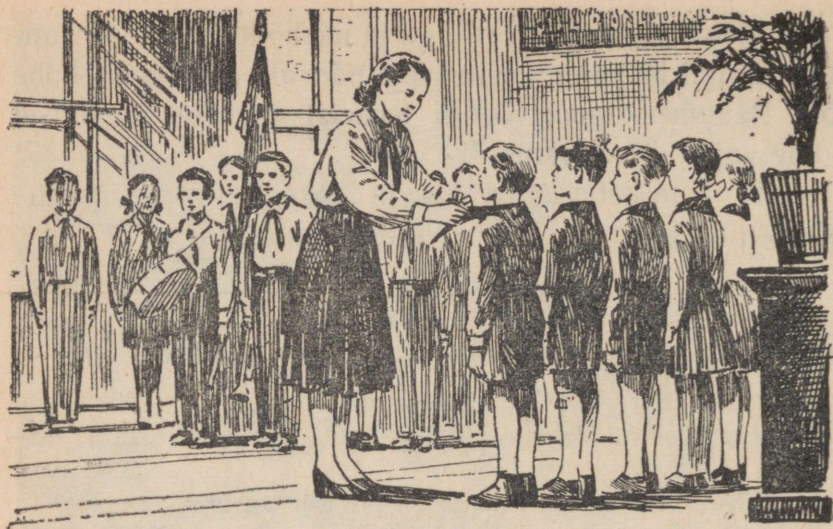
OKTOOBRIPÜHADE PIDULIKUL PIONEERIKOONDUSEL.

R. Parve.

Malev kooliaulas joondus,
ja me maja poisid reas
seisid teiste laste seas.
Algas pioneerikoondus.

Trummidega märku anti,
puhuti fanfaaridest,
punalipud saali kanti
noortest kätepaaridest.

Suurtest suurim päev on see,
mis meid täna ühendab —
koonduse Oktoobrile
malev täna pühendab.

Kajab rõõmsalt vastu aula
sütitavast lauluhoost.
Laula, sõber! Laula, laula
õnnelikust inimsoost!

Laula leegitseval rinnal
kõigest, mis meil' õnne toob,
kuidas rahvas vabal pinnal
vabalt ehitab ja loob.

Laula, kuidas rahvavõimu
ükski jõud ei murda saa —
ta on miljonite hõimu-,
sõpruse- ja õnnemaa.

See, kes praegu töotust annab,
liitudes me perega,
nüüdsest kaelarätti kannab,
pühitsetud verega.

See on osa lipust, mida
pole murdnud ükski võim.
Lipul ja su kaelarätil
üks on verest värvund lõim.

Sellepärast, kui sa täna
pioneeriräti saad,
hoia nagu lippu seda,
nagu püha isamaad!

a u l a — kooli peosaal; f a n f a a r — signaalpasun; h õ i m -
l a n e — sugulane

KUIDAS MANN LUGEMA ÕPPIS.

A. H a a v a.

1.

Tare oli soe. Läbi mõlema akna langesid õhtupäikese kiired nagu kuldsed viravad hõljuvad kangad. Üle tare tantsisid, virvendasid neis tolmukübemed. Kui hakkasid

vaatlema neid virvendusi... oi, neid kuldseid, siniseid, punaseid, rohelisi — nagu vikerkaares! Kuidas see kõik üles-alla viras ja keerles! Isegi suur mustav ahjukülga akna kõrval läikis — hiilgas nagu kuldkirme, kuna tare lagi ülalpool parsi oma mustendavasse kõrgusse kadus.

Mann tares oli parajasti üsna tegevuseta, sellep ta seisis, vaatles veidi ja mõtles ning tundis, nagu ta seda mõistis...

Akende vahel kohal aga, peaaegu keset taret istus ema voki taga ja tasa helises ta laul. Helises ikka tasemini ja vaikis siis. Kärmelt ja tasa, peaaegu kuulmatult vuras vokka.

Mann lähenes emale, ketratajale, seisatas tema kõrval, ja kui ema teda ikka veel tähele ei pannud, najatas ta tasakesi tema põlvele, sellele, mis vokka ei tallanud.

«Pai ema, videvikuks läheb... sa ju ei näe enam kedrata... Kas kõneled nüüd vanapõlvejuttu?»

Ratas käis veel paar tiiru — ja seisis siis. Mõttes vaatas ema Mannile otsa, ja Mann muidugi ootas, et nüüd tuleb jutt.

«Tead sa, tütreke,» ütles ema pisku aja pärast, «mina olen sulle juba kõik oma vanapõlvejutud jutustanud. Õpi ise lugema. Oled juba viieaastane tüdruk. Õpi lugema, siis võid ise läbi lugeda kõik raamatud, mis isa riivil olemas.»

«Kas ma saan nad kõik läbi lugeda?»

«Miks ei saa, kui lugeda mõistad!»

«Aga, ema, kuidas ma õpin lugema?»

«Kui isa linna läheb, palu, et ta toob sulle aabitsa, sealt õpid. Ja küll ma aitan.»

See väljavaade oli Mannile otse ilmutuseks! Suuril silmil vahtis ta tulevikku — aabitsaga tulevikku. Ning sinna tulevikku, kus ta loeks raamatuid isa riivil.

«Millal isa linna läheb? Kas varsti?» küsis ta õhinal.

«Ega ta nüüd lähe. Sinna on veel aega. Kui jäärmärk tuleb, läheme linna, siis palu isa.»

Õhtul aegsasti seati kõik valmis ja vara, pärast keskööd, pidi sõit algama Tartu laadale.

Õhtul see oligi, kui Mann isa põlve juures seisis ja palus: «Pai isa, too mulle linnast aabits, ma tahan lugema õppi!»

Isa tõstis Manni põlvele: «Ah minu Mann tahab aabitsat! — Kas lubad siis ka ilusti õppida?»

«Jah!» käis lubadus.

«Sest kes kodus ise väga hästi ei õpi,» jätkas isa, «sel tuleb oma aabitsaga kohe kooli minna.»

«Õpin küll!» kinnitas Mann, sest kooli minna ta ei mõelnud, mitte iialgi! Ja hakkas end isa põlvelt tasakesi maha nihutama. Ei võinud ju teada, milliseid tingimusi isa ehk veel paneks . . .

Kuid isa ei küsinudki enam midagi õppimisest, vaid lubas tuua. Ja nii läks Mann oma aabitsalootusega magama ega näinud, millal isa ja ema öösi ära sõitsid.

Teisel õhtul Mann juba magas, kui isa ja ema koju tulid. Läbi une kuulis ta juttu, ärkas, unised silmad avanesid pilukile.

Kuid sealsamas Manni päitsi lähedal laual põles lamp, laua juures seisis ema ja võttis korvist heinte seest uusi tasse välja.

Manni unesegadus kadus, meenus aabits. Hinge kinni pidades piilus ta salakesi vaiba servakese alt.

Ja võttiski ema heinte seest ka mingi neljanurgelise pakikese — nähtavasti oli see raamat või raamatud.

Seda nähes hakkas Manni süda ometi valjemalt lööma! Lugemaõppimine oli midagi suurt, tundmatut! — Ei tea, kuidas sellega homme küll saab! . . . Ja ta tõmbas vaiba üle pea.

Aukartusega vaatas ta teisel päeval aabitsat: sel olid

kollased kanned ja eeskaanel must kukk, ning pealkirjast lugema ema:

«Uus aabitsaraamat, kust seest viiekümne päevaga lugema ja kirjutama võib õppida.»

Nii lubas aabits algusest peale midagi kindlat, ja sellest hakkas Mannil hea meel. Kukepildi all aga seisis salm:

«Kukk, sa kõvernokalind,
Ärata unest vara mind!
Küll ma siis õppides kiidan sind!»

See loeti ette, ja selle salmi vastu ei võinud ju midagi olla. Aga ometi küsis ta areldi, kui vara siis kukk nüüd äratab? Kas peab väga vara tõusma, kui lugema õpid? . . .

Kuid vastus oli rahuldav: öeldi, et olgu aga Mann ikka hommikusöögiks ilusasti kombes, küll siis pärast ka aabitsaga toime saab.

3.

Vist juba selsamal või järgmisel päeval sai ema aega ja tutvustas Manni esimese õppetükiga, esimeste tähtedega, nimetas nende nimed ja Mann lugema kaasa.

Sedasi korda kaks-kolm. Ema ja Mann kahekesi ning ühtemeeli veerisid ja lugesid prooviks . . .

Ja siis ütles ema: «Mine nüüd tagakambri, pane uks kinni ja õpi esimene tükk ilusti selgeks. Pärast, kui mul aega on, loed mulle ette.»

Nii läks Mann tagakambrisse, pani ukse kinni ja oli üks oma raamatuga.

«Sina oled «a»,» ütles ta esimesele tähele üsna julgesti. «Ja sina oled «b»,» kõneles ta teisele. Ja seda tuli korrata ning meeles pidada. Kerge oli ära tunda «i»-tähte: post, ja täpp otsas nagu pea. Natuke täbaraks osutus küll «o», ta oli «a»-ga väga sarnane. Aga siis leidis Mann ta kavalluse üles: «o» on peast ja jalust kõik üks ja koos, kuna «a»

otsekui oma jalgadel seisab. «U»-ga sai rutemini toime, sest sellel olid kaks posti koos nagu kaks «i» posti, ainult et mõlemad ilma peata.

«A» ning «i» koos andsid «ai»; ja kui see vigur käes oli, kordas Mann võidutsedes: «Ai-ai-ai.» Nii jäi ometi meelde. Samuti ka teised, ikka kaks, kaks kõrvu, vaatasid nad Mannile vastu ja «Veeri meid kokku!» ütlesid nad.

Nii sai õppetükk mitu korda läbi võetud, kuni ta üsna selge tundus.

Ja kui Mann siis läks vaatama, kus ema on ja kas tal on aega, juhtuski varsti, et oli aega. Mann tuli oma raamatuga ja luges ette, mis ta õppinud, ja ema ainult vähekesi mõnes kohas aitas, andis järgmiseks päevaks üles uue tüki ja käskis ka vana veel korrata.

Nii läks õppimine palju kergemalt kui Mann oli julgenud loota.

jäärmark — aastalaat; kirme — õhuke kord, kiht; sellep — seepärast; pars, parre — rehetoas taladel asetsev latt, millele viljavihud kuivama pandi

1. Kirjelda loetu põhjal õhtupäikese mängu tares.
2. Kuidas oli tekkinud Mannil huvi raamatute vastu?
3. Jutusta, kuidas Mann õppis lugema.
4. Mis aitas Manni kiiresti lugemiskunsti omandada?

*Tuhat toomelehte,
sada saarelehte,
kaks kaanelauakest?*

*Mida külvad kevadel,
seda lõikad sügisel.
Mida õpid noores eas,
seisab eluaeg sul peas.*

ARNO ESIMEST PÄEVA KOOLIS.

O. L u t s .

Kui Arno isaga koolimajja jõudis, olid tunnid juba alanud. Kooliõpetaja kutsus mõlemad oma tuppa, kõneles nendega natuke aega, käskis Arnol olla hoolas ja korralik ja seadis ta siis pinki ühe pikkade juustega poisi kõrvale istuma. Siis andis kooliõpetaja talle raamatust midagi kirjutada, ja Arnol ei olnud nüüd enam aega muule mõtelda. Ta võttis tahvli ja hakkas kirjutama. Kui ta oli kirjutanud umbes paar rida, kummardus pikkade juustega poiss tema kõrva juurde ja küsis sosinal:

«Mis koolmeister ütles, kui te tema toas olite?»

Arno teadis, et tunni ajal ei tohi kõnelda, vaatas esiti aralt kooliõpetaja poole ja vastas siis:

«Ah, ei kedagi . . .»

Aga teine ei jäänud sellega rahule. Küsija pani krihvli käest, nuuskas nina ja sosistas uuesti:

«Kas koolmeister ei ütelnud, et koolis indiaanlaste juttusid ei tohi lugeda?»

«Ei ütelnud.»

«Oi, minule ütles küll. Mul oli ka suur pakk neid ühes, praegugi teised kapis. Kas sa oled lugenud «Ameerika metsadest»? Vaata, kus oli ikke mees: kaheteistkümnepunanaha vastu võitles üksipäini. Jaah . . .»

«Kes see oli?»

«Kentuki Lõvi.»

Arno pani krihvli kõrvale ja vaatas oma seltsilisele esimest korda otsa. Sellel oli rõugearmiline nägu ja nina paremale poole natuke viltu. Valkjas-kollakad juuksed olid hästi sassis.

«Küll ta on nendega hädas, kui ta neid sugema hakkab,» arvas Arno.

Seltsimees ei andnud aga palju aega ennast vaadelda.

Ta läks kord-korralt rahutumaks, pöördus igasse külge nagu oherdi ja näitas, nagu oleks koolitöö temale hoopis kõrvaline asi, nagu ei oleks temal selleks praegu sugugi aega.

«Toots, mis sa seal jälle rähkled?»

See tuli kooliõpetaja poolt. Arno ehmus, kahmas krihvli ja hakkas ruttu kirjutama. Toots, kes arutas oma seljaguse naabriga parajasti ühte kaelamurdvat küsimust indiaanlaste üle, tõusis pikse kiirusega püsti.

«Ei midagi... Peterson küsis, kuidas vene keeli jätt kirjutatakse.»

«Soo, ja sina näitasid?»

«Mina näitasin jah. Tema narr oli hoopis valesti teinud.»

«Jajah, seda küll. Aga vahest on klassis veel mõni, kes ei mõista jätti kirjutada. Toots, sa tule õige ja kirjuta suurele tahvlile, siis näevad kõik.»

Tootsi näo üle lendas imelik vari. Tahvli juurde minek ei näinud talle sugugi meeldivat.

«No tule, tule!» kordas kooliõpetaja.

Seal nägi õnnetu hing, et teda ei päästa enam ükski maapealne vägi. Viimases hingeahastuses pöördus ta Arno poole, kes kõike seda lugu salaja pealt kuulas, ja sosistas talle ruttu:

«Näita, kuidas on, näita, kuidas on!»

Arno tegi oma tahvlile määratu suure jäti. Kohe läks Toots täis põrutavat iseteadvust suure klassitahvli juurde ja maalis sinna, mida nõuti. Siis viskas ta väljakutsuva pilgu üle klassi, justkui oleks ta ütelda tahtnud:

«Mis te's õige arvate: et ei tea vist, kuidas jätt kirjutatakse?»

Ja kõikide pilgud vastasid:

«Jaa, jaa, tead küll, Toots.»

Aga keegi oli siiski olemas, kes arvas natuke teisiti kui kõik muud, — kooliõpetaja. See tuli, nagu kurjast juhitud,

otse Arno tahvli juurde, silmas seal üht samasugust elukat kui suurel tahvilil, ja kuri kahtlus ärkas temas. Ta pöördus Tootsi poole.

«Ütle, Toots, kas sul veel mõni vale tagavaraks on? Kui on, siis lase aga tulla kõik ühekorraga.»

«Mis vale?» küsis Toots.

Tema nägu oli nii süütu, et ta igale inimesele pisarad silmi oleks pidanud ajama, kellel vähegi ristiinimese verd südames. Aga et kooliõpetaja oli hoopis südametü inimene, siis ei tulnud temale ei pisaraid silmi ega teinud ta ka piinamisele lõppu.

«Peterson, kas sa küsisid Tootsilt, kuidas jätt kirjutatakse?»

Toots andis Petersonile silmadega märku, et ta jaatavalt vastaks, aga kahjuks ei mõjunud see. «Ei.»

«Noojaa, seda ma arvasin kah. Mis ta's rääkis sulle?»

«Toots ütles, et tema ei saa aru, kuidas indiaanlased nii ruttu võivad skalpeerida; et kord, kui tema üht lõpnud kassi tahtnud...»

Peterson edasi ei saa, sest kogu klass naerab laginal.

Toots näitab äraandjale salaja rusikat ja vannub mõttes hirmsat kättemaksmist. Ta pannakse valetamise eest teise tunni alguseni nurka seisma.

Arnot pani kõige rohkem imestama see asjalugu, et Toots, kes ometi nii palju oli lugenud ja kes teadis kõnelda Kentuki Lõvist, ei mõistnud kirjutada lihtsat vene keele jätti. Ja edasi arvas ta:

«Ega ikka nii ei või valetada. See Toots vist ikka on üks suur võrukael.»

k r i h v e l — pehmest savikiltkivist pulgake kirjutamiseks kivi-tahvilil; p u n a n a h k — indiaanlane; o h e r d i — riist puu puurimiseks; k o o l m e i s t e r — õpetaja; j ä t t — vene vanas kirjas esinenud täht; s k a l p e e r i m i n e — indiaanlaste komme tapetud vaenlaselt peanahka nülgida

Tartu Riikliku Ülikooli peahoone.

*Üiemaks kui hõbevara,
kallimaks kui kullakoormad,
tuleb tarkus tunnistada.*

(«Kalevipoeg»)

METSAS.

L. K a h a s.

1.

Ma olin kaks nädalat uues koolis olnud, kui meie rühmanõukogu otsustas korraldada jalutuskäigu metsa. Kui me sellest vanempioneerijuhile rääkisime, arvas tema, et kuna meil on väike kool, siis oleks parem, kui kõik kolmanda ja neljanda klassi õpilased sellest osa võtaksid. Nii oli muidugi õigem.

Oli see alles tore päev! Juba minek ise! Me ei läinud mööda maanteed, vaid käisime põldudevahelisel rajal. Rohukõrred mõlemal pool rada olid ämblikuvõrke täis ja nendel sätendasid väikesed veepiisad. Orasepõllud sätendasid ka ja isegi pikad mustavad künnivaod, needki helkisid kaugelt vastu.

Ma ei tea, kuidas teistega oli, aga mina küll ei märganud, millal me metsa jõudsime.

Metsa serva palistasid tumepunased, väänlevad toomingad ja sirged tihedad lepad, mille lehed olid ikka veel rohelist, siis tulid erepunaste marjakobaratega laialadvalised pihlakad ja raaguvad kased, mille tüved valendasid nagu äsjavärvitud aknaraamid, edasi paistis suuri krobelisi kaski, tammesid, kuusehiiglasti ja üksikuid vahtraid.

Mul tekkis korraga tahtmine joosta, hullata, mõne kõrge puu latva ronida. Vaatasin kaaslaste poole — mõned neist istusid, teised seisid rahumeeli õpetaja ümber. Muidugi, neile ei pakkunud see toredus midagi uut!

2.

Pärast lühikest puhkust jagas õpetaja meile ülesanded kätte. Üks grupp asus korjama pähkleid, teine seeni; kolmas grupp, kuhu kuulusid peale minu veel Viivi, Elsa ja Jüri, pidi korjama taimi ja puuoksi loodusloo tabelite jaoks. Olin rõõmus, et meile langes just kõige huvitavam ülesanne.

Algul edenes meie grupi töö kiiresti. Ei võta ju kuigi palju aega lõigata pöosa või puu küljest oks ning rebida mõni leht ja vili või kaevata maa seest, ütleme, ussilakk. Kuid kui tavalisemad liigid olid meil juba olemas, läks kogumine üha raskemaks, ühtlasi aga üha põnevamaks. Kui algul igaüks endamisi tegutses, siis nüüd hõigati kohe teised juurde, kui midagi uut avastati.

1. Kukerpuu; 2. ussilakk; 3. uibuleht; 4. lodjapuu.

Jõudsime väikesele nõlvakule, kus oli palju suuri samaldunud kive. Siin avastasime korraka kaks uut põõsast: kukerpuu, mille paindunud okkalistel okstel otsekui tilkusiid peened piklikud marjad, ja lodjapuu. Lodjapuuga on nagu pihlakaga, mitte ei või öelda, millal ta on ilusam, kas kevadel, kui tema taldrikusuurused õiekobarad kaugele, kaugele valendavad, või sügisel, kui ta laiade sakiliste lehtede vahelt sirutab üles helendavalt punaseid marjapärgi.

Edasi tuli rajada teed läbi vaarikaräga ja sõnajalapuhmaste, kuni leidsime end kuusetukast, kus täiendasime oma kogu paari igihalja taimega uibulehiste perekonnast. Parajasti kui ma üht neist välja kaevasin, potsatas Elsale, kes minu kõrval kükitas, käbi pähe. Elsa kargas kohe püsti ja hüüdis:

«Mis sa, Jüri, mängid!» ja viskas käbi (millal ta küll jõudis selle maast üles kahmata?!) oletatavale süüdlasele tagasi. Tõeline süüdlane aga nagistas ülal puuladvas. Esimesena märkas teda Viivi. Nüüd hakkasime kõik neljakesi naerma. See peletas loomakese ära. Saba kohevil, ta otse lendas puult puule ja oligi meie silmist kadunud. Jüri püüdis küll teda tsaktsakitamisega tagasi meelitada, kuid orav ei tulnud enam.

3.

Jüri oli esimene, kes meelde tuletas, et meil on aeg tagasi pöörduda. Mina oleksin tahtnud veel ei tea kui kaugele edasi minna, kuid Viivi ütles ka, et pole ilus ega õige kindlaksmääratud ajast mitte kinni pidada, ja ma nõustusin nendega.

Siin aga tekkis meil lahkarvamus selle kohta, kus suunas «tagasi» õieti on.

Et vaidlust lõpetada, ütlesin:

«Me tulime kogu aeg põhja poole, järelikut on meil vaja minna lõunasse.»

«Aga kus on lõuna?» küsis Viivi.

«Seda on väga lihtne kindlaks teha — kändude järgi,» vastasin, sest olin selles täiesti kindel.

Kuid mul tuli oma teadmistes pettuda. Kolm kändu, mis me üles otsisime, juhatasid meid igauks ise suunda. Hakkasime uurima sammalt puudel. Samasugune lugu. Pidin endale tunnistama, et ilmakaarte määramine salgakoonduisel koolimajas on hulga lihtsam kui looduses.

Minu nõutus tegi Viivi rahutuks. Ta pani käed suu juurde torru ja hüüdis kõigest jõust: «Ae-aaee!» Keegi ei vastanud. Ta hõikas teist, kolmandat korda. Vaikus. Ainult meie selja tagant kostis rähni toksimist ja ühe mulle tundmatu linnu üksluist häälitsust: tsilk-tsolk, tsilk-tsolk. Viivi hakkas nüüd rääkima, kuidas ühed lapsed olid ka metsa läinud ja sinna nii ära eksinud, et ei osanudki enam välja tulla. Ja huntidest jutustas ta ühe loo. Elsa seevastu oli tubli. Ta nägu oli ikka veel lõbusast mängust naerul, kui ta ütles:

«Ega me sinuga üksi metsas ole, Toivo ja Jüri on ju ka.»

Säärane usaldus ergutas mind ja nähtavasti ka Jürit, sest me hüüdsime peaaegu ühest suust:

«Aga päike!»

Kuidas me küll kohe selle peale ei tulnud?! Olime ometi tulles kogu aeg oma suunda päikese järgi seadnud. Kahmasime korvid kätte ja tõttasime minekule. Seal haaras Elsa minu käsivarrest kinni ja sosistas:

«Üks mees luurab põõsas.»

See mees oli õpetaja. Ta ei luuranud, vaid oli lihtsalt pealt vaadanud, kui kaugele me oma tarkusega jõuame.

Kui kogunemiskohta saabusime, leidsime teised eest. Nad istusid poolringis suure haralise tamme all murul ja sõid võileibu.

Pärast éinetamist mánngisime kóiksugu mánge. Kóige huvitavamaks kujunes «linnapiiramine».

Luuremáng tekitas niipalju elevust, et õpetaja pidi meile kaks korda ütleva, et on aeg koduteele asuda.

1. Mis eesmärgil läksid lapsed metsa?
2. Mis juhtus kuusetukas?
3. Kuidas leida metsas teed?
4. Miks meeldis Toivole õppekäik?
5. Loe kohad, kus kirjeldatakse loodust.
6. Pealkirjasta pala osad.
7. Vaatle taimede jooniseid raamatus oleval tabelil.

VÕISTLUS.

J. P a r i j õ g i.

1.

Sel kevadel peeti algkoolidevahelised spordivõistlused ülikooli võimlas. Kõik koolid olid ärevil ning erutatud — kes tuleb tänavu esimesele kohale? Endised võitjad tegid pingutusi, et kohta hoida, teised pingutasid veel rohkem, et esimeseks tulla. Igal õhtupoolikul matsusid kooliõuedel pallid kuni hilise õhtuni, tehti viimaseid treeninguid ja aeti taga kõige kõrgemat vormi.

Jaan ei andnud oma meeskonnale armu, laskis neid pallimängu kõrval võimelda ja vabaharjutusi teha — keha peab olema igakülgse vormis. Ta manitses neid õhtuti varakult magama minema, et keha täiesti välja puhkaks. Ise oli ta juba kell üheksa voodis.

Tagavararahad otsiti välja, laenati üksteiselt ja osteti dressid, kellel need veel puudusid. Rinnale õmmeldi valgest paelast kooli number. Jaan laskis meeskonda mitu korda riietuda ja vaatas oma silmaga järele, et kõik oleks tipp-topp.

Võistlused algasid esmaspäeval kell neli. Juba varakult kihas võimlaesine tänav võistlejaist ja pealtvaatajaist. Iga kool oli kaasa toonud plaksutajaid ja julgustajaid; teised tulid niisama huvi pärast.

Vaevalt olid poisid riietusruumis dressid selga saanud, kui õpetaja Paas tuli ja teatas, et koolil tuleb juba esimese vooruga esineda rahvastepallis. Jaan teadis, et ta meeskond rahvastepallis on kõrge klass, kuid kergelt ei maksnud asja võtta. Ta kogus meeskonna enda ümber ja hoia-
tas:

«Peaasi — rahulikult! Ja rohkem üle-mängu teha. Kes päris kindel ei ole oma visetes, andku tingimata pall edasi. Väljalöögid olgu tugevad ja, mis peaasi — riivavad. Riivavat palli ei püüa kinni ka kõige parem poiss.»

Siis rivistas ta meeskonna ja viis alla saali, paigutas seal joonele, jäädes ise seisma paremale tiivale. Vahekohtunikud olid juba loosi tõmmanud ja esinemise järjekorrad ning võistlevad pooled kindlaks määranud. Siis visati raha maha — kull või kiri?

Vastaspole meeskonna kapten hüüdis:

«Kull!»

«Olgu siis — kiri,» lausus Jaan tagasihoidlikult.

Pall visati õhku, kaptenid hüppasid püsti, vastaspole pikem poiss lõi palli enda poole. Siis käis vile ja mäng algas. Poisid jooksid laiali ja toredas kaares hakkas pall lendama üle poiste peade, ka vastaspool harrastas aina ülemängu. Müdinal jooksid poisid keskele ja piirile, keha pingul ja kogu tähelepanu koondatud ainult pallile — kas antakse üle või püütakse välja lüüa. Jaan oli poistele kätte õpetanud: neli-viis korda üle visata, siis äkki tugev ja riivav hoop vastase pihta; kogunevad aga teised mütsakusse, siis igal juhul tugev hoop pihta anda.

Algul näis mäng olevat tasavägine. Osavalt anti pall üle nii ühelt kui teiselt poolt, samuti osavalt püüdsid mõlema poole seesolijad pihtasuunatud pallid õhust kinni. Pealtvaatajad vaikisid ja jälgisid mängu käiku pineva huviga: aeg-ajalt kostis vahekohtuniku vile, siis ei olnud tükil ajal jällegi muud kuulda, kui ainult poiste jalgade müdinat ja kinnipüütud pallide mütsakuid.

«Nii see asi ei edene,» kordas Jaan endale mõttes, olles ise täis võitluspinget ja võidutahet, «tarvis riivata.»

Kui nüüd pall saabus tema kätte, pingutas ta oma keha ja andis nii tugeva riivava hoobi, et vastasmeeskonnast üks välja löödi, kuna pall veeres oma mänguväljakule.

Mürisev käteplagin täitis saali, vastane lonkis mängust välja.

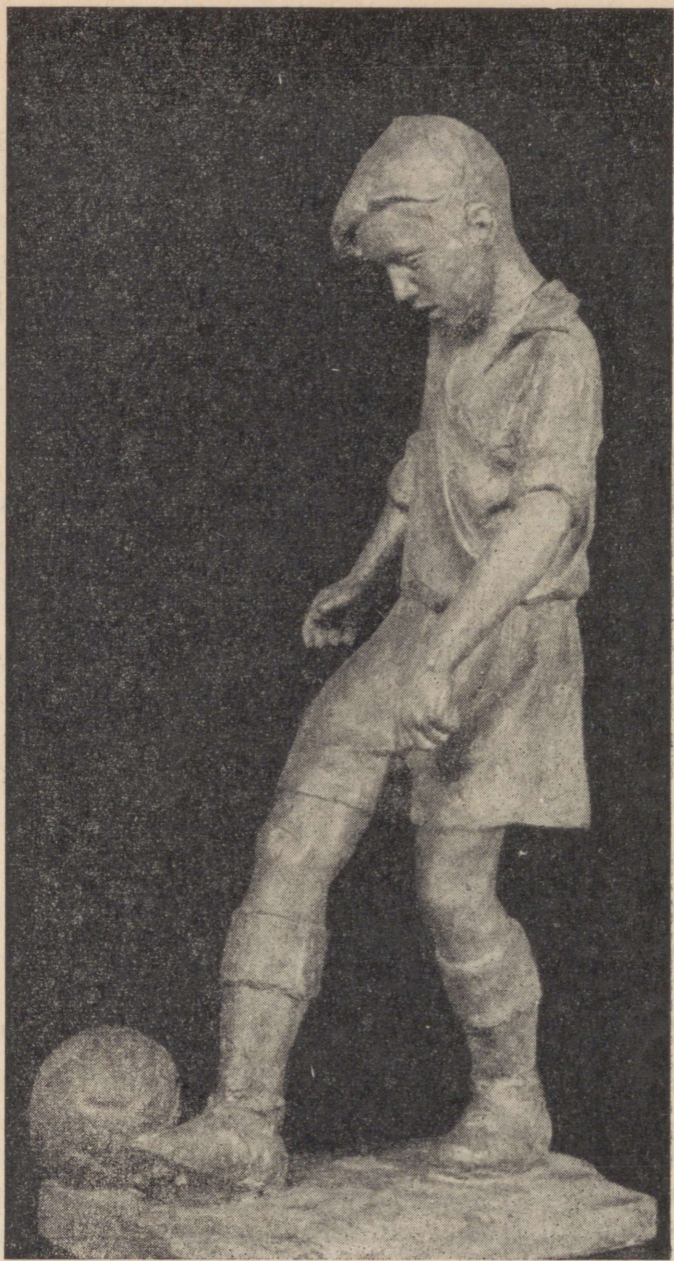
«Hästi, Teras, braavo!» karjuti läbisegamini. «Tõmba veel!»

Teise mehe löi välja Kodja, kuid see ei vähendanud sugugi vastasmeeskonna mänguhoogu. Osava hüppega haaras üks neist ülesuunatud palli ja löi sellega välkkiiresti ühe Jaani mehe välja.

Jällegi rõkkas saal, veelgi tõusis võistlusind. Mõni juhuslik vääratust vastaspoolle andis hetkeks algatusliku ülekaalu teisele, kuid varsti saavutati jällegi tasakaal. Esimene geim lõppes mõnemehele ülekaaluga Jaani poolel.

Teine geim oli veelgi hoogsam ja tasakaalukam, nii et lõpuks jäid mõlema poole kaptenid sisse.

«Nüüd oleneb kõik minust,» arutas Jaan ja seadis enese võitlusvalmis. Nagu kass väänles ta osavasti vastaste löökide eest ära või hüppas kõrvale. Vastane ei olnud sugugi halvem, temagi püüdis õhust palle ja oskas kiiresti tema pihta suunatud pallidest kõrvale hoiduda. Tükk aega käis mäng aina üle, kumbki ei usaldanud vastast visata. Kui

«Väike jalgpallur». A. Eskel.

sekka mõni selline katse tehti, püüti pall osavasti kinni või põigeldi eest ära.

Pealtvaatajad tõusid püsti, liikusid mängurütmile kaasa nagu üks mees, kusjuures sageli kuuldus julgustus- või imestushüüdeid.

Kui Jaan lõpuks palli jälle enda kätte sai, sähvatas tal mõte peast läbi:

«Ainuke võimalus — tuleb katsuda anda riivav hoop vastu põlve või veel madalamale.»

Ta teadis küll, et selline hoop võib kergesti nurjuda ja pall võib vastase kätte minna, kuid tuli riskida. Paar korda loopis ta palli üle, et vastase tähelepanu kõrvale viia ja kehale pidev põiklemisrütm anda, siis teeskles jällegi üleviskamist, kuid pingutas viimsel hetkel välkkiirelt keha teiseks hoovõtuks ja andis ära kavatsetud riivava põlvelöögi. Vastane märkas seda viimsel sekundil, ei suutnud ennast pallipüüdmiseks ümber asetada ja kukkus maha. Kavatsuse kohaselt riivas pall ta põlve ja veeres siis üle mänguväljaku. Viimane mees oli löödud, Jaani meeskond oli võitjaks tulnud 2:0. Saalis puhkesid tormilised kiiduavaldused, meeskond jooksis Jaani ümber kokku ja viskas ta õhku.

«Vahva, Teras! Oled täitsa!»

Liisk oli Jaani meeskonna kohe alguses kokku viinud kõige tugevama kooliga, nüüd oli see võidetud kahe geimiga. Järgmisel päeval toimusid kohtumised teiste koolidega, keda oli palju kergem võita. Õhtuks oli kõigil teada: rahvastepallis tuli esimesele kohale ulakate poiste kool.

Kui Jaan kolmapäeva hommikul kooli läks, juubeldas kogu kool. Iga klassi tahvlile oli värviliste kriitidega joonistatud suur karikas ja kirjutatud plakatkirjas:

RAHVASTEPALLIS TULI ESIMESELE KOHALE
MEIE KOOL. ELAGU VAHVA KAPTEN TERAS JA
TEMA ABILINE KODJA!

1. Kuidas valmistusid poisid võistluseks?
2. Mis aitas Jaani meeskonnal võitu saavutada?
3. Jutusta võistlusest, millest oled ise osa võtnud.

ETENDUS.

N. Nossov.

Viimaks jõudis aeg kätte ja me läksime Lobzikuga kooli. Kuni kestis esimene osa kontserdist, istusime koos Lobzikuga saalis, et ta publikuga harjuks, siis aga läksime kulisside taha ning jäime ootama oma järjekorda. Niiviisi vaatasime pealt kõigi poiste esinemisi ega jätnud midagi vahele. Me ehtisime end aegsasti oma mütsidega ja panime Lobzikule krae kaela. Siis tõmmati eesriie kõrvale ja kõik nägid, kuidas me Kostjaga oma kirjude mütsidega lavale tulime. Kostja käis ees, tema järel jooksis Lobzik nõõri otsas, mina aga tulin nende järel ja mul oli käes kohvriku, kus asusid kõik asjad, mis me olime etenduseks valmis pannud. Kostja pani Lobziku keset lava taburetile istuma ja ütles:

«Kallid poisid, praegu esineb teie ees õpetatud koer-matemaatik, nimega Lobzik. Esialgu on ta selgeks õppinud arvud kuni kümneni, kuid ta õpib edasi ja siis me näitame teda teile uuesti. Me palume, et te oleksite tasa, sest meie Lobzik esineb laval esimest korda ja müra võib teda ehmatada.»

Kostja nähtavasti närvitses väga ja ta hääl värises. Ka mina närvitsesin ja kui minul oleks tulnud rääkida, poleks ma kindlasti ühtegi sõna öelda saanud.

«Noh, alustame etendust,» lõpetas Kostja.

Ma võtsin kohvrüst kolm puuklotsi ja panin nad lauale ritta nii, et kõigil oleks näha.

«Lobzik loeb kohe kokku, mitu klotsi laual on,» teatas Kostja.

«Noh, Lobzik, arvuta!»

Lobzik haukus kolm korda.

Poisid hakkasid valjusti käsi plaksutama ja karjusid rõõmu pärast. Lobzik ehmus, hüppas taburetilt maha ja pani plagama. Kostja jõudis talle järele, pistis talle suhkrutüki suhu ja pani tagasi taburetile istuma. Lobzik hakkas suhkrut närima. Poisid rahunesid pikkamööda. Ma võtsin kohvrüst veel ühe klotsi ja asetasin teiste kõrvale.

«Noh, kui palju on nüüd klotse?» küsis Kostja.

Lobzik haukus neli korda.

Poisid plaksutasid uuesti üksmeelselt käsi. Lobzik tahtis jälle taburetilt maha hüpata, kuid Kostja haaras temast õigel ajal kinni ja pistis talle suhkrutüki suhu.

Ma panin lauale veel kolm klotsi.

«Ja kui palju on nüüd klotse?» küsis Kostja.

Lobzik haukus seitse korda.

Ma võtsin kohvrüst sildi arvuga «kaks» ja näitasin publikule.

«Mis arv see on?» küsis Kostja.

Lobzik haukus kaks korda.

Me hakkasime Lobzikule igasuguseid arvusid näitama ja Kostja küsis:

«Kui palju on kaks korda kaks? Kui palju on kaks korda kolm? Kui palju on kolm pluss neli?»

Lobzik vastas õigesti. Poisid plaksutasid kogu aeg käsi, kuid Lobzik oli käteplaginaga pikkamööda harjunud ega kartnud enam. Minu erutus oli samuti möödas ja ma ütlesin:

«Poisid, meie Lobzik oskab isegi ülesandeid lahendada. Kes soovib, võib anda mõne väikese ülesande, kus esineksid väiksemad arvud, ja Lobzik lahendab selle.»

Siis tõusis üks poiss üles ja andis niisuguse ülesande: «Pudel ja kork maksavad kokku kümme kopikat. Pudel

on kaheksa kopika võrra korgist kallim. Kui palju maksab pudel ja kui palju maksab kork?»

«Noh, Lobzik,» ütlen. «Mõttele järele ja lahenda ülesanne.»

Muidugi polnud Lobzikul midagi mõelda. Seda rääkisin ma niisama, et saaksin ise mõelda. Ma lahendasin ülesande kiiresti: kork maksis kaks kopikat, pudel — kaheksa kopikat, kokku aga kümme kopikat.

«Noh, Lobzik, ütle, kui palju maksab kork?» küsisin mina.

Lobzik haukus kaks korda.

«Aga pudel?»

Lobzik haukus kaheksa korda.

Küll siis tõusis kisa!

«Ei ole õige!» karjusid poisid. «Koer eksis!»

«Miks ei ole õige?» räägin mina. «Nad ju maksavad kokku kümme kopikat. Tähendab, pudel maksab kaheksa ja kork kaks kopikat.»

«Kuidas nii? Ülesandes on ju öeldud, et pudel on kaheksa kopika võrra korgist kallim. Kui kork maksab kaks kopikat, siis peab pudel maksma kümme kopikat, nemad aga maksavad kokku kümme kopikat,» selgitasid poisid.

Siis ma taipasin, et olin eksinud, ja ütlesin:

«Kuule, Lobzik, sa eksisid. Mõtle hästi järele ja lahenda ülesanne õigesti.»

Muidugi pidin mina ise seda mõtlema, mitte aga Lobzik, kuid ma ütlesin:

«Oodake, poisid, ta mõtleb kohe ja lahendab õigesti.»

«Las mõtleb,» hüüdsid poisid. «Ei maksa teda kiirustada. Koera jaoks on see ülesanne muidugi raske.»

Ma hakkasin mõtlema: «Kui pudel on kaheksa kopika võrra korgist kallim, siis kork, tähendab, maksab kaks ja pudel kümme kopikat. Kuid sel juhul maksavad nad kokku kaksteist kopikat, ülesandes aga on öeldud, et nad maksavad kokku kümme kopikat. Kui aga kork maksab kaks kopikat ja pudel kaheksa kopikat, siis tuleb välja, et pudel on kõigest kuue kopika võrra kallim.» Olin justkui pimedusega löödud! Mis ülesanne see on? See pole ülesanne, vaid nõiaring!

«Oodake veel, poisid,» räägin mina. «Ta peab veel natuke mõtlema. Ta lahendab kohe.»

«Pole viga, las mõtle!» hüüdsid poisid. «Koer pole ju inimene. Ta ei saa ju nii ruttu.»

«Jaa,» mõtlen, «siin ei saa ka inimene nii ruttu lahendada, mis seal veel koerast rääkida!»

Hakkasin uuesti mõtlema.

«Eh, sina veidrik!» sosistas Kostja. «Kork maksab ju kopika!»

Siis ma taipasin, milles asi on: kork maksab kopika, pudel aga on kaheksa kopika võrra kallim, tähendab, üheksa, kokku aga on kümme.

«Käes!» hüüdsin mina. «Tähelepanu! Kohe vastab Lobzik õigesti!»

Poisid jäid vait.

«Noh, Lobzik, vasta, kui palju maksab kork?»

Lobzik haukus üks kord.

«Hurraa!» hüüdsid poisid.

«Tasa,» ütlen mina. «Ülesanne ei ole veel lõpetatud. Las nüüd ütleb, kui palju maksab pudel.»

Lobzik haukus üheksa korda.

Küll siis tõusis aga kisa! Poisid plaksutasid käsi ja karjusid valjusti.

«Vaat see on alles koer!» rääkisid nad. «Kuigi eksis, lõpuks aga lahendas ikka ülesande õigesti.»

Sellega etendus lõppeski.

1. Kuidas suutis koer ülesande lahendada?

PISIASI.

H. R a m m o.

Tegelased:

Tiiu

Krista — eelmise noorem õde

Malle — Tiiu sõbratar

Tiiu (istub laua taga. Vihikult pead tõstes ja sullepead käest pannes): Mul ongi tänaseks kõik õpitud! (Hakkab vihikuid ja raamatuid kokku panema.)

Krista (tuleb, müts lohakalt peas, sall ainult pooleldi kaelas, mantlihõlmad eest lahti, hingeldades): Oeh, kuidas ma jooksin!

Tiiu: Kuhu sa küll jäid?

Krista (*istub Tiiu kõrvale laua taha*): Tead, ma käisin loomaaias!

Tiiu (*väga imestades*): Loomaaias?!

Krista: Jah! Trammipeatuses kohtasin meie maja poisse, nad sõitsid loomaaeda ja kutsusid mind kaasa. Tead, karu Mõmmil on sündinud kolm poega! Nad on praegu imetoredad! Vaatasin neid natuke aega.

Tiiu: Kuidas natuke? Sa läksid vihikut ostma ja olid kaks tundi ära. Meie läheme täna enne koolitunde ju teatrisse. Poole tunni pärast peame hakkama juba minema. Kuidas sa saad nüüd tulla, kui sul on kõik alles õppimata?

Krista: Ma hakkan kohe õppima! (*Tõuseb, võtab ülerii- ded seljast, mantlit, mütsi, kindaid ja salli ükskõik kuhu loopides.*)

Tiiu: Ära loobi oma asju laiali! Pärast hakkad jälle otsima ega leia midagi üles!

Krista (*võtab portfelli*): Ah, see on pisiasia! (*Istub laua taha.*) Peaasi, et ma jõuaksin kõik ära õppida.

Tiiu: Aga kus sul see vihik on?

Krista: Mis vihik?

Tiiu: Sa läksid ju eesti keele jaoks vihikut ostma.

Krista (*meenutades*): Ah-jah! Mõtlesin, ma unustasin hoopis poodi minemata!

Tiiu: Mis sa siis nüüd teed?

Krista (*torkab sullepea tindipotti*): Ah, see on pisiasia! Kui teatrisse läheme, siis teel hüppan kuhugi poodi sisse ja ostan vihiku. Koolis katsun eesti keele ülesande kelleltki maha visata. Peaasi, et ma praegu jõuaksin matemaatika ülesanded ära teha. Matemaatika on meil esimene, õpetaja on uus ja väga nõudlik. (*Võtab portfelist vihiku ja paneb selle lahtiselt lauale.*)

Tiiu (*pead vangutades*): Oh sind küll!

Krista (*portfellis sorides*): Kuhu küll see matemaatika raamat on kadunud? (*Vaatab otsivalt lauale, tõmbab siis tindipotist sulle ja paneb selle sullepoolse otsaga vihikule, ise portfellis edasi sorides.*)

Tiiu (*Krista vihikule osutades*): Vaata, tindiplekk!

Krista (*pead tõstes*): Kus?

Tiiu (*ikka Krista vihikule osutades*): Otse keset lehte!

Krista: Ah, see on pisi!

Tiiu: Kuidas pisi! Praegu sa just ütlesid, et õpetaja on teil uus ja nõudlik!

Krista: Ära näri mu kallal igasuguste pisi- asjade pärast! Ma ei leia oma matemaatika raamatut kuskilt. (*Kallab portfellist kõik raamatud ja vihikud lauale, nende hulgas sorides*): Näed, ei ole! Kas sa ei ole näinud?

Tiiu (*juba ennast teatrisse minekuks kohendades*): Ei ole.

Krista: Kuhu see võis küll kaduda? Alles eile õhtul oli ta mul peos.

Tiiu: Kuule, kas sa ei narrinud eile õhtul sellega kutsikat? Üks raamat oli sul käes, mäletad?

Krista: Jah, mulle tuleb ka meelde! See oli matemaatika õpik...

Tiiu: Mis sa seda siis enam otsid?! Kutsikas näris raamatu räbalaks ja ema viskas selle ahju.

Krista: Ja sina lasksid visata?

Tiiu: Ega siis mina teadnud, et sa kutsikat matemaatika narrisid!

Krista: Ah, tühja kah! Ütlen õpetajale, et kaotas raamatu ära. See on pisi! Kuula, ma jutustan sulle, mis sugused need karupojad olid!

Tiiu (*mantlit selga pannes*): Ära nüüd hakka enam midagi jutustama, korrasta ennast parem — peame hakkama juba minema!

Krista: Miks sa nii kiirustad? Sinu pinginaaber Mall lubas ju meilt läbi tulla. Kui ta tuleb, küll ma siis jõuan mantli selga tõmmata. See on pisiasi!

Tiiu: Parem on ikka valmis olla.

Krista: Kuula nüüd! Tead, kolm, vaata (*näitab kätega*), nii väikest karupoega! Nad muudkui mürasid. Nad olid nii naljakad, et ma pidin ennast surnuks naerma. Ühe nimi oli Võmm, teise nimi Jõmm, kolmas aga on Kõmm. See Kõmm, tead . . .

(*Koputatakse.*)

Tiiu: Jah, sisse!

Mall (*tuleb, portfell käes*): Tere! (*Kristat märgates.*) Kas te polegi veel valmis! Kohe tuleb hakata minema, ja kiiresti, muidu jääme hiljaks!

Tiiu: Mina olen valmis!

Krista: Oodake, ma tõmban kohe mantli selga! (*Paneb mantlit selga.*) Aga kus on mu müts? (*Vaabab ringi.*) Aidake siis otsida!

(*Kõik hakkavad otsima.*)

Tiiu (*otsides*): Alati viskab ta oma asjad, kuhu juhtub.

Mall (*Kristale*): Äkki on mantli varrukas?

Tiiu: No seal seda juba ei ole! Parem võib laua alt otsida . . .

Krista (*laua alla vaadates*): Ongi laua all! (*Poeb laua alla.*)

Mall (*Kristale*): Tee kiiresti, me jääme hiljaks!

Krista: Oodake, kohe . . . Käes! (*Ronib laua alt välja.*)

Tiiu (*Kristale*): Vaata, sa tõmbasid oma suka katki!

Krista: Kust?

Tiiu: Kinga juurest.

Krista: Ah, see on pisiasi! Selle tõmban kinga sisse. (*Tõmbab augu kinga sisse.*) Kus mu kindad on?

Mall: Hakkame minema, me jääme hiljaks!

Krista: Oodake, aidake otsida! Sõidame «Pobedaga», see on piasiasi!

(Kõik otsivad.)

Tiiu: Mitte kuskil ei ole...

Mall: Nii ei jõua me «Pobedagagi» õigeks ajaks kohale...

Krista: Ah! Ma tulen ilma kinnasteta... (Astub laua juurde ja hakkab vihikuid ja raamatuid kiiresti portfelli toppima.)

Tiiu (Kristale): Kuidas sa küll niiviisi? Sa lõhud kõik vihikud ja raamatud ära!

Krista: Ah, see on piasiasi! (Pungil portfelli kaenla alla võttes.) Lähme!

Tiiu (Kristale): Kas sul pilet on ikka kaasas?

Krista: Sinu käes on ju...

Tiiu: Ei ole minu käes. Sa võtsid eile õhtul enda kätte ja panid ühe raamatu vahele. Tuleta ruttu meelde, mis raamat see oli!

Krista: Matemaatika...

Tiiu: Seda ma aimasin! (Tigedalt.) Mine otsi siis ahjust, ehk saad veel kätte, suurt tuld seal enam ei ole! (Mallele.) Tule, lähme!

Krista: Aga mina?

Tiiu: Jääd koju, sest piletita ju teatrisse ei lasta.

Krista (pungil portfelliga toolile istudes õnnetult): Mis nüüd siis saab? Eesti keele vihikut mul ei ole, matemaatika raamatut ei saa ka kellelki laenama minna. Kõik... kõik on teatris, ainult mina üksi pean siin istuma!...

Tiiu: Ah, see on piasiasi! (Mallele.) Lähme! (Lähevad.)

Eesriie.

EMASÜDA.

L. Koidula.

Üks paigake siin ilmas on,
kus varjul truudus, arm ja õnn;
kõik, mis nii harv siin ilma peal,
on pelgupaika leidnud seal.

Kas emasüdant tunned sa?
Nii õrn, nii kindel! Muutmata
ta sinu rõõmust rõõmu näeb,
su õnnetusest osa saab!

— — — — —

Mõnd kallist südant kaotsin,
mis järel nuttes leinasin,
aeg andis teist mull' tagasi:
ei emasüdant — iialgi!

ARNO ON HAIGE.

O. Luts.

Arno on haige. Saare talu tagakamber on pime. Aknad on kinni kaetud, et valgus sisse ei paistaks. Uks ees- ja tagakambri vahel on kinni. Iga kord, kui seda avatakse, toimub see tasa-tasa. Käiakse kikivarbail. Perenaine on kurb, teiste näod on tõsised.

Öö on ... Tagatoas põleb väike lamp ja saadab oma nõrka valgust voodi poole, milles haige magab rahutut und. Säangi ees istub vanaema. Kui ema ise on juba puruväsinud ja enam ei jõua valvata, siis tuleb tema ja kohendab vaipa, mille haige laps eneselt on ära lükanud. Külma vee rätik, mis on haige pea ümber, tahab ka iga natukese aja tagant vahetamist. Arno on väga haige. Juba selle sama päeva õhtul, kui ta jõkke kukkus, hakkasid ta põsed õhetama, pea valutama ja öösel tuli palavik. Nüüd on juba kolmas päev, aga haigus ei tagane, veel kõvemaks näib minevat palavik.

Haige läheb rahutuks. Ta lükkab vaiba kõrvale, kooditab jalgadega, pöörleb nagu ussike.

«Juual!»

Vanaema annab talle tassiga vett. Haige joob. Suust käib tal palav, haige lehk välja. Ta käsivarred on peenikeseks jäänud. Oleks et ta sööks midagi ... aga ta ei söö. Ainus asi, mida ta võtab, on paar lonksu külma vett.

«Palav ...»

«Jää rahule, Arnokene, varsti tuleb hommik, siis on parem.»

«Kus ema on?»

«Ema magab, jää sina kah nüüd natukeseks.»

«Ah kui palav, palav ...»

Juba ärkab ema, tõuseb üles ja tuleb säangi juurde. Nüüd

algab tema vahikord. Tuhat korda ennem oleks ta ise haige, kui aga tema laps oleks terve.

*

Neljandal päeval toodi tohter. See laskis kõigepealt riided akende eest ära võtta, et valgus sisse paistaks. Sumbunud õhku katsus ta sellega värskendada, et eeskambriuks lahti jäeti ja pärast puhast õhku eeskambrist tagakambrisse lasti. Nii käskis ta iga päev teha. Siis kirjutas ta palavikku vähendava rohu, käskis seda kolm korda päevas sisse anda ja arvas, et kui Arnole mõnda muud tõbe, nagu kopsupõletik, ei tule, et ta siis varsti terveks saab ja mingit suuremat ohtu karta ei ole.

Lapsel valutab sõrm, emal süda.

EMAKESELE.

A. Oengo-Johanson.

Ema, kallis ema, oled nõnda hea,
panen sinu sülle oma väikse pea.
Käsi nõnda pehme, nõnda selge silm,
süda hell ja avar, armurikas ilm.
Ema, kallis ema, kui saan suureks kord,
küll siis sinu hoole tasun tuhatvõrd.

POJAD.

V. Ossejeva.

Kaks naist olid kaevult vett võtmas. Nende juurde tuli kolmas. Ka vana taadike istus kivile jalgu puhkama.

Seal ütleb üks naine teisele:

«Minu poeg on osav ja tugev, keegi ei saa tema vastu.»

«Aga minu oma laulab nagu ööbik. Mitte kellelgi pole niisugust häält,» räägib teine.

Kolmas aga vaikib.

«Miks siis sina oma pojast ei räägi?» küsivad temalt naabrinaised.

«Mis seal rääkida?» ütleb naine. «Pole temas midagi iseäralikku.»

Naised võtsid ämbrid vett täis ja hakkasid minema. Taadike tuli neile järele. Naised lähevad, siis jäävad seisma. Käed valutavad, vesi loksuh, selg jääb kangeks.

Korruga jooksevad neile vastu kolm poissi.

Üks lööb hundiratast, veereb nagu rõngas. Naised imetlevad teda.

Teine laulab, laksutab nagu ööbik, naised jäid kuulama.

Kolmas aga jooksis ema juurde, võttis tema käest raske ämbrid ja hakkas neid tassima.

Naised küsivad taadikeselt:

«Noh, kuidas me pojad on?»

«Aga kus nad siis on?» vastab taat. «Mina näen ainult üht poega!»

1. Millised omadused olid kolmel pojalt?

2. Miks ütles taat, et ta näeb ainult üht poega?

MUUSIKAMEES JANKO.

H. Sienkiewicz.

Janko oli kümne-aastane. Ta oli kõhn ja päevitanud. Heledate silmade kohal lehvisid tal linalaksed, peaaegu valged juuksed.

Talvel istus ta enamasti ahju taga ja nuttis külma ning nälja pärast. Suvel käis ta ainult vanas särgikeses ja õlgkübaras. Ema, vaene päeviline, kes elas päevast teise nagu pääsuke võõra räästa all, armastas teda oma moodi, kuid peksis teda sageli.

Kaheksa-aastaselt oli Janko juba karjaseks.

Janko armastas väga muusikat ja kuulas seda kõikjal.

Käis ta metsas veiste kannul või korvikesega marjul, koju tulles ütles ta ikka: «Ema, oi-oi, kuidas küll metsas mängis!»

Metsas mängis talle kaja, põllul rohukõrreke, hurtsiku läheduses aiakeses sirtsusid varblased, nõnda et kirsid värisesid. Õhtuti kuulatas ta kõiki hääli, mis külas üldse oli kuulda, ja talle näis, et kogu küla mängib. Kui teda saadeti sõnnikut laotama, siis mängis tema meelest tuulgi hanguharudes.

Kord, kui ta jällegi kuulatas tuule mängu puust hanguharudes, nägi teda kubjas, võttis rihma vöölt ja andis talle tubli keretäie.

Inimesed kutsusid teda muusikant Jankoks.

Kevadel põgenes ta kodunt ojakaldale vilepilli valmistama. Öösiti, kui konnad hakkasid krooksuma, rähn toksuma, põrnikad sumisema ja kuked kirema, ei tulnud talle und, vaid ta aina kuulatas.

Õovaht, kes käis öösel mööda küla, nägi sageli Janko valget särki. Poiss hiilis kõrtsi juurde. Seal kuulatles ta seina äärde peitunud. Kuuldus taoti saabaste mürtsumist, taoti neidude hääli. Viilulid laulsid vaikselt, kontrabass

aga saatis neid sügava madala häälega. Aknad põlesid tuledes ja näis, et kõrtsis iga silmapilk väriseb, laulab, mängib, ja Janko aina kuulatas... Ta oleks andnud kõik viiuli eest, mis mängis nõnda õrnalt.

Kui tal lubataks viiulit kas või üksainus kordki käes hoida!

Ta tegi ise endale niinekoorest ja hobusejõhvidest viiuli, kuid see ei tahtnud mängida nõnda hästi kui too seal kõrtsis: see helises tasa, väga tasa, justkui kärbes või sääsk, kuid ta mängis sellelgi hommikust õhtuni.

Mõisa toapoisil oli viiul ja vahel videvikus mängis ta seda. Janko ronis vahel läbi takjate söögitoa avatud akna juurde, et viiulit vaadelda. See rippus seinal, ukse vastas. Ta oleks tahtnud selle korrakski kätte võtta, vähemalt hästi vaadatagi.

Kord õhtul polnud kedagi söögitoas.

Janko oli peitnud enda takjate keskele ja vaatas viiulit läbi lahtise ukse juba tükk aega.

Hirm hoidis teda paigal, kuid mingi ületamatu jõud tõukas teda edasi.

Vaene väike koguke liikus tasakesi ja ettevaatlikult ukse poole.

Ja Janko oligi juba söögitoas.

Ta hiilis vaikselt ja ettevaatlikult, kuid hirm haaras teda üha enam.

Takjates tundis ta end nagu kodus, kuid siin nagu metsloomake puuris. Vaikne suvine põuavälg, mis sähvatas üle taeva, valgustas Jankot kápuli viiuli ees, pea ülespoole tõstetud.

Minuti pärast kajab pimeduses vaikne ja nukker heli, nagu oleks keegi ettevaatlikult puudutanud keeli, ja äkki...

Mingisugune jäme unine hääl, mis tuli nurga tagant, küsis tigidalt:

«Kes seal on?»

Janko hingamine jäi seisma.

Keegi krapsas tikuga vastu seina ja toas muutus valgeks. Seejärel aga kostis sõimu, hoope, lapse nuttu, kisa ja koerte haukumist. Akendest paistis küünalde vilkumist.

Teisel päeval seisis vaene Janko külavanema juures kohtu ees.

Külavanem vaatles teda. Poiss, väike ja kõhetu, seisis ta ees hirmunud silmadega.

Kuidas siin talitada? Kas mõista talle kohut nagu vargale? Väike on haige ja püsib vaevalt jalul. Panna vanglasse või mis?

«Keretäis anda, ja kõik,» otsustas külavanem.

Kohtunik leidis selle õiglase olevat.

Kutsuti kohale valvur Stahh.

«Võta ja anna talle nõnda, et mäletab.»

Stahh noogutas peaga, haaras Janko turjast nagu kassi-poja ja tassis ta küüni.

Poiss kas ei mõistnudki, mis tuleb, või oli ta nii hirmunud, kuid ta ei lausunud sõnakestki. Ta ainult vaatas nagu püütud lind. Ja kas ta teadiski, mis temaga tehakse?

Jankole anti keretäis.

Emal tuli last ära viima. Poiss oli väga nõrk. Emal kandis ta kätel koju. Teisel päeval ei tõusnudki ta üles ja kolmandal õhtul suri pingil vaibakese all.

Pääsukesed vidistasid mureli otsas, mis kasvas hurtsiku ees. Oli õhtu. Neiud laulsid: «Oi, rohelisel aasal...» ja oja poolt kostsid vilepilli helid. Janko kuulatas viimset korda, kuidas küla mängib. Ta kõrval lebas niinekoorest viiul.

Väikese muusikandi silmad olid avatud, kuid liikumatud, nägu tõsine ja kurb.

Väikese muusikandi kohal kahisesid vaikselt kased...

ku b j a s — tööliste järelevaataja ja sundija mõisates; ta o t i — vahetevahel; ko n t r a b a s s — madala häälega suur viiulikujuline pill; p õ u a v ä l k — kauge, müristamiseta välk; m u r e l — kollane kirss

1. Millest on näha, et Janko elas vaeselt?
2. Mida armastas ta üle kõige?
3. Kuidas ta ise mängis?
4. Milline oleks olnud Janko saatus, kui ta oleks elanud käesoleval ajal?

KASK.

K. M a l m.

Üks kask meil kasvas õues,
just maja ukse ees,
see oli lapsepõlves
mu armas seltsimees.
Ta andis vilu varju,
ta mahl mind kosutas,
ta kohin sagedasti
mu südant jahutas.

Kui suureks sain, siis pidin
ma kodunt lahkuma.
Ma tahtsin viimast korda
ta alla istuda.
Ta lehed kohisesid,
kui lausuks salaja:
Jää, sõber, isamaale,
siit leiad rahu sa!

Nüüd olen kaugel ära
ja mõnda vaeva näind,
ja mõni kallis lootus
on mulle tühjaks läind.
Ei kase kohin taha
mu meelest kaduda,
kui kostaks minu kõrva:
Siit leiad rahu sa.

UUED SAAPAD.

J. P a r i j õ g i.

1.

Isa läks hommikul kirikusse ja lubas Sahaarovi poest mulle saapad tuua, et kui kingsepa juurest ei saa, siis toob Sahaarovi poest.

Mul oli ikka hea meel, et saapad saan. No tulgu nüüd Reedu poiss uhkustama oma saabastega! Temal juba teisel saapal auk sees, aga minul veel päris uued. Tema saapad enam ei pea vett, aga minu saabastega mine kuitahes sügavast veest läbi.

Nüüd mina muudkui ootasin aga õhtut, et siis tuleb isa ja siis saan saapad. Aga see oli kole pikk päev, see hom-

mikki oli pikk. Esiti ema talitas lehma ja lambad, siis läks ikka tükk aega, enne kui hakkas vanaema pead otsima. Ja siis läks veel palju aega, enne kui ema läks külla juttu rääkima ja vanaema hakkas lugema.

Joosep läks emaga kaasa, aga mina pidin rahulikult süngiserval istuma ja kuulama, kuidas vanaema loeb, ei tohtinud jalgu viibutada ega vallatust teha.

2.

Lõunaks ema suurt süüa ei teinud, ütles: «Võtke aga niisama vähe võileiba; eks siis saa kapsasuppi, kui isa koju tuleb.» Siis meie võtsime pealegi niisama . . . vähe võileiba, et õhtul saab kapsasuppi, kui isa uute saabastega koju tuleb.

Mina küsisin ema käest:

«Millal isa koju tuleb?»

Emal ütles:

«No kella kuue paiku; aga kui ta Kalmu tädile sisse läheb, siis hiljemini.»

Aga kui juba pimedamaks hakkas minema, siis hakkas ema tuld tegema ja kapsasuppi keetma. Mina aitasin ja raiusin hagu katki. Kui haoksa pakule panin, siis ise mõtlesin: «Kui ühe hoobiga katki läheb, siis toob säärsaapad, kui ei lähe, siis — poolsaapad.» Siis panin silmad kinni ja lõin kirvega . . . tulid säärsaapad; aga teine kord tulid jälle poolsaapad. Mina mõtlesin, et: «Mine võta kinni!»

Mina tahtsin hea laps olla, aitasin emal vett tuua, lehmale heinu viia ja siis hakkasin ise, ilma käskimata kohe, seakartuleid peeneks raiuma. See on paha töö, aga mina sellest ei hoolinud. Kui igav oli, siis panin silmad kinni ja raiusin pimedas, aga ise lugesin sada. Siis tegin silmad lahti — palju peenemad olid. Siis panin jälle silmad kinni ja lugesin, ikka niikaua, kui kartulid peened.

Kui kõik tööd valmis said, ei olnud isa ikkagi veel kodus. Aeg oli kole pikk. Ma kohe istusin tükk aega kella ees, aga seierid ei liikunud, ikka oli kell viis. Siis käisin koplil kase juures, lauda taga ja igal pool, aga kui tagasi tulin, ei olnud suur seier no mitte rohkem kui sõrme laiuselt edasi liikunud.

Siis küsisin vanaema käest:

«Kas isa enne ei tule, kui kell kuus?»

Vanaema ütles, et «Ega ta enne tule».

No kuidas saaks ometi kell kuus! Ta täna kohe ei lähe edasi, kas tee mis tahad. Mina vahtisin tükk aega, siis panin silmad kinni ja pidasin kaua kinni, aga kui lahti tegin, siis oli suur seier — no raasukese! — edasi läinud. Siis panin tooli kella ette ja läksin tooli peale, et lükkan seda suurt seierit veidi edasi, et . . . sedasi ei tule isa teab millal koju. Aga vanaema tuli eestuppa ja hakkas kohe taplema:

«Näh, poiss, no katsu . . . mis sa kella kisud?»

«Ma vähe lükkan edasi . . . tä kohe ei lähe mitte sugugi . . . et siis tuleks isa ennemini koju.»

Aga vanaema ütles, et mina olen rumal, et kui kella lükkadki, ega sellepärast aeg lähe, et aeg läheb ikka oma viisi. Siis mina mõtlesin järele ja sain aru küll, et aeg ei lähe. Aga kui kohe kõik maailma kellad edasi lükkaks, no siis ehk läheks ka aeg.

3.

Siis tuli ema tupp, pani lambi põlema ja meie hakkasime Joosepiga mürama; ema ei keelanudki. Aga saime vähe müranud, kui isa oligi õues. Siis läksime õue, aitasime hobuse rakkest lahti teha ja riistad ära panna. Aga mina ei julgenud küsida, kas saapad sai. Viimaks võttis isa saani pea alt kaks pakki ja andis minu kätte, et: «Vii

tuppa!» Mina lasksin ohjad maha kukkuda ja jooksin pak-kidega tuppa. Ma sain kohe lõhnast aru, et on saapad ja sai. Jumal küll! Kui pakid lahti tegime, siis sai kõik tuba saapa ja saia lõhna täis. Mustad säärsaapad, ja pikad sääred! Siis tulid ka teised vaatama ja mina pidin isale keerupatsi lööma. Mul oli kohe nii hea meel, et ühtelugu naersin, aga justkui nutt kippus ka.

Siis katsusime saapaid jalga ja isa katsus, kas on kasvamise jagu ruumi, ja ütles, et maksavad neli ja pool rubla. Et olnud küll ka neljarublaseid, aga palju viletsamad kui need; et mis see maksab võtta, et kui juba kord võtta, et siis ikka head.

Mina katsusin nendega käia ja joosta, siis võtsin jalast ära.

Ega ma neid iga päev pidama hakka, vaid nii... püha-päeviti ja kui tuleval talvel kooli lähen. No lähen küll korra Reedule, et las Reedu poiss vaatab ka... ja kevadel lähen kord ka sügavast veest läbi. Aga siis kuivatan ära ja mää-rin ja...

Siis tõi ema süüa lauale ja kõik olid nii... head, rääki-sid isekeskis kõvasti juttu, katsusid minu saapaid ja ütlesid:

«Küll nad ikka käivad, kui enne pisikeseks ei jää.»

Joosep pani teetassile kolm tükki suhkrut sisse, aga ema ei öelnud midagi. Siis pidin ka mina kolm tükki panema, aga siis tuli meelde, et: vaata nüüd, kui paha laps sa oled — sulle toodi saapad ja sina tahad kolm tükki suhkrut sisse panna. Siis mina olin ka hea laps, ei pannud ühtki tükki. Et las Joosep pani pealegi kolm, aga mina joon ilma.

Kui tee joodud oli, siis olin veel hea laps, tegin isale ja emale salaja pai. Noh, nüüd mina ostan isale ka uued vilt-saapad, kui suureks saan, sest vanad on takerdunud ega pea enam sooja. Emale ostan ikka ka asju ja olen nii hea

poeg, nagu see Jaagup oli juturaamatus. Aga seda ma kõvasti ei julgenud öelda, mõtlesin vaid.

Kui magama heitsin, tōin saapad oma sāngi ette, et ehk keegi varastab muidu āra.

seier — osuti

keerupatsi lõõma — tānuks peopesale lõõma

1. Miks ootas poiss isa koju?
2. Jutusta, mida ta kõik tegi, et ooteaega lühendada.
3. Kuidas väljendas poiss oma tānu ja rōõmu?

PUNASED KINGAD.

Suures Ameerika linnas elas neegritütarlaps Nansi oma emaga. Nansi ema töötab nõudepesijana ja jõudis koju väga hilja. Nansi ootas alati ema ega heitnud ilma temata magama. Majas oli külm, pōranda all jooksid ja piiksusid rotid. Nansi kartis neid väga.

Kord olid rotid Nansi vasaku jala kinga āra tassinud. Ema ja tūtatar otsisid seda kaua, kuid ei leidnudki.

Hommikul pani Nansi kinga ainult paremasse jalga ja hakkas nutma:

«Kuidas saan ma nüüd palja jalu kāia?»

Ema ohkas:

«Āra nuta, tūtroke! Ma palun peremeest ja kui ta mulle ũhe nādala palga ette maksab, siis ostan sulle kingad.»

Nansi lausa hüppas rōõmust:

«Ah, emake, osta mulle siis punased kingad, nagu olid sellel tūtarlapsel, keda me pargis nāgime.»

Ema ohkas jälle:

«Ei tea, tūtroke, kas mul niisuguste kingade jaoks raha jāt kub. Need on ju väga kallid.»

Kuid Nansi palus nii väga osta talle tingimata punased kingad, et ema viimaks lubaski.

Puhkepāeval läksid nad koos linna.

Linnas vuras arvutu hulk autosid, kostsid ajalehemüü-

jate hüüded, tunglesid jalakäijad. Nansi hoidis kõvasti ema käest kinni — ta kartis ära eksida.

Noh, ongi viimaks kauplus. Läikivail peegelvitriinidel seisis igavärvilisi kingi ja tuhvleid. Nansi hakkas otsivalt ringi vaatama.

«Ema, ema, vaata, kus on punased kingad!» hüüdis ta äkki. «Lähme ruttu, ostame ära!»

Kaupluses ei pööranud keegi lapsega negrinaisele tähelepanu: kaks äriteenijat proovisid spordiülikonnas poisile kingi jalga, teised ajasid ülirahulikult juttu.

Viimaks julges ema paluda:

«Andestage, palun, kas teie ei näitaks minu tütre jaoks punaseid kingi?»

Müüja tuli vastumeelselt nende juurde.

«See on kallis kaup,» ütles ta. «Kas teil jätkub raha säärase jalanõude ostmiseks?»

Ema näitas oma rahakotti:

«Näete, sir, peremees maksis mulle nädala palga ette.»

Alles siis tõstis müüja letile paari punaseid kingi. Need olid nii pehmed, toredasti läikivad ja nahalõhnalised, et Nansi tahtmatult käsi plaksutas.

Müüja pomises:

«Võib proovida.»

Ta ei lähenenud Nansile ega pannud talle kinga jalga, nagu ta seda tegi teiste ostjate puhul. Nansi ja ta ema olid mustanahalised, mustanahalistega aga müüja ei silmakirjatsenud.

Ema laskus ise tütarlapse ette põlvili ja hakkas talle kingi jalga panema. Kuid oh häda: kingad olid Nansi jaoks liiga väikesed.

«Kas teil ei ole suuremaid kingi?» küsis ema.

Müüja vaatas talle läbi prillide näkku:

«Suuremaid? On küll. Kuid see paar, mida te proovisite, tuleb teil ka ära osta . . .»

«Ema tõusis püsti.

«See paar?» küsis ta. «Milleks siis, sir? Need kingad on ju tütarlapsele liiga kitsad.»

Rahulikult pakkis müüja kingad paberisse.

«Teie tüdruk on neid proovinud. Aga kes tahab osta jalatõõsusi, mida on oma jalga proovinud neeger! Teie olete kohustatud meilt selle paari võtma.»

Ema lõi käsi kokku:

«Oh jumal! Mul on ju raha ainult ühe paari jaoks! Tähendab, et mu tütar jääb täiesti ilma kingadeta?»

Seda kuuldes puhkes Nansi valjusti nutma. Ema läks kaupluse peremehe juurde.

«Lubage, sir, et ma neid kingi ei osta,» palus ta aralt, «minu tütar proovis ju ainult üht neist... Mul pole ainsatki ülearust tsenti, sir, kõik on tööga teenitud raha...»

Unise kalaga sarnanev peremees pöördus ümber, kuid nähes, et tema ees seisab neegrinaine, heitis käega.

«Ma ei soovi teie pärast kahju kannatada!» ütles ta vihasekselt.

Seda juttu kuulis veel üks ostja — heledajuukseline mees sinises tööriietuses.

Ta kummardus Nansi kohale:

«Ära nuta, tütarlaps...» Suure käega silistas ta Nansi käharat pead. «Andke siia need kingad — nad sobivad ülihästi minu tütrekesele. Oma tütre jaoks võite osta teised. Mina tean hästi, mis tähendab tööga teenitud raha...»

Ta tegi Nansi emale kummarduse, tasus kingade hinna, võttis pakikese ja väljus kauplusest.

Õnnelikena tulid Nansi ja ta ema koju tagasi. Nansi jalas kriuksatasid igal sammul uued punased kingad. Ema aga meenutas ikka heledajuukselist meest sinises tööriietuses.

sir (loe: söör) — härra, isand

1. Millistes oludes elas Nansi?
2. Kuidas suhtus äriteenija Nansi emasse?
3. Miks peremees ei lubanud kingi ümber vahetada?
4. Kuidas sai Nansi siiski uued kingad?

HAIKALA.

L. Tolstoi.

Meie laev seisis ankrus Aafrika ranna läheduses. Oli ülikena ilm. Mere poolt puhus karastav tuul. Kuid õhtuks muutus ilm lämmatav-palavaks: tuul kandis meile Sahaara kõrbe poolt kuuma õhku nagu tuliseks köetud ahjust.

Päikese loojenemise eel astus kapten laevalaele ja hüüdis:

«Suplema!»

Kohe hüppasid madrused vette, lasksid sinna alla purje, sidusid selle kinni ja valmistasid nii mõnusa supelkoha.

Laeval oli ka kaks poisikest. Nad hüppasid esimestena vette. Kuid purjes tundus neile liiga vähe ruumi ujumiseks. Nad otsustasid minna lahtisele merele võidu ujuma.

Mõlemad olid head ujujad. Nad ujusid kõigest jõust sinnapoole, kus ankru kohal vee peal ujus tünn.

Üks poistest ujus algul teisest mööda, kuid pärastpoole väsis ja hakkas taha jääma. Poisi isa, vana kahurväelane, seisis sel ajal laevalael ja tundis heameelt oma poja osavusest. Kui poeg hakkas taha jääma, hüüdis ta:

«Ära anna alla! Võta kõik jõud kokku!»

Äkki kõlas laevalaelt hüüe:

«Haikala! . . .»

Ja kõik nägid selgesti vees merekoletise selga.

Haikala ujus otse poiste poole . . .

«Tagasi! Tagasi! Ruttu tagasi! Haikala!» hüüdis isa.

Kuid lapsed ei kuulnud teda, vaid ujusid ikka edasi. Nad naersid ja kilkasid veel rõõmsamini ja rohkem kui enne...

Surnukahvatult ning tardunult vaatas kahurväelane laste poole.

Madrused lasksid lootsiku vette, hüppasid lootsikusse ja sõitsid, nii kiiresti kui jõudsid, poistele appi. Kuid nad olid veel kaugel, kui haikala oli veel ainult paarkümmend sammu poistest eemal...

Poisid ei pannud algul tähelegi, et neid hüüti. Nad ei näinud ka haikala. Äkki vaatas üks poistest kõrvale. Kuuldus meeletlik kisa — ja mõlemad poisid ujusid teine teisele poole...

See kisa äratas kahurväelase tardunud olekust. Ta kargas kohalt ja jooksis kahurite juurde. Kiiresti pööras ta kahuri otsa haikala poole, sihtis ja andis tuld...

Meie kõik, niipalju kui meid laevalael oli, kivistusime hirmu pärast ja ootasime, mis nüüd juhtub...

Kõlas pauk — ja me nägime, et isa langes kahuri kõrvale maha ning kattis oma näo kätega. Mis oli saanud haikalast ja poistest, seda me ei näinud, sest suitsupilv kattis kõik esialgu kinni.

Aga kui suits vee kohalt kadus, siis kuuldus igalt poolt esialgu arg kõmin, mis aeg-ajalt kõvenes ja viimaks muutus vägevaks, hõiskavaks rõõmuhüüdeks...

Vana kahurväelane võttis käed näo eest, tõusis ja vaatas merele.

Laineil õõtsus surnud haikala kollane kõht...

Mõne minuti pärast oli lootsik juba poiste juures ja tõi nad laevale.

1. Miks sattusid poisid ohtu?
2. Mispärast ei saanud laevalolijad neid aidata?
3. Jutusta, mida tundis isa.

SÕDURI NUGA.

S. Georgijevskaja.

1.

Kui sõda lõppes, hakkasime isa koju ootama.

Ootasime, ootasime ja juba jätsime ootamise täiesti. Aga siis ta just saabuski. Tuli tuppa, ütles: «Noh, siin ma siis olen!» ja asetas oma seljakoti lauale.

Ma vaatan isale otsa. Silmad nagu oleksid sarnased... Ja naeratab ka nagu isa. Tema. Tõepoolest tema. Minu isa! Ainult isa oleks kasvult nagu lühemaks jäänud... või olen mina kasvanud suuremaks?

Isa hakkas oma asju lahti pakkima ja mina aitasin teda. Ja ma sain sel päeval niipalju kinke, kuipalju ma polnud isegi terve aasta jooksul saanud. Isa andis mulle oma kaarditasku, kuuli, mis tal õlast välja võeti, ja oma ohvitseripagunid. Ainult nuga ei andnud. Aga nuga oli nii ütlemata ilus! Pea oli sile, luust, merihobu kihvast; kaks tera, suur ja väike; korgits, käärid, kruvikeeraja ja kitsas terav ora. Niisugused noad meeldivad mulle!

Ma nägin seda nuga kogu öö unes. Aga hommikul, kui ma alles magasin, tunnen — keegi patsutab mu kukalt ja ütleb:

«Hea küll, võta ka nuga. Ja tõuse kohe üles — on juba aeg!»

Ma ärkasin kohe. Vaatan — isa nuga lebab vaibal. Ma haarasin selle, tegin lahti, puudutasin sõrmega: suur tera on terav, väike aga veelgi teravam!...

Isa naeratas ja läks ära. Ma riietusin, jooksin kööki ja hakkasin oma nuga pliidi vastu teritama. Siuh-säuh, siuh-säuh... Ema vaatas mulle ehmunud pilguga otsa ja ütles:

«Kust sa isa noa kätte said?»

«Isa andis.»

«Küll on õnnetus!...» ütles ema. «Noh, mis siis nüüd saab?» Mina ütlesin:

«Mispärast õnnetus? Emake! Noh, mispärast?» Ema ei vastanud midagi, mina aga riietusin ja läksin kooli.

2.

Esimesel vahetunnil näitasin ma isa kingitust poistele. Mõlemaid teri, ora, kruvikeerajat, kääre — kõike näitasin.

«See on alles nuga!» ütlevad poisid. «Hea asi. Kust sa niisuguse noa said?»

«Kust? Selge asi kust — rindelt...»

«Aga kas on ka terav?»

Ma võtsin kohe samas pliiatsi ja hakkasin väikese teraga aeglaselt teritama. Kõik vaatavad, imetlevad, kiidavad. Niisugust nuga pole mitte kellelgi!

Vahetunni ajal teritasin ma ära seitse pliiatsit ja alustasin kaheksandat ning jõudsin korgitsaga veel punase tindi pudelikese lahti korkida. (Üks poiss oli selle toonud, et seinalehe pealkirja ära värvida.)

Järgmine tund oli joonistamistund. Kõik joonistasid õuna, aga mina jändasin ikka noaga. Lõikasin pinalitele perekonnanimesid: lõikasin oma nime, siis naabri oma, siis selle poisi nime, kes istus mu taga. Pinalitele on kerge tähti sisse lõigata. Pinalid on pehmest puust tehtud. Aga mis siis, kui satub ette kõvem puu? Kas mu nuga võtab seda või ei võta? Aga minu koolipink on just akna juures. Ma asusin aknalaua kõige äärmisemat serva ettevaatlikult vestma. Ja äkki kuulen:

«Sokolov, silmapilk anna oma nuga minu kätte!»

«Grigori Semjonovitš,» ütlen, «aga mispärast siis? Ma tegin seda kogemata! Ausõna, kogemata!»

Kuid Grigori Semjonovitš ei kuulagi. Võttis mul isa noa käest ja pani oma tasku.

Pärast tunde kutsus mu enda juurde õpetajate tupp ja ütles:

«Kas sul häbi pole, Sokolov? Mis sa oma isale sõjaväkke kirjutad? Su isa on kangelane, aga sina oled laiskvorst ja üleannetu.»

Mina ütlesin:

«Ei, isa polegi enam armees. Ta tuli eile tagasi.»

Grigori Semjonovitš silmitses mind:

«Ah nii!» Ja võttis sulle kätte. «Nojah, nähtavasti tuleb mul su isale kirjake kirjutada.»

Ta kirjutas kirjakese, kuivatas, murdis kaheks, siis neljaks kokku ja kirjutas peale: «Seltsimees Sokolovile — isiklikult.» Ja andis kirja mulle.

«Võta! Vii isale! Anna isiklikult kätte. Ja nuga anna ka isale.»

Ma keerasin noa taskurätikusse, panin kirja tasku ja läksin koju.

3.

Sammun kodu poole ja viin isale kirjakest Grigori Semjonovitšilt. Ja mul on see niivõrd raske, nagu kannaksin ma kaheksat telliskivi taskus... Ma tulin ja tulin, nagu oleks olnud sada versta käia. Vedasin enese vaevaga koju. Aga kodus on nii kena, nagu oleks täna 1. mai. Laud on lahti tõmmatud, kaetud. Isa sinel ripub esikus — tähendab, ta on kodus.

Näen — ema on rõõmus, lahke, pidulik. «Noh,» mõtlen ma, «annan kirjakese temale, võib-olla isa kojusõidu tõttu ehk asi sellega lõpebki.» Võtsin kirja taskust, andsin temale. Ema vaatas ja imestas:

«Aga see, Kostja, pole ju mulle. Siin on kirjutatud: «Seltsimees Sokolovile — isiklikult.»»

«Ma annangi isiklikult. Sa oled ju ka seltsimees Sokolova, aga isast on kahju.»

Samal ajal astus isa tupp. Käterätt õlal, käes habemenuga ja pintsel.

«Mis see on — post?» küsis ta. «Kellele on kiri? Ega ometi mulle? Noh, andke siis siia! Esimene kiri pärast sõda.»

Ema vaikib. Ja mina ütlen:

«Sulle, isa, meie koolist. Ma tõin.»

«Ükskõik,» mõtlen, «saab teada, saagu siis juba kiiremini!» Isa võttis kirja ja luges läbi.

«Jaa . . .» ütleb.

Ema aga küsib:

«Mis? Mis on?»

Isa ulatas talle kirja ja ema luges läbi. Mõlemad vaikisid. Ja mul polnud ka midagi öelda. Vaikisime, vaikisime kõik. Siis pani isa käteräti ja habemenoa ära ning ütles mingisuguse võõra häälega:

«Mis sa's seisad? Lähme.»

«Kuhu?»

«Sinna tupp.»

Ma läksin ees ja isa tuli mulle järele. Vaevalt olime üle läve astunud, kui isa lõi ukse kinni ja keeras lukku. Ma ehmusin. Ja ema nähtavasti ehmus ka. Ta koputas tasakesi uksele ja küsis:

«Kolja! Kolja! Mispärast sa ukse lukku keerasid?»

«Oota. Meil on siin säherdune jutuajamine — ilma tunnistajateta.»

Ja äkki astus ta minu juurde:

«Kus nuga on?»

«Siin.»

Isa võttis selle, hoidis peo peal ja ma mõtlesin: «Oleks olnud parem, kui ma seda nuga iial poleks näinudki, kõigi tema orade, kahvlite ja kruvikeerajatega. Kui palju on tema pärast nüüd pahandusi.»

Isa asetas seda ühest peost teise ja ütles:

«Ei arvanud rindel, et minu nuga hakkab Moskvas aknalaudu kraapima, koolipinke, planke, väravaid lõikama...»

«Ma pole koolipinke ja väravaid lõiganud.»

«Lihtsalt ei jõudnud. Hea, et nuga oli su käes ainult pool päeva. Muidu oleks kolme päevaga kogu rajoon olnud ära lõigatud ja kriimustatud. Aga minu käes oli nuga mitte kolm päeva, vaid kolm aastat ja töötas ausalt. Kui palju ma temaga oksa ja oksakesi lõkete jaoks lõikasin ja kui palju häid inimesi nende lõkete ääres end soojendas. Ja kui mu seltsimees oli haavatud, siis lõikasin ma selle noaga tal saapa katki, et saaks siduda... Kuid kõige enam jäi mulle meelde niisugune juhtum.

Kord ronis põõsastest välja saksa fašist ja lõi mu selja tagant püssilaega uimaseks. Ma langesin rohuse ja tulin meelemärkusele kuskil tühjas tares. Käed olid mul selja taha kinni seotud... Laman. Suu on kibe. Peas on kohin. Kuulen: väljas, otse tare ukse juures, kõnnib tunni-mees — kruus ragiseb ta jalge all... Kuulen saksakeelseid sõnu.

«Ei,» mõtlen ma, «nii odavasti ma end teile ka ei anna!» Toetasin pea vastu seinat. Oli ukrainalane talumaja, valgendatud — seinad lõhnavad värsket lubja järgi. Laual on kauss ja savikruus piima kuumutamiseks ahjus.

Ja järsku näen: aknast vaatab sisse kaks helesinist silma. Aknalauake on madal. On näha, et vaatab väike inimene.

Küsin tasakesi:

«Kas sa saad pugeda minu juurde?»

Inimene noogutas peaga ja kadus kohe.

Kas läks palju või vähe aega mööda, ei tea ma isegi. Arvatavasti suikusin. Äkki tunnen, keegi võtab mul käest kinni.

See on seesama poiss, kes oli akna taga.

Sihuke punase peaga, silmad helesinised, aga kasvult sinu suurune, mitte suurem.

«Noh, poju,» ütlen, «koba mu säärsaapa säärest!»

Mul oli nuga saapas. Ainult seepärast ta mulle alles jäigi, minu viimane relv.

Poisike sai noa kätte, löikas nööriid läbi ja läks minema niisama tasa, nagu ta oli tulnudki. Kui läks pimedaks, ronisin ma aknast välja ja roomasin ettevaatlikult teravat äraniidetud kõrrepõldu mööda edasi. Roomasin metsani ja alles siin tõusin püsti. Lähen, peidan end iga puu taha, ja järsku näen — lõkketuli helgib pimeduses . . . Kuulen venekeelset kõnet. Tähendab, jõudsin kohale.

Päev pärast seda lõime sellest külast, kus poisike elas, sakslased välja.

Sa mõistad nüüd, kui kallis see nuga mulle on, sinu jaoks aga polnud mul temast kahju, andsin . . .»

Isa vaikis. Mina seisin ega teadnud, mida öelda. Aga tema ütles äkki:

«Säh, võta oma nuga!»

Mina küsisin:

«Tõesti?»

Isa noogutas pead.

«Tõesti. Kingitusi tagasi ei võeta. Aga nüüd lähme lõunastama.»

Me väljusime, aga ema vaatas kord isale, kord minule otsa ega saanud aru, mis meil seal toas juhtus. Ta tõstis meile taldrikutele suppi, löikas leiba ja me istusime lõunastama.

Ja rohkem me enam isaga noast ei rääkinud, sellepärast et kõik oli korras.

Minu nuga teritas pliiatseid, urgitses tindipottidel korke, lõikas paberit, vestis lohe jaoks raamiliiste, lõikas vineerist välja lennukeid, vestis pilliroost vilesid — ühe sõnaga, tegi oma tööd.

1. Missuguseid kingitusi sai poiss isalt?
2. Missugune kingitus meeldis poisile kõige enam?
3. Millest kirjutas õpetaja poisi isale?
4. Mispärast oli nuga isale nii kallid?
5. Mida õpetas isa jutustus poisile?
6. Leia osadele pealkirjad.

TALV

TALVEIGATSUS.

Rahvalaul.

Millal saan mina omile,
millal veeren vendadele?
Sügisel jõed sügavad,
suvel päevad parmurikkad,
kevad on lained laiad,
lained laiad, piirded pikad.
Hobu upukse ojasse,
märja mätaste vahele.

Tule, talvi, lunda tooma,
silita teed siledaks!
Saja, saja uuta lunda,
raputa vana raheta,
et saaks saani sõitemaie,
kodarad kolisemaie;
siis mina saaksin omile,
veereks võõrsi vendadele.

piire (piirde) — äär; võõrsi — võõrsile, külla

LIUVÄLJA TEGEMAS.

J. Kallak.

1.

Kõrvekülas polnud jõge ega järve lähedal, aga lapsed tahtsid uisutada. Tulid siis kord kokku nõu pidama, kuidas puudust parandada.

«Teeme endile liuvälja!» soovitas Uustalu Mikk. «Meie kaevus on palju vett. Laename paarist talust rennid ja jätkame kokku, nii et ots ulatuks koplisse. Sinna teemegi liuvälja.»

Kõik olid nõus, ainult Aru Toomas ajas vastu:

«Ei mina hakka teiega maid jagama. Teen endale üksinda!»

«Kuhu sa selle teed?» pärisid teised.

«Eks ma oma õue tee!»

«Mis liuväli sellest saab, mis sa üksinda teed!» kahtlesid teised. «See tuleb liiga väikel!»

«Olgugi väike, aga eks ta ole enda päralt!» vaidles Toomas.

Ja nii see jäigi: Aru Toomas teiste laste ettevõtet ei toetanud.

Teised aga asusid kõik juba järgmisel päeval virgasti tööle. Suur neljanurgeline plats puhastati lumest ja pumbati vett täis. Paari päeva pärast oli plats kaetud sileda jääga nagu klaas. Siis torgati platsi ümbritsevasse lumehange veel kuuseoksi, ja liuväli oligi valmis. Lõbus oli seal üheskoos uisutada ja hullata. Iga päev oli kuulda Uustalu koplilt kuni hilisõhtuni naeru ja kilkamist.

2.

Aru Tooma liuväljast aga ei tulnud midagi välja. Toomas tegi tööga küll algust, kuid väsis varsti ära: palju sa üksinda ikka jaksad. Ja ühel õhtul videvikus liuväljalt tul-

les näeb Uustalu Mikk Toomast oma õues. Nõjatub kopli-
tarale ja vaatab igatseva pilguga teiste lõbu pealt.

«Mis sa siin seisad? Miks sa uisutama ei lähe?» küsis
Mikk.

«Kas te lubaksite?» küsis Toomas vastu.

Mikk mõtles natukese aega, siis vastas:

«Noh, kui sa võtaksid enda peale mingi töö, kas või
lumerookimise, siis lubame küll.»

Paaril päeval pärast seda polnud Toomast näha. Aga
siis' juhtus ühel ööl kange tüisk, ja kui Mikk läks järg-
misel päeval koolist tulles liuvälja puhastama, leidis ta,
et see oligi juba puhas.

Varsti tulid lapsed uisutama ja Mikk jutustas kõigile,
mis oli juhtunud.

Õhtu eel ilmus liuväljale ka Toomas, uisud kaenlas.
Teised võtsid ta rõõmsa kisaga vastu. Aga lumerookimine
liuväljalt jäi kuni nädala lõpuni Tooma tööks ja ta tegi
seda nurisemata. Siis pandi jälle endine järjekord maksma.

1. Miks eraldus Aru Toomas teistest lastest?
2. Miks ebaõnnestus Tooma ettevõte?

Mida üks ei või, seda üheksa võivad.

Sünnib sügisel, sureb kevadel?

Õues mäena, toas veena?

SUUSASÕIT.

R. P a r v e.

Rõõmust õhetavad palged,
allamäge liugleb suusk —
ees on lumeväljad valged,
igiroheline kuusk.

Hoogu juurde ühtelugu!
Tormikeerul jätkub sõit.
Härmas mets kui muinaslugu,
kuuseokstel tuhat õit.

Küngastik jääb selja taha,
julgest pöördest uhke kaar,
lumele jääb ainult maha
suusajälgi sirge paar.

Kui siis päike vajund looja,
käes on juba õhtutund,
teki all sa voodis soojas
möödund päevast näed veel und.

TALV KUKULINNAS.

J u h a n L i i v.

Oi, mis mõnus on talvel liiviku turjalt alla sohu liugu
lasta! Küll pükste peal, küll saanikutega, mida igamees
enesele ise teeb. Saanikusse, jalad ette ja — uhtii! kuni

alla Konnasilmani. Kupu-Kaie poegadel on koguni rautatud taldadega kelk ja see jookseb ei tea kuhu.

Pühapäeva õhtuti tulevad ka talulapsed siia kelkudega kokku, aga liulaskmise loa eest peavad nad koolis nii mitu tükki pekki ja nii mitu silku andma. Päril ilma ei saa keegi. Ka peavad nad liumäele aitama vett soo läppest üles kanda, sest iga kord ei saa ilma vee valamata liugu lasta. Selle orjuse peavad enamasti tüdrukud ära tegema, muidu ei võeta neid kelgu peale. Teised jälle ajavad all Konnasilma libeda jää peal uiskudega, mida nad ise plekitükist ja puupakust teinud.

Paraku peavad aga uisud ja kelgud nii mõnda kurja kannatama. Kui suka-, kingatallad läbi leitakse ja uisud, kelgud kätte saadakse, siis rändavad nad lihtsalt tulesse, sest emad ei mõista siin sugugi nalja. Ja kui koolis käsk või peatükk välja ei tule, on jälle vaene kelk ja uisk süüdlased. Mõnikord on liulaskjad mõne seltsilise vastu ülekohtused olnud ja need on koolmeistrile ära kaevanud, et Kukulinna poisid «muudku aga liugu lasevad». Sellestki hädaohust löövad kelgud ja uisud ikka läbi ja on ikka jälle käepärast, kui neid ka kümme korda ära võetakse.

Villu vaatab aknast, aga ta on veel väike selleks, et ise enesele kelku muretseda. Ka kingad on tal katki mis hirmus: ühe all on vilne, teise all nahkne paik. Vilne jalg ei tule jää peal nahksele järele, kas tee mis tahad. Üks on nagu kana, teine pardipoeg, üks tahab kuivale maale, teine vette. Kui korraks teised teda kelgule võtavad, on hea küll. Selle eest peab ta aga kelgu üles vedama.

liivik — liivaküngas

läpe — jää-auk

LUMESÕDA.

O. Luts.

I.

Ühel päeval, pisut enne jõulusid, vene keele tunnis, vahitis Toots kibedasti aknast välja. Kui kooliõpetaja tema tähelepanu juba mitu korda sellele asjaolule oli juhtinud ja tähendanud, et see nii nagu ikka ei läheks või et ta välise maailmaga nii palju tegemist ei teeks, aga nähes, et öeldud sõnadele ikka veel oodatavat tagajärge ei tulnud, küsis ta:

«Mis seal väljas õieti on, et sa sinna nii hoolega vahid, Toots?»

«Eijee . . . ei midagi ei ole,» vastas küsitav.

«Jää rahule, midagi seal ikka on, ega sa muidu ei vahiks. Ütle aga, muidu läheme sinuga jälle tülli.»

«Kangesti sula ilm.»

«Aa! Noh, aga kuidas see siis sinusse nii kangesti mõjub?»

«Ega ta ei mõju kedagi, ma niisama . . .»

«Mõjub, mõjub; sa arvad, et küll oleks tore lumesõda teha, kas? No-no-no, ära puikle!»

«Jah.»

«No vaata, kui hästi meie teineteise mõtteid mõistame. Aga ole hea mees, istu nüüd vagusi ja pane aga nõi hästi tähele, kui vähegi võid. Lumesõda ei ole jänes, et ta ära jookseb. Kui sa tubli poiss oled, teeme lõunavaheajal lumesõda. Kas oled nõus?»

«Olen.»

Toots istus lõunani vagusi nagu nui, aga kui sõda tuli, siis võitles ta ka nagu lõvi.

Võitlejad jagunesid kahte vaenulikku laagrisse. Need, kes Plevnasse ehk mäerinnakule jäid, valisid oma eest-

vedajaks kooliõpetaja enese. Teine pool, mäerinnaku all, vaenlased muidugi mõista, tõstsid Tõnissoni oma kindraliks.

Tõnisson ei tahtnud esiti «komandot» vastu võtta, öeldes, et mis mina nüüd... valige Toots, tema mõistab paremini, aga kui teised peale käisid, oli ta viimaks ikka nõus.

2.

Kõik oli valmis, äge lahing pidi iga silmapilk algama, aga üks oli veel olemas, kes selle üle kahevahel oli, kelle poole nimelt minna. See oli Toots. Ta seisis kahe vaenliku väe vahel ja vaatas nõutult kord ühele, kord teisele poole.

«Noh, tule siia, Toots, mis sa seal veel vahid, kael õieli,» hõigati alt.

Selsamal silmapilgul lendas türklaste laagrist lumepall Tootsile otse suhu. Toots tahtis parajasti midagi ütelda, vist teiste noogutustele vastata, aga kuri lumetükk, veel kurjema käe läbi visatud, sulges tal suu. Ta ei saanud muud kui paar korda õk-õk teha ja siis läkastama hakata. Sellega oli aga tema otsus kindel, kuhu poole minna: pall tuli türklaste poolt, tähendab, türklased ise otsisid temaga tüli. Nad pidid tema raudset rusikat tunda saama!

Lahing algas. Esimesed lumepallid lendasid vihisedes edasi ja tagasi. Veel olid vaenlased üksteisest kaugel, nii et suurem jagu kuulidest läks tuulde, aga mida lähemale venelased kindlusele tikkusid, seda kibedamaks läks võitlus ja seda rohkem tabasid lumepallid märki.

Tõnisson oli täies võitlustuhinas, ehk ta esiti küll kauris visa oli algama. Ta tungis nagu pöörane edasi, ikka üles mäe poole ega näinud seda nagu tähelegi panevat, et teda ülalt lumega päris üle külvati.

Laur otsis pealetungijate hulgast Talit. See oli ikka veel kaunis Tõnissoni lähedal ja ka, nagu näha, kaunikeses võitlustuhinas. Aga niisugune ei olnud ta kaugeltki kui Tõnisson. Viimane võitles, nagu oleks ta elu kaalul, kuna Arno iga kord, kui talle mütsakas külge tuli, omaette tasa naeratas. Kui pealetungijad mäerinnakule jõudsid, juhtus Laur Arnoga otse vastamisi.

«Anna alla, Tali!» hüüdis Laur.

«Ei anna, ei anna!» hüüdis Arno rõõmsalt naerdes vastu. Nad viskasid oma pallid korraga teineteise peale. Arno pall tabas Lauri just otsaesisele, kuna Lauri pall Arnost mööda vihises. Arno heameel suurenes selle läbi veel, ja kui ta nägi, kuidas teine puristades ja puhkides oma habet ja silmi puhastas, tõmbus ta naerust päris kõverasse.

Selsamal silmapilgul tormas teine pealetungijate salk Joosep Tootsi juhatusel kindlusekaitsjatele selja tagant peale. Kostis vali hurraa ja pallid sadasid kahelt poolt õnnetuile kaitsjaile selga, pähe, kaeluse vahele, igale poole, kuhu aga juhtus. Toots oli lõvi ise ja kehastatud vahvus üheskoos. Tema kõrval traavis Kiir nagu kannupoiss, kartulikorv valmis tehtud lumepallidega käes, et teisel muud ei olnud kui pilduda. Türklased olid ümber piiratud ja lagunesid laiali; ühed põgenesid, teised andsid alla. Võit oli venelaste oma.

«Noh, kes see nupumees oli, kes meid sisse piiras?» küsis Laur naerdes, kui nägi, et iga vastupanek võimatu oli.

«Toots, Toots,» vastati läbisegi.

Ja see, nagu kangelane kunagi, ajas endale rinna ette, käis uhkel sammul teiste hulgas edasi-tagasi, veel mõnda käsku andes ja juhatades.

Plevna — Türgi kindlus, mille venelased vallutasid Vene-Türgi sõjas 1877. a. pärast ägedaid lahinguid.

1. Millal saab pidada lumesõda ja missuguseid mängureegleid tuleb silmas pidada?

2. Missuguseid iseloomujooni näeme Talil, Tõnissonil ja Tootsil?

METSATÖÖL.

A. P a r m a.

Siuhka-säuhka, saage sahin,
langevate puude kahin,
kirvehoobid, okste raksud,
tulelõkke rõõmsad praksud
kuulutavad metsatalgust,
suurte talitööde algust.

Ilm küll külm, kuid kes sest küsib,
tuju kõigil kõrgel püsib.
Tüved vaovad, kirved taovad,
mehed palke riita laovad.
Metski hoobest vastu kajab,
laanes laias töödest lajab.

Vähenevad suured salad,
puudest saavad palgid, halud.
Hobud hoogsalt samme seavad,
palgid metsast välja veavad.
Nõnda töö käib metsatalgul,
kuni kestab päevavalgus.

Koosta kirjand «Metsatööl»!

Teist sööb, ise karjub?

Ise kõhnake, pea puudane?

JÄNES.

1.

Oli sadanud ühe päeva ja kaks ööd järgemööda. Nüüd olid mets ja väljad ühtlaselt paksu lume all. Ja valge jänes, keda uudishimu ja tühi kõht pesast välja ajasid, leidis tee suletud olevat.

Ta pidi endale tee lumest läbi tegema ja ta ilus talvekasukas läks seejuures üleni lund täis. Kuid lumi oli nii puhas, valge ja pehme nagu vill, selles võis puhta rõõmu pärast paar korda kukerpalli lasta.

Mitte igal jänesel pole talvel nii ilusat valget kuube nagu meie sõbral. On jäneseid, kes jäävad ka talvel halliks. Aga süüa vajab iga jänes, olgu ta hall või valge. Ja seepärast läks ta nüüd lühikeste hüpetega metsast välja.

Metsaserval vaatas ta ümber ja nuusutas õhku. Ta polnud ilmaaegu siia lähedale elama asunud. Siin põllul oli kõige pehmem ja mahlasem ristikhein kogu ümbruses.

Kuid ta ei võinud aimatagi, kuidas kõik oli muutunud. Põllul polnud rohelist libletki näha. Kõik oli üleni valge ja sätendas päikesepaistel. See oli küll ilus, aga tühjale kõhule polnud sellest abi midagi.

2.

Jänes tundis asja ja teadis, kuhu nüüd minna. Hoopis pikemate hüpetega läks ta üle välja aia poole. Seal kasvasid noored õunapuud, millede koor oli maitsvam kui ühegi teise puu oma. Ta jõudiski märkamatult aeda ja unustas selle rõõmuga kogu ümbruse, asudes kohe õunapuu kallale.

Seal oli aga üks, kes oli alati valvel. See oli koer, kelle terav nina otsekohe kutsumata külalise ära tundis. Ta tormas aeda, hurjutades ja haukudes täis õiglast meelepaha.

Jänku tõusis tagumistele jalgadele nagu mees ja vaatas korraks ümber. Siis leidis ta vist, et jooksmine on praegu tervisele kõige kasulikum. Tagasi vaatamata hüppas ta metsa poole. Koer hakkas seda nähes rõõmu pärast kilkama ja tormas järele. Ja siis läks ajamine üle põllu, nii et lumi tuiskas.

Alles metsa äärde jõudes jäi jänku seisma ja vaatas tagasi. Koer istus keset põldu, ta ei viitsinud sügavas lumes kuigi palju joosta.

Aga jänese kõht oli ikka veel tühi. Talv hakkas nüüd muret tegema. Ristikhein ja oras olid lume all, õunaaeda valvati. Ei jäänud muud üle kui närida haavaoksi. Haava-koor oli küll mõru, aga mis parata.

Jah, talv ei ole naljamees! Isegi mitte jänkule, kellel on nii ilus kasukas ja kes teeb nii pikki hüppeid, et ükski koer teda naljalt kätte ei saa.

1. Millest toitub jänes talvel?
2. Millised ohud varitsevad jänest?

KUS ON PÕRNIK?

E. ENNO.

Soe tuba põrnikal,
sest ta elab mulla all.
Siis kui talv ja lumi väljas,
linnukesed päris näljas,
põrnik nosib mullas juuri.
Vahel väikseid, vahel suuri,
sügab siit ja sügab säält,
tõstab põrisevat häält,
katsub laulda, kuid ei saa,
heidab ära magama.
Magab, mõtleb: tuleb suvi,
kaob külm ja valge lumi,
eks siis lennata ma saa
üle metsa, üle maa
põriseva lauluga.

*Must kui ronk,
mürab kui härg,
lendab kui lind?*

JÄLGI MÖÖDA.

V. Bianki.

Igav on Jegorkal kogu päev tares veeta. Metsavahi majake on mattunud lumme.

Mets seisab valgena.

Jegorka teab üht legendikku metsas. Tuled sinna kunas tahes — ikka tõuseb lendu põldpüüsid. Frrr! Frrr — igale poole. Tulista vaid! Jänesed on seal suured. Aga hiljuti nägi Jegorka legendikul ka talle tundmata jälgi. Küüned sirged, pikad. Peaks nägema toda imelist looma!

Jegorkal kohe kipitas metsa joosta.

«Ätt, ae, ätt!»

«Mis sa tahad?»

«Luba metsa, põldpüüsid laskma!»

«Näe, mis välja mõtles, vastu ööd siis!»

«Lase-e, ätt!» venitab Jegorka haledalt.

Ja miks ei võiks poiss veidi hulkuda? Alati on ta tares. . .

«No mine siis! Ja vaata, et enne videvikku tagasi oled. Muidu on lool lühike lõpp — võtan püssi ära ja annan rihma pealegi.»

«Kohe tulen tagasi,» lubab Jegorka. Ise on aga juba ajanud selga poolkasuka ja tõmmanud püssi naelalt.

«Kohe, kohe,» toriseb isa. «Näe, hundid uluvad öösiti metsas. Vaata ettel!»

Hakkas hämarduma. On aeg hakata õhtust sööma, kuid poissi pole kuskil. Möödus veel mõni aeg. Jegorkat ikka ei ole. Isa läks trepile. Pilkanne pimedus. «Vuuu-uu!»

Metsavaht võpatas. Metsast kuuldus jälle: «Vuuu-uu!» Muidugi hunt.

Südant läbistas värin — ei ole see muud, kui hundid on leidnud Jegorka jäljed!

Metsavaht tormas tarre ja jooksis välja, käes kahe-raudne. Kajasid lasud.

Hundid uluvad valjemini. Metsavaht kuulatab: kas ei kosta kustki Jegorka vastuhüüdu?

Ja siis kostab metsast nõrk — pumm!

Metsavaht sööstis paigast, viskas püssi õlale, võttis suusad — ja sinna, kust kuuldus Jegorka lask.

Metsas on pilkane pimedus. Puud seisavad tiheda seinana — ei pääse läbi.

Aga ees on hundid. Need uluvad: «Vuuu-ouuuu!»

Ta jõudis ainult mõelda: «Uluvad veel, tähendab, ei ole jõudnud järele...»

Siis lakkas ulumine. Kuhu nüüd minna? Pime! Läks huupi. Laskis, hüüdis. Keegi ei vasta. Ta käis metsas sihitult. Väsis nõrkemiseni. Ei tea, kuhu minna. Vaatab: nagu tuluke vilgub puude tagant. Ta läks otse tule suunas.

Metsavaht näeb: oma tare! Tähendab, oli vaid ringi teinud pimedas metsas.

Metsavaht võttis suusad alt ära, läks tarre. Ei võtnud seljast kasukat, istus pingile. Toetas pea kätele ning tarduski sellesse asendisse...

Akna taga paistis ähmane valgus.

Metsavaht tõusis. Pistis põue kääru leiba, võttis padru- neid, püssi. Läks õue — oli juba valge.

Väravalt lähevad Jegorka suuskade jäljed.

Metsavaht vaatas ja mõtles: «Tuleb minna, kas või kondikesedki kokku korjata. Aga võib ehk juhtuda sedagi, et on veel elus? ...»

Ta pani suusad alla ja liikus mööda jälgi.

Jäljed pöördusid vasakule, kulgesid piki metsaveert.

Metsavaht sõidab neid jälgi mööda. Loeb lumelt nagu raamatust. Mõistab, kus Jegorka on käinud, mida teinud.

Siin on poiss jooksnud metsaveerel. Lumel on linnu- varvaste ristikesed.

Tähendab, Jegorka on hirmutanud harakaid.

Siin on loomake tõusnud magamisasemelt.

Orav on hüpelnud lumekoorikul. Need on tema jäljed. Jegorka on ajanud orava puu otsa, seal ta maha lasknud. Oksalt lumme kukutanud.

Siin on Jegorka oma saagi võtnud ja läinud edasi — metsa.

Jäljed keerutasid, keerutasid metsas ja viisid välja suurele lagendikule.

Jäljed tõid põõsa juurde ja — stopp. Jegorka on peatunud põõsa taga, on tammunud suuskadega paigal, on kummardunud — ja käega lumme puutunud. Siis on ta jooksnud kõrvale.

Ja siin on metslooma jäljed. Rebase jälgede suurused, aga küüned . . .

Lumel on verd: loom on edasi läinud kolmel jalal. Esimese parempoolse oli Jegorka oma laenguga vigastanud.

On asjata oodata poissi koju. Ei jäta jahimees haavatud looma maha.

Küll on aga suured küüned! Kui säärastega tõmbab mööda kõhtu . . . Ei ole ju poisikesele palju vaja.

Aga mis see on: sajakš nagu lund? Nüüd on häda: kui katab jäljed, mis siis teha?

Metslooma jäljed keerutavad ringi — nende järel suusa omad. Lõppu ei näe.

Siin on Jegorka lõpuks tabanud looma. Lumi on tallatud, sellel on verd, halle karedaid karvu.

Tuleb vaadata karva järele, mis loom see oli. Kuid siin on jäljed pahaendelised . . . Poiss on langenud lumme.

Aga mis seal vedeleb?

Suusk! Teine! Jegorka on hukkunud . . .

Ja äkki — eest, tagant — nagu koera jäljed.

Hundid! On kätte saanud, neetud!

Metsavaht peatus: tema suusk oli põrganud millegi kõva vastu.

Vaatab: seal lamab Jegorka püss.

Nii on see sündinud. Karja juht võttis kõrist kinni, poisike pillas püssi käest — ja siis jõudis kohale ka kogu kari . . .

Lõpp! Vaatas ümber: et leiaks riideräbalaidki!

Nagu hall vari vilksatas puude taga. Ja samas kostis sealt kumemat karjumist, nagu pureleksid koerad.

Metsavaht ajas end sirgu, tõmbas püssi õlalt ja tormas edasi. Äkki kostis nagu Jegorka hale hääl:

«Ätt!»

Vanamees võttis mütsi peast, avas segased silmad.

«Ätt! . . .» jälle näis kostvat Jegorka tasane hääl.

«Jegorkake!» oigas metsavaht.

«Tõsta mind maha, ätt!»

Metsavaht vaatas ehmunult üles, pöördus ümber . . .

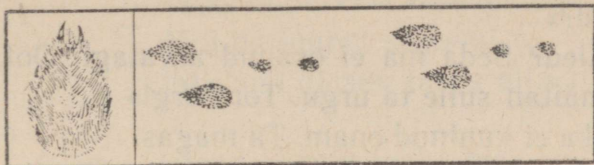
Suure puu oksal istus elus Jegorka, hoides puu tüve ümbert kinni.

«Pojake!» hüüatas vanamees ja tormas meeletuna puu juurde.

Külmast kangestunud Jegorka langes isa kätele.

*

Oppige lugema talveraamatut!

Jänes.

Rebane.

Karu.

Orav.

Koer.

Hunt.

Ahjus lõõmas tuli. Jegorka lamas pingil.

«Kuulen — hundid on lähedal,» jutustas Jegorka. «Ronisin puu otsa — ja nemad ka juba siin. Hüplevad, lõgistavad hambaid, tahavad mind kätte saada. Uhh, õudne oli, ätt!»

«Vaiki, pojake, vaiki, kallis! Pääsesid pahast — ja unusta see kiiresti. Aga ütle, kütt, mis looma sa lasksid?»

«Mägra, ätt! Niisugune mägramürakas nagu sinu siga.
Kas luid nägid?»

«Mäger, ütled? Seda ma ei osanud arvatagi. Oot, kui
tuleb kevad, näitan sulle ta urgü. Tore urg!»

Kuid Jegorka ei kuulnud enam. Ta magas.

1. Miks tahtis Jegorka nii kangesti metsa minna?
2. Mis aitas metsavahil Jegorkat leida?
3. Kuidas pääses Jegorka hukkumisest?
4. Jaotage jutustus järgmise plaani kohaselt osadeks ja lugege osade järgi:

- 1) Jegorka võtab püssi ja valmistub metsaminekuks.
- 2) Metsavaht tulistab tare juures.
- 3) Metsavaht eksleb öösi metsas.
- 4) Metsavaht otsib hommikul Jegorkat jälgede järgi ja saab teada, kuidas ta on läinud.
- 5) Kohtumine Jegorkaga.

KUIDAS LEITI NÄÄRIPUU?

E. Niit.

Lumi lendab, lumi keeb,
lumi keerleb suusateel.
Liugle, liugle, libe suusk,
aita leida näärikuusk.

Mets on röömsa jumega,
tuul lööb tantsu lumega.
Tule pilvist välja, kuu,
aita leida nääripuu.

Tore on siin metsa sees,
kuused taga, kuused ees,
oksad tasa liiguvad,
kohisedes kiiguvad.

Küsib kõrge laanekuusk:
«Kas mind viite nääripuuks?
Mul on juured sügaval,
latv mul õõtsub taeva all.»

«Sind ei raiu maha me,
nõnda suurt ei taha me
näärikuuseks perele.
Sa saad mastiks merele.»

Lumi lendab, lumi keeb,
lumi keerleb suusateel.
Liugle, liugle, libe suusk,
aita leida näärikuusk.

Räägib tillukene kuusk:
«Vii mind, vii mind nääripuuks!
Olen nõtkke, olen noor,
mul on kullakarva koor.»

Nõnda talle vastan ma:
«Sa pead alles kasvama.
Sirgud, võrsud, väike puu,
siis võib koju viia su.»

Lumi lendab, lumi keeb,
lumi keerleb suusateel.
Liugle, liugle, libe suusk,
aita leida näärikuusk.

Tukub kuusk, näeb nääriund,
tasa okstelt puistab lund,
vaikses tuules kahiseb,
lumesajus sahiseb.

Aga peidus oksa all
käbi punetav on tal.
Aga üsna ladvas, seal
orav istub oksa peal.

«Oi sa kaunis kuuseke,
sinu viime koju me!
Ei me otsi enam muud,
pole ilusamat puud.

Sul on oksad puhevil,
kroonike sul kuhevil,
latv sul hõbehärmane,
näärpuuks sind viime me.»

Lumi lendab, lumi keeb,
lumi keerleb suusateel.
Rõõmsalt vaatab pilvist kuu,
meil on tore nääripuu.

Liugle kiirelt, libe suusk,
aita koju viia kuusk.
Nüüd võid tulla, näärimees,
nääripuu sind ootab ees.

TULID NÄÄRID.

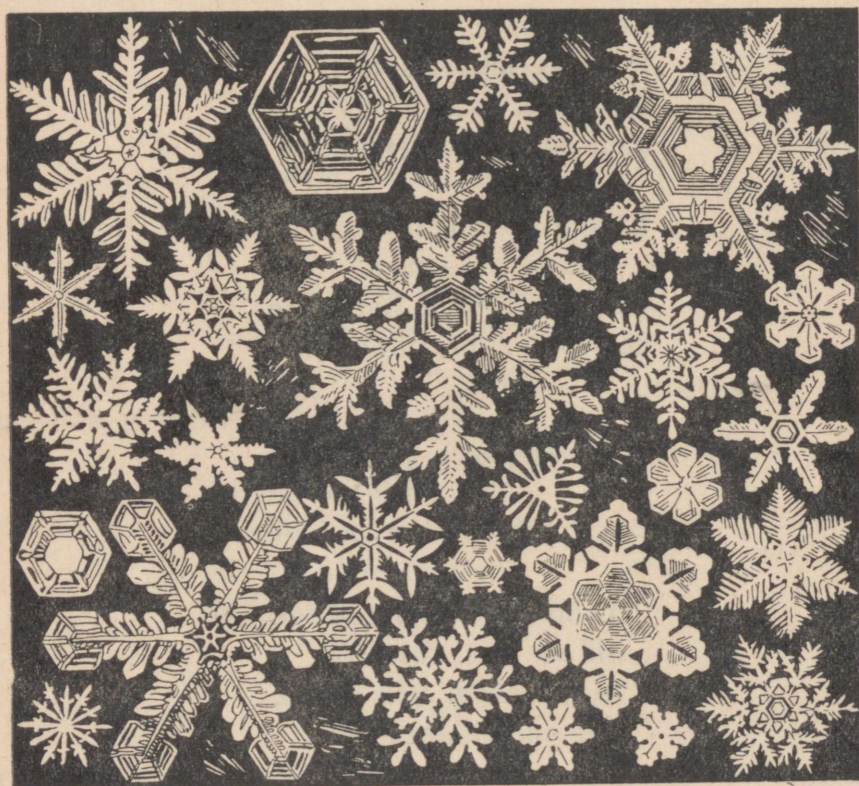
V. B e e k m a n.

Tulid näärid tuisand teega,
oli see vast tore sõit,
tulid näärid laia reega,
uue aasta kaasa tõid.

Uuel aastal pikad päevad,
uuel aastal — uued tööd,
aga päevad napiks jäävad,
kui sa lausa lulli lööd.

Mets on meelitav ja sume,
põues süttib suusaind,
üle värske valge lume
kutsub suusatama sind.

Küll on palju, palju vaja
korda saata näärikuul,
uisurajal võidu ajab
meiega ka talvetuul.

TALVISED KÜLALISED.

J. Piik.

I.

Jüri nüsib, toksib, puhib ja ähib. Möödub pool tundi, möödub tund, õed löövad juba ta võimetes kahtlema, kuid lõpuks teeb poiss lindude toidulaua siiski üksipäini valmis. Tüdrukute arvates ei näe see laud just kuigi ilus välja, aga vanaema ütleb, et see on hea küll.

Siis kinnitatakse toidulaud pidulikult ühisel jõul ja nõul toakna taha. Vanaema toob sahvrist tükikese toorest sea-pekki ja riputab selle lauakese kohale, lauale puistab leivaraasukesti ja tangu.

«Soo,» ütleb ta tuppa tulles rahuldatult, «nüüd siis hakkame külalisi ootama...»

«... ja võime olla kindlad, et kõik aknaruudud kevadeni korralikult ees püsivad,» lisab ema, kelle nägu valgustab ootamatu naeratus.

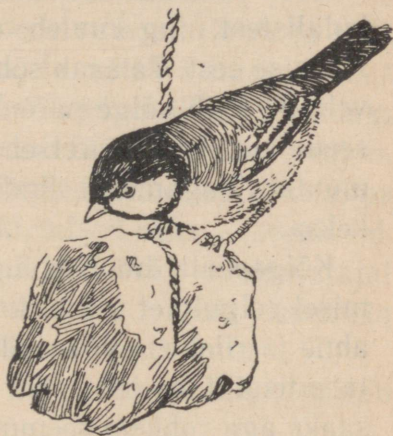
Vanaemagi naeratab, noogutades emale.

«Mis sa ütlesid, ema?» tormab Iivi kohe pärima.

«Ema tuletas meelde üht lugu minu noorpõlvest, mida ma talle kunagi jutustasin,» seletab vanaema. «Kord pandi meil sügisel ärklituppa uued aknaklaasid. Aga kevadel seisis need veel hädavaevalt ees ja klirisesid mis hirmus, sest kitt oli ruutude ümbert puha ära kadunud. Rasva-Antsud olid selle talvel suure näljaga tasahilju ära nokkinud...»

«Noh, nüüd seda küll ei juhtu!» muheleb Jüri.

«Pink, pink!» kostab samal silmapilgul akna tagant vali, elurõõmus tervitus.

Kõikide pilgud suunduvad toidulauale.

Seal, õõtsuva pekitüki otsas kiigub juba kollase kõhuga, musta mütsikese ja rinnaesisega rasvatihane ning vaatab oma läikivate silmakeste-helmekestega julgelt aknast sisse. Järgmisel silmapilgul asub lind hea isuga peki kallale. Ah, küll maitseb see talle hästi! Ta toksib ja näksib oma tugeva nokaga niivõrd energiliselt ja hoogsalt, et pekipritsmes lendavad igasse külge ja katavad aknaruute otsekui lumeterakesed.

2.

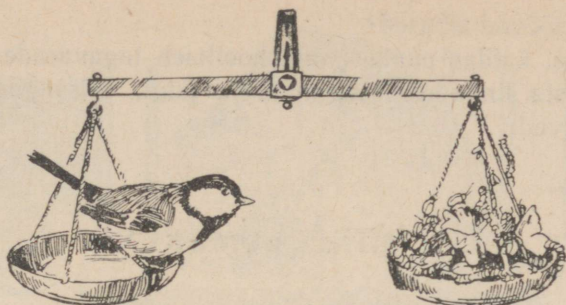
Eeva jutustab koolis Tiiule nende toidulauast ja selle külalistest ning kuuleb, et Tiiugi hoolitseb talvel lindude toitmise eest. Ta saab sõbratari käest teada, et enamik talvelinde sööb kõige parema meelega päevalille- ja kanepiseemneid. Tiiu muretseb Eevale neid seemneid ja varsti muutub Tagametsa lindude toidulaud päris «rahvarohkeks».

Kõigepealt ilmub kohale puukoristaja. Lähemal tutvumisel selgub, et see virk metsakahjurite hävitaja on väga ahne ja riiakas olevus. Ta toksib vihaselt viiksudes alata teisi linde oma pika ja tugeva nokaga, — peaasi, kui saaks aga rohkem seemneid endale krahmata. Need seemned, mida ta kohapeal ära süüa ei jõua, võtab ta noka vahele ja viib minema, kogudes endale vist kuskile «mustadeks päevadeks» tagavara. Puukoristaja riiaka iseloomu pärast hakkab Jüri teda «röövliks» nimetama.

Varsti täieneb toidulaua küllastajate pere mitme sootihasega.

«Tsitje!» tervitavad pisikesed hallid mustade mütsikestega rändajad sõbralikult puukoristajat, kes parajasti toidulaual aplalt päevalilleseemneid purustab, ja asuvad samuti isukalt oma kõhtusid täitma.

«Röövel» heidab neile silmanurgast tigeda pilgu ja hüp-

pab kohe, külg ees, nende juurde. Naksti! tabab üht uus-
tulnukat ta tugev nokk. Viudi! tõusevad kõik kolm soo-
tihast õhku ja istuvad lähemale männioksale.

«Viit!» kähvab puukoristaja neile vihaselt järele ja sööb
edasi. Varsti on seemned otsas, ta võtab viimased noka
vahele ja lendab minema. Nüüd võivad sootihased viimaks
oma nälga kustutada. Jüri puistab õhuakna kaudu toidu-
lauale natuke seemneid ja sootihased lendavad kohe akna
taha. Üks neist asub sööma pekki, teised kaks — seemneid.

Jüri heidab pilgu aeda ja märkab äkki puukoristajat
vana männi tüvel kohmitsemas. Lind pistab seemneid
kooreprakku ning taob nad nokaga kõvasti kinni.

«Vaata, Iivi, kuhu «röövel» seemneid peidab,» näitab
Jüri õele.

Kuid juba on puukoristaja sealt ära lennanud. Lapsed
näevad äkki, et üks sootihastest lahkub toidulaualt ja len-
dab kähku samale männitüvele. Mõninga otsimise järel
leiab ta peidetud seemned üles ning asub neid energiliselt
purustama. Hävitab kiiresti «röövli» toidutagavara ja len-
dab jälle vurinal toidulauale.

«Tsiutsiudädädää!» hüüab ta rahulolevalt.

ärklituba — tuba pööningukorrusel

1. Miks ilmuvad talvitajad linnud pakasega elamute lähedusse?
2. Kuidas nimetas vanaema tihaseid?

3. Mida söövad tihased?
4. Jutusta, kuidas puukoristaja hoolitseb tagavarade eest.
5. Valmista lindudele söögimaja ja jälgi, missugused linnud seda külastavad!

MINE, MINE, LUMEKENE?

J. Liiv.

Mine, mine, lumekene,
kao kiiresti,
tule, tule, suvekene,
tule rutusti!

Laudas kirju tallekene
ootab ammuigi,
väike punapullikene
ei söö heinugi.

Küütu tahab karjamaale,
oo'ta igav tal,
Manni ise marjamaale,
kiiku' koplis all.

Mine, mine, lumekene,
kao kiiresti,
tule, tule, suvekene,
tule rutusti!

KODU- JA METSLOOMAD

UHUR.

E. Ranneti järgi.

1.

Tori kasvanduse väike täkkvarss sai endale nimeks Uhur. Ta tundus olevat päris käbe . . .

Kuid väikest Uhurit ootasid raskused. Tema ema Homi sai karjamaal teiselt hobuselt lüüa ja jäeti kuni jalavigastuse paranemiseni talli. Väike Uhur hakkas lahjuma ja tõmbus kuidagi kühmu.

Ahastav tallimees Palmiste käis ümber õnnetu varsa ja rääkis kibedalt:

«Homi varssadega meil üldse ei vea! See on juba ema viga; eelmine jäi tal väikeseks ja küürakaks — nüüd saab Uhurist teisele õnnetule paariline . . .»

Arst Tamm aga ei alistunud. Ta klammerdus väikesesse hobusesse mingi erilise visadusega. Palju tegemist oli

selle toitmise! Uhur hakkas igal söötmisel niipalju vastu kui jõudis, aga Palmiste surus ta nurka, hoidis ta pead ja kõneles noomivalt:

«Rumal täkuke . . . sulle tahetakse ju ainult head!»

Ühel päeval nuusutas Uhur talle ulatatud kaerajahuküna ja taganes jällegi umbusklikult paar sammu. Palmiste meelitas teda uuesti sööma. Nüüd tõmbas väike täkuhakatus keelega paar korda justkui südame kinnituseks üle künas oleva soolatüki ja lõi siis nina sügavalt jahusse — noolis keelega jahuseid mokki, ümahtas ja võttis nüüd juba uue, tubli suutäie.

See oli Palmistele ja Tammele suur hetk, sest sellest peale hakkas Uhur isukalt jahu sööma.

2.

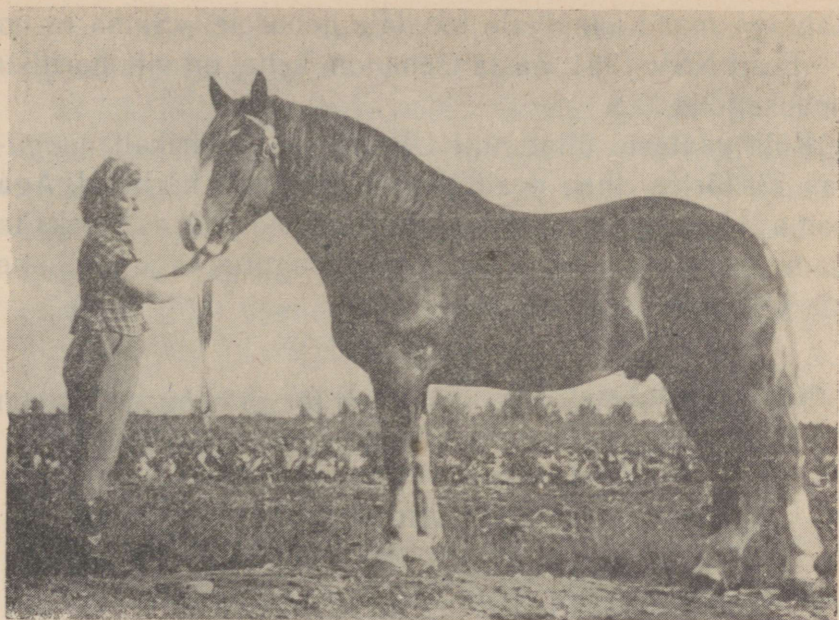
Kasvanduse suurel õuel oli täna eriti palju inimesi. Viimastel aastatel ei läinud naljalt enam päevagi, millal siin külalisi poleks käinud. Nüüdki jõudsid korraga kahest rajoonist, Harjust ja Võrust, kohale kolhoosnikuist ekskursandid.

Külalised jäid esialgu pettunult seisma, sest hobusekarjad olid koplites ja suurem osa tallidest tühjad. Sööt-misosakonna töötaja Rand püüdis ekskursantidele selgeks teha, et need tühjad tallid ongi Tori kõige suurem vaatamisväärsus.

«Tori hobuseid näete iga pool,» naersid ka Tori mehed kaasa, «aga Tori tallid näete ainult siin. Läheme ja vaatame neid siis ka hoolikalt . . .»

Seal jätkus, mida vaadata ja just kuulata.

Rand rääkis varssade edukast ravist. Siis kõneles ta sellest, et heal aastal, kui söödabaas on külluslik, ei teki Tori tallides haigestumisi. Kuid räbal aasta toob endaga kaasa palju muret . . . Ta rääkis ka juhtumist mära Homi ja tema

küürukasvava varsa Uhuriga. Külastajad kuulasid huviga ja mitmedki ohkasid kuuldes, kuidas kasvanduse inimesed Uhuri tervise parandamiseks võitlust olid pidanud.

«Mis sest vaesest Uhurist siis lõpuks sai?» küsis üks nisukarva juuste ja suurte siniste silmadega julge tüdruk. Sama küsimus oli ka teiste ekskursantide südamel.

«Ah mis tast sai?» sõnas söötmissosakonna töötaja Mari-puu kavaldades ja vaatas muhelevale Rannale. «Noh, kuidas seda nüüd öelda . . . Eks sa, Rand, räägi!»

Rand sasis korraks oma heledaid juuksekahele ja seletas siis lühidalt kasvatusviisidest; rääkis hea pidamise, täisväärtuslike söötade ja asjatundliku treeningu mõjust; kuidas treener Tali kogu oma oskuse mängu pani ja väikest Uhurit mitu aastat kasvatas ja treenis.

«See Uhur on meil nüüd ilus, ere näide, mis tähendab pidamine, söötmine, treening.» Ta osutas tallimehe kõrval

kabjaga maad kaapivale toredale hobusele: «Sama ta on — Eesti NSV 1951. aasta tšempion, kellel on viie hariliku hobuse jõud . . .»

Kõik vaatasid üllatunult Uhurile, kes väarikalt noogutas. Ta tõrjus rinna pealt eemale tüütavaid kärbseid. Aga sama noogutusega, millega ta kärbseid peletas, oleks ta nagu öelda tahtnud: «Jah, just niisugune vägev hobune ma olen . . .»

*

1956. a. veovõistlustel vedas tori tõugu hobune Hormon 17 800 kg ja tunnistati suure kuldauraha vääriliseks.

1. Millega valmistas väike Uhur muret oma hooldajaile?
2. Kuidas arenes Uhurist vägilashobune?

Sööda kui venda, seo kui varast?

*Hobust kaarte abil aja,
siis ei ole piitsa vaja!*

UUS LAUT.

E. A b r a m.

«Kas teie kolhoosi karjalaut on nüüd mehhaniseeritud?» küsisid poisid Antsult koolis.

«Mehhaniseeritud,» vastas Ants ja noogutas peaga kinnituseks.

«Aga kuidas ta siis on mehhaniseeritud?» tahtsid poisid teada.

«Noh, üleni on,» tegi Ants suured silmad, et teised niisugust olulist asja ei tea.

«Kuidas üleni?» küsis üks esimese klassi poiss ja jäi otse Antsu ette harkisjalu seisma. Ants naeratas heatahtli-

kult — noor on, ei saa veel aru — ja ütles lühidalt: «Kõik on mehhaniseeritud.»

«Kõik küll, aga mismoodi siis?» ei jäänud ka Antsu enda klassikaaslased vastusega rahule. Ants kehtas õlgu, vaikis veidi ja ütles siis kõheldes: «Kartuleid keedetakse ja lehmad joovad ja vagunid on ja . . .» Poisid kuulasid esimesi sõnu väga tähelepanelikult, kuid pärast hakkasid naerma. «Mis vagunid?» ütles keegi, lõi käega ja läks minema. Antsul oli ebamugav.

Samal päeval, kui Ants selle mehhaniseerimise jutuga koolis kimpu jäi, läks ta oma sõbra Mati juurde, et teda karjalauta «ekskursioonile» kaasa kutsuda. Mati käis samuti nagu Antski kolmandas klassis.

Mati oli minekuga nõus.

Kohale jõudnud, avasid poisid ettevaatlikult söötade ettevalmistamise ruumi ukсед. Siit lõi neile vastu sooja õhu pilv ning suur sületäis igasuguseid lõhnu. Mati arvas lõhna järgi, et parajasti keedetakse kartuleid. Ants jälle ütles, et niiviisi lõhnab just aurutatud põhk.

Ruum oli puhas ja mitte eriti suur. Näha polnud siin rohkem inimesi kui ainult üks valges kitlis naine.

Poisid soovisid jõudu ning jäid mütse pihus keerutades ukse kõrvale seisma.

«Mis teil siis asja oli?» küsis naine.

«Nojah, poisid koolis küsivad ja me tahtsime täpsemalt teada, kuidas see mehhaniseerimine on . . .» vastas Ants. Mati aga seisis juba renni ääres, mida mööda veeresid kartulid. «Eks uurige siis järele,» naeratas naine vastutulelikult.

Seinas olid avad, kust anti sisse kartuleid. Need olid mullaga ja õleprahiga segi. Kartulid kukkusid mingisse suurde kasti, mis oli ülevalt laiem ning alt kitsam. Selle alumise otsa juurest viiski välja renn, mida Mati nii hooliga silmitses.

«Näe, siin on kartulid palju puhtamad,» arvas Ants ja sikutas Matit käisest.

«Selles kastis vist läksid,» oletas Mati. Ants vaatas küsivalt söötade ettevalmistajale otsa. See noogutas, sest raske oli rääkida, kuna masinad undasid, vesi solises ja kartulid langesid robinal renni.

«See on kolu,» pani naine suu Antsu kõrva juurde, «kus kartulid suuremast prahist puhtaks raputatakse.»

Järgmisest masinast said poisid juba ise aru. Oli kohe näha, et siin kartuleid pesti. Kartulid vublasid nii kentsakalt pesijas, mis oli nagu pikali pandud tünn.

Pesija teisest otsast viis teine transportöör puhtad kartulid aurutustünnidesse.

«Kui kaua peavad kartulid selles nõus olema?» küsis Mati ja näitas käega aurutustünnile.

«Umbes kolmveerand tundi, siis on nad pehmed,» kummardus naiskolhoosnik Mati poole alla.

«Aga mis kartulitest edasi saab?» küsis Mati. Talle meeldis väga, kuidas söötade ettevalmistaja rääkis. Ta oli asjalik ning tõsine ja rääkis nendega nagu täiskasvanutega.

«Aurutajast kallutatakse kartulid teise kolusse. Selle põhjas liigub transportöör, mis viib kartulid purustajasse. Sealt lähevad purustatud kartulid juba rippraudtee vagonetti ja siis lauta.»

Nüüd jäid poisid üksisilmi vahtima lae all kõriseses lähenevat vagonetti.

Mati tahtis laudauksest sisse minna ja vaadata, kuhu vagonett läheb. Ants aga jäi ukse kõrvale seisma ja heitis korraks pilgu tagasi söötade ettevalmistamise ruumi. Tal jäi järsku peaaegu hing kinni mõttest, mis teda praegu haaras. «Kuule, Mati, no kuule!» rebis ta Matit palitühõlmast. «Üksainus inimene saab siin hakkama. Aga laudas

on 127 lehma! Peale selle keedetakse siin ka sigade kartuleid... Ja kujuta ette, üksainus inimesel!»

«Nojah, aga masinad on tal ju abiks,» tähendas Mati rahulikult ja astus üle läve lauta, mis säras elektrituledest. Poisid heitsid pilgu üle lauda. See oli pikk-pikk ruum. Kahel pool peakäiku seisis rahulikult kolhoosi 127 eesti punast tõugu looma. Laut oli valge ja täiesti puhas.

Käiku mööda lähenes lae all vagonett ja Mati nägi selle juures askeldamas valges kitlis naist. See oli ju tema vana tuttav, kolhoosi parimaid lüpsjaid-karjatalitajaid. Iga looma juures peatas ta osava käeliigutusega vagoneti, andis loomale paraja portsjoni ette ja talitas mõne hetke pärast juba järgmise looma juures.

Lauta toodi nüüd kannude moodi riistad, mis läikisid hõbedaselt. Kuskil hakkas surisema mingi mootor. Lüpsja kinnitas lehma udarale aparadi, mis poistele meenutas nelja hästi suurt sõrme, ja mõne hetke pärast voolas juba piim katkemata joana läbi vooliku kinnisesse nõusse.

Lüpsja jälgis läbi kontrollklaasi piima voolu ja lubas pois-
telgi vaadata. Siis eemaldas ta lüpsiaparaadi Nuku udara
küljest, kinnitas aparaadi järgmise looma alla ja lõpetas
Nuku lüpsmise käsitsi. Nuku oli selle grupi parim lehm.
Ta annab päevas 33 liitrit piima.

Poisid olid kõigest sellest, mis nad laudas nägid, vai-
mustatud.

Järgmisel päeval aga võttis Ants koolis juba ise jutu
üles nende kolhoosi uuest laudast ja tegi kuulajatele täp-
selt selgeks, kuidas seal masinad kõik raskemad tööd ära
teevad.

Lehm lüpsab suust, kana muneb nokast.

*Neli kandjat, neli andjat,
kaks koeratõrjujat, üks parmupiits?*

1. Jaota pala osadeks ja pealkirjasta need.
2. Jutusta, kuidas aitavad masinad inimesi laudas.
3. Millised tööd on mehhaniseeritud sinu kodukolhoosi looma-
farmides?

MÕISTATUS.

M. Veetamm.

Pall ees,
ora taga.
Öösel hulgub,
päeval magab.
Ketrab, nii et terve tuba
vokivurinat on täis,
aga ise
ketramata
villast ürbis ringi käib.

SAARIKU POLLA.

F. Tuglas.

Pilved olid õhukest kuiva lund külmunud hangedele riputanud. Üksikud tähed loitsid üle tuhkvalge maa.

Saariku talu koer Polla jooksis talu tagamail jänese jälgi ajades. Ta terav nina riivas maad, karvad ta kuklas olid püsti, ja ta väristas külma pärast nahka kintsudel.

Paar korda juhtus ta metsavaraste juurde. Need jahmusid püsti ja saag langes kõlinal maha.

Vahel lähenesid jänese jäljed majadele. Ta oli kaari ja keerusid teinud, üle hangede ja puhmaste hüpanud, õunapuukoort maitsnud ning jälle metsa kadunud.

Polla sörkis sööti mööda, mitmed jäljed jooksid üle ta tee, õhk oli täis loomade lõhna, kuid ta püüdis omast kinni hoida. Ta nina valis agaralt lõhnade ja jälgede keskel.

Ta tegi ringi lumiste kadakate ümber. Jahune lumi tõusis tal rinnuni, ta lahmis käppadega selles, ta nahk sai märjaks, ja ta levitas omakorda koerahõngu.

Kui ta parajasti nõmme lumist rinnakut mööda tõusis, tundis ta äkki pärituult võõrast ja võigast lõhna. Ümber pöördudes nägi ta hunti oma jälgi mööda järele laskvat, ammuli hammaste ja püsti karvaga.

Ta pani jooksuma tulisel kiirul, surmahirmus, jättes jänese ja kõik muu sinnapaika. Hunt aga tuli hambaid lõgistades ta järel, halli tombuna tuhkstes lumes.

Lähemale jõudis hunt, aga lähemale ka Saariku talu. Koera süda oli lõhkemas hirmust, — seal, seal, inimese juures leiaks ta kaitset!

Ta jõudis väravani, aga lumi oli augu, kust Polla sisse ja välja käis, kinni tuisanud. Ta jooksis meeleheitel siia ja sinna, haledasti vingudes.

Hunt lähenes, lumehang tõusis. Polla jooksis üles hange

harjale, tegi meeleheitliku hüppe ja veeres siis ulguva kerana kambri ukse ette.

Sealt vaatas ta taha. Aia nurgas mustas lumehangest piiratud kaevu nelinurk; hunti polnud näha, aga kaevust kostis sulin ning tasane urin.

Siis lõi Polla küüned ulgudes kambri ukseesse. Hulga aja pärast väljus unine peremees, vana Saariku Andres, haigutas, sügas kukalt ja laskis koera rehe alla.

Polla lamas keras põhul ja nägi painajalikke unesid: õhk oli täis jäneseid, nad hüppasid ja lõid kepsu, lumivalged ja pehmed kui padjad. Siis muutusid nad äkki huntideks, lõugade lõginal jooksid nad õhku mööda talle järele.

Peremees kuulis koera vinguvat ja urisevat, ta käänas teise külje ning õhkas: «Oh, oh, kurjad ilmad, — pole sel lumel otsa ega äärt!»

Viimaks uinusid mõlemad rahulikus unes. Aga kolmas, kes heitles kaevu külmas vees, ei mõelnudki magamisele.

SIIL.

F. Tuglas.

Oli juba kesksuvi. Veeti parajasti heinu koju ja aeti lao peale. Seal siis tõstis isa neid koormalt hanguga ja ema võttis üleval vastu. Õhk oli täis kuiva heinalõhna ja lendavaid pepri. Ning muidugi olid lapsedki koos oma siiliga seal juures.

Sel hetkel, mil isa ühte eriti suurt hangutäit üles upitas, irdus sellest äkki midagi pikka ja tumedat ning volksatas alla — otse laste paljaste jalgade ette. Ema, kes alla vahatis, läks näost lubivalgeks ja karjatas hinge sisse tõmmates:

«Uss!»

Kõik, mis nüüd järgnes, toimus hetke jooksul. Isa hangutäis langes koormale ja ta keha paindus ema pilgu

järgi alla. Ta nägi, kuidas suur rästik vingerdades pea tõstis, et hirmust tardunud Mareti säärt salvata. Kuid samal hetkel lõi siil hambad ussi sabasse. See viskus loogeldes tagasi, et ootamatut vastast tabada. Kuid sellest ei tulnud midagi välja. Äkki polnud siilil pead ega jalgu, ta oli üksainus nõelakera, otsmiku okkad kaugele ette aetud. Nii vajus ta vaenlase peale. See viskles ja väänles ning püüdis salvata, kuid tabas oma lõugadega vaid piigimetsa. Ja ta jõud hakkas silmanähtavalt raugema.

Hetk hiljem olid isa ja ema all. Isa rabas ussi hanguga, kuigi seda õieti enam vaja polnud, liiatigi et ta käed vabisesid. Ema hoidis nutvat Maretit kaenlas ja nuttis ise. Siis lükkas ta lapsed eemale ja lähenes siilile, ning ta hääl värises liigutusest:

«Sina, väike loom, päästsid mu lapse . . .»

Kuid siil näis olevat veel võitluse tujus. Ta jätkas ussi söömist ja pobises vihaselt. Kogu see seiklus näis kuuluvat üksnes temale. Ja mingist päästmisest ning tänulikkusest ei tahtnud ta teadagi . . .

Sellest päevast peale muutus suhtumine siilisse lõplikult. Kõik tundsid, et ta oli mees omaette. Selle asjaga poleks keegi teine nõnda hakkama saanud. Ja näiteks Mobi ning Tiits paistsid ta kõrval ainult argade kehkenpüksidena.

Aga siil ise ei teinud sellest mingit numbrit. Ta oli ikka seesama endine vudisev, torisev ja turtsuv veidrik. Ning vaevalt ta märkaski inimeste tänulikku imestlemist.

i r d u m a — eralduma

1. Jutusta, kuidas siil päästis lapse.
2. Meenuta, mida oled varem lugenud siilist.
3. Täienda pala algust.

*Okkaline kui ohakas,
ümmargune kui kera?*

LOOMAD TÖÖL.

Kes see kündis palju maada?
Siga kündis palju maada.
Kes oli varma seemendama?
Vares oli varma seemendama.
Tehti need rukkid mahaje,
sai see rukis valmiessa:
kes läks rukist lõikamaie?
Rebane läks lõikamaie.
Kes läks vihkuda vedama?
Värb läks vihkuda vedama.
Kes läks parsile panema?
Parm läks parsile panema.
Kes läks kätte andemaie?
Sääsk läks kätte andemaie.
Kes läks reie peksemaie?
Peened linnud peksid reie.
Kes oli kerge puistamaie?
Kirp oli kerge puistamaie.
Kes läks reie tuulamaie?
Tuvikene tuulas reie,
vesilind läks veskielle.
Toodi need jahud kojuje:
rebastele tehti leiba,
kanadele tehti kakku.

reie peksemaie — reht peksma; varmas, varma —
kärmas; värb — varblane

MOSSA.

A. H. Tammsaare.

Uhel pühapäeval pidi Kirep oma perekonnaga kauemaks ajaks kodunt ära minema. Keegi eit pidi tulema küll lehmi lüpsma ja siga söötma, aga rebasega ei tahtnud ta tegemist teha. Pealegi arvati, et kui pererahvas ise kodunt ära,

siis võib mõni teab kes tulla, rebase lahti lasta või hoopis ära viia. Sellepärast peeti aru, kuhu ta panna, et oleks mureta.

Viimaks tuldi otsusele, et kõige parem koht rebasele oleks toapealne — pööning. Nõnda siis viidigi talle sinna toitu ja vett ning tema ise seoti sarika külge. See kõik oli seda lihtsam ja kergem, et pööningule viis trepp otseteed köögist. Nõnda siis sai Mossa endale uue ajutise asukoha, mis näis teda väga huvitavat. Tema esimeseks tähelepanuks oli see, et lage kattis paks liivakiht, mida ta siit-sealt katsus käpaga kraapida.

«Las tolmutab, kui tahab,» ütles metsavaht ise. «Peaasi, et keegi ei pääse tema juurde ja tema ise ei pääse ka kuhugi.»

«Ega ta ometi uluvalt välja poe, kui ta keti kuidagi katki saab,» tähendas ema.

«Ei pääse, pole karta,» ütles isa.

Nõnda mindigi kodunt kõige suuremas südamerahus minema ja kellelgi ei tulnud kogu päev Mossa meeldegi. Aga nende üllatus oli suur, kui õueväravasse tagasi jõudes Ats hüüdis peaaegu hirmunud häälega, ise näidates käega ülespoole:

«Ema, näe, kus Mossa! Näe, kus vahib teinel!»

Isa ja ema jäid mõlemad pärani silmi ja ammuli sui peaaegu keeletult vahtima. Nad lihtsalt ei uskunud oma silmi, sest Mossa pea oli läbi laastukatuse väljas, pealegi veel nii kõrgel, et võimatu oli mõista, kuidas ta võis sinna saada. Istus ta ehk pennil? Aga ei, siis peaks ta pea veel kõrgemal olema. Mille otsas ta võis siis istuda, pööning oli ju keti ulatuses täiesti tühi.

«Seal peab küll vanapergel ise lahti olema,» ütles isa viimaks, sest ta ei jõudnud mingile otsusele. Ja ta ajas Atsi õueväravat lahti tegema, laskis hobuse ukse ette, viskas ohjad vankrile ja läks peiduurkast võtit otsima, et

vaadata, kus see rebane küll tõepoolest kükitab, et tema pea vaatab nii kõrgelt läbi katuse välja. Aga vaevalt oli ta trepist üles saanud, kui ta imestusest vilistas ja alles siis hüüdis:

«Tulge ometi vaadake, mis Mossa on teind!»

Aga neid sõnu polnud õigupoolest põrmugi vaja, sest teised tahtsid isegi teada, mis pööningul sündinud. Sellepärast olid nad parajasti trepil ja järgmisel silmapilgul juba ülal.

«Tohoo, kui kõrge kuhi!» imestas Ats pööningule jõudes.

«Eks ole hull väljas!» hüüdis ema. «Ta on ju kõik liiva kokku kraapinud.»

Tõepoolest oligi nõnda: Mossa oli kogu toapealse mulla ühte kuhja ajanud, ise istus ta ikka veel kuhja tipul ja vahtis läbi katuse välja. Kuuldes inimeste hääli, tõmbas ta korraks pea läbi augu sisse, et vaadata, mis lahti, siis pistis ta tema aga uuesti välja ja jäi rahulikult oma endisse asendisse.

«See meeldib talle,» ütles isa.

«Näeb hästi kaugemale,» arvas Ats ja lisas juurde: «Näeb nii peaaegu niisama kaugemale kui ülejõe kuuse otsastki.»

«Kus ta siis ikka kohe nii kaugemale,» tähendas ema.

«Aga kaugemale ikkagi kui suure kuuse alt maast,» ütles Ats nüüd.

«Seda muidugi,» kinnitas isa. «Aga lähme, las ta olla, ma võtan enne hobuse rakkest lahti ja panen vankri kuuri alla, eks ma siis vaata, mis teha.»

Nõnda tulidki kõik üksteise järele ülalt alla ja Mossa jäi oma mullahunniku otsa istuma, pea läbi katuse väljas.

p e n n — sarikaid ühendav puu

1. Miks pandi rebane pööningule?
2. Mis üllatas Kirepi peret õhtul?
3. Jutusta, kuidas Mossa oli saanud nii kõrgele.

JAHIMEES JEMELJA.

D. Mamin-Sibirjak.

Kolmandat päeva kõndis Jemelja koos Lõskoga mööda metsa, kuid kõik oli asjatu: põtra ja selle vasikat nad ei kohanud. Vanataat tundis, et ta jõud on otsa lõppenud, kuid tühjade kätega koju minna ta kuidagi ei söandanud. Lõsko meel oli samuti nukker. Ta oli hoopis lahjaks jäänud, kuigi oli vahepeal jõudnud kaks jänese poega ära süüa.

Ilm oli palav. Päike kõrvetas armu heitmata. Koer nuusutas põõsaid ja rohtu, keel suust väljas; Jemelja vedas suure vaevaga jalgu järel. Äkki kostis tuttav ragin ja sahin... Lõsko vajus rohu peale ega liigutanud ennast. Jemelja kõrvus kõlasid jälle poisi sõnad: «Vanaisä, too mulle vasikas... Ja tingimata kollane.» Seal oligi põder... See oli suurepärase emaloom. Ta seisis metsaserval ja vaatas kartlikult otse Jemelja poole. Parv sumisevaid putukaid tiirles põdra kohal, pannes teda aeg-ajalt võpatama.

«Ei sa mind peta ühtigi,» mõtles Jemelja ja roomas oma peidukohast välja.

Põder oli juba ammu haistnud kütti, kuid jälgis julgelt tema liigutusi.

«Ema tahab mind vasikast eemale meelitada,» mõtles Jemelja, roomates järjest ligemale.

Kui vana tahtis looma pihta sihtida, jooksis see ettevaatlikult paar sülta kaugemale ja jäi uuesti seisma. Jemelja roomas, püss käes, edasi. Jälle järgnes aeglane juurdehiiimine, ning taas kadus põder, niipea kui Jemelja tahtis tulistada.

«Ei sa lähe vasika juurest ära,» sosistas Jemelja, kannatlikult jälitades põtra mitme tunni vältel. Lõsko roomas nagu vari peremehe järel, ja kui see oli põdra täielikult

silmist kaotanud, müksas koer teda ettevaatlikult oma tulise ninaga.

Vanataat vaatas selja taha ja laskus kükakile. Kümne sülla kaugusel temast, kuslapuupõõsa all, seisis seesama kollane vasikas, keda ta oli tervelt kolm päeva taga otsinud. Imekena, peenikeste jalgadega, kollaste udemetega kaetud loomake oli kõigest mõni nädal vana; ilus peake oli painutatud tahapoole ja ta ajas õieli oma peenikese kaela, kui püüdis kätte saada mõnd kõrgemat oksakest. Jahimees tõmbas hinge kinni pidades püssikuke vinna ja sihtis väikesele kaitsetule loomakesele pähe . . .

Veel üks hetk, ja väike põdravasikas oleks veerenud kaebliku surmaeelse karjatusega rohule, kuid just sel silmapilgul tuli vanale kütile meelde, missuguse kangelas-meelega kaitses vasikat ta ema, tuli meelde, kuidas tema Griša ema oli katnud poja huntide eest kinni oma kehaga . . . Miski otsekui katkes vana Jemelja rinnus ja ta laskis püssi alla vajuda. Vasikas kõndis endiselt ümber põõsa, nosis lehti ja kuulatas iga väiksematki sahinat. Jemelja tõusis kiiresti püsti ja vilistas, — väike loom kadus välkkiirelt põõsaste vahele.

«Vaat kui käbe jooksma . . .» lausus vanataat ja naeratas mõtlikult. «Ja läinud ta ongi: nagu nool . . . Jalga laskis meie vasikas, Lõsko, mis? Noh, ta peab veel kasvama, see välejalg . . . Küll on ikka vilgas! . . .»

Vanataat seisis veel kaua samal kohal ja naeratas, tule-tades jooksikut meelde.

Järgmisel päeval jõudis Jemelja oma hüti juurde.

«Aa . . . taadike, kas tõid vasika?» küsis talt Griša, kes oli vanaisa kogu aeg kannatamatult oodanud.

«Ei, Grišake . . . nägin teda . . .»

«Oli kollane?»

«Ise oli kollane, aga nina must. Seisis teine põõsa all ja näksis lehti . . . Ma sihtisin . . .»

Hirv. J. Koort.

«Ja lasksid mööda?»

«Ei, Griša: kahju hakkas . . . väikesest loomast . . . tema emast hakkas kahju. Vilistasin korra, ja tema, see vasikas ikka, kargas tihnikusse, — ja oligi läinud. Jalga laskis, võrukael niisugune . . .»

Vanataat jutustas poisile kaua, kuidas ta oli kolm päeva metsas põdravasikat otsinud ja kuidas see tema käest ära jooksis. Poiss kuulas ja naeris rõõmsalt koos vanaisaga.

«Sulle tõin ma metsise, Grišake,» lisas Jemelja, kui oli oma jutuga lõpule jõudnud. «Selle oleksid hundid niikuinii ära söönud.»

Metsiselt kitkuti suled ja ta pandi patta. Haige poiss sõi mõnuga metsiseleent ning küsis magama jäädes vanaisalt veel mitu korda:

«Nii et ta jooksis ära, see vasikas?»

«Ära jooksis, Grišake . . .»

«Oli kollane?»

«Üleni kollane, ainult nina ja sõrakesed olid mustad.»

Poiss uinus ja nägi kogu öö väikest kollast põdravasi-
kat, kes rõõmsalt jalutas metsas oma emaga; vanataat
magas ahju peal ning temagi naeratas unes.

s ö a n d a m a — julgema

1. Miks ei sõandanud Jemelja tühjade kätega koju minna?
2. Julusta, kuidas emapõder püüdis oma vasikat päästa.
3. Miks ei tulistanud Jemelja vasikat?

LÕVI JA KOER.

L. Tolstoi.

Londoni loomaaias näidati metsloomi. Nende vaatamise
eest võeti raha või kasse ja koeri, kes läksid metsloomade
söötmiseks.

Üks inimene tahtis loomi näha; ta püüdis tänavalt kinni
väikese koera ja viis endaga kaasa loomaaeda. Ta lasti
loomi vaatama, koer aga võeti ja visati lõvipuuri lõvile
söömiseks. Koer tõmbas saba jalge vahele ja surus end
puuri nurka. Lõvi lähenes koerale ja nuusutas teda.

Koer laskus selili, tõstis jalakesed püsti ja liputas saba.
Lõvi puudutas teda käpaga ja keeras ta ümber. Koer hüp-
pas püsti ja tõusis lõvi ees tagumistele jalgadele. Lõvi sil-
mitses koera, keeras pead ühelt küljelt teisele, kuid ei puu-
tunud teda.

Kui loomaaiapidaja viskas lõvile puuri lihakamaka,
rebis lõvi selle küljest tükikese ja jättis koerale.

Õhtul, kui lõvi magama heitis, heitis koer lõvi kõrvale
ja pani oma pea tema käpale.

Sellest päevast alates elas koer lõviga ühes puuris.
Lõvi ei puutunud teda, sõi ja magas koeraga koos, vahel
aga mängis temaga.

Ükskord tuli loomaaeda keegi isand ja tundis oma koera
ära; ta ütles, et koer kuulub temale ja palus loomaaiapida-

jat koer endale tagasi anda. Viimane nõustus, ent kui koera kutsuma hakati, et lasta ta puurist välja, ajas lõvi selja turri ja mõirgas hirmuäratavalt.

Nii elasid lõvi ja koer terve aasta ühes puuris.

Aasta pärast koer haigestus ja suri. Lõvi lakkas söömast, aina nuusutas ja lakkus koera ning puudutas teda käpaga.

Kui ta taipas, et koer on surnud, hüppas ta äkki püsti, ajas selja turri, peksis sabaga vastu külgi, hüppas vastu puurivarbu ja hakkas närima riive ning puuri-põrandat.

Ta märatses, mõirgas ja viskles päev läbi puuri ühest otsast teise, heitis siis surnud koera kõrvale ja jäi vaikseks. Loomaaiapidaja tahtis surnud koera puurist välja visata, kuid lõvi ei lasknud kedagi laiba lähedale.

Loomaaiapidaja arvas, et lõvi unustab oma mure, kui lasta tema puuri teine koer ja laskis sinna elusa koera, kuid lõvi kiskus selle kohe tükkideks, pani siis oma käpad ümber surnud koera ja lamas niimoodi viis päeva. Kuueandal päeval lõvi suri.

MÕISTATUSED.

Mõista, mõista, mu õeke:

«Kes on metsas musta kukke?»

Mina mõistan, miks ei mõista:

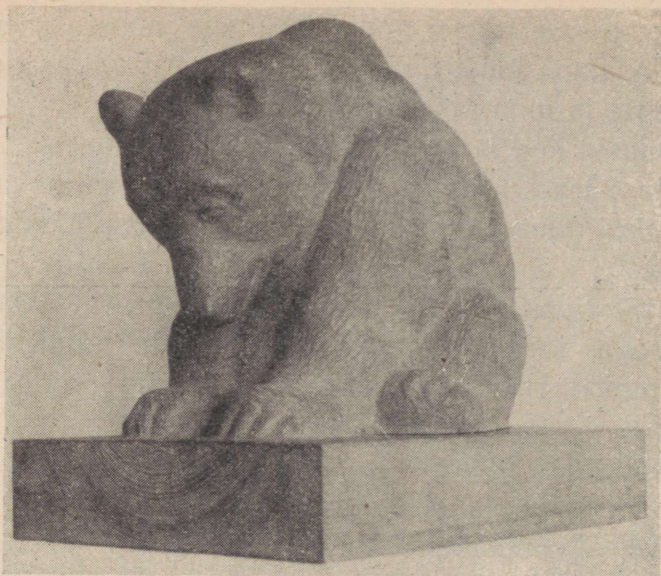
«Tetre metsas musta kukke.»

Mõista, mõista, mu õeke:

«Kes on laane lambuline?»

Mina mõistan, miks ei mõista:

«Hunt on laane lambuline.»

Mõista, mõista, mu õeke:
«Kes on kõrve karjapoissi?»
Mina mõistan, miks ei mõista:
«Karu kõrve karjapoissi.»

MUINASJUTTE JA VALME

EMAJÕE SÜND..

F. R. Faehlmann.

Vanataat oli loonud maailma ja laotanud selle üle sinise taevatelgi hiilgavate tähtede ja särava päikesega. Maa peal kasvasid ja sigisid taimed, ja elajad tundsid rõõmu oma elust. Aga elajad ei kuulanud Vanaisa käsku: nad hakkasid üksteist vihkama ja taga kiusama.

Kord kogus ta nad kõik kokku ja ütles nõnda:

«Mina olen teid loonud, et igamees oma elust rõõmu tunneks, ja teie hakkate üksteist vihkama ja murdma. Näen, et on tarvis teile kuningas määrata, kes teie üle valitseks. Tema vastuvõtmiseks peate temale jõe kaevama, et ta selle kallastel rõõmutseks. Jõgi kaevake aga ilusasti sügav ja lai, et väikesed loomad kõik tema sees aset leiaksid. Emajõgi olgu ta nimi. Aga ärge visake mulda laiali, vaid pange hunnikusse kokku. Mina lasen tema peale ilusa metsa kasvada, ja seal peab teie kuningas elama. Ka luhti ja orge jätke selle vahele, et tal seal varju oleks tuule,

paha ilma ja päikese vastu. Näen teid siin hulga koos; igaüks tunneb oma jõudu. Ruttu tööle!»

Vanataat lahkus koosolijate juurest, ja kõik läksid sedamaid tööle. Jänes ja rebane mõõtsid jõe koha: jänes hüppas ees ja rebane jooksis järel, kuna ta saba vedas lohu, nii näidates, kuhu Emajõgi pidi saama. Mutt kündis esimese vao, määr tegi tööd sügaval, hunt kaapis, karu kandis, pääsuke ja teised linnud olid kõik tegevad.

Kui jõgi oli valmis kaevatud, tuli Vanaisa tööd vaatama. Tema oli kõigega rahul. Ta kiitis iga töolist. «Mutt ja karu, teie olete, nagu näha, kõige usinamini tööd teinud, sest et teie olete üleni sopased, — jäägu see porine riie teile mälestuseks kui auriie. Sina, hunt, oled ninaga ja jalgedega tublisti tööd teinud, — sinule ka must nina ja jalad. Aga kus on vähk? Muidu on ta ikka agar mees ja tal on palju käsi. Kas ta on maganud?»

Vähk oli praegu mudast välja roomanud ja pani pahaks, et Vanaisa teda ei näinud. Pahameelega hüüdis ta: «Vanamees, kus su silmad on, et sa mind ei näinud? Need on sul vist selja taga!» — «Sina ninatark,» oli vastus, «sinu enda silmad olgu sest ajast selja taga!»

Kui Vanaisa selle nuhtlusega valmis oli, näeb ta üht hilpharakat, kes oksalt oksale lendab, oma ilusat ülikonda päikese käes läigitab ja muretult laulu vilistab. «Hilpharakas, vihmakass,» hüüab ta, «kas sul midagi muud ei ole teha, kui ennast ehtida?» — «Vanamees,» vastab see, «töö on sopane; mina ei taha oma kullakarva kollast kuube rikkuda ega oma hõbekarva pükse mustaks teha. Mis sa ise selle kohta ütleksid?» — «Riidenarr!» hüüab vanake murelikult, «sest saadik olgu sinul mustad püksid ja sa ei pea janu iialgi jõest kustutama, vaid pead veetilku lehtedelt jooma ja oma rõõmsat laulu üksnes siis vilistama, kui teised loomad varjule poevad ja lähedale tulevat kõuekest kardavad.»

Jõgi oli nüüd valmis saanud. Vanataat valas oma kuldkaunist vee sisse, tegi oma hingeõhuga elavaks ja määras, kuhupoole vesi peab jooksma.

Luht — madal veekogudeäärne heinamaa; m ä ä r ehk m ä g e r — umbes 65 cm pikkune kiskja, elab koobastes; s o p a n e — porine; h i l p h a r a k a s, v i h m a k a s s — peoleo nimetused

1. Kes oli kuningas, kelle Vanaisa lubas loomadele anda?
2. Miks on muistendis igale loomale just niisugune tegevus antud?
3. Missuguse tasu määras Vanaisa igale loomale?
4. Miks karistas Vanaisa vähki? vihmakassi?

VÕRTSJÄRVE SÜND.

F. R. Kreutzwaldi järgi.

Vanaisa saatis inimsoo maa peale elama, õnnistas maapinna viljakandvaks, täitis metsad lindude ja loomadega. Siis lõi ta ka selge ja karastava veega järve, kust inimesed igal ajal võisid janu kustutada. See oli Emujärv. Kõrgel järvekaldal kasvasid haljad tamme- ja pärnametsad, kus õitsesid kõige ilusamad lilled ja laulsid nii koidikul kui ka videvikul laululinnud. Rõõm ja ilu täitsid inimeste südant.

Rahva õnnepõli ei kestnud aga kaua. Inimesed läksid ülbeks, nad hakkasid tegema seda, mida nende kuri süda käskis. Vanaisa ei tundnud inimestest enam heameelt. Ta otsustas kurje inimesi karistada, võttes neilt karastava veega järve. Vanaisa lootis, et piinav janu võib inimesi parandada ja aegamööda paremale teele juhatada.

Ühel päeval tõusis lõuna poolt must ähvardav äikesepilv, mis tuli Emujärve kohale. Äkki hakkas järve vesi kohisedes samm-sammult kõrgemale kerkima, kuni ta pilvesambaga kokku puutus; nõnda kadus mõne silmapilgu pärast kogu vesi järvest, ei jäänud piiskagi järele. Must äikesepilv sõudis oma koormaga edasi ning kadus vaata-

jate silmist. Paik, kus enne oli Emujärv, oli nüüd tühi, sinna oli jäänud vaid muda ja kõntsa konnadele. Päike ja tuul kuivatasid sellegi mõne päeva pärast ära.

Nüüd tundsid inimesed suurt janupiina, ja nad said keelekastet ainult madalamatesse kohtadesse kogunenud vihmaveest. Aegamööda täitis vihma- ja lumevesi ka endise Emujärve koha, kuid see oli pehme virtsavesi, mis ei kustutanud janu ega andnud kehale karastust. Rahvas andis järvele nimeks Virtsjärv. Järve ümbert olid kadunud ilusad kõrged kaldad haljendava metsa ja õitsvate lilledega, nende asemele olid tulnud sood ja kidurad männid.

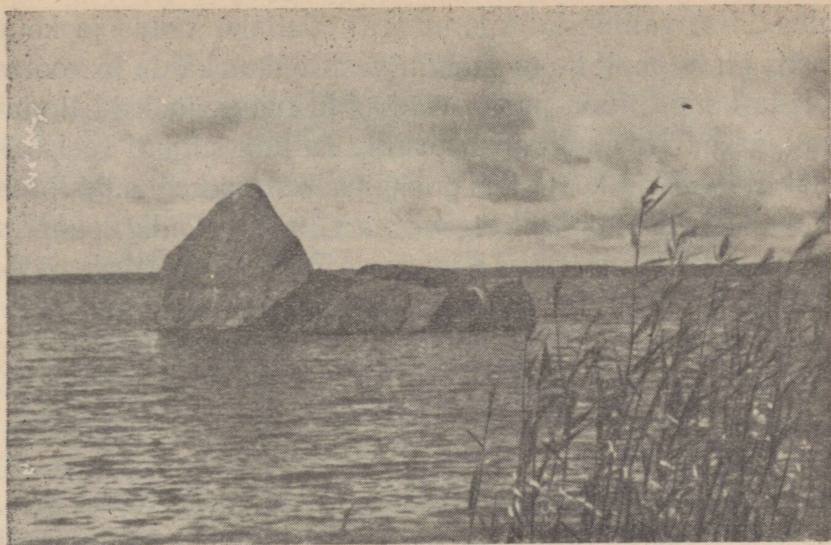
Kui hiljem inimesed jälle natuke paranenud olid, pehmenes ka Vanaisa süda ja ta heitis armu nende peale. Endist järve ei antud küll tagasi. Vanaisa laskis maa alla uuristada kitsad urgasteed, valas nendesse endist Emujärve vett ja andis veele käsu voolata ning sinna ja tänna maast üles kerkida, et inimesed oma janu võiksid kustutada. Et maa-alused sooned talvel liialt ei külmuks ja suvel liiga soojaks ei läheks, selleks käskis Vanaisa panna kevaldel allikatesse külmakivi, mis sügisel välja võetakse. Talveks aga paigutatakse külmakivi asemele soojakivi, nii et allikad iialgi kinni ei külmu.

MIKS TALLINN VALMIS EI SAA?

M. Eiseni järgi.

Vanasti, kui Tallinna ehitati, läks linna väravavaht kord Ülemiste järve kaldale. Seal ütles ta oma sõbrale: «Kui Tallinn ükskord valmis saab, on ta nii tugev, et keegi ei jaksa teda võita.» Korruga kuulevad mehed järvest häält: «Küll saame näha!» Mehed kohkuvad ja lähevad ruttu linna tagasi.

Ühel pimedal sügiseööl istub vaht värava kõrval oma majakeses ja kuuleb korruga samme. Tema ette ilmub hall

Ülemiste järv Linda kiviga.

vanake ja küsib: «Kas Tallinn juba valmis?» — «Ei ole kaugeltki veel valmis,» vastab väravavaht, «mitmed majad alles pooleli, teisi parandatakse ja ehitatakse ümber. Tööd veel küllalt!» — «Kahju!» ohkab vanake. «Tahtsin proovida, kui kindlad on linna müürid. Pean aga ootama linna valmimiseni.» Enne kui vaht arugi saab, on vanake juba kadunud. Järgmisel sügisel kordub sama lugu — jälle käib vanake väravavahi juures küsimas: «Kas Tallinn valmis?» Uuesti vastab vaht: «Ammugi veel mitte! Ehitusi küllalt alles pooleli!» Kolmandal ja neljandalgi sügisel ja igal järgmisel aastal on vanake sama küsimusega kohal, peab aga ikka tagasi minema endise vastusega.

Linnavalitsuski sai viimaks vanakese käikudest kuulda ja andis väravavahile valju käsu ikka vastata, et linn pole kaugeltki veel valmis. Aja jooksul aga kadusid linnavärad, ametisse pandi linnavahid. Korra tuleb vanake jälle oma küsimusega. Hiljuti ametisse astunud linnavaht vas-

tab: «Linn valmis juba ammugi!» Vanake kadus ja kohe kostis järve poolt kange kohin: vesi lõhkus kalda ja voolas koleda hooga linna poole. Hädaohtu nähes jooksid linnaisad järve äärde ja hüüdsid: «Pole Tallinn sugugi veel valmis! Ehitustööd kõik alles pooleli!» Rutuga hakkasid linna töömehed veele tõkkeid tegema ja viimaks saadigi suurem uputus ära hoida. Nõnda pääses Tallinn seekord hävimisest.

SUUR-TÖLL.

Eesti muinasjutt.

1.

Muiste elas Saaremaal Töllistes suur ning vägev mees, kes teiste seast välja paistis nagu tamm kadakate või laanekuusk põõsaste hulgast. Tema nimi oli Töll. Rahvas nimetas teda ta suuruse tõttu aga Suur-Tõlluks.

Töll oli Saaremaa valitseja ning vanem, keda kartsid kõik vaenlased.

Kord oli Saaremaa lääneranda tulnud vaenlase laevastik. Hulk vaenlasi oli Katri talu juures maale tulnud, seal röövima, tapma ja põletama hakanud. Kui nad aga kuulsid, et Suur-Töll nende vastu tuleb, põgenesid kõik vaenlased laevadele tagasi ja purjetasid minema. Nii suur oli nende hirm Tõllu ees.

Saaremaa ümberkaudsetel saartel ja saarekestel käimiseks ei tarvitanud Töll laevu, vaid tegi kõik need käigud jalgsi. Ta murdis endale viiesüllase kuusepalgi kepiks ja sammus läbi lainete. Tema jalgade ees tekkisid majakõrgused lained. Kalad põgenesid Tõllu sammude müdina eest kaugele merre.

2.

Tõllul oli sinisilmne naine Piret. See oli niisama suur ja tugev kui Töll ise.

Kuigi Tõllude elukoht oli Töllistes, asus nende maja-

pidamine mitmes kohas laiali. Kapsaaed oli neil Ruhnu saarel. Kui Piret kodus saunasuuruse paja tulele pani, et kapsasuppi keeta, siis läks ta ise või vahel ka Tõll Ruhnust kapsaid tooma. Kui ta kapsastega tagasi jõudis, hakkas vesi pajas parajasti keema.

Ehk küll Tõll oli suur ja tugev, ei olnud ta siiski suureline ega uhke. Ta oli heasüdamlik ja pehme loomuga valitseja, kes alati aitas igauht, kes temalt hädas abi palus.

Oma kodus ei tarvitanud Tõll kunagi võõrast abi ega lasknud ennast teenida. Majatalitused tegi ta kõik koos oma naise Piretiga. Ise ta kündis ja külvas, ise niitis heina, koristab vilja ja peksis rehte. Kui neil oli vaja hooned ehitada või parandada, tegi ka need tööd Tõll ise ilma võõra abita. Ühtki tööd ei pidanud Tõll halvaks.

3.

Kõik Saaremaa paremad pähklimetsad olid Tõllule tuttavad. Nendest korjas ta igal sügisel mitu taskutäit pähkleid, mida talvel oli hea krõbistada.

Ühel päeval tuli Tõllule kange pähkli-isu. Parimad pähklid kasvasid aga Abruka saarel. Nüüdki otsustas Tõll minna Abruka saarelt pähkleid korjama. Saak oli hea ja varsti olid Tõllu taskud pähkleid täis. Vahepeal oli aga tõusnud tugev tuul ja pannud mere mässama.

Suur-Tõll astus rahulikult läbi vahutavate lainete otse Loode metsatuka poole. Vahutav meri viskas just Tõllu jalgade ette kummuli ühe Sõrve kalurite laeva.

Tõll kummardus, tõstis laeva üles, kallas veest tühjaks ja asetab selle jälle õigesti lainetele. Ta pidas laeva masti tipust, et tühi laev uuesti ümber ei läheks. Teise käega noppis ta merest uppumisohus olevad kalurid, nõristas need veest kuivaks ja pani laeva.

Kui kõik mehed olid päästetud ja laeva laotud, korjas Tõll merest kokku ka nende võrgud, aerud, istepingid, lei-

vakotid, kalakarbid ja kõik muu, mis ümberminekul laevast merre oli kukkunud, ning asetask need laeva.

Meeste silmad hiilgasid pääsemisrõõmust. Ometi ei leidnud nad sõnu, millega suurt heategijat tänada.

Kuid ka hädaoht polnud veel täielikult möödas. Meri mässas tugevamalt kui enne. Laev kõikus nagu väike laastuke lainetel.

Suur-Tõll nägi, et lainetus võib meestele uuesti ohtlikuks saada. Seepärast ei usaldanud ta neid rahutu merehooleks jätta, vaid tõstis laeva kõige meestega veest välja oma õlale ja kandis nad Nasva randa.

Mehed istusid laevas ja aiva imestasid vägimehe suurt rammu ja abivalmidust.

Tänapäevani usuvad saarlased, et Tõll ka hauast neile appi tuleb, kui maad ähvardab tõsine ja suur hädaoht.

KILPLASED.

F. R. Kreutzwaldi järgi.

Kilplased hakkasid suure agarusega raekoda ehitama. Juba mõne päeva pärast olidki kolm põhimüüri püsti: raekoda pidi tulema kolmenurgeline. Heinte sisseveoks oli jätetud suur uks. Seda pidid hiljem kasutama ka rae-isandad ja kohtusaksad, sest kilplased polnud jätnud muud ust! Seejärel tegid nad katuse peale.

Nüüd liikusid nad raekotta, kuid ei näinud midagi.

«Milest see siis tuleb? Miks on siin kottpime?» küsisid nad üksteiselt.

Nad läksid uuesti õue ja silmitsesid raekoda väljast, leidsid aga kõik korras olevat. Ühte aga ei tulnud neil pähegi: nad olid unustanud aknad.

Kindlaksmääratud raepäeval kogunesid kilplased kokku ja asusid arutlema küsimust:

«Kuidas tuua päevavalgust meie raekotta?»

Üks kodanik teadis nõu.

«Vett majja toome me ju ämbriga,» kõneles ta, «järel-
kult võime me ka valgust raekotta tuua kottidega.»

Selle aruka ettepaneku järgi tahtsid kilplased otsekohe käia. Nad tõid kühvlid, heinahangud, katlad ja kotid kohale ning asusid tööle. Nad tegid kotisuud lahti ja lask-
sid päikest põhjani paista. Siis sidusid nad kotid kinni, jooksid nendega raekotta ja puistasid seal valguse välja. Teised ladusid aga valgust kühvlitega ja heinahangudega korvidesse ja kottidesse. Kolmandad koguni kaevasid seda labidatega maast välja. Üks hoopis kaval püüdis valgust hiirelõksuga. Senikaua kui päike paistis töötasid nad väsimatult. Lõpuks nägid nad, et kogu nende vaev oli asjatu. Nad katkestasid töö ja läksid tagasi kõrtsi.

Kõrtsis aga istus võõras rändur, kes kilplastelt küsis:

«Mida teie täna nõnda usinasti päikesepaistel tegite?»

Nad ütlesid:

«Tahtsime valgust raekotta viia, kuid ei tulnud sellega
toime.»

Siis ütles rändur:

«Te hakkasite valest otsast peale. Kuid mina võin anda
teile head nõu.»

Kilplased said uut lootust. Nad kostitasid võõrast oht-
rasti ja lubasid talle head tasu.

Järgmisel päeval viis võõras kilplased raekoja ette ja
ütles:

«Võtke katusekivid ära, siis on teil ka raekojas päeva-
valge.»

Kilplased kandsid katuse laiali ja võisid nüüd raekoda
tarvitada. Võõras sai oma hea nõu eest tubli tasu ja lah-
kus rutuga linnast.

Kogu suve oli õnn kilplaste päralt, sest rae-istungite
aegu ei sadanud kordagi. Sügisel aga pidid nad hoone

uuesti katuse alla viima, ja nüüd oli raekojas jälle niisama pime nagu ennegi. Kilplased murdsid pimedas pead, kuid ükski ei leidnud nõu. Seal nägi üks neist juhuslikult, et ühe müüriprao kaudu tungis valguskiir majja. «Pidage!» hüüdis ta. «Nüüd on mul põhjus selge. Me oleme ju aknad päris unustanud! Nõnda ei või teha küll kõige rumalamadki.»

Nüüd avanesid kilplaste silmad ja igaüks tahtis ise endale akna saada. Nad murdsid igast küljest seintesse augud ja said lõpuks heleda päevavalguse raekotta.

r a a d, r a e — linnanõukogu vanasti;

r a e k o d a — linnanõukogu maja

Missuguseid inimesi mõtleb kirjanik kilplaste all?

VAESELAPSE KÄSIKIVI.

F. R. Kreutzwald.

Üks vaene vanemateta tütarlaps oli kui lambatall järele jäänud ja õelasse peresse kasvandikuks saanud, kus tal muud sõpra ei olnud kui perekoer Krants, kes mõnikord vaeselapse käest leivakoorukese sai. Tütarlaps pidi hommikust õhtuni perenaisele käsikivil jahvatama, ja kui väsimust puhates kivi tal mõnikord seisma jäi, oli malk kohe kihutajaks lapse kannul. Õhtul olid vaeselapse käed kui puunotid tuimad, aga kes sellest hoolis. Palukese, mis vaestelelastele armust antakse, peab suurem osa enamasti vere ja higiga perevanemaile tasuma.

Ühel päeval, kui meie nõder tütarlaps jälle rasket käsikivi ümber ajas ja väga nukras tujus oli, et perenaine ta hommikul söömata oli jätnud, tuli sinna lonkur ühe silmaga sant näruses riides. Aga ta ei olnud päris kerjaja, vaid kuulus Soome tark, kes enese sedapuhku sandiks oli moonandanud, et rahvas teda ei tunneks. Sant istus ukselävele, vaatas teraselt lapse rasket tööd, võttis palukese leiba oma kaelakotist, pistis lapsele suhu ja ütles:

«Lõuna on veel kaugel, võta pisut leiba keha karastuseks.»

Vaenelaps näris kuivanud palukest, mis magusam kui sai maitset. Ta tundis sedamaid jõudu kätes kasvavat. Sant ütles:

«Sul vaesel võivad käed küll väsinud olla ühtepuhku rasket kivi ümber ajades?»

Tütarlaps vaatas kahtlevalt vanataadi silmi, nagu oleks tahtnud tunnistada, kas küsimine tõi või pilkamine pidi olema; ja kui ta näo lahke ja tõsise leidis, siis kostis ta:

«Kes vaeselapse kätest lugu peab! Veri on alati küünte all ja malk mõõdab selga, kui nii palju ei jõua teha, kui perenaine tahab.»

Sant käskis lugu pikemalt rääkida, et ta lapse elu põhjani tundma saaks. Kui vaenelaps jutu oli lõpetanud, võttis vanamees kotist rätikuräbala, andis lapsele ja ütles:

«Seo õhtul magama heites see rätik oma pea ümber ja ohka südame põhjast. «Magus unenäoke, kannu mind sinna, kust käsikivi leian, mis ise jahvatab, et minu nõdra abi pikemalt tarvis ei oleks!»»

Vaenelaps pistis rätikuräbala põue ja tänas anni eest vanameest, kes sedamaid oma teed läks. Õhtul magama heites tegi vaenelaps, nagu sant teda oli õpetanud: sidus rätiku pea ümber ja ohkas silmaveega soovisõnu, ehk tal küll enesel palju lootust ei olnud. Ta uinus kergema südamega magama kui muidu. Kaetud silmade ette tuli kentsakas unenägu, mis tütarlapse pikale teele rändama viis, kus mitu imelikku juhtumist sündis. Viimaks jõudis ta sügavale maa alla, mis ehk põrgu võis olla, sest kõik näis kole ja võõras. Õueväravad seisid laiali, kus ühtki elavat looma liikumas ei nähtud. Edasi minnes tõusis mürin, nagu oleks käsikivi jahvatamas. Vaenelaps kõndis argsel sammul mürina poole edasi, kuni ta aida uluvalt suure kirstu leidis, kust seest kivimürin ta kõrvu kostis.

Lapse jõud ei võinud kirstu liigutada, veel vähem paigast tõsta. Seal nägi ta tallis sõime küljes valget hobust ja mõnus mõte tuli talle sedamaid pähe: hobune tallist võtta, köiega kirstu ette rakendada ja sedaviisi kirst ära viia. Ta tegi mõtted tõeks, pani hobuse köitega kirstu ette, istus ise kirstu kaanele, võttis pika vitsa kätte ja hakkas tuhatnelja kodu poole kihutama.

Teisel hommikul unest ärgates tuli tähtis unenägu talle meelde, mis nii elav näis, nagu oleks ta tõesti kirstu kaanel tüki maad sõitnud. Silmi laiali sirutades nägi ta kirstu enda ees, aseme kõrval. Asemelt karates võttis ta kehikutäie otri, mis eile õhtul jahvatamata jäänud, puistas terad auku, mille kirstu kaanelt leidis, ja vaata rõõmsat imet: kivid hakkasid sedamaid mürisema! Natukese aja pärast oli valmis jahu kotis.

Nüüd oli vaesellapsel hõlpus põli. Salakivi kirstus jahvatas, mis talle anti, ja tütarlapsel ei olnud suuremat vaeva kui viljateri pealt sisse puistata ja jahu alt välja võtta. Kirstu kaant ei tohtinud ta iial lahti teha, — sant oli selle kindlasti ära keelanud, öeldes: «See oleks sulle surmaks!»

Perenaine sai mõne aja pärast märku, et kirst jahvatusel vaeselapse abimees oli. Ta hakkas salanõu pidama, tütarlast majast ära ajada ja jahvatamiskirstu tema asemele võtta, mis süüa ei tahtnud. Esiteks tahtis ta jahvatava kirstuga ennast ligemalt tutvustada, et näha saaks, kus imelik jahvataja seisab. Himu kihutas naist ööd ja päevad ega andnud talle kuskil mahti, enne kui ta saladust tundma saaks.

Ühel pühapäeva hommikul käskis ta vaesellapsel kirikusse minna ja lubas ise koduhoidjaks jääda. Seesugust lahket lubamist polnud vaeselapse kõrval enne veel kuulnud. Ta pani rõõmuga puhta särgi selga ja paremad hilbud ümber, siis ruttas ta kirikuteele.

Perenaine vahtis nii kaua ukšelävelt talle järele, kuni tütarlaps ta silmist kadus, siis võttis ta aidast kehikutäie viljateri, puistas need kirstu kaanele, et kirst jahvatama hakkaks. Aga kirst ei teinud seda. Vast siis, kui pihutäis vilja kaane auku pandi, hakkasid kivid tööle; siiski oli naisel palju vaeva ja tööd, enne kui raske kirstu kaane pealt jõudis kangutada. Viimaks läks kirstukaas niikaugelt praokile, et eideke silma sisse usaldas pista, — aga oh õnnetust, elav tuluke kargas kirstust välja ja sütitas perenaise põlema, nagu oleks ta takukoonal olnud. Temast ei jäänud muud üle kui kamalutäis tuhka.

Teisel hommikul aita minnes leidis tütarlaps, et kirst käsikiviga öösel aidast ära oli kadunud ega mingit jälge vargast polnud nähtavale jäänud. Ehk küll igalt poolt otsiti, ligemalt ja kaugemalt kuulati, kas kuskil kadunud asja inimeste silma oleks tõusnud, siiski ei ole tänapäevani sest midagi nähtud ega kuulnud. Imelik käsikiviga kirst, mille ükskord unenägu maa alt välja toonud, võis niisama imelikult sinna tagasi läinud olla.

s a n t — kerjus

1. Miks ei sallinud perenaine tütarlast?
2. Miks tundis sant tütarlapsele kaasa?
3. Kuidas kergendas sant tütarlapse elu?
4. Miks tahtis perenaine kirstu endale?
5. Miks teeskles perenaine tütarlapsele heatahtlikkust?
6. Miks ei jahvatanud kirst perenaisele?
7. Kuidas tasutakse muinasjutus kurjust, kuidas kannatust?

VETEVANA HEATEGU.

Eesti muinasjutt.

1.

Vaene sulane raiub järve kaldal puid. Korraga kargab kirves varre otsast ja lendab järve. Küll otsib sulane järve põhjast kirvest, aga kõik asjata. Mis läinud, see läinud!

Sulane läheb peremehelt uut kirvest küsima. Peremees, vana ihnus, vastab:

«Kui kirve järve viskasid, siis raiu millega tahad, aga puusüld olgu õhtuks valmis. Muidu päevapalka ei saal!»

Sulane läheb järve äärde tagasi ja hakkab uuesti kirvest otsima. Aga ei paremat midagi!

Siis istub ta järve kaldale kivile ja ohkab:

«Mis sa, hing, nüüd tahad teha! Kirvest ilma ja päevapalgast ka!»

Vaevalt saab ta nii öeldud, seal näeb ta halli habemega vanakest veest välja kerkivat, vaskkirves käes.

«Kas see on sinu oma?» küsib ta sulaselt.

«Ei see küll minu ole!» vastab sulane.

Sedamaid kaob vanake jälle vee alla. Natukese aja pärast tuleb ta uuesti nähtavale, hõbekirves käes.

«Ons see siis sinu oma?» küsib ta.

«Ei ole ka see!» vastab sulane.

Jälle kaob vanake vee alla ja kui ta uuesti nähtavale tuleb, on tal kuldkirves käes. Sedagi pakub ta sulasele, aga sulane on aus mees ega himusta võõra oma.

Alles neljanda korraga toob vetevana sulase kirve veest välja. Sulane võtab selle tänuga vastu. Aga vetevana kingib talle ka vask-, hõbe- ja kuldkirve.

2.

Sulane jätkab nüüd pooleli jäänud tööd ja jõuab sellega õhtuks õnnelikult lõpule. Koju jõudnud, jutustab ta juhtunust ka peremehele.

«Oh sina rumal küll!» mõtleb ahne peremees. «Ei mõistnud kalleid asju muidu vastu võtta kui vägisi pakkudes! Mina teen seda palju paremini!»

Teisel hommikul paneb ta kolm kirvest lõdvalt varre otsa, läheb järve äärde ja raiub nad kõik üksteise järel järve.

Siis istub kalda äärde kivile ja ohkab:

«Mis sa, hing, nüüd tahad teha! Kirvestest ilma ja päevapalgast ka!»

Sedamaid tõuseb vetevaim järve põhjast veepinnale, kolm kuldkirvest käes.

«Needsamad vist sinu omad ongi?» küsib ta.

Peremehe silmad löövad ahnusest särama.

«Jah, needsamad!» hüüab ta ja sirutab juba kääneid haarama.

Samal hetkel aga kaob vetevana vee kohisedes mehe silmist. Ainult vahutükid lendavad talle vastu nägu.

Häbiga lahkub mees järve kaldalt ja jääbki oma kolmest kirvest ilma.

1. Miks oli sulane nii kurb kirve kaotamisel?
2. Kes oli järvest tulnud vanamees?
3. Miks ei võtnud sulane pakutud kirveid vastu?
4. Miks kinkis vanamees mehele ka teised kirved?
5. Miks pani peremees kirved nõrgalt varre otsa?
6. Miks ta kahetses ja ahastas?
7. Kuidas oli mees karistuse teeninud?

Suur tükk ajab suu lõhki.

Ahnus ajab auku.

*Parem pisut õigusega,
kui palju ülekohtuga.*

SEENE KULD.

Eesti muinasjutt.

Kord otsinud vanaeit metsas seeni. Leidnud suure seene, mõelnud: «Seesugune seen on alles asi!» Ja murdnud ta varre pealt ära.

Seene varre august tulnud kohe hulk pisikesi mehi välja ja öelnud: «Eit, kui sa rikkaks tahad saada, siis mine siit august alla!»

Eit olnud rikkuse peale küll ahne, ei teadnud aga, kuidas august alla minna. Sellepärast öelnud ta: «Teie käsitate mind siit alla minna, siit ei pääse aga hiirgi alla, kuidas siis minusugune!»

Selle järel astunud üks mehike augu peale ja hüpanud seal kolm korda. Auk läinud kohe suureks ja alt avausest paistnud trepp vastu.

Eit kohmetanud seda nähes. Üks mehike võtnud aga eide käest kinni ja talutanud ta alla.

Kui nad edasi läinud, näinud eit enese ees suurt hunnikut kulda ja hõbedat.

«Võta, vii siit nii palju kui jaksad!» öelnud väike mees. «Kui see otsas on, tule jälle siia tagasi. Aga ära sa sellest kellelegi sõnakest lausu!»

Eit võtnud nii palju kulda ja hõbedat ühes kui jaksanud. Kuid väikese mehe keelust ei hoolinud ta midagi: kodus rääkinud ta tütrele loo ära, käskinud tütart ruttu riided selga panna ja appi tulla kulda tassima.

Ta läinud tütrega sinna, kust esiti seene murdis; näppinud seal seene juure kallal niikaua, kuni väikesed mehed välja tulnud ja eide käest küsinud: «Mis sa tahad?»

Eit tellinud veel kulda ja öelnud, et ka tütrele kulda tarvis olevat.

Väikesed mehed rääkinud isekeskis, viinud siis eide ühes tütrega august alla. Seal andnud nad eidele kulda nii palju, kui eit kanda jõudnud, ja öelnud siis: «Nüüd katsu, et ruttu välja saad! Tütre jätame siia! Sina oleksid pidanud õigusepärast suurema karistuse saama, et sa saladuse välja lobisesid. Kuid seekord lepime sellega, et su tütar meie juurde jääb. Ise võid sa aga koju tagasi minna.»

Eideke lennanud nagu takukoonal august üles maa peale. Kuld aga muutunud tema käes mullaks ja kivitükki-
deks.

Kui eit koju jõudnud, leidnud ta, et ka kodune kuld mullaks olnud muutunud. Küll kahetses nüüd eit, et ta sõna ei kuulanud, aga mis see enam aitas. Mitu korda käis eit veel metsas vaatamas, kas juhtuks tütart nägema, aga ei midagi. Tütar oli ja jäigi maa-aluste naiseks.

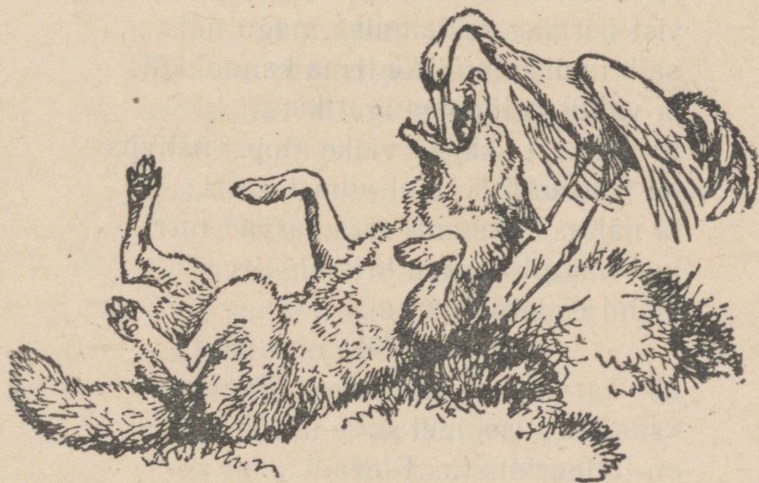
*Tootust mees peab tasumaie:
Sarvest härga, sõnast meesta!
Õpeteleb muistne sõna.*

(«Kalevipoeg»)

HUNT JA KURG.

I. Krõlov.

Eks hundi aplust küllalt teata.
Kui ees tal parajasti söök,
ei kont siis teda peata.
Kord aga hunti tabas raske löök:
jäi kurku luu, hing kinni mattus,

ei oska oiata, ei hingata,
et kas või koivad siruta.

Seal õnneks kurg ta lähedale sattus.

Hunt kohe märku andma, kutsuma,
kesk surmaohtu paluma.

Kurg noka hundi kurku ajab,
saab vaevalt kätte, mida vajab,
seepeale vaevatasu küsib ta.

«Vist mõtled,» hüüab Kriimsilm, «nalja heita,
nii tänamatut looma teist ei leita.

Või tasu veel? Kas polnud küllalt hea,
et kurgus terveks jäid su nokk ja rumal pea?
Tee ruttu, et siit minema sa läeks,
ja hoia, et ma enam sind ei näeks.»

1. Vaatle pilti ja jutusta, mis sellel on joonistatud.
2. Kuidas hunt «tänas» kurge?

ELEVANT JA MOPS.

I. Krõlov.

Kord linnas talutati Elevanti —
vist tsirkuse reklaamiks, nagu näis,
salk uudishimulikke tema kannul käis
ja vahtis imelooma igat kanti.
Ei tea kust äkki — väike Mopsi-nähvits
lõi Elevandi kannul vihast vurri,
ta näitas hambaid, ajas karvad turri,
just nagu haukuda ta klähviks
mõnd endataolist.

«Jäta oma jant,»
üks karvanäss siis andis talle nõu,
«saad aru isegi, et sulle üle jõu
on tülinorimiseks Elevant.

Sul, vaesekesel, juba hää on kähe,
kuid talle, näe, ei üldse korda lähe,
et tema vastu

sa klähvid sedasi, —
ta muudkui astub
ühtviisi rahulikult edasi.»

«Äh, äh!» Mops aga vastab talle kähku,
«just nimelt see mu teebki vapraks,
kui ilma, et mul endal asi läheks häpraks,
võin saada kuulsaks löömameheks. Nähku
nüüd minu julgust koerad igast kuudist
ja üle linna kuulutagu uudist:

Oi, Mopsi! Näe, kui kange koer on ta,
et julgeb Elevandi peale haukuda!»

KONN JA HÄRG.

I. Krölov.

Konn nägi Härga aasa peal
ja mõtles kadeduses seal:

«Kas mina vist ei saa
niisama suureks ka
kui Härg!»

Ta kohe silmad punni a'as,
end puhus täis ja pungitas,
et pea märg!

Siis teise konnaga ta hakkab rääkima:

«Noh, kallid Krooksuja,
kui kaugel on mu järg,
kas olen suur kui Härg?»
«Veel kaugel, ähkija!» —

Konn jälle puhuma:

«Noh, nüüd? Noh, kuidas on?»
«Mis ikka — Konn mis Konn!»

Ei siiski jäta jonni ta,
vaid hakkab veelgi ähkima.
Ta kõigest hingest püüab
ja hüüab:
«No nüüd, no vaata ometi,
kas paisusin ma pisutki!»
«Ei mitte sugu.»
«Kas pole lugu!»
Et Konnal oli kade meel,
siis ähkis, puhkis kaua veel,
ning viimaks suure valu sees
läks lõhki, kärvas kange mees.

VIISK, PÕIS JA ÕLEKÕRS.

A. Grenzstein.

Uhti, uhti! Uhkesti viisk läks Tartust Viljandi,
kaasas põis ja õlekõrs, õlekõrs kui sääseõrs.
Ei saa üle Emajõest, hüva nõu nüüd kallis tõest!
Viisk siis ütles targasti oma seltsilistele:
«Otsas häda, otsas vaev: põis on meil kui loodud laev!»
Põis aga vastas põrinal — väga kõlav kõri tal:
«Viisu nõu on imelik: laev ju olgu laperik!
Vaatke, kui ma veeren vees, kohe olete ju sees!»
Kõrs siis heitis pikali — sillakene valmiski!
Viisk nüüd hüüdis: «Sild on hea! Mina sammun üle pea!»
Astus sammu, astus kaks, sillakene katki praks!
Põnnadi, põnnadi! hüppas põis, naeris, mis ta naerda
võis:
«Vaata, kuidas rumalad uppusid nüüd mõlemad!»
Tõmbas enda õhku täis ja karplauhti! lõhki käis.

VASKUSS.

A. Jakobson.

Palju-palju aastaid tagasi käis vaskuss saba peal püsti, oli väga tige ja ähvardas igas külas, kust ta läbi läks:

«Oot-oot, las mu hambad kasvavad kõvemaks . . . Panen ühe ööga üheksa maja ukсед kinni.»

Neist ähvardustest kuulis Metsaisa, murdis peenikese pihlakavitsa, laasis sellel lehed küljest, hüüdis õhtul päikese loojaku ajal:

«Vaskuss, kus sa oled?»

Vaskuss kuulis küll, ei teinud aga sellest välja, kõndis oma teed edasi.

Teisel õhtul päikese loojaku ajal hüüdis Metsaisa jälle:

«Vaskuss, kus sa oled?»

Aga vaskuss jättis ta kutsule ka nüüd vastamata, ruttas aina edasi.

Ja kolmandalgi õhtul hüüdis Metsaisa:

«Vaskuss, kus sa oled?»

Nõnda kutsus Metsaisa vaskussi seitsmel õhtul järgemööda ja kui see ikka ei vastanud, saatis ta teda tabama teravsilmse kotka.

Kotkas tõusis kõrgele õhku, vaatas ringi, nägi vaskussi lähenevat ühele külale. Ja kuna ta oli oma tarkuse poolest väga kuulus, teadis ta, et suur õnnetus on tulemas: vaskussi silmad läikisid punaselt, ta suust käis mürgiauru, tema hambad olid kasvanud väga pikaks ning väga teravaks.

Nagu nool langes kotkas vaskussi kallale, sasis tal kuklast kinni, viis ta otsejoones Metsaisa juurde, kes neid juba ootas.

«Mis sa minust segasid?» sisistas vaskuss vihaselt.

«Sa tahtsid tapma hakata, vaskuss?» küsis Metsaisa.

Ja vaskuss ei salanud, vaid vastas koguni ülbelt:

«Jah, vanamees, seda ma tahtsin.»

Siis lõi Metsaisa oma pihlakase kepiga vastu vaskussi kulmu ja puudutas tema hirmsaid hambaid. Ning ütles:

«Et sa endasse nii palju kurjust oled imenud, pead sa muutuma nüüd kõige süütumaks ja kõige abitumaks loomakeseks. Ja et sa iialgi enam seda maailma ei näeks, mida sa kavatsesid täita nutu ja kurvastusega, jäägu su silmad pimedaks.»

«Halasta!» hüüdis vaskuss, kes nägi, et tema lugu läks väga pahaks. «Ma ei taha kunagi enam midagi halba teha ja iga kord, kui sa mind kutsud, tulen ma kohe sõnakuulelikult su jalgade ette.»

Ja Metsaisa lausus:

«Olgu — ma jätan sulle lootuse. Sa võid oma silmad jälle tagasi saada, kui sul läheb korda roomata edasi ning tagasi läbi rattarummu.»

Sellepärast püüab vaskuss kõigest hingest rattarummu leida ja sellest läbi pugeda. Kuna ta pime on, pole see tal seni veel õnnestunud.

Inimesed aga tunnevad vaskussi igatsust ja teevad kõik, et teda selle täitmisel takistada. Kui ratas teel katki läheb, lüüakse rumm puruks; või kui see veel millekski kõlbab, viiakse ta koju kaasa ja asetatakse kuhugi kõrge-masse kohta, kuhu vaskuss talle ligi ei pääse.

Sest kartlikud inimesed pole ikka veel unustanud väikese vaskussi ülbeid ähvardusi.

1. Jutusta, kuidas oli vaskuss teeninud Metsavana ränga karistuse.
2. Mida peab vaskuss tegema, et nägemist tagasi saada?
3. Miks see tal ei õnnestu?
4. Milliseid mürgiseid ja milliseid kahjutuid usse elab meie metsades?

MIKS VARBLANE HÜPLEB.

Korea muinasjutt.

Kunagi oli aeg, kus varblased oskasid mitte üksnes kiiresti lennata, vaid ka väga kiiresti mööda maad joosta. Ükskord aga lendas varblane kogemata keisri lossi. Lossis oli parajasti pidu. Keiser ja tema õukondlased istusid rikkalikult roogadega kaetud pidulauas. Varblane lendas aknalauale, vaatas alla ja siutsus vaimustatult:

«Suurepärane seltskond! Siuts-siuts! Tõesti suur au on seesugust toredust siit silmitseda.»

Seal aga märkas varblane, et keiserlikul peolaual kõnnib üks kõige tavalisem mesilane ja sööb suhkruraasukesti. Oi, kuidas varblane säärase jultumuse üle vihastas! Tõstis kisa ja lärmi, nii et hoidku!

«Varas, röövel! Tema julgeb maitsta keisri rooga enne, kui keiser ise maitseb. Seesuguse jultumuse eest peaks ta surma saatma. Siuts!»

Mesilane vastas talle selle peale:

«Ise oled röövel! Sa varastad riisiteri veel enne, kui inimene jõuab oma saagi ära koristada.»

«Sina aga varastad lilledelt mett!» lärmas varblane.

«Röövel oled, seda teavad ju kõik!»

«Mina ei tee muud kui tööd, muud kui tööd,» sumises mesilane, «sina aga elad teiste tööst, teiste tööst.»

Nii vaidlesid nad kaua, kuid ühist keelt ei leidnud. Siis ütles mesilane:

«Lahendagu inimene, kellel meist on õigus — inimene on kõige targem maailmas.»

Ja nad lendasid lähemasse külla, kus elas vanas viltuvajunud onnis vaene talupoeg.

Talupoeg kuulas ära mõlema jutu ja ütles:

«Mesilasel on õigus. Keisrid ei muretse kunagi ise endale toitu. Nende eest teevad tööd teised. Talupoeg aga

peab selleks, et saaki lõigata, pikka aega rängalt töötama. Tähendab, et kogu saak, viimse kui terani, peab kuuluma talupojale.»

Varblane vihastas, et otsus käis tema vastu, ajas suled kohevile ja pistis joostes ehmunud mesilast taga ajama.

«Ehee, sa oled tõepoolest röövel!» ütles talupoeg. «Ega sind tea, viimaks torkad veel kaitsetu mesilase surnuks. Olgu siis nii, et tal ei tarvitseks vähemalt maapinnal sind karta.»

Ütles nii, võttis varblase kinni ja pani ta jalad kammit-sasse.

Sellest ajast alates liigub varblane maapinnal alati hüpeldes ega jõua enam mesilasele järele.

1. Millest tekkis varblase ja mesilase tüli?
2. Kuidas lahendas talupoeg küsimuse?
3. Miks varblane hüpleb?

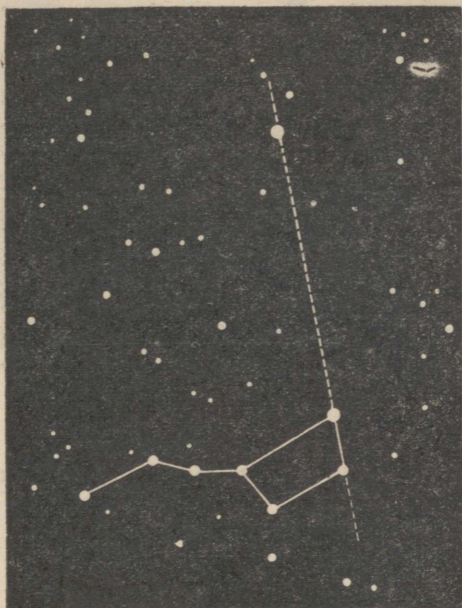
HUNT HÄRJA KÕRVAL.

(Kirjalikuks ümberjutustuseks.)

Ennemuiste läks talumees, Peedu nimi, vankriga, mille ette härg oli rakendatud, läbi metsa. Korraga tuli hunt metsast ja kargas härja turja, et teda vankriaisade vahel ära murda. See oli aga seaduse vastu. Hunt tohtis küll loomi murda ja süüa, aga ei iialgi siis, kui loom parajasti töötab. Et hundid edaspidi niisugust kurja enam ei teeks, tõstis Vanaisa hoiatuseks Peedu ühes tema vankri ja härjaga, ühtlasi ka murdja hundi taevalaotusse. Hundi rakens ta karistuseks härja kõrvale vankri ette, ka koormat vedama.

Et see nii on sündinud, näeme veel nüüdki igal selgel ööl Suure Vankri tähtedest taevas. Neli tähte, mis neli-nurka on seatud, on neli vankriratast. Kolmest tähest

vankri ees on esimene ais, tema järgmine on härg, kolmas kõige ees on peremees Peedu. Aga keskmise ehk härja kõrval on veel pisike täheke, see on hunt. Hunt ei taha

koormat vedada ja kisub metsa poole. Sellest on siis tulnud, et keskmine täht ehk härg Suure Vankri tähtkujus sirgjoonest on kõrvale kistud ja metsa poole kaldub.

taevalaotus — taevavõlv

1. Missugust teist lugu tead veel Suure Vankri tekkeloost?
2. Otsi õhtul selgest taevast Suur Vanker ja joonista see töövihikusse.
3. Missuguseid muid tähekoogusid tunned?

KUIDAS KARU PIIBU LEIDIS.

S. Mihhalkov.

TEGELASED:

Metsavaht	Rebane
Metsavahi naine	Hunt
Karu	Rähn

Metsavaht kaotas metsas ära oma piibu, tubakakoti ja omatehtud välgumihkli. Need leidis aga Mesikäpp. Sellest see kõik siis algaski! Karu hakkas piipu suitsetama. Ja harjus piibuga nii ära, et kui metsavahi tubakakott sai tühjaks, hakkas Mesikäpp metsast kuivi lehti korjama ja tubaka asemel piipu toppima.

Varem armastas Mesikäpp end päikesel paitada lasta, murul kukerpalli visata, luid ja liikmeid sirutada ning jooksis jõeale suplema ja kalu püüdma, sealt edasi vaarikusse vaarikaid nosima või puuõontest mett koukima.

Nüüd aga: vaevalt saab silmad lahti, juba topib jälle piibu kuivanud lehti täis, pistab tobi põske, lõksutab välgumihkliga ja põõnutab põõsa all — puhub suitsurõngaid . . . Nii kulubki tal kogu päev piibuga hambus.

Sellest kõigest poleks olnud veel midagi, kuid Mesikäpp hakkas põduraks jääma. Kohtas siis kunagi metsaveerel Rebast. Rebane silmas Mesikäppa ja imestas.

REBANE:

Tere, Mihkel! Tohoh ime,
näen ma sind — või olen pime?
Sa nii armetu ja kõhn,
juures päris surmalõhn.
Mis siis haige, kõht või pea?

KARU:

Ega ise ka ei tea.
Jooksva luudes annab tunda,
karv on lahti, kõrvus undab.

Söömisega asi hull —
isu üldse pole mul.
Või et magaks — kus sa seda:
und ei ole — lausa häda!
Hommikul on kõhahood,
õhtul sama halvad lood:
süda läila, ängis rind . . .

REBANE: —

Lase Rähn kord uurib sind!
Pöördu nimelt tema poole,
ta sind võtab oma hoolde, —
Rähn on lind, kes palju teab,
sulle nõu ta andma peab.

KARU:

Ootan veel ehk päeva viis,
hakkab halvem — lähen siis.

Nõnda kadus nädal, möödus teinegi. Mesikäpal hakkas halvem. Kõndis kord nõos ja kohtas Hunti. See vajus Mesikäppa nähes tagumistele jalgadele.

HUNT:

On see Mihkel-Maiasmees,
kes siin seisab minu ees —
kokku vajund külgedest,
kasukas kui tühi kest?
Põdur oled?

KARU:

(kurva häälega):

Ju siis olen.

HUNT:

Kust see tuleb?

KARU:

Aimu pole . . .
Jooksva luudes annab tunda,
karv on lahti, kõrvus undab.
Söömisega asi hull —
üldse pole isu mul.
Või et magaks — kus sa seda:
und ei ole — lausa häda!
Hommikul on kõhahood,
õhtul sama kehvad lood:
süda läila, rinnus pist . . .
Lõpp on ligi!

HUNT:

Küllap vist . . .

KARU (*kurva häälega*):

Väga ligi . . .

HUNT:

Ju siis vist.
Kui teaks Rähni arvamist!
Pöördu nimelt tema poole,
ta sind võtab oma hoolde,
kuulab läbi, annab nõu,
kuidas tagasi saad jõu.

KARU:

Teda homme külastan!

HUNT:

Leiad kätte ta?

KARU:

Küll saan!

Mesikäpp otsis Rähni metsast üles. Rähn valmistas endale vana männi tüve õõnsusse talvekorterit. Mesikäpp lähenes männile ja sihtis pilgu üles.

KARU:

Rähn, mu kallis sõbrake,
tule alla oksale!

RÄHN:

Tere, tere, pätajalg!
Kuidas tervis?

KARU:

Näib, et halb.
Jooksva luudes annab tunda,
karv on lahti, kõrvus undab.
Söömisega asi hull —
pole üldse isu mul.

Või et magaks — kus sa seda:
und ei ole — lausa hädal!
Hommikul on kõhahood,
õhtul sama halvad lood:
süda läila, läigib sees . . .

RÄHN:

Jood vist? Oled suitsumees?

KARU:

Piip mul on . . . Sa tead ka kõik!

RÄHN:

Juba lõhnast tunda võib.
Toeta siia, kus see oks . . .
Mis teeb kops? Toks-toks-toks-toks! . . .
Läbi karu paksu naha
kuulata on kaunis paha . . .

Ära turtsu, saad ju aru:
haigus murda võib ka karu.
Nii . . . Nüüd tõbi teada tohtril . . .

KARU (*erutatud häälega*):

Kas on surmav? Väga ohtlik?

RÄHN:

Kopsu tahmand suitsusõõmud
ja end tunned hädiselt;
tahad olla terve, rõõmus,
jätta suits — ja päriselt!

KARU (*haletseva häälega*):

Suitsu peaksin jätma maha,
jätma piibu, tubaka? . . .
Võimatu! Ei saa! Ei taha! . . .

RÄHN (*range häälega*):

Ennast päästa luba sa!
Muidu peagi lõpp sind ootab,
jäädkki sirukile koopas.

Mesikäpp tänas Rähni hea nõu eest ja lonkis kodu poole. Lonkis tüki maad, istus siis kännu otsa, võttis piibu, toppis kuivi lehti täis ja tahtis suitsetama hakata, kuid siis tuli meelde, mis Rähn lahkumisel oli öelnud, ja ta viskas piibu kaugele nõkku. Ei suitsetanud sel päeval, ei suitsetanud ka teisel päeval. Kolmandal aga ei pidanud enam vastu ja ronis nõkku piipu otsima. Otsis, otsis ning leidis suure vaevaga üles. Piip käes, pühkis seda vastu kasukat, pani kuivi lehti täis, pistis põske, lõksutas välgu-mihkliga — ja juba tossutaski. Sai aga vaevalt hakata rõngaid puhuma, kui äkki kuuleb: nõo taga koputab Rähn männi pihta — kop-kop-kop! kop-kop-kop! Nüüd tuli Mesi-

käpale jälle meelde, mida Rähn hüvastijätul oli öelnud. Ta krahmas piibu suust ja viskas selle nõkku veel kauge-
male kui enne.

Terve päeva ei suitsetanud. Teisel päeval ka mitte. Kol-
mandal samuti. Neljandal päeval ei pidanud aga enam
vastu ja ronis nõkku piibu järele. Otsis, otsis — leidiski
tobi suure vaevaga üles. Vinnas enese nõost välja, ise
ülени okkaid ja takjaid täis, istus kannule, pühkis piipu
vastu kasukat, laadis kuivi lehti täis ja suitsetas! Istub,
puhub suitsu, aga ise kikitab kõrvu: ega Rähni lähedal
ole?

Sügise läbi, päris talveni välja mõtles karu suitsetamist
maha jätta, kuid ikka ei jätnud.

Tuli talv. Kord sõitis Metsavaht laanest puid tooma ja
koerakutsukese võttis ka kaasa. Metsavaht ise sõidab teed
mööda. Pauka aga sirkab metsa kaudu jänesejalgi ajades.
Äkki kuuleb Metsavaht, kuidas Pauka hää! teatab: «Auh-
auh! Auh-auh!» Küllap ta leidis kellegi! Metsavaht peatas

hobuse, astus reelt maha, asus suuskadele ja tõttas otse Pauka haukumise suunas. Trügis läbi tihniku, jõudis lagedamale kohale ja näeb: maas on suur tormi murtud kuusk, väljarebitud juurikad püsti. Samas juurikate juures on lumine küngas — karukoobas. Sellest tõuseb sinist suitsu... Seda Pauka haugubki, aina klähvides: «Auh-auh! Auu-auh!»

Küll Metsavaht imestas: karukoopast tuleb suitsu!

Ta ajas karu koopas üles. Mesikäpp oli suitsetamisest nii nõrgaks jäänud, et polnud tarvis teda sidudagi — tee temaga paljaste kätega mis tahad. Seisab aga Metsavahi ees ja kõigub oma neljal jalal. Silmad on tal suitsust vesised, karv takerdunud, aga piip on hambus!

Metsavaht tundis oma piibu ära ja võttis selle karu suust tagasi. Vaatas koopasse ja leidis sealt tubakakoti ning välgumihkli ka üles! Ei seda osanud mitte oodatagi!

Metsavaht peitis leiud kasukataskusse, lükkas karu

reele ja sõitis koju. Metsavahi naine nägi, et mees on metsast tagasi, ja ruttas trepile.

METSAVAHI NAINE:

Mis sa tood seal, kallid kaasa?

METSAVAHT:

Karu võtsin metsast kaasa.

METSAVAHI NAINE:

Kuidas nõnda?

METSAVAHT:

Juhtub mõnda.

Peale muu — ta piipu tõmbab.

METSAVAHI NAINE:

Mis sa temast siia tõid?

METSAVAHT:

Edasi ta viia võin.

Nagu on ta koormas siin,
nii ta loomaaeda viin.

Metsavaht viiski Mesikäpa loomaaeda.

Nüüd on Mihkel loomaaias —
masajalgne, hästi maias.
Kõht tal täis ja käik on kõbus,
karv on sile, tuju lõbus.
Räägivad vaid ahvid veel:
kord ta olnud suitsumees!
Möödub keegi meie karust
suitsu, piipu hoides suus,
siis on Mihkel lausa marus,
meeli haarab erutus.

Tagakäppadele tõustes
mõirgel märku annab ta:
küll on suitsulõhnad õudsed!
Tema neid ei kannata.

LOODUS JA INIMENE

RUKIS.

Meie kodumaa tähtsaim teravili on rukis. Meil kasvatakse peamiselt talirukist, mida külvatakse põllule sügisel.

Augustikuu lõpupoolel heideti seeme mulda. Oodati orase ilmumist. Ja ühel päikesepaistelisel hommikul märgati, et põld oli punaseks värvunud. Oras oli oma esimese punaka lehekese välja ajanud.

Päikesevalguses ei jää leheke kaua punakaks, ta muutub roheliseks nagu iga taime leheke. Päev-päevalt omandab põldki ikka enam roheka tooni, kuni ongi üleni halljas.

Kolhoosnikud vaatavad põldu rõõmuga, oras on paras — ei ole liiga tihe ega harv. Nii võib ta jõudsasti kasvada. Juba tulebki taimekesel teine leht, siis kolmas, neljas. Oras on nüüd tihe ja katab põllu nii, et musta mulda pole enam nähagi. Kui aga rukki vaenlane — rukkiuss või rootsi kärbes — ei rikuks orast!

Hilja sügisel on kõik teised põllud paljad, hallid, igavad. Metsadki on kaotanud oma suvise ilu — rohelise lehestiku — ja seisavad nukralt raagus. Siis on sügavroheline

värske orasepõld ainukeseks rõõmsaks ja meeldivaks pil-
diks madala taeva all keset sügisest pori ja kolletust. Hal-
lad ja öökülmad surmavad aias viimased lilled, isegi aasad.

kaotavad oma rohelse katte, kuid rukkiorasele ei tee nad vähimatki viga. Ainult orase kasvamine jääb seisma, ta on valmis talve vastu võtma. Rohelisena ja värskena läheb oras lume alla talverahule. Kolhoosnikute südamed on ka rahul, sest nad teavad, et lumi kaitseb orast talvise pakase eest.

1. Mis rõõmustab sügisel kolhoosnikuid?
2. Kuidas elab rukis ületalve?

RUKIS SIRGUB, ÕITSEB, VALMIB...

Kevad tuleb!

Lõpuks ometi saabuvad soojad ilmad. Ööselgi jääb maa pehmeks, sulaks. Ja vaata, juba lööb rukkipõld haljendama. Taimekeste elujõud pole hävinud ja nüüd hakkavad nad kiiresti kasvama. Oleks aga küllalt vihma ja päikese-
paistet!

Maikuu lõpul tõuseb rukkipõld müürina põllupeenralt. Peene painduva kõrre otsas õõtsub tuule käes noor rukki-
pea. Kogu väli lainetab nagu meri. Saagilootused on päris head.

Rukis õitseb. Rukkipeades algab silmanähtav liikumine. Rukkipead otsekui värisevad, kuulduv nagu salasahinat kogu väljal.

Tuleb kerge tuulepuhang. See tõstab suure tolmupilve vilja kohale ja viib teda õõtsudes edasi. Osa õietolmu langeb samas rukkipeadele tagasi, osa kandub edasi kartuli-
põllule, kesale. Nüüd alles hakkab rukis tera kasvatama.

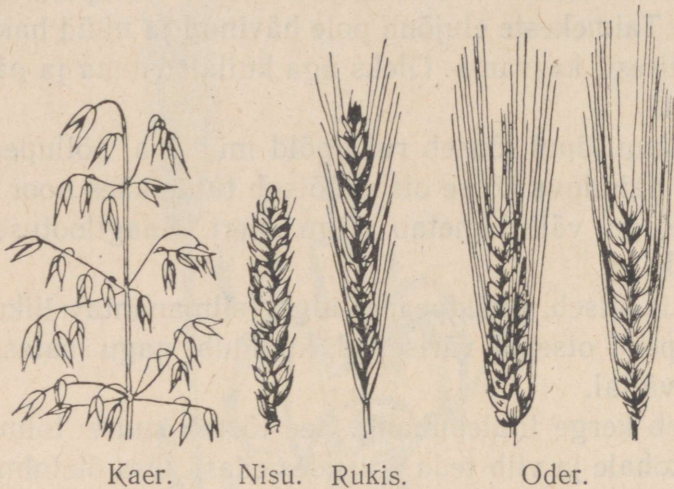
Ka teisel, kolmandal päeval hõljuvad veel tolmupilved rukkiväljal.

Paari nädala pärast võib juba märgata, et rukkitera on küpsemas. Kõrs hakkab valendama, siis kollendama. Õitsemisel püstine pea laskub pikkamisi longu. Iga päevaga muutub põld kollasemaks, tera peas kõvemaks ja pea ise vajub ikka enam longu. Veel mõned päevad, ja algab rukkilõikus. Rukki elukäik on lõppenud.

1. Millal hakkavad rukkipeas terad kasvama?
2. Kuidas hoiduvad valminud viljapead?
3. Jutusta rukkitera elukäigust alates külvist kuni leiva valmimiseni.

MUID KÕRSVILJU.

Muudest kõrsviljadest kasvatatakse meie põldudel nisu, kaera ja otra. Nisu kasvatatakse samuti kui rukist nii suvi- kui ka taliviljana; kaera ja otra külvatakse aga

Kaer.

Nisu.

Rukis.

Oder.

Mais.

Hirss.

ainult kevadel. Neid vilju, mida külvatakse sügisel, nime-
tatakse taliviljadeks, neid aga, mida külvatakse
kevadel, nimetatakse suviljadeks.

1. Nimeta kõrsvilja osad!
2. Kuidas nimetatakse kõrsvilja vart?
3. Nimeta tali- ja suvilju!
4. Järjesta kaer, nisu, oder ja rukis kõrre kõrguse järgi!
5. Õpi odra-, kaera-, nisu- ja rukkiterasid üksteisest eraldama!

Kuidas küli, nõnda vili.

Kuidas põldu harid, nii põld sulle tasub.

Kosuta põldu, siis põld annab leiba.

Narrid põldu üks kord, narrib põld üheksa korda vastu.

Oras ei ole veel salves.

Homseks hoi a leiba, aga mitte tööd.

KOLHOOSIS.

A. Tigane.

1.

Parajasti jõuab ka tallimees viimase hobuse pesemisega lõpule ja muidugi kerkib kohe küsimus: kuhu nüüd minna? Kas külalised soovivad kõigepealt näha muid loomi või masinaid või...?

«Jaa, masinaid tingimata!» hüüab Kustaš. «Muidu küll geograafia raamatust loeme, et meil on põldudel palju masinaid. Aga tahaks siis ka vaadata, kuidas nad töötavad, näiteks kombain.»

Kolhoosinoored muigavad tahtmatult, kuna Osvald salakesi klassivennale külge müksab:

«Kombainiga peab ootama sügiseni, enne pole tal ju põllul midagi teha,» sosistab ta. Ometi peab kõige suurem maatütarldest vajalikuks ka omalt poolt selgitada:

«Üldse ei ole täna ühtki masinat väljal, sest on ju püha-päev, ja pealegi on meil külvitööd juba lõpetatud. Nõnda et masinaid näeb küll ainult kuuris — niipalju kui kolhoosil neid endal on.»

«Masinate juurde võib siis ükskõik millal minna,» arwab õpetaja Kivi, ja see omakorda toob Endlile hea mõtte: «Kui ehk saaksime kõigepealt mingit tööd? Värske jõuga oleks parem teha.»

«Andke jah,» toetavad klassivennad oma rühmanõukogu esimeest. «Kui juba siin oleme . . .»

Seltsimees Vaher pilgutab oma pioneeridele lõbusalt silma, kui ta külalistele vastab:

«Mõtlesime sellelegi, et küllap tahate oma sõitu ühendada ka praktilise otstarbega. Planeerisime selleks puhuks kitkumise kestata odra katselapil, mis on meie pioneerirühma hooldamisel. Umbrohtu pole küll palju . . .»

«Vahest üks tõlkjas ikka jätkub igapähele,» naljatab Osvald, kuna Raivo juba tõsisemalt lisab:

«Siis oleme meiega andnud oma osa, et vili hästi kasvaks.»

Seega otsustataksegi oja äärest otsemaid põllule siirduda. Heitnud veel pilgu hobustele nagu jumalagajätkuks ning öelnud head nägemist tallimehele, hakkavad õpilased nüüd juba ühise grupina mööda rada paremale minema. Natuke kaugemal paistab maapind pisut tõusvat — vististi sealt siis põllud algavadki.

2.

Alles kui viimasest kraavisillast on üle jõutud ja teised mingi põllu ääres seisavad, ühineb ka Tiit nendega.

«Kestata oder,» ütleb parajasti pioneerijuht.

«See on uus viljasort?» uurib talt Raivo.

«Teistes liiduvabariikides on see küll juba tuntud, Eestisse aga alles hiljuti sisse toodud. Seepärast ta ka meie oludes veel hästi ei kasva: annab madala saagi ja kipub lamanduma — see tähendab, vajub kõrrel maha ja siis võivad terad enne lõikust mädanema hakata.»

«Milleks teda siis nii kangesti kasvatada?» tahavad linalased teada.

«Tal on tera suurem kui kestaga odral, ja pealegi väärtuslikum — sisaldab rohkem valku. Neil põhjustel proo-

vime ka meie teda siin katselapil Eesti oludega kohandada.»

«Lapil!» kordab Osvald. «Seda te nimetate lapiks?» näitab ta enda ees olevale odrapõllule.

«Nojah,» muhelevad maanoored, «siin on teda küll umbes paar hektarit, aga teiste nurmedega võrreldes tõesti ainult siiluke.»

Kustasel aga on isegi selle «siilukese» pärast vahepeal suur mure tekkinud. Kõndinud katsepõllu serva mööda veidi edasi ja uuesti tagasi, alustab ta kõhklevalt:

«Kuidas siit umbrohtu kätte saada? Ma vaatan ja vaatan — kohe ei ulatu teisiti, kui et otse vilja minna.»

«Ega orasele tallamine palju tähenda,» rahustab teda üks tüdrukutest, see silmapaistvalt paksude patsidega. «Igatahes umbrohi teeks hullemat kahju.»

Samal ajal tassivad mõned kolhoosipoisid terve kuhja vanu põllesid kohale. Ilmselt olid need juba varem kuskile siia valmis toodud. Kõigile neid küll ei jätku, kuid eks need, kes ilma jäävad, võivad oma rohupeotäied naabri põlle visata.

Andnud põlled viisakalt esmajoones külalistele, korraldavad maanoored kõiki põllupeenral parajate vahedega ridadesse. Edasi juba liiguvad poisid ja tüdrukud mööda orast, igaüks omal ribal. Esiailgu vaibub kitkujatel koguni jutt, nii tähelepanelikult vahivad nad jalgade ette. Umbrohtu pole tõepoolest palju, aga kuna ta on alles lühike, võib kergesti jääda kahe silma vahele. Pealegi annab ka tema üleskitkumine kohati päris tõsist tööd, sest mõned umbrohud, eriti ohakad, on endid juba nii sügavale mullapinda ajanud, et katsu neid kätte saada!

«Kas ei võiks seda teha kõplaga või mingi masinaga?» alustab Raivo uuesti vestlust, kui ohakas on teda parajasti valusalt sõrme torganud.

«Jah — mismoodi?» vastab Rein. «Kõplaga lükkad ka

viljajuured lahti, ja niisugust masinat, mis umbrohtu pealt kitkuks, veel ei ole. Kuigi tulevikus saame kindlasti ka sellise,» lisab ta veendunult. «Siis võib niisugust lappi iga õpilane üksindagi hooldada.»

1. Milleks sõitsid lapsed kolhoosi?
2. Kuidas võideldakse umbrohtudega?
3. Missuguseid umbrohtusid esineb meie põldudel?

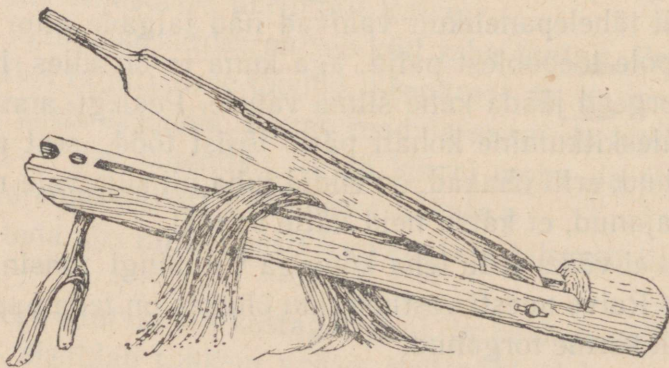
LINA HEATEGU.

Eesti muinasjutt.

Vanasti, kui vanapagan lapsi käinud vahetamas, juhtunud talle äpardus linaluu läbi.

Vanapagan tulnud aknast sisse, lepuuhalg olnud kaenlas. Ta tahtnud salaja hällist lapse võtta ja puuhalu asemele panna. Linaluu olnud toa nurgas ja mõistnud vanapagana mõtteid. Et vanapaganal lapse vahetamist takistada, hakanud linaluu talle oma häda kaebama, mis inimesed temaga teevad ja mitu surma talle osaks saab.

Vanapaganal olnud suur rutt taga, sest kui kell kaks-teist lööb ja kukk esimest korda laulab, peab ta kadunud

Kolgitspuu linapeoga.

1. Lina; 2. õililina; 3. kumar.

olema. Linaluu palunud ikka, et kuulaku tema kurba elulugu. «Kui ilusasti ma põllul kasvan,» jutustanud ta. «Mul on imeilusad õied ja pärast saan ma kullase kübara pähe. Siis tulevad inimesed ja katkuvad mind karvupidi maast üles, raiuvad mu pea otsast ära ja lasevad mind sedasi seista.»

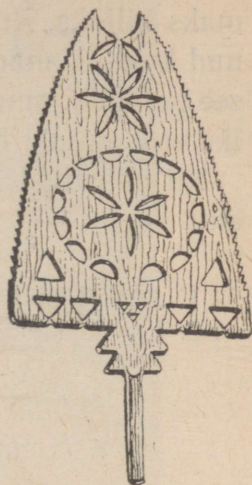
Vanapagan tahtnud ära minna, aga linaluu hakanud jälle kaebama: «Kuula ikka, mis nad minuga teevad! Siis uputavad mu jõkke ja ajavad veel kividki peale, et ma enam jõest välja ei saaks.»

Vanapagan teinud minekut, lina aga kaevanud: «Kuula ikka veel, mis nad minuga teevad! Siis kisuvad mu viimaks jõest välja lageda peale, tuule ja tormi kätte, seal seovad meid hulgakaupa ühte ja — kuula ikka, mis nad siis veel minuga teevad! Nad panevad mu kolgitspuu vahele, tambivad ja hõõruvad, siis taovad mind, kuni mu viimane luu lihast lahutatud on.»

Vanapagan öelnud: «Hea küll, mul on rutt, räägi teine kord!» Lina aga palunud: «Kuula nüüd veel, mis nad minuga teevad! Üsna hale on rääkida. Siis katkuvad mu liha veel teravate nõelte otsas nii peenikeseks kui vähegi võimalik ja naised kisuvad mind laiali koonlaks. Kuula veel, mis siis viimaks minuga tehakse. Siis hakatakse mind keerutama nii krussi ja kokku, kui saab. Viimaks tõmmatakse mind kangastelgedele ja taotakse meid üksteisest läbi, kuni meist saab kangas.»

Kukk lehvitanud juba tiibu. Lina öelnud: «Kuula üks minut veel, mis nad minuga teevad! Nüüd ömmeldakse minust ilusaid riideid noortele ja vanadele, laotatakse mind lauale ja süngi.»

Nüüd läinud vanapagan hirmuga minema, et jääb vii-

Koonlalaud.

maks hiljaks. Kui ta aga lapse hälli juurde jõudnud, laulnud kukk. Vanapagan visanud oma lapse kaenlast maha, see polnudki muud kui lepapuuhalg, ja kadunud. Last hällist ei saanudki ta kätte.

Nii päästnud lina oma kurva elu jutustamisega lapse elu.

1. Jutusta muinasjutu põhjal, kuidas töödeldi vanasti lina.
2. Kus ja kuidas valmistatakse tänapäeval linast riidet?

*Liha süüakse, nahk müüakse,
kondid ei kõlba koertelegi?*

KETRAMAS.

J. T a m m.

Veere, värten, vurinaga,
ketra, vokk, nüüd kiiruga!
Ketra hästi kergelt aga,
hoogu sulle annan ma.

Ketrajaja. *J. Köler*

Tuleb õuest tuppa ema,
leiab värtna veeremas,
küll siis kohe tunneb tema,
kellest abi kasvamas.

Küll siis kohe ketrajale
isa voki ostab ka,
koonla annab ema talle
kauniks lõngaks kedrata.

PUUVILL.

Varasemal aegadel kandsid inimesed linast, villast ja kanepist valmistatud riideid. Tänapäeval aga kasutavad nad kõige enam puuvillast valmistatud riiet.

Teadlased nimetasid puuvilla «päikeselapseks». Ja tõepoolest on puuvillapõõsas niisugune taim, mis nõuab palju heledat päikesepaistet, soojust ja valgust. Ilma nendeta ei saagi ta elada ja tema kodumaaks võib olla ainult lõunamaa, kus kolmveerand aastat on hele kuum suvi. Meil kasvatatakse puuvillapõõsast Kesk-Aasia vabariikides, Taga-Kaukaasias ja Ukrainas.

Peale soojust ja päikesepaiste on puuvillapõõsale vaja veel erilist mulda, peaaesjalikult aga niiskust. Puuvillaistandused rajatakse kohtadesse, kus on võimalusi maapinda suve jooksul mitu korda niisutada.

Puuvillaistandustes on väga palju tööd. Maapind peab enne külvi olema hästi kohendatud. See haritakse üles traktoritega. Külvatakse reaskülvajaga.

Taimi tuleb harvendada ja mulda taime ümber hunnikusse ajada. Mitu korda aastas kohendatakse maad kõblastega. Istandust niisutatakse iga kahe-kolme nädala tagant.

Kui ilmuvad esimesed õienupud, murravad puuvillaharijad taime ladva ära, et tekiks külgharud ja puuvillasaak oleks suurem.

Nii kaua kui puuvill pole veel valminud, on ta

meie vaarikapõõsa kõrgune tihe roheline põõsas. Siis puhkeb ta õide. Puuvillapõõsas õitseb suurte valgete õitega, mis juba teisel päeval löövad punaseks. Need õied sarnanevad pisut roosidega, nii et õitsevate puuvillapõõsaste väli meenutab tohutut roosiaeda.

Mõne aja pärast varisevad õied maha ja nende asemele ilmuvad rohelised moonipeakeste taolised ja kreeka pähkli suurused kuprad. Kui kuprad valmivad, pakatavad nad ja neist tuleb nähtavale valgeid kiudusid.

Algul valmivad puuvillapõõsail alumised kuprad, siis keskmised ja lõpuks ülemised. Külvist kuni esimeste kuprakeste pakatamiseni kulub 100—120 päeva.

Pakatanud kuprakeste kogumise algus saabub septembri esimesel poolel. Puuvilla korjamine jätkub vastavalt tema valmimisele oktoobris, novembris ja isegi detsembris.

See on toor-puuvill, millest kõrvaldatakse seemned ja mis siis puhastatult saadetakse vabrikuisse.

p a k a t a m a — lõhkema, lõhki minema; k õ b l a s — konksutaoline aiatööriist

1. Mida on puuvillapõõsa kasvuks vaja?
2. Missuguses NSV Liidu osas on need võimalused?
3. Kuidas haritakse maad puuvillapõõsa jaoks?
4. Kuidas hoolitsetakse puuvillapõõsa eest selle kasvu ajal?
5. Mida tehakse saagi suurendamiseks?
6. Missugune taimeosa on kõige väärtuslikum?

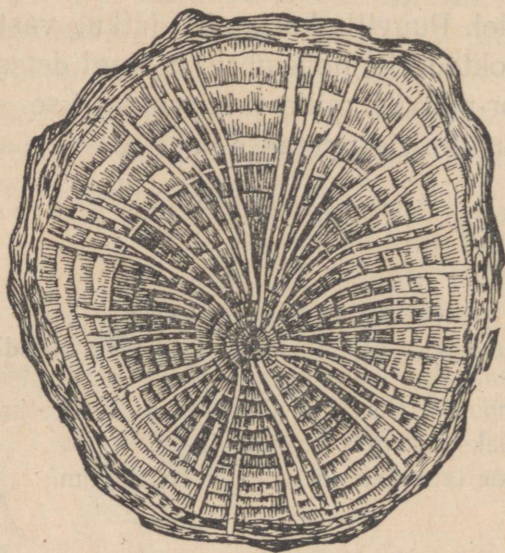
PUU ELULUGU.

Seal seisab noor männipuu. Kui vana ta on? Seitse aastat. Kuidas nii? Väga lihtsalt. Puukese tüvel on seitse jätku. Iga suvega võrsub ladvas uus jätk ja selle alusel okste männas.

Metsas ei seisa männike üksinda, tema kõrval sirguvad teised puukesed, nooremad ja vanemad koos, tihedalt

üksteise kõrval. Kõik tahavad elada ja kasvada. Kuid üks asi on siin halb: alumised oksad jäävad peagi varju ja surevad. Meiegi puukesel on kõige vanemad, kuueaastased oksad ära kuivanud. Ei ole pikka iga ka järgmistel okstel. Siin püsivad rohelised okkad — männi lehed — vaid kahel-kolmel nooremal aastakasvul, vanemad osad on juba paljad. Vanadel mändidel puuduvad alumised oksad täiesti — kasvab sirge palgipuu.

Muidugi võtab tüvi igal aastal juurde ka paksuses. Sellest võib jutustada huvitavaid lugusid iga värske männivõi kuusekänd, isegi puuhalu ots. Pildilt vaatabki tamme tüve ots. Puuke on maha raiutud 14-aastasena.

Neliteistkümmend aastat tagasi, kevadel, sündis see noor tammeke. Tema hälliks oli pehme niiske muld, kuhu eelmisel sügisel kukkus raske sile tammetõru. Kevadine soojus äratas temas elu ja peagi tõstis puuke oma peakese üles. Sel suvel kasvas ta vaevalt vaksa pikkuseks. Tüveke jäi veel pliatsistki peenemaks. Koore all oli tal natuke puitu, «südameks» aga pruunikas pehme s ä s i.

1. Pärnaoks; 2. üheksavägine; 3. põldosi; 4. tedremaran.

1. Palderjan; 2. kummel; 3. paiseleht; 4. maikelluke.

Teisel suvel tõusis puuke jälle kõrgemale. Esimese aasta tüveke paisus paksemaks. Maalapsed teavad väga hästi, et kevadel on koorealune mähk pehme ja õrn. Nad kipuvad isegi puid rikkuma — lõikavad koore maha ja kaabivad maitsvat mähki. Sellest peab ju puu jämedaks kasvama, uue aastaringi saama. Sügiseks on uus puidukiht tüves valmis. Nii kordub igal suvel.

Kuid miks ei ole need aastaringid kõik ühepakused? Säsi ümber kolm esimest ja koore all neli viimast aastaringi on hoopis tüsedamad, paksemad.

Sellest võiks puuke ise jutustada. Kolm esimest eluaastat kasvas tammeke jõudsasti. Siis aga tulid kehvemad ajad — puuke jäi kiduraks. Ta küll ei haigestunud, kuid elu muutus raskeks, toidust tuli puudus. Puuke kasvas teiste puude all, need olid temast kõrgemad, tugevamad. Nad varjasid päikesevalgust, surusid tema oksakesi, pigistasid tema juurekesi maa sees.

Nii kiratses tammeke 7 aastat. Siis aga saabusid paremad päevad, puuke hakkas taas jõudsasti kasvama. Kes aitas teda? Vist küll inimene, kellele oli tarvis tara jaoks teibaid ja roikaid. Meie tammekese naabrid — lepad ja haavad — olidki parajas «teibaegas». Need raiuti maha ja tammeke võis vabalt sirutada oma latva ja oksti. Iseäranis tublisti «juurde võtnud» on ta kahel viimasel suvel. Kolmas suvi «ikaldas» pisut — puud vaevas vist põud või oli suvi jahe, vihmane.

v a k s — pikkusemõõt (väljasirutatud pöidla ja keskmise sõrme otste vahepikkus)

1. Leia endakõrgune männipuu ja määra tema vanus.

*Kõik maailm ehib,
aga kolm meest ei ehi?*

I. MITSURIN.

S. Iževski järgi.

1.

Elas väike poiss Vanja Mitsurin. Nii tema isa kui ka vanaisa armastasid väga aias töötada. Ka Vanja armastas aeda. Kui teised temaealised poisid jooksid ja mängisid, siis kaevas Vanja omaette aias. Ta istutas taimi, istutas neid teise paika ümber, pookis ise õunapuid — ja see oli tema meelest kauneim töö. Iga põõsas ja puuke aias oli talle armas ja tuntud. Päevast päeva hoolitses ta nende eest ja hoidis neid suure hellusega.

Vahel juhtus Mitsurin nägema kaugelt Krimmist ja Kaukaasiast toodud õunu, pirne ja viinamarju. «Oleks hea, kui nad kasvaksid meilgi,» mõtles ta. «Kuidas saaks neid panna harjuma meie külmade talvede ja meie maapinnaga?»

Aastad möödusid. Vanjast sai kontoriametnik raudteel. Töö oli väsitav. Ta puhkas ainult oma aias, kus ta endiselt veetis kogu oma vaba aja. Ta ostis loodusteaduslikke raamatuid, tellis mitmesugustest paikadest seemneid ja taimi. Istutas ja külvas neid endale koduaeda, püüdes kodustada õrnu, soojuse ning päikesega hellitatud lõunamaisi taimi. Kuid need kasvasid halvasti tema aiakeses, haigestusid ja surid külmast. Mitsurin ei tahtnud neid aga mähkida sooja ja hellitada.

Ta ei unustanud ka oma vanu sõpru: hiina õunu, antoonovkaid ja muid oma aiakese puid. Ta korjas neilt kõige suuremad ja ilusamad viljad, valis neilt seemneid ja külvas need rammusasse mulda.

Aastate viisi ootas ta kannatlikult, missuguseid vilju kannavad noored õunapuud.

2.

Kümne aasta pärast hakkasid uued taimed vilja kandma; mõned olid head, mõned aga Mitšurinile siiski ei meeldinud. Ta jätkas nendega uusi katsetamisi.

Keerulisel teel, kulutades palju aastaid ja lahendades kõiki raskusi ja küsimusi iseseisvalt, aretas Mitšurin 350 uut viljapuusorti: õunu, pirne, ploome, kirsse, virsikuid ja isegi põhjamaa viinamarju.

Kibedad pihlakamarjad muutis Mitšurin magusaks ja

suureks; neist marjadest hakati valmistama veini ja keediseid. Punaste liiliate õied muutis ta lillaks. Endised punased liiliad olid ilma lõhnata, aga Mitšurini aretatud lilla liilia lõhnab kannikesena. Mitšurin tegi veel palju muidki imesid taimede aretamise alal.

Tuli Oktoobrirevolutsioon ja koos sellega nõukogude võim.

Vladimir Iljitš Lenin kuulis Mitšurinist.

Mitšurinile anti abiks agronoom ja praktikant, samuti ka raha katsetamiseks.

Suure loova töö eest autasustas Nõukogude valitsus Mitšurinit kõrgeima autasuga — Lenini ordeniga. Kozlovi linn on ümber nimetatud Mitšurinskiks.

Mitšurin suri 1935. aastal. Ta nägi oma töö vilja. Paljudes kolhoosiaedades hakati kasvatama Mitšurini viljapuusorte. Tema külmakindlad õunapuusordid kasvavad nüüd kauges Siberiski.

*

Ivan Mitšurin unistas sellest, et meie kodumaa oleks kaetud aedadega, et puuviljad muutuksid samasuguseks igapäevaseks toiduks, nagu on juurvili. Kogu elu pühendas ta sellele ülesandele. Kui iga pioneer istutab oma akna alla õuna-, pirni- või mõne muu viljapuu, on see kõige kaunimaks ausambaks suurele teadlasele. Nii aitavad pioneerid tema unistust ellu viia.

«Inimene võib luua ja peab looma uusi taimevorme loodusest paremini.»

«Meie ei või oodata looduselt armuande — meie kohus on neid temalt võtta.»

I. Mitšurin

agronoom — põllundusteadlane; praktikant — mingit ametit või oskust harjutav inimene

1. Missuguseid uusi õuna- ja marjapuusorte aretas Mitšurin?
2. Jutusta, mida ta tegi uute sortide aretamiseks.

1. Kassitapp; 2. tuulekaer; 3. hiirekõrv.

1. Äiakas; 2. rukkilill; 3. tõlkjas; 4. karuohakas.

ALLIK.

K. E. Sööt.

Me kaasiku ääres on mägi,
ja mäe rinnaku all,
seal niriseb allik nii selge
ja puhas kui helkiv kristall.

Kui vaikinud loodus, siis kerkib
me kaasiku ladvule kuu
ja silmib, kui tahaks ta näha,
kas udus ehk veel mõni puu.

Ja allika vesi, see särab,
kui kannaks ta elavat tuld —
seal sätendab laineis kui hõbe
ja kumab kui virvendav kuld.

VEETILGA ELUKÄIK.

C. R. Jakobson.

1.

Suure mere rüpes tantsisid tuhanded väikesed veetilgad nagu rõõmsad lapsed päikesepaistel, lastes end tuulest kii-
gutada. Üks neist oli iseäranis elav ja püüdis ikka kõrge-
male karata. Kui ta taeva poole vaatas, mis nagu teine
meri ülal kõrgel seisis ja mille küljes päike edasi jalutas,
tuli talle ka kange igatsus üles tõusta, et seal siniõhus
võiks ümber rännata ja ülalt maa peale vaadata. Viimaks
palus ta päikest, et see ta üles tõmbaks. Päike saatis kohe
oma kiired alla, ja et veetilgal ei puuduks seltsilisi pikal
reisil, võtsid kiired ka veel hulga teisigi tilku kaasa.

Nähtamatuks veeauruks muutunud, tõusid tilgad kõrge-
male ja rändasid seal tuulehoo juhtimisel. Nende silm nägi
ülalt ütlemata palju uusi asju. Viljapõllud, metsad, külad

ja linnad, need kõik olid neile enne tundmata olnud. Siin nägid nad talupoega oma põldu kündvat, seal ratsanikku tulise hobuse seljas kihutavat, siin hoidis karjane oma prisket karja, seal lendasid ning laulsid linnud puude otsas. Oma suures rõõmus ei pannud veetilgad tähelegi, et päike üha enam oli madalamale veerenud. Õhk läks jahe-damaks ja meie veetilk ei teadnud nüüd, kust öökorterit saada. Seal võttis ta nõuks maa peale tulla; liugleski alla ja lahke roos avas talle ukse.

Hommikune koidupuna äratas veetilga unest. Veetilk istus roosilehe serval ja palus tõusvat päikest: «Võta mind jälle kaasa ja lase mind kaugele üle maailma reisida!» See sündiski. Kui aga päev pärast liiga palavaks läks, lõppes veetilga jõud ja ta soovis jälle olla oma ema rüpes, suures meres. Ja siis tõusis kange tuul, ajas kõik veetilgad kokku, nii et neist sai paks pilv; nad isegi ei teadnud, kuidas see sündis, aga varsti olid nad suured nähtavad veepisarad ja langesid üksteise järel alla. Küll see kohises ja kahises; inimesed aga ütlesid: «Vihma sajab.»

2.

Meie veetilk sadas ühe kingu otsa; tuhatnelja hüppas ta sealt alla, teised tema järel, justkui sõdurid oma kindrali kannul. Varsti oli neid nii palju koos, et neist sai väike vahutav oja. Kui nad tüki aega nõnda üheskoos olid jooksnud, siis kuulsid nad suurt kohinat ja nägid maja, mille ees seisis valge tolmune mees ja ladus jahukotte vankrile. Maja kõrval jooksis suur ratas ringi, millest jõgi üle voolas. Ka meie veetilk pidi rattast üle minema ja arvas juba, et seal kaotab oma elu, aga pääses ikka veel. Nüüd jooksis ta jälle edasi ja jõudis viimaks ühte tiiki; seal tõstis neiu ta kapaga välja ja valas oma valgele pleekivale kangale. Seal andis päike talle uuesti tiivad, et ta edasi võiks lennata.

Pühajärv.

Seekord kandis tuuleõhk ta põhja poole. Kui ta seal oma kaaslastega külma üle kaebas, sai ta korraga ilusa kasuka selga; ta muutus väikeseks valgeks täheks, mis pikkamisi maa peale langes; rahvas aga ütles: «Lund sajab!» Kui kaitsev vaip katsid nüüd külmunud veetilgad pool aastat maapinda, kuni kevadine päike nad uuesti äratas ja nad oma valge kasuka seljast heitsid. Nad rändasid mööda põllupeenart edasi jõkke, kus neile õnneks sai aurikuid kanda ja neid suure mereni saata. Siin sai meie veetilk oma vendade ja õdedega kokku ja rääkis neile, mis ta oli oma pikal reisil näinud ning kuulnud.

Kui sinagi seal mere kaldal ilusal suveõhtul kõnnid, siis kuuled tasast sosistamist ja salajast kohinat. Need on veetilgad, kes üksteisele räägivad imeasju, mis nad oma pikal reisil näinud.

1. Mis tegid veetilgad mererüpes?
2. Kuidas tõusid veetilgad õhku?
3. Mis tegi tuul veetilkadega?
4. Kuidas muutusid veetilgad lumeks?
5. Kuidas jõudsid veetilgad tagasi merre?
6. Milliseid sademeid tead?

KUIDAS TEKIVAD JÕED.

1.

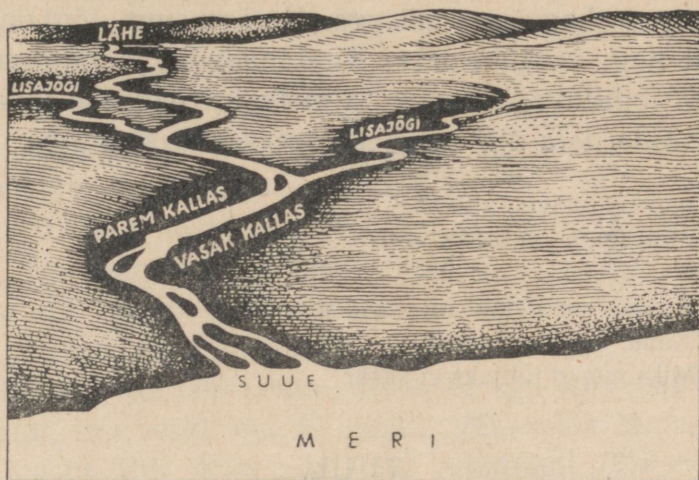
«Isa, kuidas tekivad jõed?» küsis väike Lembit. Ja isa jutustas poisile järgmist.

Sügaval mulla põues uinus savist hällikeses väike veetiba. Tal hakkas seal pilkases pimedas üksi olles kangesti igav ja ta otsustas minna maa-alustele teeradadele huvireisile. Minnes kohtas ta teist samasugust veepiiska nagu oli ise. Kohe sobitati tutvust ja sammuti koos sõbralikult vesteldes edasi. Lähemal teelahkmel ühines nendega veel mitu uut veetiba ja nii tekkis neist peagi tilluke veenireke. «Siin pimedas pole kuigi huvitav jalutada,» nurisesid veetibad, «katsume pääseda välja maapinnale sinise taeva alla, naeratava päikese paistele.» Ja veepiisad hakkasid ühisel jõul maapinda uuristama. Vaevalise ja kauakestva töö järel õnnestus neil viimaks läbi paksu mullapinna tungida ja vabadusse jõuda. Kui kaunis ja valge oli siin! Lilled õitsesid, linnud laulsid, puud kohisesid. Veenireke vulises rõõmu pärast.

2.

«Oi, kui selge ja karastava veega allikas on siia tekkinud!» kilkasid lapsed, tulles kalda alla mängima. Nad tõstsid allikast kamaluga vett ja jõid. Vesi allikas ei vähenenud sugugi, vaid sügavast mullapõuest järgnes esimestele veepiiskadele tuhandeid teisi. Ikka uusi tibakesi kees allikast välja ja neist tekkis kalda alla lõmbike hõbeselge

veega. Sealt nirises heinamaale vulisev ojake. Vaevalt määrgatavalt vingerdas see salakesi läbi rohu, mööda sinistest, punastest ja kollastest lilledest. Teisi allikaid endasse imedes kasvas ojake järjest suuremaks ja juba vulises ta läbi luha kenakese ojana. Edasi rändas ta laias soos keerduisid

tehes ja teiste ojadega ühinedes ning jõudis kaugemale juba jõena. Loogeldes vajus ta nüüd läbi viljarikaste põldude. Halja kaasiku alla jäi jõgi kuulutama ja silmitses valendavaid kasetüvesid oma kallastel. Siis kadus ta sügavasse ja pimedasse laande. Nii rändas jõgi rahulikult edasi ja imes endasse uut vett põldudelt, niitudelt, metsadest, selgeist allikaist.

3.

Kui jõgi oli veel kitsuke, hüppasid temast üle nii lapsed kui ka koerad. Nüüd aga, kui endisest ojust oli saanud suur jõgi, ehtasid inimesed temast üle laia silla, mida mööda pääseb vabalt üle jõe kas jala või koormaga. Mitmel pool takistatakse jõe jooksu veskitammidega. Sinna ehitatakse jõekaldaile veskid, mille rattaid jõevesi käima

ajab. Jõepinnal liuglevad lootsikud ja laevad. Ja kel on vaja kraami saata või endal kaugemale sõita, see laob kraami või istub ise laeva, jõgi võtab laeva oma õlale ja kannab kas suurde linna või veelgi edasi — mereni. Mere lähedal muutub jõe pind laiaks ja põhi sügavaks. Võimsalt ja rahulikult vajub jõgi siin madalikul edasi ja ühineb viimaks määratu veekoguga — merega. Meri on suur. Jõgi on tema kõrval nagu veekübemeke. Kuid tuhanded ja miljonid veetilgad sünnitavadki mere. Ja meiegi veepiisake jõuab lõpuks sinna, laia merre lageda taeva alla sinetama.

1. Kuidas tekivad allikad?
2. Missugune on allika vesi?
3. Kuidas tekivad jõed?
4. Kuidas kasutavad inimesed jõgesid?
5. Kuhu voolavad jõed?
6. Miks mered tühjaks ei auru?

TUUL.

J u h a n L i i v .

Tuul otsis enesele kodu. Puhus siia ja teisale, et kas ehk kuskil kohta ei ole, kus ta võiks puhata. Koipa ühtepuhku. Kodu vaja. Kodu, kus ta natuke võiks istuda, mõelda või ka magada. Palus kodupaika haavalehtedelt, viljakõrtelt, korstnast, aga ei enesel püsi kusagil; läks vihasekski, murdis veski tiiva ja laeva masti, pillutas pilvi — näpistas valaskalapüüdjate nina, keerutas tänaval inimestele otse silmi ja suhu . . . Igale poole sai teda. Kuhugi ei jää ta paigale.

Siis läks ja nüsis ta tee peal sandi räbalate kallal.

«Anna mulle korterit!»

Ise pistis salahirmu sunnil edasi.

«Aga kui mina, tuul, nüüd tõesti seisma jääksin, ehk mind siis ei olekski enam!» Ja külm värin käis tuulel üle

keha: ehk mind siis ei olekski! See oleks ju minu ots! Mis tuul see oleks, mis seisab — ei, tuul ei mõista enam mõeldagi. Või kes istub ja magab?

«Aga igal asjal on oma paik ja kodu, miks siis minul, tuulel, mitte, ja miks ma siis just tuul pean olema ja mitte ükskõik missugune muu asi?» mõirgas ta ja murdis mitu laevamasti katki, raputas mitut metsa ja merd — ei kodu kuski möödakihutajale!

«Mina olen nagu iseene ristiks loodud!» õhkas tuul ja püüdis maa pealt ennast ära puhuda, aga maa ei lasknud, ja siis palus ta maad: «Lase mind lahti!»

«Ei mõtetki,» kostis maa. «Mis maa see on, millel tuult ei ole. Kes jahutab, kes toob vihma?»

Tuul sai aru, kust ta õnnetus tuli. Päike paistis talle pähe ja ajas ta aju keema.

Jookse kas või läbi kivide, inimesed aga siunavad teda: kurivaim, viis veski, murdis masti! Mis võis tema ükski hulga vastu. Kui päike teda kuski rahulikult olla ei lase, siis võtku ta tema oma majasse, — siis ei ole tal tarvis rännata, tema saaks enesele kodu, võiks istuda, mõelda, magada...

Mis magamisaset saaks tema päikese peal, — arvas päike. Temal, päikesel, vaja igal hommikul üles tõusta ja õhtul looja minna, tööd nõnda-öelda kõik käed-jalad täis; ei tema saavat kellelegi korterit anda.

Ja tuul tuhistas edasi, korterit vaadates, haavalehtedes puhudes ja metsas mürades; ei püsinud aga ise kuhugi seisma jääda, sest ta kartis siis enese — otsa!

1. Miks tuulel puudus kodu?

2. Miks tuul ei julgenud kuhugi peatuma jääda?

*Jaluta jookseb, käteta kisub,
kõrita karjub, valuta vingub?*

1. Millest tekib tuul?
2. Kuidas määratakse tuule suunda?
3. Kuidas on inimene tuule oma teenistusse rakendanud?

KALURITE LAUL.

M. Nurme.

Traalpüügile laiale merele
 me sõidame koos üle õõtsuva vee.
 Veel päike ei koida, veel hahetab öö,
 kui kalureid kohustab ühine töö!

Küll ilusa ilma, küll tormiga
 laev kannab meid kindlalt kui emake maa,
 me mootoril sadade hobuste hoog,
 ja käila all kohiseb vahune voog!

Me püüame meres, mis ääretu,
 ja ahne kui vaal on me traalnooda suu,
 laev noota veab miilide pikkuselt vees,
 ja laksuvad lained me taga ja ees!

k ä i l — laeva või paadi ninaosa; h a h e t a m a — koidu eel hämarana paistma, hallina paistma; t r a a l n o o t — laeva või paadi järel veetav kalapüügiirist; m i i l — pikkuse ühik, umbes 1,8 km

*Metsas kasvab, rannal sünnib,
 vees elab, tormis sureb?*

SUURE MADALA KALAD.

J. Smuul.

Kalaliikide rohkuselt on see haruldane madalik.

Kõigepealt säinas. See kala armastab liivast põhja. Suurel Madalal on neid igal suvel, eriti juuni lõpust augustini. Ma olen lugenud sellest, et säinas võtvat ka keedetud her-

nest. Võib-olla võtab ta seal, kus tal muud võtta ei ole, kuid siin läheb ta ainult ussi otsa.

... Endel Aer istub aerudel, õngenöör libiseb vette minu käte vahelt. Sügavus on kõigest paar jalga. Ja põhi! Põhi on säärane, et paneb juba ette südame tuksuma. Puhas, hele liiv kergete, õrnade kurdudega, mis kogu aeg tuule ja lainetuse suuna järgi muutuvad. Kui seda mööda käia, on ta kindel ja kõva nagu põrand. Läbi terava, mitte veel kõrge, aga kasvava laine paistavad silma madalad lohukesed. Seal on säinad tuhninud!

Keedetud või praetud säinas võib vihale ajada oma roodude rohkusega. Kuid rood muutuvad täiesti pehmeks, kui ööpäeva soolas olnud, selja pealt lõhkiaetud säinas panna päikese kätte kuivama. Ainult vareste eest tuleb teda valvata.

Säinast on erutav püüda tema iseloomu pärast. Teda võib tunda juba võrdlemisi kaugelt. Õngenöör käes hakkab mitte värisema, vaid tõmblema lühikeste, tugevate tõmmetega. Tõmbed muutuvad kord-korralt ägedamaks, vees on näha, kuidas õngeliin võngub. Kujutage ette, et te lasksite vette kolmesajalise kasti. Jada, liini pikkus on sel juhul umbes kilomeeter. Teil on õnne ja saate kuuskümmend säinast. Kogu hommik punetava koiduga, värske jahedusega muutub ununematuks. Ikka uuesti kerkivad veest säinaste hallid, maamehelikult tugevad seljad, kogu aeg püüavad nad tungida paadi alla ja lipsud pooleks tõmmata. Siin peab olema kiirust, oskust, kaalukust ja noorust, siin on tähtis, et aerumees tunneks oma tööd. Säinas on kala, keda võib armastada ja kellele palju andeks anda. Nende pärast me tulime Suurele Madalale.

Suurel Madalal on angerjaid. Peamiselt angerjate pärast on vaja merele jõuda enne päikesetõusu. Öösi on nad veel taltšad. Kuid niipea kui päike oma nägu näitab, hakkavad nad õnge otsas rabelema, väänlema, keerutavad

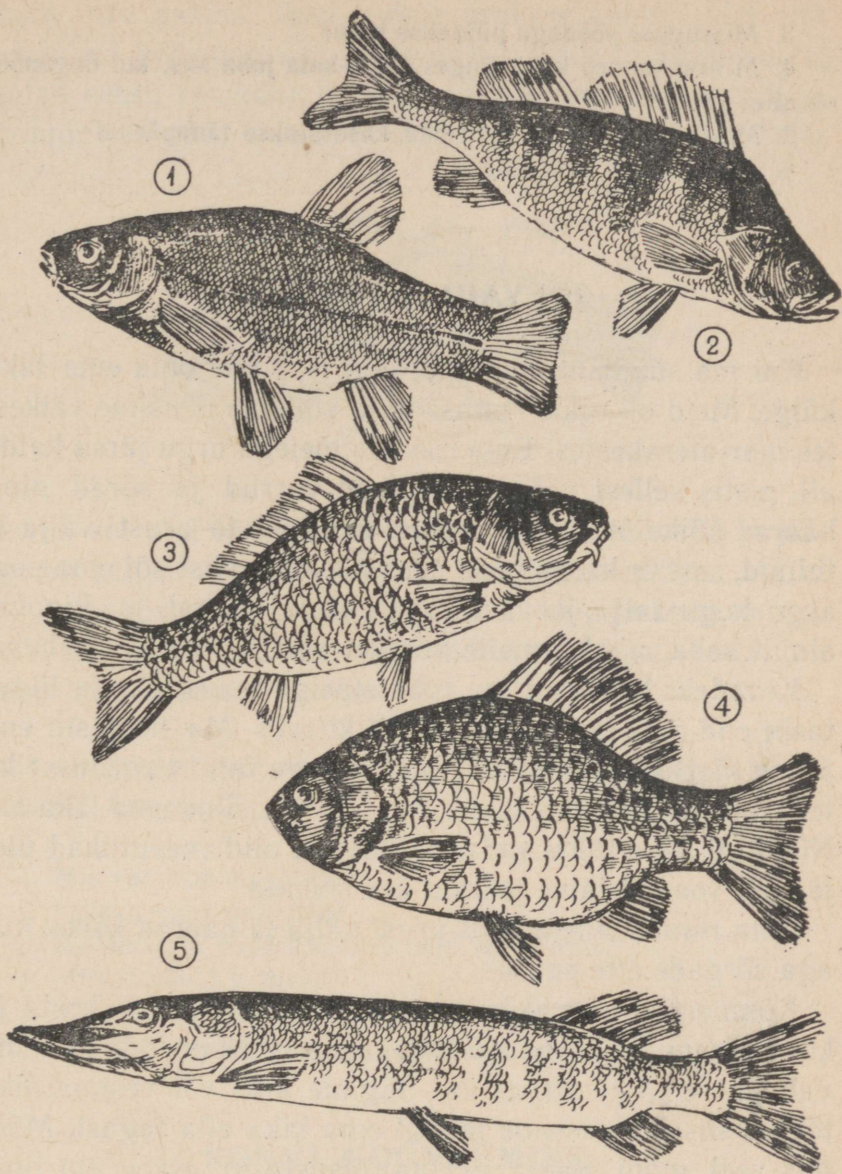
endale ümber tohutu hulga õngenööri ja poovad end ära. Väikese angerjaga pole veel viga — tema neelab sööta ahnelt, otse kõhtu. Kuid suur — sellega on teine asi. Ta hoiab sööta suus, ja kui tunned, kuidas ta sikutab — lühidalt, tihedalt, järsult, tugevalt, ja läheneb, keereldes suure kiirusega ümber oma telje, näidates kord heledat kõhtu, kord tumedat selga —, valutab süda õnnelikult ja ärevalt.

Pole halb, kui õnge otsa tuleb ahven. Ilmaasjata peetakse teda teisejärguliseks kalaks. Suur ahven võib lüüa samasugust tantsu kui säinas, vahel ei saa üldse aru, kumb õieti sügavas vees sikutab. Ahvena hukutab tema ahnus. Ka kõige väiksem, noapea suurune, neelab sööda sügavale. Siin on neid rohkem sügavamas vees, ja kui on, siis palju. Muidugi — kui angerjat ja säinast ei ole, kuid on kena punt ahvenaid, vahetaksin alati läbipaistva kessi koti vastu. Kott annab vastutulijale ülevaate küll saagi kogusest, kuid mitte koosseisust.

Noh, juhtub sageli, et õnge otsa satub ka havi. Ussi ta, teadagi, ei võta. Ta neelab ka söödale läinud ahvena, suur havi võib valida poolekilose säina. Tuleb ette, et havi ei põlga ka oma väiksemat venda. Just säinapüügi ajal on meil Suurel Madalal kaks vaenlast — havi ja kajakas. Juhul, kui õnged on lastud madalamale kui põlvini vette (siin on säinaid alati rohkem), lähevad kajakad kalale kallale. Nad tapavad kalli kala, söövad ära ja jätavad püüdjale ainult pea. (Sama, muuseas, teeb sügavas vees hüljes.) Ja havi — tema ronib täiesti madalasse säinaste järele, hoiab kala tükk aega suus, ja kui ohust aru saab, pureb ainult ära, kuid alla ei neela. Puretud, vees surnud kala aga kalamees kunagi ei söö. Kui aga havi ometi säina või ahvena otsa jääb, tunned alati ehtsat kahjurõõmu.

k e s s — võrkkott

1. Missugused kalad elavad Suurel Madalal?
2. Millised neist on röövkalad?

1. Linask. 2. Ahven. 3. Karpkala. 4. Koger. 5. Haug.

3. Missuguse söödaga püütakse kalu?
4. Millest tunneb kalur õnges oleva kala juba siis, kui õngenõör on alles vees?
5. Missuguseid kalapüügiiriistu kasutatakse tänapäeval?
6. Jutusta oma kalapüügist.

JÖEVÄHI JUTUSTUS.

Kui ma sündisin maailma, jäin rippuma oma ema laka külge. Meid oli tükki kolmsada ja kõik me istusime väikes-tes marjaterakestes. Ema roomas meiega urgu järsu kalda all, pistis sellest välja oma pikad vurrud ja sõrad ning haaras kõike, mis ette puutus. Kuid ise ta urust välja ei tulnud, sest ta kartis meie pärast. Nõndaviisi sõi ema pea-aegu kogu talve jooksul vähe, püsis paigal ja liigutas ainult saba, ajades meile värsket vett, et me ei lämbuks.

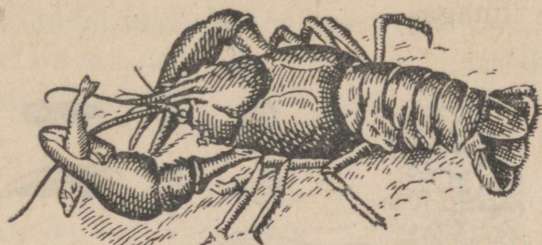
Kevadeks kasvasin ma juba sipelga suuruseks ja liigutasin end oma marjateras. Läks kitsaks. Ma sirutasin end ja mu marja kest lõhkes. Koos minuga tulid vabadusse ka teised tillukesed vähikesed. Me kõik istusime ema laka all. Nüüd oli meid tükki sada, nähtavasti olid veeputukad ülejäänud vennad talve jooksul ära söönud.

Ema ronis meiega koos urust välja ja haaras kõike, mis aga sõrgade ette puutus.

Kümnendal päeval heitsime maha oma vana kesta ja kui uus muutus kõvemaks, hakkasime pikkamööda minema vabadusse. Aga niipea kui nägime kiili või vesimardika tõuku, siis põgenesime jällegi ema laka alla tagasi. Möödus veel mõni päev, ja ma otsustasin alata elu ilma emata. Ma lõin lahku ja ujusin eemale.

Vees oli lahe. Ma sõin palju ja kasvasin ruttu. Sage-dasti jäi mu kõva koorik mulle kitsaks ja üheainsa aasta jooksul vahetasin ma seda kaheksa korda. Pärastpoole hakkasin ma seda harvemini vahetama ja nüüd teen seda

ainult kord aastas. Teed endale urukese kuhugi kivi alla ja hakkad hõõruma üht jalga teise vastu, liigutad vurre, heidad selili, senikaua kui kest jääb maha. Siis lamad ja kardad: kui mõni kala sind äkki näeb ja ära sööb. Keha

kasvab sel ajal kiiresti. Siis muutub nahk kõvaks ja jällegi on seljas uus kõva koorik. Siis asud sööma. Ma ei vali, ma sünnin kõike: putukaid, väikesi kalu ja konnapoegi. Kelle ma juba kord oma sõrgadesse haaran, seda ma enam lahti ei lase.

*Pole kingsepp, pole rätsep, harjas hambus, käärid käes?
Liha all, luu peal?*

1. Mis värvi on elus vähk?
2. Kuidas vähk paljuneb?
3. Kui kaua ja kuidas kaitseb neid nende ema?
4. Millest vähid toituvad?
5. Mitu korda vahetavad vähid kesta?
6. Milleks kasutab inimene vähke?

KONNA MOONDUMINE.

Tiigis ärkasid konnad. Tõusid veepinnale ja pistid oma kolmenurgelised ninad veest välja. Üks suur konn asus kaldale vee äärde, seadis jalad mugavamini ja vaaksus:

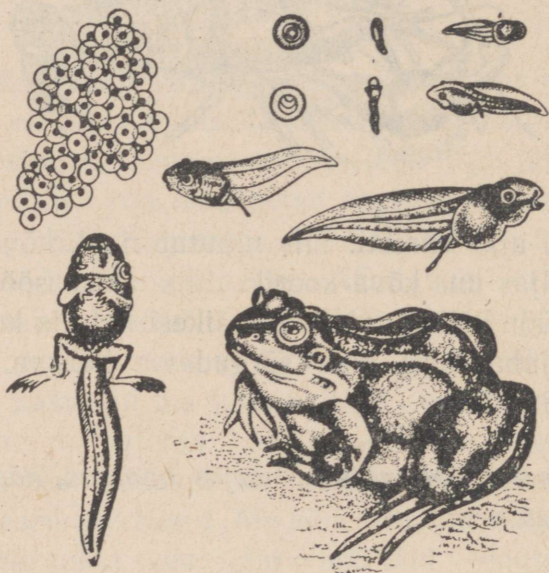
«Kvaak-kvaak...»

«Prä-kä-kä-kä-kä... Prä-kä-kä-kä-kä...» vastas talle konnade koor.

«Kvaak-kvaak,» alustas konn laulu.

«Prä-kä-kä-kä,» vastasid teised.

Konnad kudesid. Iga kuduterake oli kaetud läbipaistva sülditaolise limaga.

Ilm läks soojaks ja tiik hakkas haljendama. Kudu kerkis veepinnale. Päike soojendas terakesi ja need kasvasid ruttu. Igas teras hakkas liigutama peenikese sabaga ja väikese peaga kullesekene. Talle muutus mari kitsaks, see lõhkes, ja ta ujus välja laia maailma. Pea juurde kasvas tal hingamiseks pitskrae — lõpused.

Kasvas pisut, läks jämedamaks, silmad tulid pähe, tekkis suu.

Kulles hakkas veetaimi sööma.

Möödus mõni aeg ja kullel hakkasid kasvama tagumised jalad, nädal hiljem esimesedki.

Kehas aga tekkisid kullel kopsud, lõpused kadusid.

Kullesed hakkasid vahetevahel veepinnale tõusma ja õhku hingama.

Saba hakkas vähenema ja lõpuks jäi sellest ainult üsna lühike jupp järele. Konnad tulid veest välja ja hakkasid elama nii kuival maal kui ka vees.

Nüüd elatuvad nad juba tigudest, sääskedest, kihulas-
test ja putukaist.

1. Millal konnad koevad? Kuhu?

2. Mis tuleb kudumarjast välja? Millal? Kuidas?

3. Missugune kaju on kullestel esimestel elupäevadel? Millega nad hingavad?

4. Vaatle joonisel kullese moondumist!

5. Millal hakkab ta veetaimedest toituma?

6. Kus elavad konnad ja millest nad toituvad?

7. Pane kevadel konnakudu klaaspurki või akvaariumi ja jälgi konna arenemist!

a k v a a r i u m — klaasist nõu kalade, veeloomade ja -taimede kasvatamiseks

*Kargan kuival, ujun vees,
olen mõlemal pool mees?*

PILLIROOS.

E. E n n o.

Kui tuleb õhtu, vaikib roog,
sest magama läks tuulehoog.
Siis suplema läeb isand konn,
sest et see väga mõnus on.

Ja mis on mõnus ühele,
on mõnus see ka teisele.

Nii — kes kord õhtul loigul käis —
see nägi: konni vesi täis! —

Siin silps' ja sulps', sääll sull-sull-sull!
Veepinnal mulli kõrval mull.

Roolehelt alla hüppab üks,
teist vette lükkab teine — müks!

Üks silmapilk: kõik kadund vees!

Siis teine: kõik on jälle ees! —

Nii kihab kõik, et vesi paks —

oo — konn on osav supelsaks!

Ja kui on mõnel isu täis,

läeb kuhugi, kus kindlam näis, —

ja kostab krooks! ja krooks! ja krooks! —

Et vihma tuul ei homme tooks!

Krooks — tooks! Krooks — tooks!

no küll on viis!

Mis sest! Nii lugu ikka siis,

kui suplemiseks palju koos

on krooksutajaid pilliroos.

MÕISTATUSED.

Kes seal kõnnib kõrta mööda,

astub aia äärta mööda,

üles tõuseb tõstemata,

maha laseb laskemata,

ilma piimata elakse?

Mina mõistan, miks ei mõista:

Mesilane linnukene,

herilane hellakene,

see'p see kõnnib kõrta mööda,

astub aia äärta mööda,

üles tõuseb tõstemata,

maha laseb laskemata,

ilma piimata elakse.

*Hea lind, liha ei süüda,
hea puu, palki ei saada?*

KÄRBES.

Me kõik tunneme toakärbest. Sumisedes lendab ta toas. Eriti armastab ta akent, et seal vallatleda. Läheb laps magama, kohe on kärbes näol ega lase tal magama jääda. Läheb laps sööma, on kärbes jälle laua juures. Kõikjalt tahab ta oma osa. Ta tükib piimanõusse, suhkrutoosi ja isegi võid leival ei jäta ta rahule. Ja ei vaata sugugi ette. Kord ujub ta piimas, samas on ta jalgupeedi võis kinni. Küll sipleb ta siis jalgadega, küll ta siis kisub! Ei aita midagi.

Kärbesesugu on suur. Iga kärbse-ema muneb palju. Kui üksainus paar neist ellu jääks, oleks kärbeste hulk aasta pärast mitu miljonit. Nad peavadki tublisti sigima, sest neil on lõpmata hulk vaenlasi. Palju putukaid, palju linde, palju loomi toitub kärbestest. Kõige suuremaks vaenlaseks jääb ikkagi külm. See võtab nad kõik maha. Kuid nende sugu ei kao, sest mõni suudab ikkagi soojas toas ületalve elada.

Et kärbes käib kõigis kohtades, siis kannab ta haigusidusid ühest kohast teise ning on hädaohtlikumaid nakushaiguste levitajaid.

1. Kui õpilane haigestub difteeriasse või sarlakisse, siis võetakse kurgu ja nina lima proovid kõigilt tema klassi õpilastelt. Mispärast seda tehakse? Mida tahetakse teada saada?

2. Peab hävitama kärbseid, kirpe, täisid, lutikaid ja prussakaid. Mispärast?

3. Igal inimesel peab olema oma käterätt. Mispärast? Mispärast ei tohi süüa ühisest nõust?

4. Tolmuses õhus on alati väga palju pisikuid. Kuidas võidelda tolmuaga?

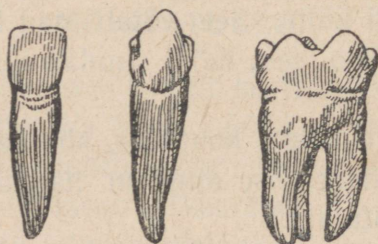
5. Põrandale ei tohi sülitada. Mispärast?

6. Päike tapab pisikuid, sellepärast peab elamu olema valguserohke. Tihti räägitakse: «Kus päikest on harva, seal käib arst sageli.» Kuidas seda mõista?

7. Kui loetakse raha või lehitsetakse raamatuid, siis niisutatakse sageli sõrmi, asetades sõrmed niiskele keelele. See on väga kahjulik harjumus. Mispärast?

MEIE HAMBAD.

Palju suuri ja veel rohkem väikesi inimesi ei läbe endile kunagi suhu vaadata. Nad ei teagi, et neil käärid, tangid ja veskikivid on omast käest. Te tunnete neid kääre ja ütlete, et need on meie esihambad, mis suutäisi lahti lõikavad. Ka tange on kerge suust üles leida. Need on silmahambad. Nad on valmis kõike, mida käärid ei suuda läbi lõigata, läbi hammustama või vähemalt kinni hoidma. Ja veskikivid, seda teate ka, on purihambad. Need jahvatavad suutäied peeneks.

Vilets lugu küll, kui kellegi käärid hästi ei lõika, tangid kinni ei hoia ja veskikivid puudulikult jahvatavad. Kui mölder ei jahvata head jahu, siis ei saa ka korralikku leiba. Kelle hambad on viletsad ega näri sööki hästi peeneks, selle kõhul on palju raskem toitu seedida. Ta ei suuda üleliia tööd kuigi kaua välja kannatada ja jääb varsti haigeks. Ja kui kõht on haige, siis jääb kogu keha nõrgaks ning jõuetuks. Kui tähtis on sellepärast meie hammaste korralik töö ja tervis!

Ei ole kuigi raske hambaid tervena hoida. Ära purusta hammastega kuivi pähkleid ja ära näri herneid! Ära võta

kive suhu, nagu lapsed seda mõnikord teevad! Ka süües tuleb hambaid hoida. Palavat toitu ei kannata õrn hamba-vaap kuigi hästi. Hambaid tuleb niisama õrnalt kohelda nagu klaasnõusid või portselantasse. Tasse puhastame iga söögi järel, sest rüpastest või määrdunud tassidest ei taha ju keegi midagi suhu võtta. Niisama vastik oleks mustade hammastega ja pesemata suuga sööma hakata. Ja pärast söömist on meie hambad samuti toiduga koos ja määrdunud nagu tassid, mis pesemata on jäänud. Ei ole siis midagi parata: kes tahab puhas poiss või kaunis tüdruk olla, see peab alati pärast söömist oma hambaid puhastama, muidu tulevad meie hammastele kergesti kahjurid. Need on meie silmale nähtamatud pisikud, kes ilmuvad rüpaste hammaste külge, söövad ja hävitavad, kuni hambad lähevad auklikuks. Ja siis kannatame hamba-valu... Siis tuleb minna hambaarsti juurde. See täidab hambaaugud plommidega, kuid hambad on siiski rikutud. Viimaks tuleb haige hammas välja tõmmata. Aga iga haige või puuduva hambaga jääb meie keha toitmine järjest kehvemaks. Seepärast peab igaüks oma hambaid hooliga puhastama ja korras hoidma.

1. Missuguseid hambaid võime võrrelda kääride, missuguseid tangide, missuguseid vesikikividega? Mis on nende otstarve?
2. Millest riknevad hambad?
3. Kuidas hoolitseme oma hammaste eest?
4. Millised hambapuhastus-vahendid on sul olemas?

Laut valgeid lambaid täis, punane kukk keskel?

Kuidas hoida hambaid.

1. Pärast sööki loputa suud leige veega ja pese hambaid harjaga vähemalt õhtul!
2. Pärast kuuma toitu ära söö kohe väga külma või vastupidi — pärast külma kuuma!
3. Ära hammusta pähkleid!
4. Hamba haigestumisel pöördu viivitamata arsti poole!

Tervishoidliku toitumise reeglid.

1. Näri toit läbi võimalikult paremini!
2. Püüa süüa hommikul, lõunal ja õhtul alati ühel ja samal ajal! See on kasulik.
3. Ära söö korraga palju! Kasulik on süüa sagedamini, kuid vähem korraga.
4. Iialgi ära söö päris enne uinumist! Söö õhtul 2—3 tundi enne magamaminekut!
5. Söö rohkem taimetoitu toorel kujul (salateid, puuvilju)! Toorestes juurviljades ja puuviljades on rohkem vitamiine.
6. Toitu pole tarvis liialt keeta ega praadida. Kaua keedetud piim, kõvaks keedetud muna, väga kaua keedetud kartul on vähem kasulikud.
7. Ära puuduta toitu mustade kätega! Kata toit tolmu ja kärbestest eest!

SILMAD JA KÕRVAD.

V. B i a n k i.

Käärulise metsajõeakese ääres elas kobras. Ta majake oli mugav: ise oli ta selle ehitamiseks saaginud puud, ise kandnud need vette, ise ehitanud seinad ja pannud katuse peale. Ka kasukas oli kopralt tubli: oli soe talvel ja vees ning tuul ei puhunud läbi. Kõrvadki olid kopralt head: kas laksutas jõeakeses kala sabaga või kukkus leheke puust — tema kuulis kõike.

Aga silmad olid tal halvad, päris nõrgad. Ta oli pea-aegu pime ega näinud saja lühikesest koprasammu kauguselegi.

Kopra naabruses selgel metsajärvekesel elas luik. Ta oli ilus ja uhke ega tahtnud kellegagi sõbrustada, isegi tervitas vastumeelselt. Ta tõstis valge kaela kõrgele ja vaatas kõrgilt alla, kui teda tervitati, ja vaevalt veidike nagu noogutas peaga.

Kord töötas kobras jõeakese kaldal. Ta viilis hammas-tega haavapuid. Ta närtsis puu ümberringi kuni pooleni

läbi, siis jäi ootama, kuni tuul haava maha murdis. Kobras saagis siis palgi juppideks ja kandis need üksteise järel jõkke. Ta tõstis need enesele selga, hoidis ühe käpaga kinni ja astus nagu mees muistegi.

Korraga nägi ta, et jõel, üsna tema lähedal, ujub luik.

Kobras seisatas, heitis palgikese seljast ja sõnas viisakalt:
«Ussja, ussja!» (Tähendab: tere!)

Luik tõstis uhkelt pea püsti, noogutas vaevalt peaga vastuseks ja sõnas:

«Lähedalt sa näed mind! Mina märkasin sind juba jõe käänakul. Sa lähed oma viletsate silmade nahka!» ja ta hakkas kopra üle naerma: «Sinu, pimedada, püüavad kütid paljaste kätega kinni ja pistavad tasku.»

Kobras kuulatas, kuulatas ja sõnas:

«Ma ei vaidle vastu, sina näed tõesti paremini kui mina. Aga kas sa kuuled tasast veeloksumist kolmanda käänu tagant?»

Luik kuulatas ja ütles:

«See on lihtsalt väljamõeldis, pole mingisugust loksumist. Metsas on vaikne.»

Kobras ootas, ootas ja küsis uuesti:

«Kas nüüd kuuled loksumist?»

«Kus?» küsis luik.

«Teise jõekäänu tagant.»

«Ei,» vastas luik, «midagi ma ei kuule. Metsas on kõik vaikne.»

Kobras ootas veel viivukese. Küsis jällegi:

«Kas nüüd kuuled?»

«Kust?»

«Siitsamast esimese jõekäänu tagant.»

«Ei,» vastas luik, «midagi ma ei kuule. Metsas on vaikne. Sa mõtled meelega midagi välja.»

«Siis,» vastas kobras, «head päeval! Ole siis pealegi uhke oma headele silmadele, nõnda nagu mina oma kõrvadele.»

Seda öelnud, sukeldus ta vette ja kadus. Aga luik tõstis oma valge kaela püsti ja vaatas uhkelt ümber. Ta mõtles, et tema teravad silmad igal pool õigel ajal märkavad ohtu, ega kartnud midagi.

Korraga sööstis jõekäänaku tagant välja kerge paat. Selles istus kütt. Kütt tõstis püssi — ja luik ei jõudnud veel tiibugi lehvitada, kui kõlas pauk. Luige uhke pea langes murtult vette.

Metsaelanikud ütlevad ikka: metsas on esimese tähtsusega kõrvad, teiseks silmad.

k o b r a s — jõgede ja järvede ääres elutsev närija loom

1. Missugune meel on kopral eriti hästi arenenud, missugune halvasti?

2. Millega lõppes luige kiitlemine?

MEELED.

Inimene võib näha oma ümbrust, tunda meeldivat lillelõhna, kuulda muusikat, eraldada toite maitset, siledaid esemeid karedaist. Inimesel on viis meelt: nägemis-, kuulmis-, haistmis-, maitsmis- ja kompimismeel.

1. Lumikelluke, roos ja toomingas lõhnavad. Missuguse meele abil eraldame lõhnu?

2. Õun on kerakujuline, kurk aga piklik. Missuguse meele abil eraldame asju kujult? Nimeta mitmesuguse kujuga esemeid!

3. Lähed suvel aasale, see kirendab lilledest. Kõikjal on kollaseid, punaseid, siniseid ja valgeid lilli.

Millise meele abil eraldame asju värvilt?

4. Sidrun on hapu, suhkur magus, sinep kibe. Missuguse meele abil eraldame asju maitset? Nimeta erisuguse maitsega asju!

5. Apelsinil on kare koor, õunal aga sile. Kuidas me eraldame siledaid asju karedaist? Nimeta mõned siledad ja mõned karedad esemed!

6. Ühes klaasis on soe, teises aga külm vesi. Kuidas me tunneme, kus on soe vesi, kus külm?

7. Tuli on kuum ja nõges kõrvetab. Kuidas me seda tunneme?

Ülesanne.

Kirjuta tabel vihikusse ja täida see!

Meeled.	Mida me nende varal tunneme?
Silm — nägemismeel.	
Kõrv — kuulmismeel.	
Nina — haistmismeel.	
Keel — maitsmismeel.	
Nahk — kompimismeel.	

Hoia nägemist!

1. Ära loe lamades!
2. Ära loe ega kirjuta nõrga valgusega!
3. Iialgi ära vaata päikest või eredaid elektrilampe. See on väga kahjulik!
4. Raamat peab lugemisel ja vihik kirjutamise juures olema silmadest 30—35 sentimeetri kaugusel.
5. Jälgi, et kirjutamise juures langeks valgus vasakult küljelt!
6. Iialgi ära hõõru kätega silmi!
7. Silmade haigestumise korral pöördu kohe arsti poole!

Hoia kõrvu!

Iialgi ära urgitse kõrva terava esemega! Võid vigastada kuulmenaha ja kurdiks jääda.

Valu puhul kõrvas pöördu kohe arsti poole!

*Siidikera, niidikera,
seitse auku sees?*

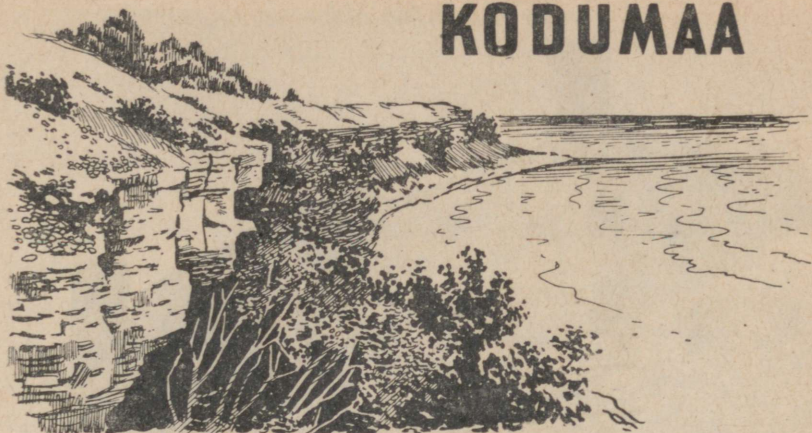
VANASÕNU.

*Haigus tühjalt tuleb, Tõbi tuleb tahtmata,
aga koormaga läheb. haigus ilma abita.*

*Haigus hobustega tuleb,
härgadega läheb.*

*Aed seisab kolm aastat,
koer kolme aia ea,
hobune kolme koera ea,
inimene kolme hobuse ea.*

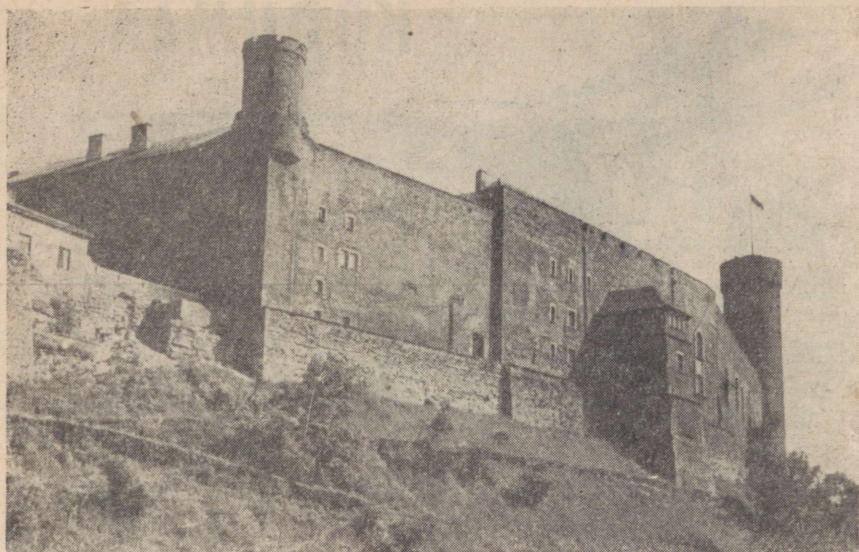
KODUMAA

Ma taevasina võtaks,
võtaks päikese särava,
võtaks eha, võtaks koidu —
sind köidaks sellega.

Ja armastuse ma võtaks,
võtaks truuduse, aususe ka,
ja köidaks sellega ühte
sind, kallis kodumaa.

Juhan Liiv.

Toompea.

EESTI LIPP.

P. R u m m o.

Kõrgel linna kohal, taevarannal
tuules voogab leekiv siid:
vaba rahva lippu kannab
Toompea kindlustorni-iid.

Sinilained, harjad valges vahus
Peipsil, merel mühaval;
sinilained valges vahus
punalipul pühamal.

Lehvi, lipp, sa meie rõõm ja uhkus,
vooga tuules, leekiv siid!
Kaunistad me tööd ja puhkust,
kommunismile meid viid.

MUNAMÄELE.

J. Parijõgi.

1.

Seda reisi oodati juba ammu. Kogu talve koguti raha ja tehti kavatsusi. Kui siis Emajõgi lõpuks jääkattest vabanes ja kaldad ning luhad kaugelt üle ujutas, rõõmutseti: «Nüüd tuleb kevad, pääseb linnast väljal!»

Nüüd siis viimaks on Munamäe tee jalgade all. Varakult on poisid jaamas, igauhel on seljas tüse seljakott ja märkmetevihik nõoriga nõöpaugus. Lundil peale selle veel isa binokkel ilusa kollase rihmaga ja Eedil maakaart ning kompass.

Paks Mihkel jutustab ootavale poistesalgale, et ta pole maganud öösi silmatäitki, ikka on seganud kõiksugused taimede ja mullalõhnad.

«Ehk olid toidulõhnad,» ütlevad naljatades teised, sest kõigil on teada, et Mihkel peab väga lugu söömisest, alati armastab ta midagi nosida või närida.

Tuleb õpetaja. Rüsinal kogunetakse ta ümber ja päritakse:

«Kas ikka sõidame? Ega ole juhtunud mõnd äpardust?»

«Sõidame, sõidame,» ütleb õpetaja ja läheb võtma pileteid.

Väike Arno võtab välja matkapäeviku ja registreerib: Sõit on päris kindel. Kell 6.30 min. olime jaamas.

Arno on matkapäeviku kirjutaja.

Varsti on õpetajal piletid käes. Nüüd tammutakse jaama ukse ees ühelt jalalt teisele — millal see rong ometi tuleb? Mõni minut kärsitut tammumist — ja seal ta ongi.

Vagunitrepil vaatab Arno käekella, mis ta emalt suurte palvete peale kaasa saanud — punkt 6.40. Vagunis registreerib päevikusse kohe: matk algas kell 6.40.

Otepää linnamägi üllatab kõiki. Ei, nii suurena ja võimsana teda ei kujutletud. Kus võis olla siin värav, kus püsttara? Aga ligipääs võis olla küll raske, praegugi on mäe ümbrus pehme ja soine, mis siis veel seitsmesaja aasta eest. Siin algaski eestlaste esimene vabadussõda. Ajaloo- raamatus seisab: 1208. a. tungisid sakslased Otepää maalinna kallale ja vallutasid selle. Kustpoolt nad võisid tulla?

Poisid ronivad mööda mäekülgi üles, mõned möödavad nõlvade kaldenurki — ei, äkiline on ta küll! — teised püüavad määrata kõrgust. Siis jäädakse vallile seisma. Siin on kindlasti astunud mõnegi vahva sõduri jalg, siin vallil nad seisid mõökade, kilpide ja odadega. Seal veerel võisid olla onnid. Rüütlivägi tuleb, eesti mehed valmistuvad kaitsesele. Juba korraldatakse tormiredeleid, ronitakse mööda mäekülgi üles ... Vanem teeb viimaseid korraldusi, äge lahing algab. Vihisedes lendavad nooled vallilt alla. Seal heidetakse põlevaid rattaid alla, teisel pillutakse pealetungijaid kividega ... Oleksid eestlastel siis olnud praegusaja kahurid ja kuulipildujad, sakslastel aga ikka nende raudrüü, mõõgad ja piigid, ei siis oleks eestlastest võitu saadud. Ei, päris imelik on viibida siin linnamäel, pigistad silmad kinni ja ootad, et mõni imevägi kannaks sind seitsesada aastat tagasi muistsete vabadusvõitluste juurde. Kes oli siis vanem, kas oli ka nendevanuseid poisse kaitsjate hulgas ...?

Linnamäelt läheb teekond edasi Väike-Munamäele. Väike Eedi sammub kompassiga ja kaardiga jälle ees, kuid jääb mäestikis orienteerumisega tihti hätta ja kutsub õpetaja appi.

Jah, siin on alles mägesid, kuppel kupli, kümme kümme kõrval. Igal sammul avanevad uued vaated ja kohad. Ühel mäenõlvakul jäävad kõik seisatama nagu käsu peale.

«Peatume siin veidi ja vaatame.»

«Küll sa oled ilus, kodumaa!» lausub väike Arno ja istub mättale. Samas võtab välja matkapäeviku ja kirjutab sinna õnnelikult leitud lause.

«Ei, mida kauem siin peatud ja mida rohkem vaatad, seda ilusam on,» leiavad ka teised.

Õpetaja hakkab seletades küsima nende kuplite tekkelugu, kuid teda ei kuulata ega panda tähele. Nii hea on lasta silmadel rännata ühelt mäekünkalt teisele. Siin künnab mees, liikudes piki mäenõlvakut, seal orus sööb kari — kõik on siia selgesti näha. Kõik värvid on imepuhtad, mahlakad, õhk imeliselt selge. Ja talu seal eemal on nagu pildil, õlimaalil.

Taamal ongi Väike-Munamägi. Matkajaile ei näi see sugugi kõrgemana ega ilusamana kui teised. Kuid arva-

takse siiski, et küllap ta on täpselt mõõdetud ja ulatub teistest kuplitest tublisti peajao kõrgemale.

Munamäe jalal vaadatakse kella, ja siis algab rühkimine üles mäetippu mööda järsku nõlvakut. Selgub, et kõige kiiremini jõuab mäe otsa ronida Pikk Eedi, tarvita-des selleks täpselt viis minutit. Viimastena tulevad õpetaja ja väike Arno oma päevikuga, nende käik kestis kaheksa ja pool minutit.

Mäe tippu jõudnud, laseb Eedi kohe laulu lahti: «Minge üles mägedele!» Hingeldades löövad teised kaasa, ja varsti kõlab võimas laul üle kogu Otepää mägise maa. Kahju, et see mäetipp ei ulatu pilvedeni, siis laulaks nii, et kaiaaks kogu Eesti! Aga silm ulatub siin kaugele. Lõunast paistavad silmapiiril Haanja kõrgustiku tipud, arvatakse leidvat sinavate kühmudena taevarannal Suur-Munamäe, Vällamäe ja palju muid tippe. Lundi binokkel käib käest kätte, kõik tahavad näha veel kaugemale. Andres vaatab Tartu poole — tahaks näha, mis teevad poisid Auriku tänaval ja mis tunnid neil nüüd on. Arno teeb märkmeid päevikusse ja täiendab neid visanditega siit kõrgelt.

Munamäelt ei taheta kuidagi lahkuda. Siin on nii hea laulda ja vaadata kaugele üle mäekuplite ning metsatuk-kade.

1. Millega olid matkajad varustatud?
2. Jutusta, millest mõtlesid poisid Otepää linnamäel.
3. Kirjelda Lõuna-Eesti maastikku.

ILUS OLED, ISAMAA!

M. Veske.

Minge üles mägedele,
tuule õrnal' õhule!
Vaatke alla oru põhja
üle lille hiilguse!

Ohtu järve kohal. *G. Reindorff.*

Vaatke, kuidas oja keerleb
läbi luha läikiva!
Ja siis hüüdke alla orgu:
Ilus oled, isamaa!

Vaatke, metsad pilve poole
tõstvad latvu uhkuses!
Kuulge, kuidas kaasik kohab
lehkavates lehtedes!
Vaatke, jõed, järved läikvad
metsas virvendusega!
Ja siis hüüdke hõiskes metsa:
Ilus oled, isamaa!

Vaatke, rohke rukis hällib
uhke nurme nõlvadel!
Tõuvili tõotab anda
rohket saaki sügisel;
viljapuude okste otsas
hiilg'vad anded iluga. —
Ja siis hüüdke üle nurme:
Ilus oled, isamaa!

tõuvili — suvivili

ESIMEST KORDA MERE ÄÄRES.

J. P a r i j õ g i.

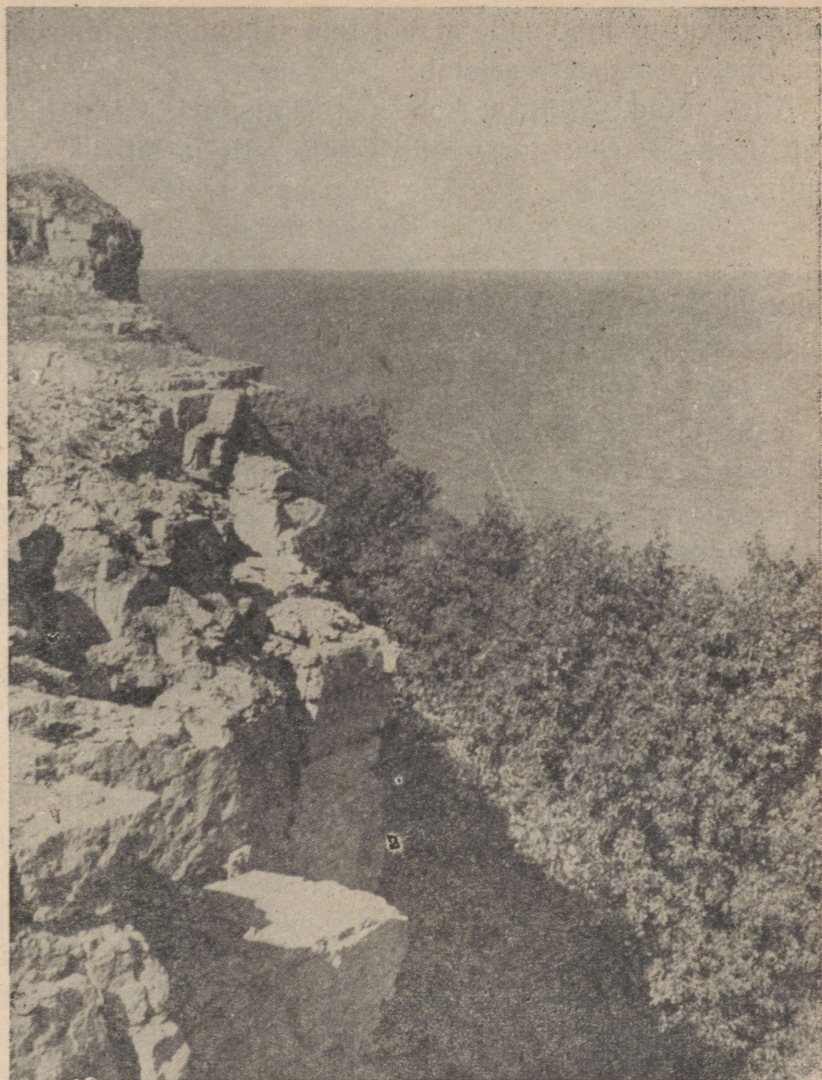
Omnibuss jäetakse eemale seisma, rüsinat tungivad õpilased välja ja jooksevad istumisest kangeks jäänud jalgadel komistades ning kohmakalt mere poole. Imestushüüetel ei ole piiri. Kas see ongi meri! Heldus, missugune ta on! Ei mina arvanud, et ta niisugune on, arvasin, et on nagu meie järv, muudkui suurem. Miks ta sealt eemalt ülespoole kerkib, taevale vastu läheb? Ja teist kallast ei ole tõepoolest näha! Vaevalt-vaevalt märkad, kui meri lõpeb ja taevas algab. Mis valged asjad need seal eemal on? Just nagu hanekari.

Üks valgepäine tüdruk võtab märkmiku ja pliiatsi välja.

«Oh meri, sa vägev meri!» deklameerib ta kõvasti ja hakkab kirjutama.

Nüüd jõuavad kohale ka õpetajad ja hakkavad noori määratsejaid kaldaservalt tagasi tõrjuma. Vaadatagu ometi ette ja ärgu tungitagu nii kalda äärele, siit võib kergesti alla kukkuda.

Alles nüüd märkavad lapsed kõrget järsku kallast, ja kohe tunneb keegi, et tal hakkab pea pöörutama. Teised jooksevad kaldal edasi-tagasi, näevad siin ja seal paekivi-

Paekallas Ontikas.

nukke nagu räästaid üle kuristikku rippuvat. Poisid loobivad kive kaldast alla, püüavad kuulata, kas kukkus merre, ja küsivad siis, kuidas siit alla pääseb. Keegi märkab purje merepinnal ja teatab sellest hõisates teistele. Ka suitsu-

pilvi nähakse, kuid neile ei mõisteta tähendust anda, enne kui õpetaja asja ära seletab.

Alla jõutud, rutatakse kohe merd katsuma. Väike tütarlaps jookseb veepiirini, pistab sõrme vette ja kilkab. Nüüd rullub laine randa, uhab üle tütarlapse riidest kingad ja sukad kuni põlvini. «Oh sa taevas, ma sain läbimärjaks!» kilkab taas plika ja jookseb tagasi. Poisid teevad end meelega märjaks — mere ääres muidu ei saa. Teised kükitavad maha, võtavad peopesale vett ja maitsevad — õige küll, merevesi on soolane.

Nüüd leitakse parajaid lutsukive — ime, kui siledad ja libedad nad kõik on! — ja hakatakse lutsu viskama. Ühed tahaksid paadiga sõita, teised kipuvad ujuma, et siis oleks kodus hea teistele rääkida, et oled meres supelnud. Õpetaja suplema ei luba, kuid põlvini vees võib sulistada küll.

Sel ajal kui teised hullavad, tuleb üks väike poiss minu juurde ja küsib aralt:

«Ma tahtsin teilt midagi küsida — kuhu need laevad jäid, mida ülalt kaldalt võis näha, kolm purjekat ja kaks aurikut? Kas nad sõitsid juba kaugele ära? Siia alla pole praegu ühtki laeva näha.»

«Kas sa näed, mis tema uurib,» patsutan poisile õlale. «Selles asjas peab kohe selgusele jõudma. Lähme nüüd ruttu üles. Enne aga vaata veel teraselt, kas näed mõnd purje, aurikusuitsu või saart.»

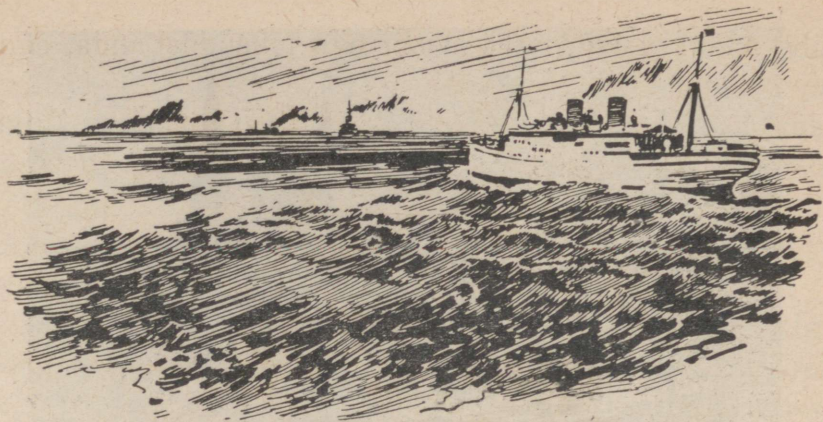
Poiss teritab silmi ja vaatab pingutades üle kogu laia veevälja, siis teatab:

«Ei näe, midagi ei ole näha.»

Nüüd läheme üles, mina ees, poiss järel. Aeg-ajalt peatub väikemees ja vaatab tagasi merele. Umbes pooles kaldas hõikab:

«Juba üks puri jälle nähtaval!»

«Lähme aga edasi!»

Jõuame üles, kohe loendab poiss mitu purje ja aurikusuitsu.

«Kust nad nüüd jälle nähtavale tulid? Kas need tumedad seal eemal on saared? Ka neid ei olnud alla näha.»

Arutame seda asja ja nüüd selgub väikemehele esimest korda oma kogemuste põhjal, et maakera on tõesti ümmargune. Ta tahaks veel kord alla lipata ja veenduda, kas sinna alla siis tõesti neid laevu näha ei ole, kuid jätab selle kavatsuse ja teatab mulle:

«Nojaa, siia kõrgele on need kauged asjad näha, siit näeb kaugemale; alt ei võigi neid näha, nad jäävad maa kumeruse taha.»

Sellele tulemusele jõudnud, rahuldub väikemees ja liitub teistega. Lähen väikemehega kaasa ja näen, et ta suuris silmis kaua püsib imetlus: kui imelikud need maailma asjad ikka on!

1. Jutusta laste esimesest muljest merd nähes.
2. Mis suitsupilved olid merel?
3. Mida «avastas» mere ääres väikemees?

Moskva Kreml.

MOSKVA.

P. Lopatin ja I. Romanovski.

Hele, päikesepaisteline päev.

Lennuk lendab Moskva kohal. Kuid isegi siit, sadade meetrite kõrguselt, on raske pilguga haarata meie Nõukogude pealinna. Nii palju on siin tänavaid, väljakuid, tehaseid, rohelisi parke!

Meie pealinn on hiiglasuur! Ta hõlmab sadu ruutkilomeetreid. Tuleks üle kuu aja rännata, kui mõtleksite jala läbi käia kõik Moskva kolm tuhat tänavat ja põiktänavat. Ja kui te tahaksite pealinna läbida kõige lühemat teed mööda otsast otsani, siis tuleks teil kulutada sellele oma tubli viis tundi...

Moskvas elab mitu miljonit inimest. Meie pealinnas võib kohata igast rahvusest, igas vanuses, igasuguse elukutsega inimesi. Ainuüksi õpilasi on Moskvas sadu tuhandeid.

Moskva on meie kodumaa süda. Siin töötab Nõukogude valitsus. Moskvast juhitakse kogu meie maa elu. Moskvast on väga palju vilunud töölisi. Nad valmistavad meie maa jaoks autosid ja kuullaagreid, elektrimasinaid ja tööpinke, kelli ja mootorrattaid, terast ja sitsi, kalevit ja raamatuid, elektrivedureid ja kompvekke... Moskvast töötavad kogu maa heaks kuulsad teadlased, kirjanikud, kunstnikud.

Moskva on tihedalt seotud kogu Nõukogudemaaga. Iga ööpäev saabub pealinna kakssada viiskümmend tuhat reisijat. Ja Moskvast sõidab iga päev välja niisama palju inimesi.

*

Täna pole Moskva enam see, mis ta oli eile, ja homme pole ta niisugune, nagu ta on täna.

Lammutatud on vanad osmikud, hävitatud urkad, laiendatakse kitsaid tänavaid. Uued laiad prospektid kulgevad läbi linna. Jõgi on aheldatud graniiti, ühelt kaldalt teisele on riputatud ülitoredad sillad. Ärakoristatud osmikute asemele on ehitatud tuhandeid kõrgeid tehaseid ja mugavaid maju. Moskvat ehitatakse ümber kindla plaani järgi.

prospekt — lai sirge tänav

1. Mis on öeldud palas meie pealinna suuruse kohta?
2. Mispärast hüütakse Moskvat meie kodumaa südameks?
3. Kuidas ehitatakse Moskvat ümber?
4. Küsi vanemalt inimestelt, missugused muutused on toimunud teie rajoonis, teie linnas, teie külas viimase viie aasta jooksul.

MARMORLINN MAA ALL.

Igal õhtul süttib Moskvast ja Leningradis mitmesugustes paikades erepunane täht **M**. Need tähed helgivad maaaluse imelinna sissekäikudel. Hallist ja roosast kivist tre-

pid viivad alla sädelevaisse marmorpaleedesse. Need on allmaaraudtee — metroo — jaamad.

Iseliikuvad trepid libisevad käratult üles ja alla. Iga päev viivad need alla ja toovad üles miljoneid inimesi — metrooreisijaid.

Eredasti valgustatud maa-aluses linnas on oma eriline ilmastik. Maa peal võib olla kuum suvi, vihmane sügis, pakane talv, aga metroo sügavais tunneleis on ilmastik alati ühtlaselt soe ja kuiv; kerge tuul puhub mahedalt.

Meie metroo on nii ehitatud, et rongid ei saa maa all iialgi kokku põrgata: nad vahetavad ise valgussignaale, pööravad eksimatult pööranguid, ja kui tee on rikitud, peatuvad ise. Meie metroo on maailmas parim.

TULD TOOMAS.

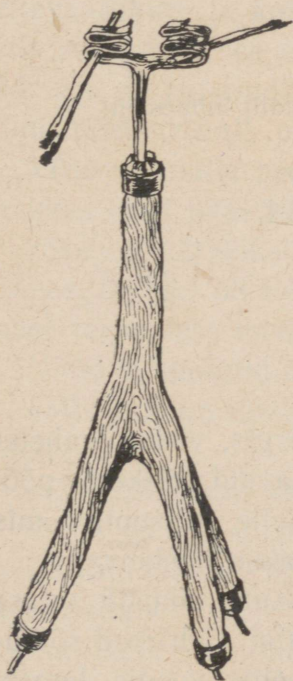
J. Parijõgi.

Tulesaamiseks on nüüd tikud ja tulemasin, vanasti tarvitati tulerauda ja taela. Naised aga hoidsid elavaid süsi koldetuhas alal. Kui siis tuld oli vaja, otsiti tuhost süsi ja puhuti pird põlema.

Tuleb meelde juhtum poisikesepõlvest, kui käisin Nurgalt tuld toomas. Oli talvine hommik, isa ja sulane olid läinud metsa esimese kukelaulu ajal. Meie jäime veel magama. Kui hommikul ärkasime, ütles ema mulle: «Puhu tuli koldesse!» Kohe olin kolde ees ja hakkasin tuhnima tuhas, kuid ei leidnud ühtegi hõõguvat sütt. Õhtul oli hagu-
 dega köetud ja pika öö jooksul oli koldes kustunud viimne süsi. «Võta siis ahjuaugust tuleraud ning tael ja löö tuld,» ütles ema, kui teatasin, et ühtegi sütt pole lees. Nüüd aga selgus, et mehed olid tulenõud kaasa võtnud, sest ahjuauk oli tühi. «Mis nüüd saab?» küsisin emalt õige nõutult. «Kas saamegi täna ahju kütta enne õhtut?» — «Pole viga,» lohutas ema, «võta kibu ja mine laena Nurgalt tuld.»

Kohe riietusin, võtsin vana kibu ja jooksin läbi lumehangede Nurgale. Seal küdes parajasti ahi. Aadu, minu-

vanune poisike, istus ahju ees ja mängis kassiga. Pere oli loomi talitamas. Võtsime Aaduga paar hõõguvat sütt kippu ja mina hakkasin koju tulema. Vaevalt jõudsin poo-

Pirrujalg, tuleraud ja tael.

lele teele, kui tuul mu söed pildus sädemetena laiali. Nuttes läksin Nurgale tagasi. «Kes siis sedaviisi tuld viib,» õpetas vana peremees, «ime, et sa veel leeki peopesal Luhaväljale ei tahtnud viia.» Nüüd pani koldest paar kamalutäit tuhka mu kibu põhja, siis hõõguvaid süsi ja peale jälle tuhka. Käskis katta kibu pealt kuuehõlmaga, et tuul tuhka pealt ära ei puhuks ja süsi ei kustutaks. Tegin vana peremehe õpetuse järgi ja sibasin otse üle põllu Luhaväljale, nii kuidas jalad kandsid. Kodus võtsime söed kibust, puhusime pirru põlema ja panime ahju küdema.

Nii käisin poisikesena külast tuld toomas.

s u l a n e — põllutöoline talus

1. Kuidas valgustatakse tube nüüd?
2. Kuidas valgustati vanasti?
3. Kuidas saadakse tuld nüüd?
4. Kuidas saadi vanasti?
5. Kuidas käidi tuld laenamas?
6. Küsi teateid tuleSaamise kohta vanemait inimestelt.

KUI VALGUS TULI.

J. M ä n d m e t s.

1.

See oli paar nädalat enne jõulu.

Suures talutoas põles peerg tulehargis, viskas vahetevahel enesest sisinal välja naaskelteravaid tulekeeli, pööras oma söe rõngasse, laotas laiali halle suitsupilvi, mis katsid inimeste ihud kui ka hinged paksu nõekorraga.

Tule ümber oli pere koos. Masinlikult liikusid sulase Mardi käed maarjakasest püssilae kallal, tüdrukud sõtkusid järelejätmatult vokki, kuna isa selili voodis lamas, vahtides mustavasse lakke.

Nõnda roomasid need pikad pimedad talveõhtud nagu nälginud ja laisad maod üksteise järele, täpipealt ühetao-
liselt.

Seal kuuldus äkitselt õuest hobuse hirnatus.

«Ema on linnast kodus,» ütles isa. «Mart, mine võta sa hobune eest ära!»

Sõnalausumata pani sulane oma maarjakasest püssilae kõrvale ja astus raskel sammul õue.

Kui ema tuppa astus, tõi ta enesega hulga värsket, elustavat õhku ühes. Lapsed läksid talle rõõmustades vastu, lõid rippuma ta lumiste riiete külge ja ta kanged kohmakad liigutused ajasid naerma.

Aga midagi hoidis ema süles. See oli hoolega kinnipandud kastike ja suure ettevaatusega pani ta selle lauale.

Laste piiritu uudishimu ei näinud täna sugugi talu pere-ema tüütavat. Nad jooksid kompsu juurde, tõstsid seda ettevaatlikult, ja kui ema neid kavalal naeratusel keelas, siis suurendas see muidugi uudishimu. Vanad jäid aga kõrvale, ei rutanudki järele pärima, sest inimesele, kelle hing nõekorra all, on ka vallatu uudishimu võõras.

«Too sa mulle peeruga tuld!» ütles ema tüdrukule ja hakkas lahti päästma oma kompsu.

«See on hiirelõks!» hüüdis väike poiss kõveraid traate nähes. Selleks oli tal igatahes põhjust, sest hiljuti oli linnast tõepoolest toodud traatidest punutud hiirelõks.

Nüüd ei suutnud isa enam rahulik olla.

«Mis pagana lõkse sa seal vead?» ütles ta ja astus lähemale.

«Oh ei,» vastas ema. «See on laelamp.»

«Sina ikka — niisugune raiskamine! Mistarvis seda siis nüüd vaja läheb? Õige mul teil mõni tantsusaal, kus ei näe keerutada.»

Isa häälest kuuldus tõepoolest pahameel.

«Mis siis on,» ütles ema. «Maksab kaks rubla. Ega seegi

meid vaeseks tee. Üsna uued lambid. Kaupmees ütles, et rahvas neid rohkesti ostab. Ma võtsin ka.»

«Kaks rubla, ega see vaeseks tee,» kordas isa. «Aga kust sa need kaks rubla välja võtad?»

Selle aja sees oli ka Mart ligi astunud.

Ta vaatas tõsiselt uuele asjale, mis väga armetuna seisis ta ees laual. Ta näole ilmus vaenulik ilme. Ta tundis lambi vastu vaenu ja see kasvas ta hinges niisuguse kiiruga, et ta seda enam vaigistada ei suutnudki.

«Lamp tuuakse — noh — milleks seda nüüd vaja! Peerg ei ole teile hea küll. Ega sellega muud ole teha kui maja põlema ajada.»

Ja ruttu läks ta peerutule juurde, istus pingile ja hakkas lõmme lõhestama. Aga nähtavasti oli ta niivõrd suurde ärevusse sattunud, et ta oma tugevaid konarlikke käsi ei suutnud taltsutada, ja kuivad peerud murdusid.

Ta viskas lõmmud vihaselt kõrvale.

2.

Väga ettevaatlikult hakkas ema ise lampi üles seadma. Kõige enne seoti pikk tugev nõör parde, mille külge köideti lambitraadid. Siis pandi üksikud osad oma kohale.

Peagi kõikus uus lamp mustavas, hämarusega täidetud talutoas.

«Kõik sina linnast ka ära vead,» võttis isa uuesti sõna, aga ta häälest ei kuuldunud enam endine tigheidus. Midagi pidi olema, mis selle mehe hinge uue lambiga sundis leppima. Ma usun, vististi mõnus ja kuum auahnuse säde, sest tõepoolest ei olnud ju veel külas kellelgi laelampi. «Aga ega seda tea, kas põleb teine ühti,» lisas ta juurde.

«Ema, pane põlema, pane põlema!» hüüdis noorpõlv. Muidugi ei teadnud nemadki, mis neil seal on oodata. Nad nagu aimasid suuremat, paremat, puhtamat valgust ja janunesid selle järele.

«Oodake ikka veidi,» tähendas ema. «Ega ta muidu põle, talle tuleb õli sisse valada. Ka seda ma tõin. Tooge õuest õlipudel ära!»

Ema häälest oli juba argus kadunud, sest ta sai aru, et uus lamp suutis enesele ise võita lugupidamist. Ainult see erutas veel suuresti ta hinge, kui esimene valgus tungib heledasti talutoas igale poole, ka kõige kaugemaisse nurkadesse. Kaupmees oli talle seda valgust korraks prooviks näidanud ja see seisis kogu tee tal silme ees.

Annaks aga jumal, et just ka sellel lambil oleks nii-sugune võimukas valgus!

3.

Isa astus ise ligi, võttis õlipudeli ja valas kõige suurema ettevaatusega õli lampi.

«Oi, see neelab ju pool toopi korraga,» tähendas isa. «Ega seda siis nii palju tarvis lähegi.»

Ta jättis valamise seisma.

Isa jäigi nüüd lambi juurde talitama. See on imelik. Algatus saadakse nõdrast jõust, aga varsti võtavad tugevad käed asja juhtimise oma hooleks. Ema astus ka siin heameelega kõrvale ja vaatas isukalt isa talitust pealt. Isa oli aga tõsine ja igaühe käsi oleks võinud käia halvasti, kes teda nüüd oleks läinud eksitama.

«Pilpaga tuld!»

Kui lühike ja tõsine käsk. Mitu inimest ruttasid seda täitma. Ainult Mart ei liigutanud ennast paigalt.

«Mis hullu sul meeles on,» hoiatas Mart. «Sa nüüd sellega jändad. Paned viimaks öösi maja põlema. Ega see mänguasi ole. Ise valasid teise ligemale pool toopi õli.»

Aga ka see hoiatus ei suutnud isa ta tegevuse juures takistada. Isegi emal hakkas hirm.

«Kuule, olgu nüüd õhtul peale,» ütles ema. «Eks teine päev jõua katsuda.»

«Noh, mis sa tast siis tõid muidu kõlkuma.»

Isa jäi kindlasti oma tahtmise juurde. Selle mehe mehiselt näolt paistis oma tahtmise murdumatu täidesaatmine. Sa kardad maja põlemaminemise eest, mina aga ei karda ja sellepärast panengi lambi põlema.

Isa süütas pilpaga tahi põlema.

Pikk kollane leek tõusis üles. Aga valgem see tuli ei olnudki kui peerutuli, ilusam ka mitte. Ta viskas enesest hulgani paksu musta suitsu lae alla.

«Ennäe nende tuld,» irvitas Mart vihaselt. «Mitu korda viletsam kui peerg. Ja niisuguse asja eest antakse kaks rubla.»

«Oota ikka, Mart, oota,» ütles ema. «Ei ole ju veel klaas peal.»

«See teda nüüd paremaks teeb!»

Isa hakkas klaasi peale panema.

«Oota!» tähendas ema ja ruttas juurde. «Kaupmees käs-kis tule pisikeseks keerata. Alles siis võib suureks teha, kui klaas soojaks läheb.»

Ja ema keeras tahi hoopis alla, nii et tuld vaevalt võis silmata.

Eemalt kuuldus õudne, vihane, kahjurõõmu avaldav naer. «Nüüd on siis klaas peal!»

See oli sulane.

Ta võttis ruttu uue, kõige laiema ja õhema peeru ja süütas põlema. Tuli haaras isukalt kuivast, veidi tõrvasest puust kinni. Peerutuli loitis kõrgele.

Tuba oli haruldaselt valge ja Mardi hinge täitis magus võidurõõm.

«Nüüd on ehk soe küll,» tähendas ema ja hakkas tuld natukehaaval suuremaks keerama.

Ja toas sündis valguse ja pimeduse võitlus. Ikka heledamaks ja heledamaks läks lambituli, ja pimedus, mis aastakümneid pikkadel talveõhtutel oli talutoas valitsenud,

põgenes uue valguse eest kõrvale. Esmalt kükitas ta kor-
raks laua alla, voodi varjule, aga varsti sundisid uue val-
guse kiired tema taganema ka ta viimsest peidukohast.

«Noh, nii on hea küll,» ütles ema ja jäi uhkel ja võidu-
rõõmsal pilgul heledasti valgustatud talutuba vaatama.

Sest õhtust peale jäigi lamp talutoas ainsaks valguse-
andjaks.

t u l e h a r k — pirrujalg; l õ m m — männipakk, millest lõigati
peerge; t o o p — endine vedelikumõõt, pisut suurem kui liiter

1. Kirjelda õhtut endises talutares.
2. Mida mõtleb kirjanik väljendis — inimese ihu ja
hing olid paksu nõekorraga kaetud?
3. Miks tunti esialgu vaenu lambi vastu?
4. Mispärast võitis lamp peeru, elektrivalgus õlilambi?

Tuli korstnas, vesi ahjus?

ELEKTRIK.

M. K e s a m a a.

Elekter kustus ära,
ükski lamp ei sära.

Köögis vanaema
ei näe keeta suppi.
Nõeluda ei näe
ema minu sukki.

Ei saa aru isa,
kus on viga tekkind.
Ema ütleb: «Kutsu
meile nüüd elektrik.
Elab üle tänava;
paneb lambid särama.»

Tulebki elektrik,
meie tuppa astub.
Tangid, väikse peitli
võtab välja taskust.

Vaatab juhtmed üle,
torgib üht kontakti.
«Käes! On leitud viga —
juhe siin on katki!»

Veel üks hetk — ja juba
valge on me tuba.

Oi, elektrik olla —
see on alles töö!
Tema käes lööb valgeks
kõige mustem öö!

Kui kõik selle ameti
õpiksid kord ära —
pime üldse poleks enam,
ööd ja päevad valgus säraks!

KUIDAS LÕPEKÜLA MEHED SAID PEREKONNANIMED.

J. Parijõgi.

1.

Orja-ajal ei olnud eestlastel perekonnanimesid. Hüüti isanimede järgi, näit. Peetri-Jaagup, või talude järgi, näit. Väljaotsa Rein. Priikslaskmisega kasvas talupoegade liikumisvabadus. Et sel puhul vältida segadusi, otsustati

talupoegadele anda perekonnanimed. Kuidas see nimedepanek toimus, sellest jutustab alljärgnev lugu.

Laupäeva õhtul käis mõisa vahimees külas ja andis kõigile käsu, et pühapäeval tuleb minna mõisa uut nime saama. Nüüd on ju kõik vabad ja vabadele inimestele antakse uus nimi. Igaüks võib endale võtta nime, millise tahab.

«Mis nimesid meil ikka vaja on,» arutas Matsi-Jaagu Mihkel. «Meil ju lapsepõlvest alates igal oma nimi. Igaüks teab, et mina olen Matsi-Jaagu Mihkel. Mis nime mulle veel vaja?» — «Kuula nüüd,» arvas Lepiku Juhan, «kas neid nimesid mõisas veel vähe saadud. Iga päev kubjas ristib sind uue nimega. Reinu Mihkel enam muud nime ei kuulegi kui Tõbras ja Lao Kaarlit hüütakse juba teist nädalat Vedamikuks. Aga noh — mõisa käsk, eks pea minema.»

Liivaku noor perenaine võttis aga küsimust tõsiselt. Õhtul arutas mehega hulk aega, millist nime võtta. «Ära sa halba nime ega mõnd rumalat sõna küll võta,» kinnitas ta mehele. «Kui lubatakse, siis võta talu nimi — Liivaku, selle nime all tuntakse meid igal pool.»

Pühapäeva keskhommiku paiku kogunes mõisa talli ette hea koguke rahvast — ja uusi tuli ühtelugu juurde. Igast perest pidi väljas olema mees, samuti pidid tulema kõik lesed ja vallalised. Kubjas käsutas rahva mõisa suurtrepi ette, kus pidi algama nimedepanek. Härra seisis trepil, opman istus laua taga, valmis uusi nimesid kirja panema. Mehed võtsid kaabud peast ja jäid eemale salgas seisma.

«Noh, mis nime sa endale tahad?» küsis härra kõige lähemal seisvalt Uuetoa teomehelt Jaanilt. See kohkus veidi, sügas kukalt ja venitas siis: «Ei tea, härra...» — «Ei tea,» naeris härra. «Opman, kirjutage nimeks E i t e a, Jaan Eitea.» Meestesalk naeris, kohmetult astus Jaan kõrvale. Juba pöördus härra järgmise poole. See, nähes, et eelmisel läks halvasti, ütles alandlikult: «Mis mina, vaene

patune, tean tahta... eks härra ise pane.» Härra mõtles veidi ja ütles siis: «Hea küll! Kirjutage talle P a t u n e.» Jälle läbis naerusumin meestesalga, kuid ühtlasi tunti ärevust — kui nüüd kõigile antakse säherdused veidrad nimed.

Järgmisena astus ette Liivaku noor peremees ja ütles otsustavalt: «Liivaku on mu talu nimi, selle nimega on hüütud mu isa ja vanaisa... Paluksin uueks nimeks Liivak.» Härrale meeldis otsustav väljaastumine ja ta käskis opmanil kirja panna: A n d r e s L i i v a k. Sellest said hoogu teisedki. Lepiku, Raja, Mäe ja Kaevu peremehed võtsid endale perekonnanimeks igaüks oma talu nime. Ainult Reinu Mihklile seda ei lubatud. Opman ütles üle laua: «Härra, ta on üks vastane tõbras, pange talle ka niisugune nimi.» Ja lõppes sellega, et Reinu Mihklile kirjutati perekonnanimeks T õ b r a s. Samuti surus kubjas läbi, et Lao teomehele pandi nimeks sõimunimi V e d a m i k.

Kui aga kupja kord tuli nime saada, astus parajasti trepile mõisaproua. Kubjas kummardas ja palus, et mõisaproua mõtleks talle ilusa nime. Proua laskis käia silmad üle mõisaõue, pilk peatus tee-otsal kasvaval kasel — kohe ütles: «Pange talle nimeks Birkenbaum.» Niikaua kui proua viibis trepil ja võttis osa nimede panemisest, anti saksakeelsed nimed. Nii nimetati Aadu-Jaaku R o s e n t h a l'iks, Oti-Margust O t t e n s o n'iks ja Kivimurru Toomast S t e i n b e r g'iks.

3.

Kui mehed mõisa eest lahkusid, küsis Reinu Mihkel teistelt: «Tea, kas need uued nimed nüüd jäävadki külge või...?» Ta ei olnud oma uue nimega — Tõbras — sugugi rahul. «Jäävad küll,» naersid teised, «nüüd on su suguselts igavesti Tõprad.» Kõige halvem oli Kivimurru Toomal, temal ununes juba mõisa väravas uus nimi. Läks tagasi ja

küsis opmani käest järele. «Teinpärk, Teinpärk . . .» kordas ta uut nime ega olnud sellega sugugi rahul.

Liivakul oli noor perenaine väraval vastas ja küsis mehelt kohe: «Kuidas on, kas said oma vana nime kätte?» — «Sain küll, ainult ümber pöörati: enne oli Liivaku Andres, nüüd olen Andres Liivak.» — «Sellest pole viga,» rõõmustas perenaine, «hea, et ei saanud mõnd sõimunime või võõrast sõna, mida ei oskaks öeldagi.»

Birkenbaum — tõlkes: Kasepuu; Rosenthal — Roosiorg; Steinberg — Kivimägi; opman — endine mõisaametnik; kubjas — alam mõisaametnik, kes käsutab ja jälgib talupoegi tööl

KUI TULI RAUDTEE.

J. Parijõgi.

1.

Sellest saab nüüd enam kui 60 aastat tagasi, kui tuli raudtee. Juba enne käisid jutud, et kroonu tahab ehitada raudteed, mida mööda pannakse käima masinad või, nagu neid siis kutsuti, raudruunad, kes on nii tugevad, et jaksavad enda järel vedada pika rea suuri vankreid. Esiti ei usutud seda juttu, olgu nüüd kroonu nii vägev kui tahes, aga rauast teed ta ikka ei jaksa ehitada. Arvasime kõik, et raudtee tuleb läbi rauast, nagu maantee on mullast ja liivast, et on paksud raudplaadid maas.

Uhel kevadel käisid insenerid meiegi külast läbi, ajasid metsa sihid sisse ja panid tikud püsti.

Nüüd hakati raudteed kartma. Käisid kõiksugused jutud, masin ajavat välja nii palju sädemeid, et süütab metsad ja talud. Teised jälle rääkisid, et ajab kariloomad alla. Uhel pühapäeval räägiti külavainul, et peaks kroonut paluma, et see viiks raudtee läbi kustki kaugemalt, nii et meie küla karjamaad ei puutuks.

Järgmisel kevadel kõneldi, et raudtee olevat juba Pika-sillal, juba käivat raudruungi seal ja röögahtavat mis kole. Vanemad inimesed arvasid, et raudruun ei ole masin, vaid koletis, kes sööb puuhalge ja kelle sisikonnas on vesi ja tuli.

Ühel pühapäeval läksin minagi teiste noormeestega raudteed vaatama. Juba Tammevere kohal nägime liivavalli ja puupakke tee ääres maas, aga rauda veel ei olnud. Metsa vahel istus salk töölisi, nende juurde läksime ja küsisime: «Kui kaugel raudtee juba on?» — «Siinsamas ongi, minge veidi maad edasi, sealt ta algabki,» seletasid töölised. «Ei tea, kas tohib?» — «Mis seal siis on, meie tuleme kaasa.» Läksime edasi — ikka sama sirge siht, ilus ja tasane, muudkui kaks riba kõrvuti peal. «Siin ongi raudtee,» seletasid töömehed. «Siin . . .» imestasime meie, «aga kuidas . . . kas ta siis veel päris valmis ei ole? Ainult need kaks raudriba?» — «Niisugune ta ongi,» seletasid jälle töölised. «Siit sõidabki rong. Oodake veidi, ta pidi täna veel tulema pakke ja liiva tooma, saate oma silmaga näha.» — «Ei saa hästi aru,» ütles Nurga Aadu, «kas ta siis rauast ei olegi, raudplaatidest? Ega ta siis neid ribu mööda sõida, siit veerevad ju rattad maha.» — «Niisugune ta ongi,» naersid töömehed, «ei ta maha libise, rattail on randid küljes.» — «Seda nüüd küll,» jäime nõusse, aga ikkagi ei saanud asjast selget pilti.

Seal aga kostis korruga metsa tagant kõrvulukustav huilgamine. Vana Peedu Jaan, kes oli meiega kaasas, lõi kartma ja hüüdis: «Oi, mis see on?» Töölised jäid rahulikuks ja seletasid edasi: «Sealt ta tulebki, saate ise näha.» — «Ah tulebki?» küsis jälle Peedu Jaan. «Kas see oligi

raudruuna hirnumine? Kas on tōsi, et sööb puuhalge, ajab sõormeist suitsu välja ja sisikonnas on tuli?» Töölised pistsid naerma: «Sööb küll puuhalge ja kivisütt nagu iga masin.» Edasi ei saadud enam seletada, sest mäekünka tagant tuli ähkides ja puhkides rong. Mäletan, et minulgi jooksid külmad judinad üle selja, kui ta niisuguse hooga tuli ja meie kohale seisma jäi.

Töölised läksid liiva ja liipreid maha loopima, kuna meie kõndisime arglikult ümber rongi, vaatasime ja katsusime teda igast küljest. Ta oli siiski hoopis teistsugune, kui olime kujutlenud. Arvasime, et vagunid ei ole muud kui hiigelsuured vankrid, redelite, põhilaudade ja aisadega, nagu meil koduski, kuid nägime suuri kaste või maju rattail. Vedurit me ei mõistnudki kujutleda. Mina mäletan, et arvasin ta olevat mingisuguse raudhobuse, kelle paneb käima masin ja kes hiigla-raudjalgadega möödab maad ning kogu selle rongi veab liikuma. Küll vana Peedu Jaan imestas, kui veduris nägi inimest. «Kas ta teda ära ei söö?» küsis meilt poolsosinal.

Jah, imelik oli siis küll! Kui esimene reisijaterong sõitis meie küla kohalt läbi, oli rahvast tee ääres murdu.

Nüüd olete teie rongidega harjunud maast madalast. Või mis nüüd rongidest . . . maad mööda kihutavad autod, taeva all lennukid . . . Ei tea, kuhu see inimene viimaks välja jõuab!

* * *

Selle loo jutustas vanaisa umbes 25 aastat tagasi.

k r o o n u — riik

1. Küsi vanemailt inimestelt, mida mäletavad nemad raudteest oma lapsepõlves.

2. Milliseid liiklemisvahendeid tarvitatakse praegu peale raudtee?

VAENE METS.

E. Enno.

Mees tõmbab ja tõmbab, tee libe
ja haod nii rasked reel;
mees vaene, ta ruttab, käik kibe,
ju päike on koduteel.

Ja lapsed, need ootavad kodus,
nii külm on toake:
«Miks isa ei tule ju metsast?
eks ütle kord, emake!»

«Mets kaugel on, sügav ja pime,
ja vaht kõnnib metsa sees;
see mõnikord nõnda tige,
ja isa on vaene mees.»

Ja emake kõneleb palju,
kuis vaesele vilets ilm . . .
küll lapsed lubavad muuta,
kuid märjaks jääb ema silm.

Ja koorem, see ligineb, liigub,
ehk haod küll rasked pääl.
Ja südames isal ju ette
on hõiskamas laste hääl.

RONGI NR. 71 KÜTJA.

A. Kononov.

Öösel kell 1.10 pidi Udelnaja jaamas Petrogradi taga peatuma rong nr. 71. Rongi masinistiga oli kokku lepitud: ta jätab veduri natuke kaugemale — üsna platvormi lõppu,

kuhu ei ulatu elektrilaterna valgus. Kütja tuleb vedurilt maha, tema kohale aga asub Vladimir Iljitš.

Rongi nr. 71 masinist ei olnud Leninit iialgi näinud. Ja kui olekski näinud, ei oleks teda nüüd niikuinii ära tundnud: habe oli Leninil aetud, otsaesine kaetud valejuustega — parukaga. Parukat kattis must nokkmüts.

Kui rong peatus ja kütja pimeduses maha hüppas, astus Vladimir Iljitš nii kindlalt mööda trepikest vedurile, et masinist ei küsinudki midagi: oli selge, et see ongi Lenin.

Nüüd seisid veduril kolm meest: masinist, tema abi ja Lenin.

Vedurit köeti puudega. Vladimir Iljitš vaatas: masinisti abi pildus puid esiteks erilisse võresse kolde lähedal. Puud kuivasid, ja abiline viskas neid vähehaaval tulle. Süsi aga tasandas ta raudlabidaga, et nad paremini põleksid.

Vladimir Iljitš leidis seinal naelakese, riputas sellele palitu, käärnis käised üles ja alustas kütja tööd. Ta pani tooreid puid võresse, pildus neid ahju, segas labidaga hõõguvaid tukke. Masinist pöördus ikka jälle ja vaatas imestusega Vladimir Iljitši. Abi oli aga väga rahul: ta võis nüüd puhata. Ta istus eemale, popsutas piipu ja vaatles uut kütjat.

Nii sõideti Beloostrovi jaamani. Seal oli piir, kust algas Soomemaa.

Reisijail hakati kontrollima dokumente. Otsiti läbi terve rong. Masinist laskus joostes trepist alla. Jooksis rongi juurde ja haakis veduri lahti. Siis ajas ta selle veetorni juurde vett võtma ega kiirustanud veevõtmisega. Juba lõi jaamas kolmas kell, vedur aga seisis ikka veel veetorni juures.

Masinisti juurde jooksis lõõtsutades peakonduktor ja osutas oma vilele: otsekohe on ärasõit! Siis sõitis masinist kiiresti rongi juurde ja haakis veduri külge. Peakonduktor vilistas.

Jaama ees seisis ohvitser ja vaatas masinisti poole. Näis, et ta aimas midagi. Ta viipas kellelegi käega; veduri juurde jooksid soldatid . . .

Kuid vedur liikus juba kohalt ja kihutas edasi.

1. Miks sõitis Lenin kütjana veduril?
2. Kuidas täitis ta oma ülesandeid kütjana?
3. Milleks kontrolliti piirijaamas dokumente?
4. Mida tegi masinist?
5. Kuidas läks Leninil korda põgeneda?

MEIE OKTOOBRILAUL.

H. Suislepp.

Suur Oktoober ühtseks rindeks
liitis tööliste armeed.
Nii me isad relvi kandes
läksid leninlikku teed.

Võitluslaulest tänav kajas,
tormijooksust kõmas paas.
Lask «Auroralt» uue aja
julget algust kuulutas.

Rahvas rõhujaid siis ründas.
Saabus võit. See võit on jääv.
Nii Oktoobri tules sündis
meie kaunis tänapäev.

SILLAL.

A. Kononov.

Ülestõus algas öösel. Öö oli must ja ähvardav. Laternad tänavail ei põlenud. Tumeda koguna seisis Neeval bolševistlik ristleja «Aurora». Tuled laeval olid kustutatud, kahurisuud aga pööratud Talvepalee poole.

Pimeduses kõlasid kauged püssipaugud, surisesid mootorrattad ja põrisesid sillutisel veoautod; nendel seisis soldatid ja madrused vintpüssidega.

Uulitsail põlesid tuled. Lõkke ääres soendasid endid punakaartlased, jutlesid tasakesi ja ootasid pealetungikäsku. Relvastatud tööliste salgad olid selleks ajaks juba endi kätte võtnud kõik Neeva jõe sillad.

Ühel sillal seisis noor Petrogradi tööline Andrei Krutov. Koos temaga valvasid silda veel kaheksa punakaartlast. Neid käsutas vana bolševik, keda kõik kutsusid Vassili Ivanovitšiks.

Kaks korda öö jooksul tulistasid silda valgekaartlased, kuid punased ajasid nad laskudega minema, ise paigalt nihkumata.

Üle silla võis minna ainult eriloal.

Kuid ühel inimesel ei olnud luba ja ta lasti siiski läbi. Kui ta valveposti lähedale jõudis, astus Vassili Ivanovitš tema juurde, revolver käes, ja küsis karmilt:

«Teie luba!»

Mees peatus ja pööras ülestõstetud palitukrae maha. Põsk oli tal rätikuga kõvasti kinni seotud. Ta ütles midagi tasakesi Vassili Ivanovitšile. See astus kõrvale ja andis au. Seotud põsega mees astus kiirel sammul Andreist mööda sillale ja kadus pimedusse.

Aga valveposti ülem läks tagasi oma kohale ja jäi Andrei kõrvale seisma. Ta ei lausunud sõnagi, vaid vaatas üha sinnapoole, kuhu oli läinud tundmatu. Seal jõe taga kõlas aeg-ajalt laskude tumedat mürinat.

Viimaks ei suutnud Krutov enam välja kannatada ja küsis:

«Näitas ta sulle luba?»

Vassili Ivanovitš vastas aeglaselt:

«Ei. Tal polnud aega luba võtta. Ta oli kogu aeg peidus . . . Esmalt Soomes ja pärast siin. Nüüd läheb ta Smolnõisse.»

Siis lisas ta, ja Andrei tajus tema hääles hirmu:

«Mõelda: ta möödus siia tulles valgekaardi vägedest! Teda oleks võidud . . . mõistad, teda oleks võidud tappa!»

Esimest korda kuulis Andrei oma komandöri niisuguse häälega rääkimas.

Ta vaatas Vassili Ivanovitšile otsa ja küsis:

«Ja kes see siis oli?»

Ning punakaardi valvesalga komandör vastas talle:

«Vladimir Iljitš Lenin.»

KLINTSOVKA POISID.

A. Kononov.

Kord läks Tšapajev luurele.

Tema ja neli võitlejat sõitsid ratsa. Taga, kuulipilduja kaarikul, istusid Pjotr Issajev ja Tšapajevi kaheksa-aastane poeg Arkadi.

Saabus õhtu. Tšapajevlased silmasid ees väikest metsatukka ja selle kõrval jõge. Kaugel jõe taga paistis Klintsovka küla.

Jõe ääres oli söömas umbes kolmekümnepealine hobusekari. Hobuseid karjatasid külapoisid. Et poisse mitte hirmutada, saatis Tšapajev ette oma poja Arkadi.

«Kes sa oled?» küsisid poisid Arkadilt.

«Tšapajev,» vastas see.

Poisid hakkasid naerma:

«Või veel! Tšapajevil on ju hiiglasuur hobune ja hõbedane mõök.»

Sel hetkel hüüdis eemalt Vassili Ivanovištš:

«Poisid! Kas olete Klintsovkast?»

«Klintsovkast,» vastasid need ja hakkasid vähehaaval lähemale tulema.

«Mis te siin teete?»

«Hobuseid valvame, et vaenlased neid ära ei viiks.»

«Tähendab, külas on siis valged?»

«Jah.»

«On neid seal palju?»

«Palju.»

Tšapajevlased tulid hobustelt maha ja hakkasid nõu pidama. Puude varjud läksid ikka pikemaks, päike hakkas veerema puude latvade taha.

Poistel oli juba lõkketule jaoks oksi raiutud, kuid nähes kuulipildujat, unustasid nad jalamaid lõkketegemise. Nad tulid kaarikule ikka lähemale.

«Kas te olete ka julged?» küsis neilt Tšapajev.

«Noh, selge, et julged,» vastas kõige vanem poisike; ta oli umbes neljateistkümne-aastane.

«Kas tahate valgeid külast välja lüüa?»

«Tahame.»

«Noh, siis kuulake mind,» sõnas Vassili Ivanovitš.

Ta käskis poistel lõigata pajukeppe ja need ära koorida. Siis käskis Tšapajev:

«Kui läheb päris pimedaks, istuge hobustele ja kihutage Klintsovka poole. Ja vehkige ise hästi kõrgelt keppi-dega nagu mõõkadega. Kui aga kuulete pauke, kaduge igaüks oma koju. On selge?»

«Selge,» vastasid Klintsovka poisid.

Seni kui vooliti pajukeppe ja prooviti neid — kas kõlbavad mõõkadeks, seni kui hobustele istuti ja rivistuti, saabus öö.

Poisid kihutasid hobustel küla poole.

Tšapajev aga oma võitlejatega lähenes Klintsovka teisest küljest.

Ta tulistas pimeduses revolvrüst ja laskis üles raketi. Rakett sööstis vihisedes kõrgele õhku ja pudenes laiail siniste sädemetena.

Unised valgekaartlased jooksid tänavale ja nägid raketi valgusel, et nende poole kihutab ratsavägi ülestõstetud mõõkadega.

Siis kustus rakett ja ratsanikud kadusid pimedusse.

Sel ajal hakkas aga teisel pool küla ragistama kuulipilduja, kõmatasid revolvripaugud. Vaevalt jõudsid valgekaartlased relvad haarata, kui nende peale tormasid ratsanikud eesotsas Tšapajeviga.

Valgekaartlased kaotasid pea. Nüüd nägid nad, et punased tormavad nende peale igast küljest. Vaenlased viskasid relvad käest ja hakkasid külamajadesse peitu pugema.

Tšapajev oma nelja võitlejaga hakkas sõitma mööda küla ja vange koguma.

Klintsovka poisid aga istusid sel ajal oma pajumalkadega juba igaüks oma tares. Nad olid, nii nagu käskis Tšapajev, esimese paugu järel laiali jooksnud.

1. Kes oli Tšapajev?
2. Kelle saatis Tšapajev ette, milleks?
3. Miks naersid karjased Arkadi vastusele?
4. Milleks oli vaja pajukeppe?
5. Jutustia, kuidas Tšapajev kavalusega võitis valged.

VAADE TULEVIKKU.

R. Parve.

Läbi väikese, mitmekordse pitskardinaga kaetud sahvriakna langevad hommikused päikesekiired muldpõrandale ja joonistavad sinna heleda laigu.

Aegapidi see laik suureneb ja langeb edasi liikudes riietes magama jäänud põrandaaluste juhile, valgustades selle nõrgalt õhetavate põskedega rahulikku ja healoomulist kitsast nägu.

Magaja kibrutab korraks laupa, püüab kiskuda tekki üle

pea, kuid lööb siis teravate päikesekiirte mõjul silmad lahti ja jääb sedaviisi lakke vahtima.

Ning tol hetkel kuuleb ta pehmete sammude lähenemist kõõgiuksel. Aeglaselt, veidi naksudes hakkab see avanema.

Kingissepp pöörab ennast näoli patja, kuid nõnda, et silmanurgast oleks võimalik sissetulijat jälgida.

Sahvrise ilmub väike kümneaastane tüdruk. Ta vaatab silmapilgu areldi ringi ja tõmbab siis selja tagant esile suure kimbu põllulilli. Ta asetab need hellalt koos vaasiga väikesele aknaalusele lauale.

Viivuks libiseb tüdruku pilk üle mitmesuguste käsikirjade, punase pliiatsiga allakriipsutatud ajaleheväljalõigete ning õhtusest töötamisest lahtijäetud paksude raamatute. Laps kohendab oma väikese hoolitseva käega veel kord vaasi asetatud lillekimpu ja tahab lahkuda.

Just sel silmapilgul haarab magaja kinni ta käest.

Nõrk üllatushüüe pääseb tüdruku suust ja ta jääb avali silmi vaatama Kingissepale, kes ainsa liigutusega on tõusnud asemelt ning heasüdamlikult naerdes lausub:

«Sisse kukkusid!»

Ülemeelik ja kõlav naer täidab avarat sahvrit ning liigutatult silitab Kingissepp lapse kätt. Viimane langetab aga süüdlaslikult silmad ega suuda esiotsa kohmetusest üle saada.

«Kas ehmatasin su sõnatuks?» naeratab Kingissepp tänulikul pilgul, kord tüdrukule, kord lilledele vaadates.

«Aitäh, kullakene!» ütleb ta siis, ning mingi pehme liigutusevarjund libiseb üle ta näo.

Alles nüüd saab tüdruk sõnad suhu.

«Ma mõtlesin, et magate alles . . . Läksin küll hommikul vara . . . metsa äärest korjasin . . .»

«Aga, näe, mina püüdsin väikese lillehaldja kinni!»

Jälle kajab rõõmus naer läbi ruumi.

Ja nüüd naerab ka tüdruk kaasa — algul veel kuidagi sunnitult ja poolsüüdlaslikult, siis aga kogu südamest.

Tüdrukule meeldib see pikk, alati heatujuline ja väga sõbralik onu, kes nii tihti leiab aega jutlemiseks lastega, kes mängib õhtuti koos nendega «tedrejahti» ja oskab rääkida igasuguseid toredaid lugusid.

Aga praegu ei jutusta ta midagi naljakat. Asetades tüdruku voodiservale istuma, pärib ta tõsiselt:

«Ütle, kas sa oled kunagi mõtelnud sellele — kelleks sa tahad kord saada?»

Tüdruk viivitab.

«Arstiks,» ütleb ta viimaks usaldavalt.

«Arstiks?»

Kingissepp vaatab tunnistavalt oma väikesele vestluskaaslasele.

«Aga miks just arstiks?» pärib ta siis.

«Arstid nõuavad palju raha. Mina aga raviksin tasuta, teeksin kõik inimesed terveks, et poleks üldsegi haigeid.»

Kingissepp kuulab tähelepanelikult, noogutades sõnatult tüdrukule kaasa. Kui see nüüd vaikib, pilk langetatud paljastele päevitanud jalgadele, ütleb ta:

«Sinu eesmärk on hea, väga hea. Aga ometi — ütle, kuidas sa tulid mõttele, et tahad just arstina inimesi aidata?»

Tüdruk viivitab veidi, hammustab huult, asetab siis käed ristamisi põlvedele ja vaadates sügava, järelemõtleva pilguga oma täiskasvanud kaaslasele, lausub tasa, väriseva häälega:

«Kui meil isa haige oli . . . kui ta suri . . . siis ma otsustasin, et hakkan arstiks . . .»

Kingissepp vaatab mõistva, paelunud pilguga lapse suurtesse mõtlikesse silmadesse.

«Su isa on siis . . . surnud?»

«Jah!» noogutab tüdruk nuuksatades ja ta silmad täituvad veega.

«Ema ütleb, et kurjad inimesed tapsid ta . . . Peremehed, kelle juures ta töötas, tapsid . . .»

Kingissepp noogutab süngelt ja haarab tüdruku käed oma pihku.

«Mitte, et nad tapsid päriselt,» lisab tüdruk, «aga nad vaevasid isa nii kaua tööga, kuni ta pidi heitma voodisse ja . . .»

Uus pisaratevool vallandub lapse silmist.

«Miks on see nii, et ühed on väga rikkad, teised aga väga vaesed? . . .»

«Seda seletada sulle on raske . . . Kasvad, saad kord suureks — küllap siis mõistad. Tea ainult: see ei jää igaveseks nii, et tööinimesed peavad elama kitsikuses, raskelt ja palehigis, need aga, kes ise ei tööta — peremehed, isandad — muutuvad teiste töövaevast aina rikkamaks, paisuvad otsekui põied . . . Vaat — nii!»

Kingissepp ajab põsed pungi, pööritab silmi. See on nii naljakas, et paneb tüdruku algul muiatama, siis aga juba päris lõbusalt naerma. Äsjane kurbus taandub, tüdruku heledaisse silmadesse tuleb uuesti lapselik ja puhas sära.

«Kui töömehed kōrd kōik ühiselt kokku astuvad, siis hoidku rahamehed oma nahka,» ütleb Kingissepp. «Vaat, töölised võtavad oma tugevate kätega isandatel kraest ja käratavad: «Kasige minema, paharetid!» — ja pole neist enam mitte lehkagi . . .»

Ja Kingissepp räägib, et väga suurel maal — Venemaal — tegidki töölised nõnda: kihutasid keisri troonilt, võtsid vabrikantidelt nende vabrikud ja mõisnikelt maad, hakkasid elama ilma isandateta. Muidugi, töölised poleks üksinda osanud seda teha. Neid õpetasid ja juhatasid targad, kartmatud inimesed, töörahva sõbrad ja juhid. Kõige suurem, kõige targem neist on nüüd Venemaa töörahva riigi juht.

See inimene on Lenin.

«Kas teie, onu, olete teda näinud?»

Kingissepp noogutab. Ta pilk eksleb viivuks kuhugi kaugele.

«Ta peab küll vist väga tark ja väga hea olema . . . Kas on?»

«Jah, kallid — on, on!»

Kingissepp mõtleb viivu, siis sõnab:

«Vaata, sina tahad arstiks saada, et aidata inimesi . . . Arst saab aidata siiski üksikuid, neid, kes just otseselt vajavad tema abi. Lenin on aga aidanud miljoneid, on aidanud terveid rahvaid, et neil oleks hea, õnnelik ja õige elu.»

«See . . . see on ju siis veel parem amet kui arsti oma!» hüüatab tüdruk elavnedes. «Mis amet see niisugune on?»

«Selliseid inimesi kutsutakse revolutsionäärideks,» vastab Kingissepp. «Ja meie aja kõige esimene, kõige suurem revolutsionäär on Lenin. Tema juhatab ja õpetab kõiki rahvaid, ka meie rahvast, kuidas peab võitlema selle eest, et inimesed hakkaksid elama igal pool inimväärselt, et tööliised ei tarvitseks enam taluda puudust, alandust ja vaeva, mis murrab nende tervise, viib enneaegu hauda . . .»

«Oi, onu!» lööb tüdruk käsi kokku. «Teate, mis — siis hakkab ka mina revolutsionääriks!»

Kingissepp naeratab, siis aga lausub tõsiselt:

«Et revolutsionääriks saada, selleks tuleb enne palju õppida.»

«Ja see maksab vist väga palju raha? Kas veel rohkem kui arstiks õppimine? Ema ütleb, et arstiks õppimine nõuab palju, palju raha . . .»

«Revolutsionääriks ei õpita koolis. Selleks õpitakse elus. Aga sina, kui vähegi võimalik, õpi esiotsa koolitarkust, õpi nii palju, kui ainult saad ja suudad, sest ka koolitarkust on revolutsionääril väga ja väga tarvis . . .»

Pärast hetkelist vaikimist küsib Kingissepp:

«Kas sa käid juba koolis, õpid?»

Tüdruk kallutab pead kord ühele, kord teisele poole, laiutab käsi ja hakkab siis vanainimeslikult ja asjalikult selgitama:

«Ma ikka käisin küll, aga kui isa haigeks jäi, siis ei tulnud sellest enam midagi välja. Keegi pidi ometi isa põetama. Ema ju ei saanud haige järele valvata — kes siis vabrikus oleks käinud ja raha teeninud... Võib-olla, et ma sellel sügisel lähen jälle kooli...»

Ta vaatab arupidavalt oma jutukaaslasele.

«Aga teistest olen ma vist küll tublisti maha jäänud. Kas pääsengi kolmandasse klassi?...»

«Tead mis,» ütleb korruga Kingissepp, «hakkame õige koos õppima. Ma aitan sind, nii et võid sügisel kindlalt kolmandasse klassi astuda. Nõus?»

Tüdruku vaade elavneb, silmad süttivad, nagu lööb naerule ja ta noogutab kärmelt, mitu korda järjest.

«Tule õhtupoolikul uuesti minu juurde ja hakkame kohe, tänasest päevast pihta!» otsustab Kingissepp.

1. Kes oli Viktor Kingissepp?
2. Mida ta tütarlapsele õpetas?
3. Millal hakkasid Eestis töölised ise juhtima oma riiki?

VIIMASED KAITSJAD.

E. M ä n n i k.

i.

Hakkas juba pimenema. Ühes vihmaga tihenes ka sakslaste kuulipildujate tuli. Alles õhtupoolikul olid nad vallutanud kõrgel Lasnamäe veerul seisvad paar maja ning asetanud nende katustele ja pööningutele kuulipildujad. Nüüd vihises niisama risti alla kuule nagu vihmagi. Üks kuulipilduja tulistas otse paemüüri taha, kogu tänavasillutis plagises kuulidest.

Polgukomissar vaatas tiku valgel oma suurt käekella ning pomises:

«Oodaku, kahekümne viie minuti pärast hakkavad nad saama tuld ja tõrva.»

Tunni aja eest oli polgukomissar leppinud kokku laevastiku staabiga, et need hävitavad merelt suurtükitlega kogu lõigule kardetavaks muutuvad kuulipildujad. Seda teadsid kõik võitlejad ja ootasid kannatamatult esimesi laske merelt.

Puudus veel vaevalt kakskümmend minutit kokkulepitud ajast, kui polgukomissari ette kerkis noor madrus ja teatas:

«Seltsimees polgukomandör, meile saabus praegu teade, et esimese maja keldris on lahingu eest varjul ligi kolmkümmend eraisikut.»

Polgukomissar pööras kiirelt pea sõnumitooja poole.

«Kes teatas?» küsis ta järsult.

«Üks vanaätt roomas välja ja jõudis meieni.»

Polgukomissari suust libises vandesõna. Oli selge, et vaenlase kuulipildujad tuli hävitada, kuid seejuures võisid surma saada ka naised ja lapsed. See on sõjamehe südamele kõige valusam. Sest vaatamata sõja karmusele on ikka igas võitlejas jäänud eriline hell koht südames just naiste ja laste vastu. See on temale puutumatu ja püha, see on otsekui osa sellest kodusest väikesest maailmast, eluringist, milles ta ise elas enne sõda ja milles ta jälle hakkab elama, rõõmu tundma pärast võitluse võidukat lõppu.

Polgukomissari tihedad mustad kulmud tõmbusid kokku ainsaks kriipsuks. Kuid just sel silmapilgul, kui ta otsis palavikuliselt lahendust, kas rünnata maja, kõlistada olukorrast laevastikku — ehk leidub veel mingi kolmas tee —, helises ta kõrva ääres nagu kelluke noore meremehe hääl:

«Seltsimees polgukomissar, lubage mind . . . ma katsun nad välja tuua.»

«Kuidas sina?» haaras polgukomissar meremehe mõttest kinni. Võib-olla oligi siin kolmas lahendus, mida ta asjatult otsis.

«Vanaätt ütles, et sakslasi ei asu majas, ainult kuulipildurid on katusel ja pööningul. Siinpoolne majakülge on meie tule all. Ma rooman majani, ronin keldriaknast sisse ja toon inimesed välja.»

«Too!» lõi polgukomissar järsku kaks karukäppa nooruki õlgadele, nõnda et see päris nõtkuma lõi. Sellest sõbramehe löögist hakkas polgukomissari nägu veel enam särama: «Tugev sa just ei ole, aga süda on julge, eht meremehe süda. Too . . .»

Ja minu poole käega heites:

«Mine kaasa, näita teed . . . aga kaugemale paerinna-tisest ei lähe. Tehke kiiresti . . . aega on kaheksateist minu-tit.»

2.

Jooksime kõrvuti mööda vihmast libedat Lasnamäe veeru üles. Ühe silmapilgu varjusime kuulipildujatule eest jämedate puude taha. Siis küürutasime ja hüppasime pae-kivist hoone varju. Siin asusid meie esimesed võitluspos-tid: kaks kuulipildujat.

Kakskümmend meetrit eemal valendas vihmast märg paerinna-tise lint. Selle taga lamasid märgade takjapõõsaste vahel mõned sidemehed ja vaatlejad. Viiskümmend meetrit neist eemal tõusis Lasnamäe veerul esimene maja.

«Mine!» lõin noorele madrusele müksu vastu õlga.

Ta kadus nõnda vaikselt üle rinnatise, nagu oleks libi-senud vette. Ühe silmapilgu nägin ta kogu veel peenra vahel. Korraks sulpsatas kaugemal veeloik. Siis jäi kõik vaikseks. Möödusid piinavad ootuseminutid. Võib-olla on

polgukomissari suur randmekell viis minutit taga? Või leidub keldris äraandlik vaenlane? Ehk . . . ma litsusin näo märga, raudkülma rohtu, et mitte mõelda. Nüüd on juba kümme minutit möödunud. Aga võib-olla on juba viisteist . . . kuusteist . . . seitseteist . . .

Esimene, mida ma kuulsin, oli imelik häälightsus. See . . . kas see ei olnud laps, kelle nutu lämmatas käsi? Mõni silmapilk hiljem ronisid üle paerinnatise naised, lapsed, üks ema imikuga, paar vanemat meest. Juhtisin nad Lasnamäe veeru alla. Seal seisatasid nad ja pöörasid järsku pead mere poole, kui kõmises üle taevaserva esimene raskesuurtüki mürsk nagu kõu.

«Kus on see vapper mereväelane . . . tahame teda tänada,» pöördusid paljud otsides ringi.

Kuid ta oli juba tagasi läinud oma võitleva rühma juurde.

1. Millise linna kaitsmist kirjeldab pala?
2. Missuguse teate sai polgukomissar?
3. Miks tekitas teade komissarile tuska?
4. Jutusta, kuidas päästeti inimesed.
5. Kirjelda ootaja tundmusi.
6. Iseloomusta noort meremeest.

ON RAHU KAITSEL NÕUKOGUDE ARMEE.

K. Korsen.

Mandril ja meredel, suvel ja talvel
võitles me õnne eest meie armee.
Töötajaid kaitstes ta täna on valvel
kindlana rahu ja kodumaa eest.

Rahvaid vabastades käinud võiduteed
meie võimas, sangarlik armee.

Kaitstes meie Liidu suurust,
tööd ja õnne, au ja kuulsust,
vankumatult valvel ta
vetel, rannal, siniõhus
meie kallil kodumaal.

LAANEMÄE MANNI LAPSEPÕLVEST.

A. H a a v a.

1.

Vooda aga oli tark ja hea koer, Manni sõber, seda teadis Mann juba alati. Kelgusõitu küll temaga ei saanud — ei katsutudki! Aga ta oli muidu tark ja hea. Hauh! hauh! kõneles ta oma suure, sügava häälega nagu tõrre põhjast; kuid ega ta kunagi Manni vastu kuri olnud.

Kui Mann sõi kas võileiba või midagi muud maitsvat, mida Vooda ei põlanud, tuli ta ja vaatas rõõmsail silmil, kuidas laps sööb, liputas saba ja: «Hauh, hauh! anna mulle ka!» küsis ta sõbralikult. Siis murdis laps tükikese ja andis näpuotsast, ja Vooda ei ampsanud millalgi, nagu ampsas vahel Krants, vaid võttis ilusasti targu. Nii jagati ja söödi kahe vahel see võileib, oldi nagu ühes leivas. Siiski — üheksamast kausist või ühesama lusikaga pudi süüa — seda Mann ja Vooda küll kunagi ei tohtinud! Ei tohtinud juba siis, kui Mann puha väike oli ega mõistnud vahet teha, ema ei lubanud, ja Vooda, olles Mannist targem, ei tahtnudki! Sai ikka aru, mis kästi või keelati.

Nüüd jooksid Vooda ja Mann vahel kahekesi väljas lumel. Vooda saapad aga ei läinud kunagi lund täis ja tema sõrmed-varbad ei külmetanud, Manni omad aga küll. Ja kui Mann siis ära tarre kutsuti, öeldi talle nii mõnigi kord: «Ära sa jookse nõnda palju väljas ja külmeta! . . . Kui külmetad, tulevad sarlakid, panevad sulle selga veripunase kuue — see on väga kitsas ja valus!»

Mann aga tahtis väga teada ja küsitles nii mõnigi kord, et kes need sarlakid on. Aga suured inimesed vist isegi õieti ei teadnud-tundnud sarlakeid, kes nad on ja kus elavad. Ainult et nad haigust toovad, seda teati lapsele öelda. Ning et mõned lapsed sarlakite kätte surevad, ja nad mulda pannakse, nii et ei saa enam kõnelda ega mängida, ega midagi! — Ja kõik sellepärast, et nad ilma loata väljas jooksevad ega kuula, kui keelatakse . . .

Nii kõike kokku võttes oli Mannil pikapeale selge, et sarlakid on väikesed mehikesed, härjapõlvlased tulipunaseis kuubedes, ning elavad kuskil kaugel, suure lume ja külma taga.

Mann oleks väga tahtnud neid või kordki oma silmaga näha, kaugelt näha. Aga kuigi nad vahel võisid ehk nähtaval olla — Mann ei juhtunud neile jaole.

2.

Nii ühel hommikul — see võis olla küünlakuu lõpul, millal jällegi kambrites elati, millal päike varajasem tõusma, nii et kambriaknast sisse vaatab ja naerab, kui lapsed on unimütsid ja jäävad kauaks magama, nagu neil vahel alles pesemata ja juuksed sassakile, kui suured inimesed juba väljast talitamast tulevad ja varsti keskhommikule hakatakse — ühel säärasel hommikul äratas Liis Manni:

«Mann, tõuse üles! — Sarlakid veavad lund! — Suvi tuleb! Linnud laulavad sirr-sirr! . . . Tõuse ruttu!»

Arusaadav, et Mann seda kuuldes, olgugi läbi une kuuldes, virgus üsna pea, avas silmad suureks nagu aknad ja naeris selgest heameelest.

«Sarlakid veavad lund! Suvi tuleb! Linnud laulavad sirr-sirr!» kordas sõsar veel veetlevamalt ja:

«Kus nad on?!» hüppas Mann sängist rutujalu, jooksis vidinal akna juurde ja vahtis suul-silmil — surus oma väikese näo ja ninanipsukese vastu ruutu, vahtis ja — ülalt õuest, suure värava kõrvalt, kollitas vastu ikka veel suur lumehang! — Ja mitte kuskil punakuubi-sarlakeid oma lumeregedega!

«Sinna! suurele teele, suure hange taha nad koormatega kadusid!» seletas Liis, «tõuse homme varemini ja õige ruttu, siis näed.»

Nii kordus see veelgi. Liis äratas endiselt: «Mann, tõuse ruttu! Sarlakid veavad lund! Suvi tuleb! Linnud laulavad sirr-sirr!» Mann hüppas iga kord sängist, jooksis vidinal akna juurde . . .

Aga ikka olid need punakuued-sarlakid Mannist veel kärmemad! Kärmemad kaduma! Nii et selle tütrekese ihusilmad neid kunagi näha ei saanud.

Siiski, salata ei saa: ülal, õuevärava kõrval hakkas suur lumehang märkamatuult kahanema. Ning ei tea, millal ja kuidas, aga ka õu muutus järk-järgult laigulisemaks, siit ja sealt hakkas paistma musta maad. See ei olnud küll veel suvi, aga: «Kevad on käes!» ütlesid suured inimesed.

TULEN, TULEN!

Juhan Liiv.

Paju otsast patsatas
lobjakuda,
lepa otsast latsatas
sula lunda.

Hüüti õhus üleval:
kuulen, kuulen!
Mina tulen — kevade —
tulen, tulen!

KEVAD.

A. Kitzberg.

Kevadine päike oli ajanud lumememmele pisarad silma. Ja millised veel! Memm nuttis ja nuttis, et ta pisarate kätte sulas. Miks ta ei pidanud nutma: tema valitsus oli seks puhuks otsas. Orgudesse, kuristike kallaste alla ja sügavasse laande peitus ta veel, lootes seal hõlpu leida ja kahe silma vahele jääda. Petlik lootus! Ka kõige varjulise- maist kohtadest leidis ja kihutas päike ta minema: memm läks, aina soga veel, vahutavate ojakeste ja üle kallaste tõusnud jõgede teed uperkuuti lüües, ikka mere poole ja mere poole. Sinna ta uppus.

Päike tegi imet. Ta paistis ja paistis. Mitte tutsu ei pida- nud talvest järele jääma, täielik võit pidi saama noor- mehele kevadele, kes — ise küll veel külmast sinine — juba puude ja põõsaste ümber päikesega võidu paitas ja meelitas, nõnda, et nende hangunud mahla soontes päris keema ajas. Kes siis niisuguse paitamise vastu võis kül- maks jääda!

Nüüd pistis juba toomingas esimesed lehekesed kui hiirekõrvad välja ja kaasik mähkus helerohelisse uttu. Kelm poiss kevad mängis aasal ja heinamaal, pistis näpu muru põue ning tõmbas välja kauni kullerkupu ja mõnegi lillekese. Ta viskas oma laululeegid, lõokesed, õhku ja saatis oma lahked hüüded küll orgu, mäele: «Ma olen tul- nud. Viige, tuuled, see sõnum kõigile!»

h õ l p — mugavus, heaolu

1. Kuidas hukkus lumememm?
2. Kellega võrdleb kirjanik kevadet?
3. Mida tegi kevad?

Mis kasvab tipuga allapoole?

MAILAULUKE.

V. M a j a k o v s k i.

On puudel pungad puhkend
ja haljas maa.
Me rivi marsib uhkelt,
ei seis-
ta
saa.

Kui kuivav pesu aurab
vastpestud laas,
ja meie malev laulab —
la-la,
la-la,
la-la.

On kiirtekullas tipud,
kõik teed ja veed.
Me kohal punalipud
kui leek,
kui leek,
kui leek.

Muheleb tänav.
Kes nukker olla võiks?
Me rivis noored täna
on kõik,
on kõik,
on kõik.

ESIMESED LÕOKESED.

R. R o h t.

Lumi oli juba sulanud; ainult üksikud valged laigud paistsid põldudelt ja niitudelt. Öösiti külmetas veel veidi ja hommikuks oli veeloikudel õhuke jääkirmetis. Kuid enne keskpäeva oli see sulanud. Päike käis kõrgelt, õhk oli selge ja seal eemal helendas ning virvendas.

Me ei püsinud enam toas, jooksime maja ümber ja aias, käisime koplis ning metsas. Ühel hommikul jooksime jälle tänaval: mina, Anni ja koer Pontu. Meie kilkasime, Pontu haukus. Olime ülemeelikult rõõmsad, ajasime üksteist taga ja käratsesime. Sauna taga kukkus Anni maha, vee- res selili ja jäigi ülespoole vahtima.

«Mis sa vahid seal? Aja meid taga!»

Anni ei teinud meist väljagi.

«Hei, mis sa vahid seal? Tõuse üles, hakkame jälle jooksmale!» hüüdsin ma talle teist korda.

Nüüd näitas Anni sõrmega taeva poole.

«Vaata ikka, vaata, mis seal on!»

Seisatasin ja hakkasin vaatama ülespoole. Esiti ei näinud midagi, aga siis silmasin seal ülal palju-palju tumedaid täppe. Neid oli suur parv. Kust nad äkki ilmusid, seda ei tea, kuid nad keerlesid meie kohal, siis hajusid üle meie peade, üle talu ja põldude, üks siia, teine sinna... Ja siis algas laul. Nüüd mõistsin.

«Anni, lõokesed on siin! Esimesed lõokesed on siin! Kuule, kui laulavad!»

Anni tõusis üles. Kuulatasime. Kogu taevaalune kajas lõokeste laulust: liiri-lõõri, liiri-lõõri... Siis hakkas päike paistma veel soojemini, valgust nagu heitis ülalt alla, meie nägudele, kätele, maja katusele...

Jooksime tупpa ja hüüdsime juba ukselt:

«Ema, isa, esimesed lõokesed on siin! Küll lõõritavad!»

1. Missugused lõbud avanevad lastele kevadel?
2. Missugused linnud kannavad «kevadekuulutaja» nime?
3. Nimeta veel linde, kes kevadel tagasi tulevad!

KEVADEKUULUTAJA.

Lõoke on väike lind, õige lihtsa välimusega. Kaugemalt vaadatuna on ta kollakaspruun, tumedate laigukeste ja kriipsudega. Viimasel varbal on küünis sirgunud pikaks ja teravaks kannuseks. Esi-mestel varvastel on küünised õige lühikesed ja pisut kõverdunud.

Niisuguste küünistega on lõokesel väga mõnus maad mööda joosta, kuid raske oksal istuda. Sellepärast ei näe me ka kunagi lõokest puu otsas. Harilikult viibib ta maapinnal, või veel meel-samini mõne künka otsas.

Igal pool, kus on lagedat maad ja haritud põldu, elab põldlõoke.

Lõokeste tulek kestab üks või kaks nädalat, selle järgi, kuidas on kevad: külmade ilmadega pikemat, soojadega lühemat aega.

Tagasijõudnud põldlõokesi võib igal pool kuulda, isegi metsas ja linna kohal laulavad nad — seal seda lindu muul ajal kunagi ei kuule.

*

Varsti pärast tagasijõudmist alustavad põldlõokesed pesaehitust. Pesa tehakse maapinnale (vagudesse, kün-gaste vahele, rohusse). Materjaliks tarvitatakse kõrsi, kui-

va rohtu; seest vooderdatakse hobusejõhvidega. Pessa munetakse 4—5 valkjat muna hallikaspruunide plekkide ja täppidega. Munast koorunud linnupoegi toidetakse putukatega. Noored linnud kasvavad ruttu ja lahkuvad pesast veel enne, kui lennata oskavad, kui aga jalad tugevaks on

kasvanud. Kui esimene pesakond enesele juba ise oskab toitu muretseda, jätavad vanemad noored linnud omapead ja hakkavad soetama uut pesatäit, millele mõnikord isegi kolmas järgneb.

*

Kogu haudumisaja laulib isalind usinalt. Kevadel ja suve alguses kostab tema laul peaaegu päev otsa — koidust ehani; pärastpoole aga laulab ta peamiselt hommikuti ja õhtuti. Pärast jaanipäeva hakkab lõokese laul nõrgenema ja juulikuu lõpul soikub ta hoopis. Siiski võib vagusatel, soojadel septembrikuu esimestel päevadel, lindude äralennu eel, lõokest põllu kohal uuesti laulmas kuulda. Kuid sügisesed hüvastijätku laulud ei ole kaugeltki need, mis kevadel lauldud.

Lõokeste äralend edeneb õige pikalt. Kestab harilikult kogu septembri ja veel tubli osa oktoobrist. Liiga kaugele lõunasse ei asu nad mitte. Rändamise lõppjaamadeks meie lõokestel on Euroopa lõunapiirid; merest üle nad ei lenda.

*

Põldlõoke on peamiselt terasööja lind, millest juba tema lühike tugev nokk tunnistust annab. Kevadel ja sügisel on tema toiduks mitmesugused jahused seemned, enamasti

umbrohuseemned (õliseid seemneid, näiteks kanepi- ja linaseemneid, tarvitab ta vastu tahtmist); suviseks toiduks aga on mitmesugused putukad (tõugud ja röövikud), sest seemneid ei ole sel ajal võtta: mullused on otsas ja käesoleva aasta saak ei ole veel valminud.

Lõokesel on rohkesti vaenlasi (kassid, rebased, röövlinnud), aga lõokeste arv ei ole vähenenud. Iga aastaga laieneb järjest põllupind ja põld ongi ju lõokestele elamis- kohaks. Selle üle võib ainult röömu tunda. Sest peale selle, et põldlõoke meid oma lauludega röömustab, on ta põllumehele veel väga kasulikuks linnuks. Rohkesti hävitab ta umbrohuseemneid, ja ka putukate arv, mis ta põldudelt korjab, pole väike.

1. Miks pole lõokest kunagi näha puu otsas?
2. Mis on lõokese kaitsevõime?
3. Millega toidavad lõokesed oma poegi?
4. Miks ei tarvitse lõokesed lennata väga kaugemale lõunasse?
5. Hoolimata 2—3-st pesakonnast ei suurene lõokeste arv tunduvalt. Millega seda seletada?

LÕOKESE LAUL.

K. E. Söö t.

Tiri-liri-lii,
siri-lii.
Üle maa, üle ra'a!

Tiri-liri-lii,
siri-lii.
Üle soo, üle roo!

Tiri-liri-lii,
siri-lii.
Üle vee, üle tee!

Tiri-liri-lii,
siri-lii.
Üle puu, üle kuu!

KULDNOKAD JÕUDSID PÄRALE.

J. Piik.

I.

«Karu-onu tuleb! Karu-onu tuleb! Kastiga!»

Väike Iivi tormab hingeldades tuppa. Ta heledad lokid lehvivad, sinisilmad säravad rõõmsast erutusest punetama löönud näos.

Kõik ruttavad sedamaid trepile. Jah, seal ongi nende lahke naaber, kustunud piip hambus ja tuliuus pesakast kaenla all!

«Tere päevast, tõin teie kasti ära,» ütleb vanamees kähi-seval häälel. Paneb pesakasti trepi juurde maha ja hakkab harjunud kombel piipu toppima.

«Suur aitäh,» lausub vanaema südamlikult, «tegid meie lastele palju rõõmu. Nüüd ole nii hea ja aita pesakast üles panna. Ega meie ise sellega vist hästi toime taha tulla.»

«Khm, khm, seda võib,» on vana Karu kohe nõus, «өлge ainult, kuhu panna.»

Lühikese arupidamise järel leitakse pesakasti jaoks sobiv koht. Vanamees kaevab maasikapeenarde lähedale sügava augu. Siis kinnitab ta pesakasti pika ridva külge, mida varem lipuvardana on kasutatud. Leiab seejärel kuuri juurest mingi plekitüki ja lööb selle ridvale ümber.

«Misjaoks see on, Karu-onu?» küsib uudishimulik Iivi.

«Selleks, et kassireod ja oravad lindusid kimbutama ei tikuks,» vastab vanamees suitsu tõttu silmi kissitades.

Viimaks jõuabki kätte pidulik silmapilk — pesakasti ülespanemine. Vana Karu juhib ridva alumise otsa auku ning upitab selle siis vanaema ja laste abiga püsti. Kõik puhivad ja ähivad sealjuures, kuid pesakast on lõpuks ikkagi ülal! Vanamees laob mõne suurema kivi ridvale toeks, Jüri kühveldab mulla auku ja Iivi sõtkub selle jalga-dega kinni.

«Nõndaks — ongi kohal!» ütleb vana öövaht ja silub rahuldatult oma halli habet. Ta priskel ninal hiilgavad higipiisad.

Kõik taganevad mõne sammu ning jäävad uut linnu-
elamut imetlema. Päikesest heledasti valgustatud tuliuus pesakast ilutseb viie meetri kõrguse ridva otsas tumerohe-
liste mändide taustal. Kuldnokad leiavad selles endale kindlasti mugava korteri!

Lapsed tänavad Karu-onu ning vanamees läheb oma suurte kottadega klobistades ja piipu tossutades minema. Tagametsa pere aga jääb kuldnokki ootama.

2.

Järgmisel hommikul ruttab Eeva kohe aeda ja näeb seal toredat pilti: pesakasti katusel istub kauaigatsetud küla-
line! Kuldnoka must sulekuub helgib violetselt hommiku-
päikese paistel. Lind laulab vabisedes, tiibadega rapsides, esitab õnnejoovastuses justkui mingit ülistuslaulu keva-
dele ja päikesepaistelisele maailmale . . .

Emalind istub eemal männioksal ja puhastab rahulikult oma siledat ja läikivat, otsekui õlitatud sulestikku, heites aeg-ajalt pilke laulva kaasa poole.

Eeva jookseb tulistjalu tuppa ja hüüab erutatult:

«Kuldnokad jõudsid pärale! . . .»

Sedamaid tõttavad Jüri ja Iivi koos vanaemaga aeda kaugeid külalisi vaatama. Lapsed on kuldnokkade tuleku üle väga rõõmsad. Keegi ju ei lootnud, et «üürilised» pesakasti nii ruttu sisse kolivad.

Kuid pärast lõunat lendavad mõlemad kuldnokad minema ega näita end sel päeval aias üldse enam. Eeva muutub rahutuks. Järsku ei meeldinud lindudele uus korter ja nad läksid kuskile paremat ulualust otsima? Lapsed käivad ühtelugu aias pesakasti vaatamas, ent kuldnokad on kadunud nagu tina tuhka.

Terve päeva on peamiseks kõneaineks kuldnokad. Lapsed aina arutavad omavahel ja küsivad ning pärivad vanamalt, miks linnud ära lendasid, kuhu nad võisid jääda ja kas nad veel tagasi tulevad.

Vanaema lohutab lapsi, kuid nende küsimustele ta vastust ei leia, olgugi et mõistab kevadistest laulikuteist nii mõndagi jutustada.

«Vanarahva jutu järgi laulab kuldnokk nõnda,» räägib ta õhtul Iivit magama pannes: «Sitsirätik, sitsirätik, tuuasse, tuuasse, haavassa, haavassa, kõrlõks-lõks-lõks, kõrlõks-lõks-lõks . . .»

«Tee veel, vanaema!» palub Iivi.

«Veel?» naeratab vanaema. «Noh, mõnikord laulab kuldnokk: «Kutkätäkätt, kutkätäkätt, küüu, küüu, pullilill, pullilill. Pada-Aadu Priidu . . .»»

«Aga kuidas veel?»

«Eks tal ole teisi laule ka, aga kes neid kõiki mäletab. Jää nüüd ilusasti tuduma, sest linnukesedki magavad juba ammu . . .»

4.

Kui Eeva hommikul ärkab, on ta esimene käik aeda pesakasti vaatama. Võib-olla tulid kuldnokad siiski tagasi? Tütarlapse rõõm on suur — eilsed linnud askeldavad tõepoolest pesakasti juures. Tähendab, et nad ainult ei ööbi esialgu pesakastis, vaid kuskil metsas!

Kordamööda poevad kuldnokad pesakasti ja loobivad sellest välja hõövlilaaste, mis nähtavasti on üleliigsed. Vahetevahel istub isalind pesakasti katusel ja laulab, nii et aed vastu kajab.

Äkki katkestab ta oma laulu ja hüüab kriiskava häälega justkui hoiatavalt või ähvardavalt:

«Krrää, krrää!»

Emalind muutub otsekohe valvsaks ja lipsab kiiresti pesakasti. Eeva märkab hämmastusega, et kuldnokapaar ei ole aias enam üksi. Aeda on lennanud veel kaks kuld-
nokka, kes ilmselt on pesakastist huvitatud.

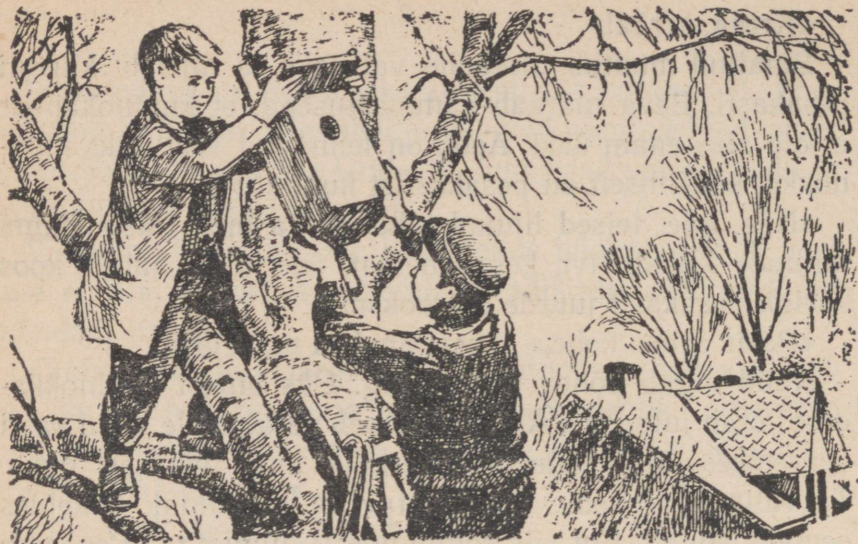
«Näe, näe, teised linnud tahavad ka meie kasti elama minna!» kilkab Iivi, kes vanemat õde aias nähes koos Jüriga pesakasti juurde on jooksnud.

«Päris sabas kohe,» tähendab Jüri muheldes.

Nüüd algab põnev vaatemäng. Üks uutest kuldnokkadest võtab julguse kokku ja läheneb pesakastile, kuid kasti «peremees» ajab kohe suled turri ja avab vihaselt noka. Ta välimus on sedavõrd kohutav, et uustulnuk kõheldes eemale lendab. Ent siis kogub uuesti julgust ning proovib mõne aja pärast jälle pesakasti juurde lennata. Seegi kord lõpeb ta rünnakukatse tagajärjetult. Isalind kihutab ta nokalöögiga eemale. Ka emalind on iga silmapilk valmis oma uut pesitsuspaika kaitsma. Pea kastist välja sirutatud ja nokk ähvardavalt lahti — nii valvab ta, et ükski võõras sissetungija lennuava kaudu pesakasti lipsata ei saaks.

See omapärane lahing kestab vihase kääksumise saatel tükk aega. Lõpuks veenduvad uustulnukad, et seda korterit nad ikkagi endale ei saa, ja lendavad minema. Isalind jälitab neid, siis aga pöördub tagasi kättevõidetud kodu katusel ja ta juubeldav laul kaigub üle Tagametsa.

1. Miks tundsid lapsed Karu-onu tulekust heameelt?
2. Mis oli lindude esimene töö pesakasti asudes?
3. Miks ei ööbinud linnud esimese öö pesakastis?
4. Jutusta, missugune vahejuhtum leidis aset järgmistel päeval.
5. Miks meelitavad inimesed linde oma aedadesse?
6. Jutusta vaatluste põhjal, missugune on kuldnokkadele meelepärase pesakast ja kuhu ning kuidas tuleb ta asetada.

KULDNOKK — KULLANOKK.

M. Veetamm.

Kuldnokk, kullano —
sulikuuēs sōbrake!
Kuldnokk, rōōmunokk,
vōta ette kodutee!
Meil on ilmad juba kenad.
Tule ruttu ja too kevad!
Tule ja vilista,
vilista: phūüi!
Kuldnokk, kullano —
Vōta ette kodutee.
Kuldnokk, rōōmunokk,
mitu maja sinule
tegi me pioneerimalev.
Iga maja uus ja valev.
Tule ja vali ja ...
vilista: phūüi!

Kuldnokk, kullano —
tibud juba pajupuus.
Kuldnokk, rōōmunokk —
värvukesel laulud suus.
Uurib ise sinu tuba —
nōuab elamiseluba ...
Tule ja vilista
temale: phūüi!
Kuldnokk, kullano —
sulikuuēs sōbrake!
Kuldnokk, rōōmunokk,
vōta ette kodutee!
Ootame sind, kogu pere.
Tule ruttu, ütle tere.
Tule ja vilista.
Vilista: phūüi!

ESIMESI KEVADLILLI.

Vaevalt on lumi lahkunud, jää kadunud ja maa sulanud, kui meie kaasikuäärsete põõsastikkude all ilmuvad pisikesed sinakate, kollakate ja valkjate õitega lillekesed. Need on s i n i - ja k ü l m a l i l l e d. Nad mõlemad on teineteisega ligidalt sugulased, kuid nädalapäevad varasemad on sinililled.

Millise heameelega teretab sinilill ärkavat loodust; millise rõõmuga näeme sinilillekest! Tahtmatult sirutame käe ta järele, et teda murda ja koju viia, näidata teistele kui esimest märki kevadest. Tema uhke ülisinine õiekroon on silmale armas vaadata, kui loodus on alles ehtimata, kui külmad pole veel täiesti lahkunud.

Sinilill tunneb külma ja seepärast on tal kasukas ligi võetud: tema lehed on karvased, lähevad aegamööda ikka tihedamaks nagu nahk ja surevad alles teisel kevadel. Et ta lehed on maksakujulised, siis arvati, et neil lehtedel on imejõud, mis maksahaiguste vastu abi andvat. Sellest lehtede kujust on lill saanud endale ka maksalille nime. Mõnel pool kutsutakse teda ka külmalilleks. Kuid päris k ü l m a l i l l e d ehk ü l a s e d on tema poolõed ja hakkavad pisut hiljemini õitsema. Nende asukohaks on vesisemad lehtpuumetsaalused, kus nad aprillis ja maikuu alguses õitsevad.

Juba sügisel, kui kõik lilled unevoodisse pugesisid, läks ka ülane puhkama. Kohav kaasik kinkis talle oma lõhnava lehestiku, lepik lisas lehti juurde ja haavad andsid oma laiad värisevad lehed kattedeks peale. Maa seest imes ta mahla oma tugevasse juurikasse, isegi uue kasvu kõigi lehtede ja õiepeaga ajas ta poolest saadik maapinnale ligidale: kõik oli kevadeks valmis. Ja niipea kui maapind sulas, puges vars üles, lükkas lehed eest ära, sirgus pisut pikemaks, ja lill ajas õie lahti, et kõigile kevadet kuulutada juba siis, kui ilmad on alles külmad. Ülane teab: kes hom-

mikul varakult tahab tööle minna, peab õhtul kõik valmis panema!

Ilusamaid ja meeldivamaid kevadlilli on maikelluke ehk piibeleht. Tema lumivalged, õrnalt lõhnavad õied ongi tõepoolest väikeste hõbekellukeste sarnased. Ja maikelluke õitseb kevade kaunimal ajal, maikuus, mil lal päike jagab rikkalikult valgust ja soojust ning öövaikusel kõlab tore ööbikulaul.

Juba varakevadel ilmuvad metsa all maikellukese lehed. Nad on torukestena kokku rullitud ja tungivad oma terava otsaga maa seest päevavalgele. Enamasti kasvavad ainult kaks piklikku lehte. Lahtirullunult on nad otsekui õrnast siidriidest välja lõigatud. Peened soonekesed (rood) jooksevad läbi lehe, keskel kaarjalt teineteisest eemaldudes.

Lehtede alusel võib märgata valkjasrohelisi, poolläbi- paistvaid soomuseid. Nende keskel peitub algul õisi kandev varreke. Peagi hakkab see sirguma ja tõstab kõrgemale terve kobara kuuehambulisi kellukesti. Õrna õievarrekeste küljes ripuvad üksikud õied, kõik ridastikku allapoole.

Putukad külastavad maikellukese õisi õige usinasti. Neid meelitab sinna lõhn ja õiemesi. Maikellukese õied (ja lehed) on mürgised ning ükski putukas või ussike ei julge närida maikellukese õisi ja lehti. Need ongi alati terved ja kaunid.

Sügiseks küpseb maikellukese vili — erepunane mari. See on lindudele maiuspalaks, kuid meie metsades kasvab maikellukesel vähe marju.

Suve kestel kasvab ka maikellukese maa-alune osa. Seal ajab ta uusi võrseid — juurikaid ja sügavamale tungivaid peenikesi juuri. Juurika kasv lõpeb pungaga. Pungad puhkavad maas järgmise kevadeni ja annavad siis jälle uusi maikellukesti, rohkem küll ainult rohelisi lehti. Seda kaunimad on valged õied suurte läikivate tumeroheliste lehtede keskel — otsekui elavad lillekimbud metsa all.

1. Jutusta, kuidas valmistuvad kevadlilled juba sügisel tärkamiseks.

2. Missugustes paikades kasvavad sinililled? ülased? maikellukesed?

3. Miks kasvavad ülased, samuti ka maikellukesed hulganaligistikku?

NÕMMELILL.

A. H a a v a.

Kanarbikus kasvasin,
sambla süles sirgusin,
kaste külm mind kaisutas,
pilve puhkel paisutas:
olen nõmmelill.

Tuli päike, tulisilm,
teiseks, teiseks läks kõik ilm:
laasi hakkas hiilgama,
õhud õrnad õõtsuma,
ilutsema ma.

PÄÄSUKESE LAUL.

K. E. S ö ö t.

Kireli-kareli, sireli-sareli
üle tare,
üle vare.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!

Kireli-kareli, sireli-sareli
üle koja,
üle oja.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!

Kireli-kareli, sireli-sareli
üle muru,
üle turu.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!

Kireli-kareli, sireli-sareli
üle laeva,
üle taeva.
Tsirr-tsirr, tsirr-tsirr!

*Ora ees, käärid taga,
kerakene keskel?*

KÄGU.

Oli ilus kevadeilm. Puud olid juba kergesti virvendavas rohelises rüüs, siin-seal kraavikestes kuuldus veesulinat. Ja üle kõige säras päike oma täies hiilguses keset sinisivist taevast. Linnud lendlesid siia-sinna: oli neil ju kibe rutt pesade ehitamisega. Seejuures sädistasid nad alatasa, nii et lust kuulata. Korraga kuulsid lapsed: «Kukku, kukku!» Kohe hõikas Arno:

«Kägu, ennusta mulle, mitme aasta pärast saab minust kapten!»

Kägu ennustas: «Kukku, kukku!» Ja jäi vait.

«Nüüd luiskasid,» ütles Arno. «Kahe aasta pärast olen alles 10-aastane. Nii noore kapteni kätte ei usalda keegi laeva.»

«Aga nüüd, kägu, ennusta, kui kaua elab veel meie koer Muki,» ütles Liia ja jäi ootama käo kukkumist.

Kägu kukkus, ja näis, nagu ei mõtlekski ta oma kukkumist lõpetada.

Lõpuks, kui Liia juba luges 76-ni, vaikis kägu viimaks. Arno ja isa naersid.

«Ei see kägu oska ennustada. Mina saan kahe aasta pärast kapteniks ja Muki elab veel 76 aastat. Päris võimatud mõlemad.»

«Kuule, isa, kas see on tõsi, et kägu viib oma munad

teiste lindude pesadesse ja laseb neil oma munad välja haududa?» küsis Arno.

«On küll.»

«Aga miks ta siis ise ei hau? Kas ta on nii laisk?»

«Ei, laiskusest see ei tule. Aga ta on juba kord nii loodud, et ta ainult iga 8 päeva tagant üheainsa muna muneb, kuna teised linnud iga päev munevad, kuni arv täis, ja siis need kõik korraga välja hauvad.»

«Aga ma ei saa ikkagi aru, miks ta oma mune ise ei hau, miks ta need kannab võõrastesse pesadesse?» küsis Arno.

«Lihtsalt seepärast, et üks muna selle ajaga juba halvaks läheks, kuni ta teise muneb. Kuna ta ei saa neid kõiki korraga välja haududa, siis muneb ta oma muna kuhugi kuiva kohta, pärast kannab selle noka vahel mõne linnu pesasse, annab ta nii-öelda kasulapseks.»

«Kas siis teised linnud sellega lepivad?» imestas Liia.

«Et linnukeste arvutamisoskus on õige nõrk, siis nad ei märkagi, et nende pessa üks liigne muna on tekkinud, ja hauvad ühes oma poegadega ka käo poja välja. Pärast, kui pojad hakkavad kasvama, siis nad võib-olla imestavad, kuidas üks poegadest ometi nii jõudsasti kasvab ja nii hirmus palju süüa nõuab. Nad toidavad teda aga kannatlikult; lendavad hommikust õhtuni ringi virgasti toitu otsides ja seda pessa kandes. Õige tihti juhtub ka, et käo poeg osutub tänamatuks kasulapseks ja tõukab teised linnupojad pesast välja, nii et need surma saavad.»

«Kui kole elukas!» pahandas Liia.

«Seda ei või öelda,» vastas isa. «Kägu on koguni üks kasulikumaid linde meie metsades. Oma võrdlemisi suurele kehale tarvitab ta palju toitu. Käo peamiseks toiduks on mitmesugused liblikaröövikud, keda teised linnud ei söö. Kägude kaasabita muutuksid need röövikud meie metsadele tõsiseks hädaohuks. Seepärast on iga inimese kohuseks kägude eest hoolitseda. Oma välimuselt on kägu kau-

nis kulli sarnane. Vanasti arvati koguni, et kägu pärast jaanipäeva, millal ta lakkab laulmast, kulliks muutub. See pole muidugi õige. Kägu kukub, kuni ta veel muneb: on munemine lõppenud, siis vaikib ka tema röömus laul.»

jõudsasti — kiiresti

1. Miks on lindudel kevadel pesade ehitamisega kibe rutt?
2. Miks kägu ise oma poegi ei hau?
3. Millal kukub kägu kevaditi ja kui kaua?
4. Kuidas toob kägu kasu?
5. Missuguseid vanarahva arvamusi tead käost?
6. Jaga pala osadeks ja pealkirjasta need.

KÄOLE.

K. E. Söö t.

Käokene, kuku, kuku —
üle saare, üle salu,
üle põõsastiku, palu.
Kukku, kukku!

Käokene, kuku, kuku —
üle kuuse kullalise,
üle mätta mullalise.
Kukku, kukku!

Käokene, kuku, kuku —
üle haljendava heina,
üle ununenud leina.
Kukku, kukku!

KEVAD.

Rahvalaul.

Oh seda ilusat aega,
oh seda kena kevadet —
lehti puussa, rohtu maassa,
nõtkub nõmmella pedakas,
kiigub soossa kasekene,
hirnub hiiessa hobune,
kukub kägu kuusikussa,
laulab neiu kiige pealla.

KUIDAS KEEGI LAULAB.

V. B i a n k i.

Kas kuuled, milline muusika kostab metsas?

Võiks arvata, et kõik loomad, linnud ja putukad on sündinud maailma lauljatena ja helikunstnikkudena.

Võib-olla, et see ongi nii: muusikat armastavad kõik ja kõik tahavad laulda. Aga kahjuks pole igäühel häält.

Kuulakem nüüd, millega ja kuidas laulavad hääleta kunstnikud.

Õo otsa laulsid järvel konnad.

Nad pistsid pead veest välja, avasid suud ja puhusid kõrvade taga olevad põied õhku täis.

«Kvaak-ak, vaak, vaak, vaak,» väljus neist suure hooga õhku.

Hommikul kuulis seda laulu toonekurg ja rõõmustas: «Terve koor! Saab mitmeks ajaks kõhu täis süüa.»

Ja lendas järve kaldale einestama.

Jõudnud sinna, seisatas ta ja vajus mõttesse. Seisis ja mõtles:

«Kas mina tõesti nigelam olen kui konnad? Neil pole häält — ja nad laulavad. Minul pole samuti häält, — aga kas mina ei saa siis laulda?»

Toonekurg ajas oma pika noka püsti, tagus ja ragistas selle ülemise poolega vastu alumist — kord tasemini, kord valjemini, kord harvemini, kord sagedamini: ja kostis, nagu koliseks mingi puuragisti.

Toonekurg sattus oma helikunstist nii hoogu, et unustas eine.

Kõrkjates seisis ühel jalal hüüp ja arutles:

«Ma olen hääleta soolind. Aga toonekurg pole ka laululind, ent kuule, missugust laulu ta lajatab.»

Ja ta tuli toredale mõttele:

«Oot, ma mängin õige vees.»

Ta pistis noka järve, ahmis selle vett täis ja hakkas puristama. Silmapilk kajas kogu järvel vali kõmin: «Trumm-pu-pu-pumm!» — nagu möirgaks sõnn.

«Vaat kus on alles laul!» mõtles hüüpi kuuldes metsas rähn. «Säärast riistapuud leidub ka minul. Mispärast ei võid puutüvi olla trumm ja minu nokk trummipulk?»

Rähn toetus sabaga vastu puutüve, käänas ülakeha tahapoole, vehkis peaga edasi-tagasi ja tagus kõigest jõust nokaga vastu kõva puukoort. Võta või jäta: metsas kuuldus selge trummipõrin.

Selle muusika peale ronis puukoore alt välja putukas kolepikkade vurrudega — tundlatega.

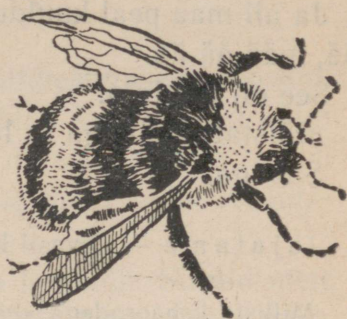
Putukas keeras ja väänas oma pead nii, et kare keel hakkas krigisema ning kuuldavale tuli ülipeenike hää. See ei kostnud küll kuigi kaugele, kuid vurruline helikunstnik oli rahul sellegi lauluga.

Aga madalal puu all ronis pesast välja kimalane ja läks aasale laulma.

Ta tahtis lennelda ümber lillede, selleks pidi ta ruttu-ruttu vehkima oma karedate tiivakestega, ja ennäe! tiivakesed tekitasid helina nagu pillikeeled.

Kimalase laul äratas rohutirtsu.

See ruttas häälestama oma viiuleid. Viiuliks on tal tiivad, poogna aset täidavad pikad tagumised jalad. Tiibadel on täkked — jalgadel hambakesed.

Rohutirts hõõrub jalga-dega vastu tiiva-ääri, riivab hambakestega tiivaservi — ja siristab, nagu mängiks keegi keelpilli.

Rohutirtse on aasal palju — terve keelpilliorkester.

«Ah,» mõtles pikanokaline tikutaja, istudes mätaste

vahel, «ka mina peaksin laulma hakkama. Aga millega? Kurk ei kõlba mul kuskile, nina ei kõlba, pea ei kõlba, kael ei kõlba, tiivad ei kõlba, jalad ei kõlba. Oh ma viletsakel! Ent ma tõusen sellegipärast lendu ja teen häält ükskõik millega.»

Tikutaja võttis hoogu ja lendas üles kuni pilvedeni.

Seal ajas ta saba lehvikuna laiali, sirutas tiibu ja sööstis — nokk ees — alla, vankudes küljelt küljele nagu kõrgelt allaviisatud lauake.

Lennates lõikas ta peaga õhku. Tuul aga soris tema õhukestes sabasulgedes, nii et need võbisesid ja värisesid.

Ja all maa peal kuuldus, nagu häälitseks ülal tall: mää-ää, mää-ää-ää.

See oli tikutaja.

Mõistata: millega ta laulis?

Sabaga.

l a j a t a m a — kõvasti kajama, laksatama

Milliste kehaosadega «häälitsevad» linnud? putukad?

VÄIKE ROHUTIRTS.

E. E n n o.

Ma olen väike rohutirts.

Kui kuuled, kostab kustki — sirts!
siis mina, mina olen see,
su sõber, rohutirtsuke.

Kui jõuab õhtu, vaikib ilm,
ei tunne und veel minu silm,
siis laulan, mängin — sirts ja sirts!
sest nimigi jäi mulle tirts.

Kui noahaav sul sõrme sees,
siis ole hästi väle mees,
ja tule, kinni püüa mind,
saad rohtu, terveks teeb see sind.

Ja kui sa kätte mind ei saa,
võid püüda otsast alata.
Ja naerdes hüüan — sirts ja sirts —
sest olen väike rohutirts.

ÕIELÕIKAJA.

E. Krusten.

Meie maja õuele on istutatud mitmesuguseid põõsaid. Piki tara kasvavad noored sirelid. Nad ei ole tarast kuigi palju kõrgemad. Enamik neist on valgeõielised. Ja kui on käes nende õitsemisaeg, siis on meie maal südasuvi lühikeste öödega, mis ei lähegi pimedaks.

Oli päikesepaisteline puhkepäeva hommik. Sirelid meie õuel veel ei õitsenud, kuid nende rohelised õiepungad muutusid iga päevaga valgemaks. Homme, kõige hiljem ülehommel löövad nad oma esimesed õied lahti. Nad on puhad ja valged; nendes on suvi, päikesepaiste, rõõm. Kui sirelipõõsad õitsema hakkavad, siis nad nagu avaksid oma silmad, nagu näeksid meid, nagu kuulataksid midagi ja ühtlasi nagu jutustaksid meile oma õnnest.

Sel hommikul olid lapsed kõik juba õuele kogunenud. Neid oli seal väiksemaid ja suuremaid. Maja seisis vastu päikest lahtiste akendega. Lapsed mängisid. Siis avanes korraga üks ja välja astus vanamees, ühes käes vitstest punutud korv, teises käes pikad rätsepakäärid. Kuid lapsed teadsid, et see onu ei olnud rätsep, vaid aednik. Ja et sel onul laste jaoks jätkus alati lahkeid sõnu ning head naerastust, siis ümbritsesid lapsed teda kohe suure hõiskamisega.

Üks küsis: «Kuhu te lähete, onu?» Ja teine: «Miks teil see korv käes on?» Kolmas tahtis teada, kust onu selle korvi on saanud, neljandat huvitas, mida ta sellega läheb tooma ja viies aina päris: «Mis te nende kääridega tegema hakkate?»

Onu seisis laste keskel, vaatas kõikidele otsa ja naeraski kõikidele, kuid ei jõudnud kõikidele vastata, sest küsijaid oli palju ning küsimusi veelgi rohkem.

«Nende kääridega,» ütles ta viimaks, «ma lähen ja lõikan sirelitel kõik õiepungad maha.»

Laste näod venisid pikaks, nad kokkusid ja taganesid onust kaugemale.

«Kõik?» küsis siis üks väike tüdruk ehmunult.

«Jah, kõik,» noogutas vanamees lastele ja naeratas, nagu ta ikka oli naeratanud. Kuid laste hulgas oli märgata juba pahuraid nägusid, altkulmu vaatamist ja seda, kuidas nii mõnegi väikese huuled nüüd suure kiiruga pikemaks venisid.

«Paha onu!» ütles siis üks väike poiss, kes kõige rohkem mossitas, ja peitis end seejärel endast suurema tüdruku selja taha. Seesama suurem tüdruk aga küsis:

«Mis te, onu, nende pungadega tegema hakkate?»

«Mis ma nendega tegema hakkan?» kordas vanamees tõsiselt. «Kaevan maa sisse augu, matan nad maha.»

«Tige onu! Kade onu!» hüüdis poiss tüdruku selja tagant.

«Kes tahab mulle abiks tulla, see toogu kiiresti toast endale ka käärid,» ütles vanamees, nagu poleks ta väike-mehe hurjutamist kuulnudki.

Aga hurjutajast oli veelgi väiksemaid. See oli viieaastane Tiit, kõige väiksem lastest. Ja tema oleks nüüd kindlasti jooksnud toast kääre tooma, kui teised poleks teda keelanud.

«Tiit, ära ole rumal!» naersid suuremad, nii kümnekaheteistaastased poisid ja tüdrukud. «Vanaonu on täna rätsepaks hakanud. Ei tea, mis ta ometi mõtleb! Tahab pungad maha lõigata. Oielõikaja! Ei salli ilu. Ei armasta sireleid.»

Nõnda hüüdsid lapsed läbisegi. Vanamees kuulas kord kulmu kortsutades, kord naerdes ja ütles viimaks:

«Küll see vanaonu teab, mis ta mõtleb. Ka mina armastan ilu. Rõõm oleks aknast vaadata, kuidas sirelid õues õitsevad — päeva, teise, kolmanda, nädal aega, kaks nädalat. Eks ole, lapsed?»

Lapsed jäid vaiksemaks, tulid vanamehele jälle lähemale.

«Jah, ilus oleks vaadata küll,» jätkas vanamees. «Kuid mis teha, nüüd me peame pungad ikka ära lõikama, sest muidu tulevad kurjad inimesed, rüüstavad õied ära, murravad põõsad maha, tallavad ja kisuvad kõik puruks. Seda oli näha juba möödunud suvel. Kui ma hommikul tööle läksin, jäid põõsad kõik ilusasti õitsema, aga kui õhtul koju tulin, polnud järel muud kui murtud tüükad ja narmendavad koored. Ja õisi oli täis kogu õu, kõik närtsinud ja tallatud. Vaata siis veel aknast, kuidas õues sirelid õitsevad — päeva, teise, kolmanda, nädal aega, koguni kaks nädalat. Ei tea, kust need kurjad inimesed peaksid küll tulema! Noh, kes teist tahab mulle appi tulla, see toogu kiiresti käärid. Lõikame aga pungad maha, et põõsad saaksid kosuda ja kasvada.»

Lapsed vaikisid. Ja kuigi neile kõigile oli asi nüüd selge, ei jooksnud neist ometi keegi kääre tooma. Ei teinud seda isegi viieaastane Tiit, kuid ta ütles väga selgete sõnadega:

«Tädid murravad ju ka!»

Keegi müksas Tiitu, otsekui kartes, et Tiit niisuguseid selgeid sõnu veelgi rohkem räägib.

«Ohoo!» ütles vanamees. «Kui tädid ka murravad, ega siis ole muud, kui hakkame aga kiiresti lõikama. Vaesed põõsad, jääb teile niimoodi vähemalt hing sisse.»

Ja juba avanesid pikad rätsepakäärid ja juba langes esimene rohekasvalge sirelipungade kobar vanamehe korvi. Laste silmad ei jäänud maha vanamehe kätest ega kääridest. Ja enne veel kui käärid jõudsid teist õiepunga lõigata, küsis mitu lapsesuud korraga:

«Aga kui me enam ei murra?»

Käärid peatusid. Vanamees vaatas tagasi. Ta tahtis näha laste silmi, kuid kõigil peale väikese Tiidu oli pilk maa küljes kinni.

«No mis teiega siis teha?» küsis vanamees. «Või jätaks õiepungad tänavu lõikamata?»

«Jätke tänavu lõikamata,» kostis laste suust. «Meie enam ei murral!»

«Aga mis teha suurte inimestega, kes ka põõsaid lõhuvad?» küsis vanamees.

«Meie keelame neid, ütleme, et ei tohi,» hüüdsid lapsed.

Vanamees mõtles pisut ja pani siis käärid korvi.

«Kui lapsed juba midagi lubavad, siis peab neid uskuma,» ütles ta. «Keda siis veel uskuda, kui mitte lapsi. Noh, üks ole tōsi, väikesed sõbrad?»

1. Miks tahtis vanaonu kõik õiepungad ära lõigata?
2. Miks jäi ta kavatsus siiski teostamata?
3. Kuidas saavad lapsed kaasa aidata looduse kaitsmisel?

«TAIMEJAHIL».

A. Tigane.

Osvaldi muidu nii elavaimeline nägu tõmbub nukraks:

«Läks!»

«Oleks pidanud ainult võrguga püüdma,» meenub nüüd Aadule tark nõu. «Aga kui nii äkki näed — lihtsalt ei tule ettegi, kuidas vaja talitada.»

«Ah, nende lendajatega on üldse häda!» heidab Raivo lootusetult käega. «Iseasi on taimed . . .»

«No kui meil järgmine liblikas silma puutub, küll me selle juba kinni püüame,» katsub Osvald nii ennast kui ka teisi trööstida. Sellest hoolimata püsib poistel mõru tunne hinges: vaat kus putukakogujad! Kaotasid pea . . .

Pikemaks nukrutsemiseks pole küll põhjust, sest varsti leiavad matkajad jälle midagi huvitavat. Ka seekord märkab Osvald seda esimesena.

«Näete — paiselehed!» hüüab ta, kuid tasandab samas

häält, nagu kardaks ta, et taimedki võiksid kära peale minema putkata. «Need on ju ravimiks, eks, Raivo?» küsib ta peaaegu sosinal.

Raivo noogutab: «Kõharohi. Korjame!» Ning kui ta muidu on klassivendadest kõige aeglasem, siis nüüd võtab ta haruldase kärmusega seljakoti turjalt ja hüppab üle kraavi paiselehti katkuma. «Pange kottidesse niipalju õisi kui ainult saate,» õhutab ta teisi samuti tegevusele.

«Suuremaid taimi võiks ehk kaasa võtta ka tervetena — herbaariumi jaoks,» täiendab Ivar Raivo mõtet.

Sellegi ettepaneku vastu ei ole poistel midagi. Igatahes saavad nad nüüd endale hea tegevuse, mida jätkub kõigile ja mis oma «rahuliku iseloomu» tõttu kedagi arukaotuseni ei eruta. Vaid selles katsuvad «taimekütid» tähelepanu pingutada, et nad teel edasi astudes ühtki kohta kahe silma vahele ei jätaks, kus paiselehed juba väljas — ei ole neid ju veel palju. Ja nõnda järjest kraaviservi silmitsedes avastavad nad midagi muudki: ka põldosje leidub juba. Selle taime kohta peab Raivo koguni vajalikuks kaaslastele pike-malt seletada — nii põnev tundub see temale enesele.

«Vaadake teda ometi,» alustab ta, «kas praegu võiks arvata, et ta mõtleb midagi lehetaolist välja ajada? Justkui ei ootakski temalt sugugi rohelist. Aga kuu-paari pärast — nagu pisike kuuseke ja üleni roheline.»

«Ahah, tean,» tõuseb ka Tiidu kujutlusse suvine pilt kolhoosi karjamaa servast, sealt alevi lähedalt, kus tema tädi elab. «Neid nimetatakse hoopis põldkuuskedeks.»

«Needsamad osjad,» kinnitab Raivo, «ainult juba edasi-arenenult. Ega see teine nimetus küll ka vale ole, nad just ongi muistsete puude — noh, kuidas öelda, järglased. Kunagi on nad hiiglasuured olnud, kujutlege, kõrged-kõrged puud!»

«Kas nad on samuti ravimtaimed?» pärib Tiit üha enam huvituses.

«Reumarohi,» kinnitab Raivo.

«Aga maal olen ma näinud, et põldosjapulbriga arstitakse ka loomadelt haavu,» tuletab Ivar oma kogemustest meelde ja sellega koos meenub Aadulegi midagi.

«See taim on koguni midagi erilist sulle,» ütleb ta Tiidule ning jätkab siis: «Mäletad, Osvald, laagris pioneeri juht ju rääkis, et põldosja varrega võivat roostet eemaldada. Siis saavat teda veel ka tinutamise ja poleerimise juures kasutada.»

«Nool!» lähevad Tiidul silmad suureks. Tuleb välja, et taimed on väga huvitavad! Oi jah, temagi katsetab siis põldosjaga... Kahju ainult, et tal pole, kuhu neid korjata. Muidugi — Ivari kotti võib panna, kuid kas sinna mahub nii palju, et jätkub? Et tal kah endal midagi kaasas ei ole peale kateloki!

Olles «taimejahiga» tegevuses, ei märkagi matkajad nüüd enam seda maad, mis nad läbi käivad ristteeni, kus seisab posti otsas noolekujuline tahvel pealkirjaga «Koidu kolhoos». Ometi on siia jaamast oma neli-viis kilomeetrit. Seepärast arvab Ivar, et tuleks teha väike puhkepeatatus — esimene matk sel kevadel, ei maksa siis liialt pingutada.

1. Missuguseid ravimtaimi leidsid poisid?
2. Milliseid oled sina korjanud?
3. Missuguseid taimeosi tarvitatakse ravimite valmistamiseks?

Täida ravimtaimede tabel!

Ravimtaimi metsast ja aasalt.

Juur.	Lehed.	Õied.	Viljad.
Palderjan	Palukas	Paiseleht	Kibuvits

Lahtede ja Peipsi vahel laiuv rannik,
saartekobarad kesk sinendavat merd, —
sellel maal nüüd vabalt valmivad kõik annid
rahvale, kes valanud ta eest on verd.
Vabaks Liidus jääb, mis ühtne on ja võimas,
igavesti Eesti oma külvis, põimus.

J. Kärner.

SISUKORD:

Esimene päev. <i>R. Parve</i>	3
Jälle kooli. <i>N. Nossou</i>	4

Mälestusi suvest

Matkalaul. <i>P. Rummo</i>	6
Heinal. <i>R. Vaidlo</i>	7
Lõkketuli. <i>P. Rummo</i>	11
Karupoegade pesemine. <i>V. Bianki</i>	12
Suvevihm. <i>E. Peterson-Särgava</i>	13
Seeneline. <i>J. Kaidla</i>	16
Teel. <i>V. Beekman</i>	16
Mis lapsehoidjat koplisse meelitab. <i>A. H. Tammsaare</i>	19
Mina ka! <i>J. Smuul</i>	22
Metsapõlemine. <i>A. H. Tammsaare</i>	23

Sügis

Sügise mõtted. <i>L. Koidula</i>	27
Leht langeb lehe järele	28
Traktor. <i>R. Vaidlo</i>	29
Sügisel. <i>E. Enno</i>	31
Juhtumus metsas. <i>F. Vigdorova järgi</i>	32
Varblaste pidu. <i>E. Enno</i>	34
Hallkael. <i>D. Mamin-Sibirjak</i>	35

Kool, sõbrad, perekond

Esimene õpilane. <i>M. Kuznetsov</i>	43
Oktoobripühade pidulikult pioneerikoondusel <i>R. Parve</i>	45
Kuidas Mann lugema õppis. <i>A. Haava</i>	47
Arno esimest päeva koolis. <i>O. Luts</i>	52
Metsas. <i>L. Kahas</i>	55
Võistlus. <i>J. Parijõgi</i>	59
Etendus. <i>N. Nossou</i>	64
Pisiasi. <i>H. Rammo</i>	68
Emasüda. <i>L. Koidula</i>	73
Arno on haige. <i>O. Luts</i>	74
Emakesele. <i>A. Oengo-Johanson</i>	75
Pojad. <i>V. Ossejeva</i>	76
Muusikamees Janko. <i>H. Sienkiewicz</i>	77
Kask. <i>K. Malm</i>	80
Uued saapad. <i>J. Parijõgi</i>	81
Punased kingad	85
Haikala. <i>L. Tolstoi</i>	88
Sõduri nuga. <i>S. Georgijevskaja</i>	90

Talv

Talveigatsus. <i>Rahvalaul</i>	97
Liuvälja tegemas. <i>J. Kallak</i>	98
Suusasõit. <i>R. Parve</i>	100
Talv Kukulinnas. <i>J. Liiv</i>	100
Lumesõda. <i>O. Luts</i>	102
Metsatööl. <i>A. Parma</i>	105
Jänes	106
Kus on põrnik? <i>E. Enno</i>	108
Jälgi mööda. <i>V. Bianki</i>	109
Kuidas leiti nääripuu. <i>E. Niit</i>	114
Tulid näärid. <i>V. Beekman</i>	117
Talvised külalised. <i>J. Piik</i>	119
Mine, mine, lumekene! <i>J. Liiv</i>	122

Kodu- ja metsloomad

Uhur. <i>E. Ranneti järgi</i>	123
Uus laut. <i>E. Abram</i>	126
Mõistatus. <i>M. Veetamm</i>	130
Saariku Polla. <i>F. Tuglas</i>	131
Siil. <i>F. Tuglas</i>	132
Loomad töö. <i>Rahvalaul</i>	134
Mossa. <i>A. H. Tammsaare</i>	134
Jahimees Jemelja. <i>D. Mamin-Sibirjak</i>	137
Lövi ja koer. <i>L. Tolstei</i>	140
Mõistatused. <i>Rahvaluule</i>	141

Muinasjutte ja valme

Emajõe sünd. <i>F. R. Faehlmann</i>	143
Võrtsjärve sünd. <i>F. R. Kreutzwaldi järgi</i>	145
Miks Tallinn valmis ei saa? <i>M. Eiseni järgi</i>	146
Suur Töll. <i>Eesti muinasjutt</i>	148
Kilplased. <i>F. R. Kreutzwaldi järgi</i>	150
Vaeselapse käsikivi. <i>F. R. Kreutzwaldi järgi</i>	152
Vetevana heategu. <i>Eesti muinasjutt</i>	155
Seene kuld. <i>Eesti muinasjutt</i>	157
Hunt ja Kurg. <i>I. Krõlov</i>	159
Elevant ja Mops. <i>I. Krõlov</i>	160
Konn ja Härg. <i>I. Krõlov</i>	161
Viisk, põis ja õlekõrs. <i>A. Grenzstein</i>	162
Vaskuss. <i>A. Jakobson</i>	163
Miks varblane hüpleb. <i>Korea muinasjutt</i>	165
Hunt härja kõrval	166
Kuidas karu piibu leidis. <i>S. Mihhalkov</i>	168

Loodus ja inimene

Rukis	179
Rukis sirgub, õitseb, valmib	181
Muid kõrsvilju	182
Kolhoosis. <i>A. Tigane</i>	183
Lina heategu. <i>Eesti muinasjutt</i>	186
Ketramas. <i>J. Tamm</i>	188
Puuvill	190
Puu elulugu	191
I. Mitšurin. <i>S. Iževski järgi</i>	194
Allik. <i>K. E. Sööt</i>	197
Veetilga elukäik. <i>C. R. Jakobson</i>	197
Kuidas tekivad jõed	200
Tuul. <i>J. Liiv</i>	202
Kalurite laul. <i>M. Nurme</i>	204
Suure Madala kalad. <i>J. Smuul</i>	204
Jõevähi jutustus	208
Konna moondumine	209
Pilliroos. <i>E. Enno</i>	211
Mõistatused. <i>Rahvaluule</i>	212
Kärbes	213
Meie hambad	214
Silmad ja kõrvad. <i>V. Bianki</i>	216
Meeled	219
Vanasõnu	220

Kodumaa

Moto. <i>J. Liiv</i>	221
Eesti lipp. <i>P. Rummo</i>	222
Munamäele. <i>J. Parijõgi</i>	223
Ilus oled, isamaa. <i>M. Veske</i>	226
Esimest korda mere ääres. <i>J. Parijõgi</i>	228
Moskva. <i>P. Lopatin ja I. Romanovski</i>	232
Marmorlinn maa all	233
Tuld toomas. <i>J. Parijõgi</i>	234
Kui valgus tuli. <i>J. Mändmets</i>	236
Elektrik. <i>M. Kesamaa</i>	241
Kuidas Lõpeküla mehed said perekonnanimed. <i>J. Parijõgi</i>	242
Kui tuli raudtee. <i>J. Parijõgi</i>	245
Vaene mees. <i>E. Enno</i>	248
Rongi nr. 71 kütja. <i>A. Kononov</i>	248
Meie oktoobrilaul. <i>H. Suislepp</i>	250
Sillal. <i>A. Kononov</i>	250
Klintsovka poisid. <i>A. Kononov</i>	252
Vaade tulevikku. <i>R. Parve</i>	255
Viimased kaitsjad. <i>E. Männik</i>	260
On rahu kaitsel Nõukogude armee. <i>K. Kõrsen</i>	263

Kevad

Laanemäe Manni lapsepõlvest. <i>A. Haava</i>	265
Tulen, tulen. <i>J. Liiv</i>	267
Kevad. <i>A. Kitzberg</i>	268
Mailauluke. <i>V. Majakovski</i>	269
Esimesed lõokesed. <i>R. Roht</i>	270
Kevadekuulutaja	271
Lõokese laul. <i>K. E. Sööt</i>	273
Kuldnokad jõudsid pärale. <i>J. Piik</i>	274
Kuldnokk-kullanokk. <i>M. Veetamm</i>	278
Esimesi kevadlilli	279
Nõmmelill. <i>A. Haava</i>	281
Pääsukese laul. <i>K. E. Sööt</i>	281
Kägu	282
Käole. <i>K. E. Sööt</i>	284
Kevad. <i>Rahvalaul</i>	285
Kuidas keegi laulab. <i>V. Bianki</i>	285
Väike rohutirts. <i>E. Enno</i>	288
Õielõikaja. <i>E. Krusten</i>	289
«Taimejahil». <i>A. Tigane</i>	292

Янно, Эмилие Видриковна
Салун, Эви Иоханнесовна
ХРЕСТОМАТИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА ДЛЯ III КЛАССА

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja V. Parbo
Tehniline toimetaja A. Sepp
Korrektor A. Kalberg

Ladumisele antud 17. X 1958. Trükkimisele antud 6. I 1959. Paber 60×92, 1/16.
Trükipoognaid 18,75 + 7 lisa. Arvutuspoognaid 13,47. Trükiarv 13 500. Tell. nr. 8695.
Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2.

Hind rbl. 2.75.

Rbl. 2.75

Ⓐ
A-22428

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00405998 8